
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE DEĞİŞİM BAĞLAMINDA MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA DAİR BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI: KAPADOKYA-GÜZELYURT ÖRNEĞİ

Ebru ŞAHİN

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

Ebru ŞAHİN tarafından hazırlanan " SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE DEĞİŞİM BAĞLAMINDA MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA DAİR BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI: KAPADOKYA-GÜZELYURT ÖRNEĞİ " adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Behiye Işık AKSULU
Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……....

Başkan: Prof. Dr. Nakış KARAMAĞARALI
Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……....

Üye: Prof. Dr. Zehra Gediz URAK
Mimarlık Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……....

Üye: Prof. Dr. Zühal ÖZCAN
Mimarlık Anabilim Dalı, Atılım Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……....

Üye: Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL
Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum. ……....

Tez Savunma Tarihi : 16/06/2014

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

…….
Prof. Dr. Şeref SAĞIROĞLU
Fen Bilimleri Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ebru ŞAHİN
16.06.2014

SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE DEĞİŞİM BAĞLAMINDA
MİMARİ MİRASIN KORUNMASINA DAİR BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI:
KAPADOKYA-GÜZELYURT ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Ebru ŞAHİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2014

ÖZET

Geleneksel kent dokularının, daima gelişen, büyüyen ve değişen kültürel ve fiziksel dinamiklere sahip kent hayatının içerisinde korunması ve bu korumanın sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Kent ölçeğindeki bu korumanın sağlanabilmesi ise, ancak geleneksel dokunun fiziksel ve kültürel yapısının ve değerlerinin anlaşılabilmesiyle sağlanabilir. Geleneksel tarihi dokunun kent ve bölge ölçeğindeki yerinin ve öneminin saptanarak, doğru yöntem ve amaçlarla kullanılabilirliğinin ortaya konması da ancak bütüncül bir kapsamda hazırlanan, toplumsal, fiziksel, fonksiyonel ve estetik çözümleri içeren bir koruma çalışması ile gerçekleşebilir. Tez kapsamında incelenen Güzelyurt (Gelveri) İç Anadolu Bölgesinde Aksaray iline bağlı bir ilçedir. Mimari ve coğrafi özellikleriyle tarih boyunca Kapadokya olarak tanımlanan, özelleşmiş bir bölgede bulunan Güzelyurt, geleneksel mimarisiyle günümüzde, Kapadokya'nın en korunmuş mimari doku bütünlüğüne sahip bir yerleşimdir. Tarihte köklü bir yerleşime ve öneme sahip Güzelyurt (Gelveri) bu özelliğini, sahip olduğu geleneksel mimarisindeki kültürel izlerde saklamaktadır. Tarih dönemlerine ait kültürel çeşitliliği barındıran Güzelyurt geleneksel konut dokusu, yerleşimdeki sosyokültürel dönüşümün ardından korunma sorunsalıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu korumanın değişen sosyal yapı içerisinde gerçekleşebilmesi ve geleneksel konut dokusunun ait olduğu kültürel bağlamda ele alınarak tanımlanması, incelenmesi ve sınıflandırılması bu çalışma kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında inceleme, görüşme ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Tez yedi bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde problemin tanımı yapılmış, amaç, kapsam ve yöntem sunulmuştur. 2. Bölümde tezin kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. 3. Bölümde önerilen metodolojinin uygulanacağı yer olarak seçilen Güzelyurt'un bölge mimarisi içindeki yeri ile fiziki, tarihi ve genel yerleşim özellikleri incelenmiştir. 4. Bölümde, sosyal yapıyla ilgili olarak yapılan anket çalışmalarının sonuçları ile yerinde yapılan gözlemler ve literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler, tablo ve grafiklerle sunulmuştur. 5. Bölümde geleneksel evlerin mimari özellikleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgiler hazırlanacak bir koruma ve geliştirme projesine veri oluşturabilmek için detaylı bir biçimde hazırlanmıştır. 6. Bölümde evlerin sosyal ve fiziki özelliklerinde görülen değişiklikler, bugünkü koşullar içinde değerlendirilmiştir. 7. Bölümde Güzelyurt geleneksel konut birimiyle ilgili yapılan değerlendirme sonuçları tartışılmış, restorasyon ve koruma teorilerine göre alanın korunması için geleceğe yönelik öneriler getirilmiştir.

Bilim Kodu : 803.1.085
Anahtar Kelimeler : Güzelyurt, Gelveri, Kapadokya, Koruma, Restorasyon, Geleneksel Konut Mimarisi, Karamanlılar, Sosyokültürel Değişim.
Sayfa Adedi : 334
Danışman : Prof. Dr. Behiye Işık AKSULU

A METHODICAL RESEARCH ON SOCIO-CULTURAL STRUCTURE AND CHANGE IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURAL HERITAGE CONSERVATION

THE CASE OF CAPPADOCIA-GÜZELYURT

(Ph. D. Thesis)

Ebru ŞAHİN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

June 2014

ABSTRACT

The traditional urban patterns within always evolving, growing and changing cultural and physical dynamics of urban life need conservation and ensuring. The continuity of this conservation is also required. This urban scale conservation can be achieved only by understanding traditional patters, physical, cultural structure and values. Determining the importance and place of traditional historical texture within urban and regional scale, to reveal the correct method, purposes and usability of it only can take place in a holistically prepared context with social, physical, functional and aesthetically pleasing solutions with a conservation work. This thesis examined Güzelyurt (Gelveri), which is a district of Aksaray Province in the Central Anatolia Region. Throughout history Güzelyurt, with architecture and geographic features, located in an area called Cappadocia. Today, with it's traditional architecture, Güzelyurt is Cappadocia's the best settlemet of preserved architectural integrity of the tissue. In the history Güzelyurt (Gelveri) has a rooted and significance of a residential importance. This feature are hidden in it's owned cultural traces in traditional architecture. For the periods of history, Güzelyurt's traditional housing pattern that hosts cultural diversity, following the settlement of socio-cultural transformation, was confronted with the problem of conservation. This conservation can be realized within the changing social and traditional residential structure owned by the cultural context in which considering the identification, investigation and classification were carried out under this study. Observation, interview and documentation work is done within the research scope. This thesis consists of seven chapters; 1. In first section, the problem is defined; the purpose, scope and methods are presented. 2. In this section of the thesis, the theoretical framework has been established. 3. In this section, Güzelyurt's, where the proposed methodology is to be applied, place and physical architecture, history, general residential properties were investigated in the area. 4. Section includes the results of the surveys for the social structure with the observations made on the spot and the information obtained from literature, all presented with tables and graphs. 5. Section includes information about the architecture features of traditional houses. This information has been prepared in detail and it will be a useful data for a conservation and development project to be prepared. 6. The sixth section, social and physical features of the home changes seen in today's conditions is evaluated. 7. In the last section of this thesis, regarding to the results of the evaluation on Güzelyurt traditional housing units were discussed.

Science Code	:	803.1.085
Keywods	:	Güzelyurt, Gelveri, Cappadocia, Conservation, Restoration, Traditional House, Karamanlides, Socio-Cultural Exchanges.
Number of Pages	:	334
Supervisor	:	Prof. Dr. Behiye Işık AKSULU

TEŞEKKÜR

Tezimi sabır ve titizlikle yönlendiren danışman hocam, Prof. Dr. Işık AKSULU'ya, çalışmalarımın her aşamasında değerli yardım, destek ve yönlendirmelerini esirgemeyen tez jürisi hocalarım; Prof. Dr. Zühal Özcan ve Prof. Dr. Zehra Gediz Urak'a, çalışmalarıma anlayış ve sabır göstererek destek olan misafirperver Güzelyurt ilçe halkına ve de Güzelyurt Belediyesi çalışanlarına teşekkür ederim.

Ayrıca, akademik hayatım ve çalışmalarımda beni daima destekleyen ve yalnız bırakmayan aileme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR v

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xiv

RESİMLERİN LİSTESİ xvii

HARİTALARIN LİSTESİ xxi

SİMGELER VE KISALTMALAR xxii

1.GİRİŞ 1

2. KURAMSAL ÇERÇEVE 5

2.1. Koruma İle İlgili Kuramsal Çerçeve 5

2.1.1. Koruma kavramının kuramsal gelişimi 6

2.1.2. Bilimsel koruma çerçevesinin oluşumu 8

2.1.3. Korumada uluslar arası örgütlenme ve mevzuat 12

2.1.4. Tarihi çevre korumanın sosyokültürel ve mimari boyutu 21

2.1.5. Türkiye'de koruma kavramının kuramsal gelişimi 22

2.2. Güzelyurt'ta Tarihi Çevrenin Korunması İle İlgili Kuramsal Yaklaşım 24

2.2.1. Geleneksel konut biriminin korunmasıyla ilgili kuramsal çerçeve 27

2.2.2. Mimari açıdan geleneksel konut birimine kuramsal yaklaşım 30

3. GÜZELYURT (GELVERİ) İLÇESİNİN TARİHİ, COĞRAFİ VE GENEL YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ 39

3.1. Genel 39

3.2. Güzelyurt (Gelveri)İlçesi'nin Coğrafi, Tarihi ve Genel Yerleşim Özellikleri 65

Sayfa

3.2.1. Fiziksel yapı 65

3.2.2. Sosyal yapı 68

3.3. Güzelyurt (Gelveri) ’un Tarihsel Dönemleri 78

3.3.1. İlçenin adı..... 78

3.3.2. Tarih öncesi devirleri 79

3.3.3. Asur ticaret kolonileri ve Hitit dönemi 81

3.3.4. Diğer Anadolu uygarlıkları 84

3.3.5. Helenistik Dönem ve Kapadokya Krallığı 88

3.3.6. Roma İmparatorluğu 89

3.3.7. Bizans Dönemi (397-1071)..... 94

3.3.8. Selçuklu Dönemi..... 97

3.3.9. Anadolu Beylikleri Dönemi 98

3.3.10. Osmanlı Devleti Dönemi ve Karamanlı Beylerbeyliği 99

3.3.11. 1923-1924 Nüfus mübadelesi 102

3.4. Güzelyurt’ta Geleneksel Kent Dokusunun Yerleşim Özelliği..... 104

3.4.1. Sokaklar 104

3.4.2. Meydan ve çarşı bölgesi..... 108

3.4.3. Geleneksel konutlar..... 109

3.4.4. Dini yapılar..... 112

3.4.5. Yeşil alan ve mezarlıklar..... 114

4.GÜZELYURT GELENEKSEL KENT DOKUSUNDA SOSYAL YAPI ANALİZİ..... 117

4.1. Demografik Yapı 117

4.1.1. Aile yapısı 117

4.1.2. Aile büyüklüğü..... 118

Sayfa

4.1.3. Baba ile ilgili bilgiler 118

4.1.4. Anne ile ilgili bilgiler 121

4.2. Sosyal ve Kültürel Yaşam 124

4.2.1. Konuşulan dil 124

4.2.2. Aksaray'ı ziyaret nedenleri 124

4.2.3. Toplu törenlerin yapıldığı yer 124

4.2.4. El sanatları ile uğraşma 125

4.3. Gelir ve Üretim Durumu 125

4.3.1. Başlıca geçim kaynağı 125

4.3.2. Ticaretin türü 126

4.3.3. Evde yiyecek üretilmesi durumu 126

4.3.4. Sosyal güvence 127

4.4. Konut ve Mülkiyet Durumu 127

4.4.1. Mülkiyet durumu 127

4.4.2. Ev sahipleri ile ilgili bilgiler 128

4.4.3. Kiracılar ile ilgili bilgiler 128

5.GELENEKSEL GÜZELYURT (GELVERİ) EVLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ 131

5.1. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) Evlerinin Şehir Dokusu Düzlemindeki Yeri 131

5.1.1. Parsellerin oluşumu ve kullanım biçimleri 131

5.1.2. Topografyanın etkisi 132

5.1.3. Kat adetleri ve yükseklikleri 134

5.2. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) Evlerinde Plan Düzeni 135

5.2.1. Açık- yarı açık çok amaçlı mekanlar 137

5.2.2. Kapalı mekanlar 144

Sayfa

5.2.3. Özelleşmiş mekanlar 146

5.2.4. Plan tipleri 151

5.3. Genel Cephe Düzeni 179

5.3.1. Avlu cepheleri 179

5.3.2. Sokak cepheleri 180

5.3.3. Cephe elemanları 181

5.3.4. Cephe tipleri 192

5.4. Yapım Tekniği ve Malzeme 194

5.4.1. Taşıyıcı sistem 194

5.4.2. Malzeme 194

5.4.3. Yapı elemanlarının yapım ve malzeme özellikleri 195

6. GELENEKSEL GÜZELYURT (GELVERİ) EVLERİNDE SOSYAL VE FİZİKİ YAPIDA KORUNMUŞLUK VE DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ .. 197

6.1. Geleneksel Kent Dokusunda Görülen Değişimler 198

6.2. Geleneksel Güzelyurt Evlerinde Değişimler 199

6.2.1. Geleneksel Güzelyurt evlerinde sosyal değişim 199

6.2.2. Geleneksel Güzelyurt evlerinde fiziki yapıda değişim 203

7. SONUÇ VE ÖNERİLER 207

7.1. Alan Çalışması İle İlgili Sonuçlar 207

7.1.1. Sosyal yapı ile ilgili sonuçlar 207

7.1.2. Mimari yapı ile ilgili sonuçlar 210

7.1.3. Sonuçların genel değerlendirmesi 211

7.2. Alanın Korunmasına Yönelik Öneriler 211

7.2.1. Koruma organizasyonu ile ilgili öneriler 212

7.2.2. Sosyal yapının korunması ve geliştirilmesi için öneriler 214

Sayfa

7.2.3. Mimari yapının ve dokunun korunması için öneriler..... 216

KAYNAKLAR 219

EKLER..... 228

EK-1 Geleneksel Gelveri evleri plan tipolojisi ve envanterler..... 229

EK-2 Haritalar..... 327

EK-3 Anket formu..... 330

ÖZGEÇMİŞ..... 333

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 3.1. Kapadokya bölgesi karşılaştırmalı çalışma tablosu 65

Çizelge 3.2. İlçe merkezi ve belde/köy nüfusu, TÜİK 74

Çizelge 3.3. Güzelyurt ilçesi nüfus listesi, TÜİK 75

Çizelge 3.4. Güzelyurt ilçesi ve belediyeleri coğrafi bilgileri, TÜİK..... 75

Çizelge 3.5. Güzelyurt belediyeleri yıllara göre nüfus listesi, TÜİK 75

Çizelge 4.1. ve Çizelge 4.2. Aile yapısı 117

Çizelge 4.3. ve Çizelge 4.4. Aile büyüklüğü 118

Çizelge 4.5. ve Çizelge 4.6. Babanın yaşı..... 119

Çizelge 4.7. ve Çizelge 4.8 Babanın doğum yeri..... 119

Çizelge 4.9. ve Çizelge 4.10. Babanın eğitim durumu 120

Çizelge 4.11. ve Çizelge 4.12 Babanın mesleği..... 120

Çizelge 4.13. ve Çizelge 4.14 Annenin yaşı 121

Çizelge 4.15. ve Çizelge 4.16. Annenin doğum yeri 122

Çizelge 4.17. ve Çizelge 4.18. Annenin eğitimi 122

Çizelge 4.19. ve 4.20. Çocuk sayısı 123

Çizelge 4.21. ve 4.22. Kız çocuklarının eğitim durumu 123

Çizelge 4.23. ve Çizelge 4.24. Aksaray'ı ziyaret nedenleri..... 124

Çizelge 4.25. ve Çizelge 4.26. Başlıca geçim kaynağı 125

Çizelge 4.27. ve Çizelge 4.28. Evde yiyecek üretilmesi..... 126

Çizelge 4.29. ve Çizelge 4.30. Sosyal güvence 127

Çizelge 4.31. ve Çizelge 4.32 Mülkiyet durumu 128

Çizelge 4.33. ve Çizelge 4.34. Eve sahip olma durumu 128

Çizelge 4.35. ve Çizelge 4.36. Kira miktarı..... 129

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 5.1. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) evlerine ait tip şeması 153

Çizelge 5.2. Geleneksel Güzelyurt evleri plan tipolojisi ve örnekleri 154

Çizelge 5.3. Geleneksel Güzelyurt evleri plan tipolojisi ve örnekleri 154

Çizelge 5.4. Karamanlıca alfabesi 192

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 2.1. Türk çadırı ve geleneksel oda birimi 31

Şekil 2.2. Sofa birimine göre plan tipolojileri..... 33

Şekil 2.3. Sofanın biçimlenişine göre farklı plan örnekleri 34

Şekil 3.4. Geleneksel Aksaray evine ait zemin kat ve 1. kat rölövesi 45

Şekil 3.5. Zemin kat ve 1. kat restitüsyon planı..... 45

Şekil 3.6. Ön cephe rölöve çizimi..... 46

Şekil 3.7. Ön cephe restitüsyon çizimi..... 46

Şekil 3.8. Kaya oyma mekanlar 51

Şekil 3.9. Kaya oyma mekanlar 52

Şekil 3.10. Kaya oyma mekanlar 52

Şekil 3.11. Geleneksel Nevşehir evlerinden örnekler..... 52

Şekil 3.12. Geleneksel Mustafa paşa (Sinasos) evlerinden örnekler 53

Şekil 3.13. Kadıoğlu Konağı zemin kat rölöve ve restitüsyon çizimleri 56

Şekil 3.14. Kadıoğlu Konağı 1. kat rölöve çizimi..... 56

Şekil 3.15. Kadıoğlu Konağı 1. kat rölöve çizimi..... 56

Şekil 3.16. Kadıoğlu Konağı güney cephe rölöve çizimi 57

Şekil 3.17. Kadıoğlu Konağı güney cephe restitüsyon çizimi..... 57

Şekil 3.18. Kadıoğlu Konağı doğu cephe rölöve çizimi 57

Şekil 3.19. Kadıoğlu Konağı doğu cephe restitüsyon çizimi..... 58

Şekil 3.20. Geleneksel Kayseri evlerine ait zemin kat plan örnekleri..... 63

Şekil 3.21. Geleneksel Kayseri evlerinden bir cephe örneği 63

Şekil 3.22. Güzelyurt kentsel sit alanları 106

Şekil 3.23. Güzelyurt sit içeren yerleşimler..... 106

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.24. Güzelyurt ana ulaşım aksları ve sokak dokusu 107

Şekil 3.25. Güzelyurt Aşağı Mah. geleneksel sokak dokusu 107

Şekil 3.26. Güzelyurt Yamaç Kilise ve Yüksek Kilise 113

Şekil 3.27. Güzelyurt kilise örnekleri 114

Şekil 5.1. Topografya etkisi ile biçimleniş 133

Şekil 5.2. Topografya faktörü ile dam ve teras oluşumu 133

Şekil 5.3. Topografya faktörünün cepheye yansıması 134

Şekil 5.4. Konut biriminin yer altından yer üstüne çıkışı 156

Şekil 5.5. Kaya oyma yamaç yapısı planı 158

Şekil 5.6. Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapısı planı 160

Şekil 5.7. Kaya oyma + erken yığma taş konut planı 162

Şekil 5.8. Erken yığma taş yapı planı 164

Şekil 5.9. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut planı 165

Şekil 5.10. Revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri konut planı 167

Şekil 5.11. Revaklı dış sofalı yüksek tip konut 168

Şekil 5.12. Sofasız geç dönem konut planı 170

Şekil 5.13. Aralıklı geç dönem konut planı 172

Şekil 5.14. Aralıklı yatay gelişim gösteren geç dönem konut 173

Şekil 5.15. İç sofalı yatay gelişim gösteren geç dönem konut 174

Şekil 5.16. Odalarda direkt geçişli sofasız yakın dönem konut 175

Şekil 5.17. İç sofalı yakın dönem konut planı 176

Şekil 5.18. İç sofalı yakın dönem konut planı 176

Şekil 5.19. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakın dönem konut 178

Şekil 5.20. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakın dönem konut 178

Şekil **Sayfa**

Şekil 5.21.Geleneksel evlerde pencere örnekleri 186

Şekil 5.22. Kat silmesi örnekleri 189

Şekil 5.23. Çatı parapeti ve işlemeli korniş taşı örnekleri 190

Şekil 5.24. Geleneksel evlerde cephe tipleri gelişimi 193

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 3.1. Ön cephe görünüm 47
Resim 3.2. Perekler Konağı Aksaray/Merkez 47
Resim 3.3. Ekecik Konağı Aksaray/Merkez 47
Resim 3.4. Uslar Konağı Aksaray/Merkez 48
Resim 3.5. Kadıoğlu Konağı görünüm 58
Resim 3.6. Geleneksel bir Niğde evinden görünüm 58
Resim 3.7. Geleneksel bir Niğde evinden görünüm 59
Resim 3.8. Geleneksel Kayseri evlerinden bir cephe örneği 63
Resim 3.9. Geleneksel Kayseri evlerinden görünüm 64
Resim 3.10. Geleneksel Kayseri evlerinden görünüm 64
Resim 3.11. Karamanlıca Alfabesi 77
Resim 3.12. Güzelyurt çarşı meydanı 108
Resim 3.13. Güzelyurt çarşı meydanı ve sıra dükkânlar 109
Resim 3.14. Güzelyurt meydanı ve belediye binası 109
Resim 3.15. Güzelyurt geleneksel konut örneği 111
Resim 3.16. Güzelyurt geleneksel konut örneği 111
Resim 3.17. Güzelyurt geleneksel konut örneği 112
Resim 3.18. Güzelyurt Aziz Gregorious Kilisesi 113
Resim 3.19. Güzelyurt kaya oyma mekanlar 114
Resim 3.20. Eski mezarlıktan bir mezar taşı 115
Resim 3.21. Eski mezarlıktan bir mezar taşı 116
Resim 3.22. Eski mezarlıktan bir görünüm 116
Resim 3.23. Yeni mezarlıktan bir görünüm 116

Resim **Sayfa**

Resim 5.1. Avluda yer alan servis birimleri 138

Resim 5.2. Servis hacmi olarak kullanılan bir tol birimi 140

Resim 5.3. Avluda yer alan bir örtme mekanı ve tandır 140

Resim 5.4. Divanhaneli (yarı açık iç sofalı) geçiş dönemi Gelveri evi 141

Resim 5.5. Geleneksel Gelveri evinde revaklı dış sofa 142

Resim 5.6. Geleneksel Gelveri evinde revaklı dış sofa 142

Resim 5.7. Yakın dönem Gelveri evinde balkon oluşumu 143

Resim 5.8. Geç dönem Gelveri evinde asma kemerli balkon oluşumu 143

Resim 5.9. Giriş eyvanı..... 144

Resim 5.10. Geleneksel Gelveri evlerinde bir oda mekanı..... 145

Resim 5.11. Geleneksel Gelveri evlerinde bir oda cephesi 145

Resim 5.12. Geleneksel Gelveri evlerinden bir iç sofa örneği 146

Resim 5.13. Şırahane 148

Resim 5.14. Avludaki tandır birimi 149

Resim 5.15. Tandır..... 149

Resim 5.16. Avludaki tuvalet birimi..... 151

Resim 5.17. Avludaki servis birimi 151

Resim 5.18. Kaya oyma + erken yığma taş konut dokusu..... 157

Resim 5.19. Kaya oyma yamaç yapıları 158

Resim 5.20. Kaya oyma yamaç yapıları 159

Resim 5.21. Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapısı 160

Resim 5.22. Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapısı 160

Resim 5.23. Kaya oyma + erken yığma taş yapı 162

Resim 5.24. Kaya oyma+erken yığma taş yapı..... 162

Resim **Sayfa**

Resim 5.25. Yamaç yapıları ve kaya oyma + erken yığma taş yapılar 163

Resim 5.26. Kaya oyma + erken yığma taş yapı 163

Resim 5.27. Erken yığma taş konut birimi 164

Resim 5.28. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut 166

Resim 5.29. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut 166

Resim 5.30. Revaklı iç sofalı, kaya oyma üzeri konut..... 167

Resim 5.31. Kaya oyma alt mekan 167

Resim 5.32. Revaklı dış sofalı yüksek tip konut..... 168

Resim 5.33. Sofasız geç dönem konut 171

Resim 5.34. Sofasız geç dönem konut 171

Resim 5.35. Aralıklı geç dönem konut 172

Resim 5.36. Aralıklı geç dönem konut 172

Resim 5.37. Aralıklı yatay gelişim gösteren geç dönem konut 173

Resim 5.38. Odalardan direkt geçişli sofasız yakın dönem konut 175

Resim 5.39. İç sofalı yakın dönem konut 176

Resim 5.40. İç sofalı yakın dönem konut 177

Resim 5.41. İç sofalı yakın dönem konutlar 177

Resim 5.42. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakın dönem konut 178

Resim 5.43. Avlulu geleneksel konut örneği 179

Resim 5.44. Avlulu geleneksel konut örneği 180

Resim 5.45. Geleneksel sokak cepheleri..... 180

Resim 5.46. Taş konsollarla taşınan çıkma örneği 182

Resim 5.47. Tol örneği..... 183

Resim 5.48. Giriş eyvanı örneği 183

Resim **Sayfa**

Resim 5.49. Kaya oyma birimi tanımlayan giriş eyvanı 183

Resim 5.50. Giriş eyvanı, avlu duvarı ve dama ulaşan merdiven 184

Resim 5.51. Örtme geleneğine bağlı yarı açık alt kat oluşumu 184

Resim 5.52. Avluda bir örtme mekanı 184

Resim 5.53. Asma balkon kemeri uygulaması ve taş konsollar 185

Resim 5.54. Süslemeli niş örnekleri 187

Resim 5.55. Avlu ve bahçe kapıları örnekleri 188

Resim 5.56. ve Resim 5.57. Kat silmesi örnekleri 189

Resim 5.58. Karamanlıca kitabe örnekleri 191

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita **Sayfa**

Harita 3.1. Yapım sistemlerinde kullanılan yerel malzemeler 40

Harita 3.2. Sönmüş volkanik dağlar 41

Harita 3.3. Kapadokya Bölgesi takribi sınırları 42

Harita 3.4. Aksaray merkez ve ilçeleri haritaları 66

Harita 3.5. Güzelyurt ilçe merkezi ve çevre yerleşimler 66

Harita 3.6. Anadolu'da ilk yerleşimler 80

Harita 3.7. Hitit Uygarlığı 81

Harita 3.8. Deniz kavimleri göçü 83

Harita 3.9. Phrygia 85

Harita 3.10. Anadolu Uygarlıkları 86

Harita 3.11. Tabal Ülkesi 86

Harita 3.12. Pers İmparatorluğu (M.Ö.539-486) 87

Harita 3.13. Pers kral yolu 88

Harita 3.14. Helenistik Dönemde Anadolu 89

Harita 3.15. Roma İmparatorluk Eyaletleri 90

Harita 3.16. Anadolu Beylikleri 98

Harita 3.17. Osmanlı eyalet sistemi ve Karamanlı Eyaleti 100

Harita 3.18. Karamanlıların Türkiye'de yaşamış oldukları alan 102

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklamalar**
cm	Santimetre
cm²	Santimetrekare
km	Kilometre
m	Metre
m²	Metrekare

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eser ve Anıtlar Yüksek Kurulu
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
M.S.	Milattan Sonra
M.Ö.	Milattan Önce
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YY.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Sadece bir yerleşim merkezi olmayan kent, bünyesinde sosyal, ekonomik ve toplumsal çeşitli nitelikleri de barındırır. Dolayısıyla kent, değişken dinamik bir olgudur. Sahip olduğu ekonomik ve toplumsal verilerle ayakta duran bir sistemdir. Bu sistemin gücüne ve büyüklüğüne göre kent, nitelik kazanır ve şekillenir. Zamana ve çağın gereksinimlerine göre farklılıklaşan kent dokusu kentsel kimliği belirleyici etken olarak karşımıza çıkar.

Kenti yalnız üzerine yerleştiği alan (topraklar) bakımından sınırlı ve somut ölçüde değerlendirmemiz yetersiz olur. Kentin üzerine oturduğu alanın büyüklük, nitelik, konum ve ilişkiler bakımından öneminin yanı sıra onu, canlı bir varlık olarak nitelendirmemize olanak sağlayan sosyal boyutu da büyük önem taşır. Farklı işlevleri olan bu örgütsel yapı (kent) onu ayakta tutan, geliştiren ve yaşatan bir sosyal yapıya sahiptir. Kentte birçok grup, farklı türden insanlar, farklı yaşamlar, düşünceler, alışkanlıklar söz konusu olmasına rağmen, bunların birlikte bir kentsel kimlik bünyesinde devam etmesinde etkili toplumsal dayanışma mevcuttur.

Toplumsal ve ekonomik verilerle ortaya çıkan kent kavramına, yine bu ekonomik ve toplumsal sistem hâkimdir. Kent, bu ekonomik sistemin gücü ve toplumsal sistemin kültürü ölçüsünde gelişim ve değişim gösterebilir. Kent, bu sistemler üzerine kurulan bir yerleşime olarak düşünülebilir. Bu sistemlerle birlikte kentin oluşumunda ve niteliğinde etkili olan unsurlar söz konusudur. Kentin kapladığı alan, nüfus yoğunluğu, ekonomik faaliyetler, sosyokültürel etkinlikler ve çeşitlikleri bu unsurların arasında yer alır.

Kent, doğal bir biçimde (kendiliğinden) ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlar tarihten günümüze kentte yaşayanların, yaşamlarını sürdürebilmek için ilişkiye girmek, işbirliğinde bulunmak ya da tersine çatışma içinde olmaları üzerine gelişmiştir.

Tam anlamıyla ilk yerleşik kent örneklerinin Aşağı Mezopotamya ve M.Ö. 3300–3000 yıllarında yazı sisteminin gelişmesi ve bu topraklarda askeri ve dini iktidarın kurulmasıyla ortaya çıktığı bilinse de, bazı araştırmalara göre M.Ö 4. bin yılın sonlarında Yakındoğu ve Orta Asya'da "Neolitik Devrimle" ortaya çıkmıştır.

Eski çağlardaki bu ilk kent örneklerinin, kentin işlemlerinin halkın kültür yapısına, karmaşıklığına, çeşitliliklerin artmasına ve dönemlere göre tarihten günümüze gelişme ve değişme göstermeleriyle günümüz kentlerine ulaşılır. Kentin hızla büyümesinin, sanayi devrimi ve onunla gelen teknolojik değişikliklere kentleşmiş toplumun baskın yerleşim biçimi günümüzde, metropoliten kentleri oluşturmuştur. Metropoliten topluluk, her biri kendi etkinliklerinde ve konularında az çok uzmanlaşmış birden çok merkezin ve yerleşim yerinin bulunduğu kenttir. Tarihten bugüne, eski kentlerden günümüz kentlerine ve de metropoliten kentlere ulaşılması sürecinde Sanayi Devrimi büyük önem taşır. Toplumsal örgütlenme sanayi devrimiyle çeşitlilik gösterir ve gelişir.

Günümüz kentlerine baktığımızda ülkemizde sanayileşme, aşırı nüfus artışı, kırdan kentlere göç, plansız ve düzensiz gelişim, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, çevre kirliliği gibi faktörler kentleri ve yaşam alanlarını meydana getiren doğal ve kültürel çevreleri olumsuz yönde etkilemektedir. Gerek bu olumsuz değişimler gerekse canlı bir varlık olan kentin tüm değişim ve gelişim süreçleri boyunca, sahip olduğu doğal ve kültürel varlıklar ile birlikte korunması, geleceğe aktarılması bireysel toplumsal ulusal ve de uluslar arası bir insanlık görevidir. Gelecek nesillerin kendilerini, geçmişlerini, kültürlerini, eserlerini tanıma hakkına saygı göstererek kültürel ve doğal varlıkların geleceğe taşınması toplumsal bir sorumluluktur. İnsana ve kültürlere saygı, insan yapıtlarına saygıyı gerekli kılar. Doğal çevrelere, tarihten günümüze taşınmış tarihi estetik ve kültürel değeri olan varlıklara zarar vermeye kimsenin hakkı yoktur. Bu varlıklara yapılabilecek müdahale ve koruma uygulamaları da yalnızca bu konunun uzmanlarınca değerlendirilmelidir.

Amaç

Bu tez çalışması ile Aksaray'ın Kapadokya Bölgesi'nde yer alan ilçesi Güzelyurt'ta yapılacak araştırma ile bölgedeki, geleneksel ve kültürel mirasın korunmasında ve sürekliliğinde kullanıcılarının rolü, yapılacak olan demografik ve kültürel yapı analizleriyle saptanacaktır. Bu amaçla aile birimi toplumları oluşturan çekirdek birim olarak ele alınacaktır. Kültürel değerlerin, geleneklerin ve yaşam tarzlarının farklılaşmasının mimari mirası korumadaki etkileri, soyut ve somut değer koruma kavramlarıyla karşılıklı ilişkiler içerisinde irdelenecektir.

Çalışmada izlenecek yol koruma ile ilgili kuramsal çerçeveden yola çıkılarak, Güzelyurt İlçesi, tarihi ve yerleşim özellikleriyle ele alınacak ve Güzelyurt Kent Dokusunun özelliklerine yer verilecektir. Yapılacak sosyal yapı analizleri ile kullanıcılar hakkında kapsamlı bilgiye ulaşılacaktır. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) incelenerek envanter çalışmaları oluşturulacaktır. Çalışmalar neticesinde sosyal yapının, mimari yapı ve şehir dokusunun, tarihi çevrenin korunmasına yönelik önerilere yer verilecektir.

Güzelyurt (Gelveri) ve çevresi, Kapadokya'nın önemli bir noktası olup, bilinen en eski tarih dönemlerine değin yerleşim görmüştür. Ortodoks mezhebine mensup Hıristiyanlar içinse tarih süreçlerinde önemli bir dini merkez olma rolünü üstlenmiştir. Tarih boyunca sahip olduğu bu sosyal ve kültürel farklılıkları bugünkü fiziksel yapısına yansıtmaktadır.

Güzelyurt ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde, mimarlık, sanat tarihi, sosyal bilgiler alanlarında yapılan tezlere ulaşılmıştır. Güzelyurt ile ilgili mimarlık alanında yapılan iki tez çalışması mevcuttur. Bu çalışmalar Demet Ulusoy Binan'ın 1994 tarihli "Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut mimarisinin Korunması için Bir Yöntem Araştırması" ve Banu Çelebioğlu'nun 2001 tarihli "Aksaray Güzelyurt'ta Büyük Kilise Camii (Hagios Gregories Theologos Kilisesi)" isimli tez çalışmalarıdır.

Bu tez kapsamında ise kültürel miras, sosyokültürel yapı ve değişim bağlamında ele alınmış, bu değişimin mimari miras koruma ve yaşatma üzerindeki etkenleri, kültürel çeşitliliğin mimari miras üzerindeki izleri, korumadaki sosyal ve fiziksel boyutlar ve karşılıklı ilişkileri irdelenmiştir. Tez kapsamında mimarlık alanında yapılan çalışmaların sosyokültürel bağlamla birlikte ele alınarak incelenmesi ve bu konuda güncel bir kaynak oluşturulması hedeflenmiştir. Geçmiş ile bugün arasındaki mimari, sosyal ve kültürel değişimler temel değerlendirme olarak ele alınmıştır. Kültürel yapının gerekliliği için mimari ve sosyal yapının birlikte korunmasının gerekliliği kuramsal çerçeveyi belirleyen ana fikirdir.

Mimari birim ve sosyal birim arasındaki ilişkiyi ilk kez inceleyen Gül Asatekin'in " Kullanıcının Korumadaki Rolü: Anadolu'daki Geleneksel Konut Mimarisinin Değerlendirilmesi İçin Bir Öneri" adlı doktora tezidir. Bu tez benzer yöntemle çalışılan diğer tezlere temel kaynak olmuştur. Asatekin'in yöntemini Midyat özelinde deneyen

Dalkılıç'ın "Midyat İlçesi'ndeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Geleneksel Mekansal dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması" adlı doktora tezi ve aynı yöntemle Savur özelinde çalışan Halifeoğlu'nun "Geleneksel Konut-Aile İlişkisinin Sürdüğü Yerleşmeler İçin Bir Koruma Model Önerisi: Mardin-Savur Örneği" isimli doktora tezi bu yöntemle ele alınan çalışmalardır. Bu tezler, Güzelyurt örneği ele alınarak yapılan çalışma konusu teze yöntem, sistem ve yaklaşım olarak kaynak teşkil etmişlerdir.

Güzelyurt geleneksel mimarisi ve büyük ölçüde korunmuş dokusuyla kimlikli bir kenttir. Kültürel ve doğal sitin bir arada bulunduğu büyük ölçüde korumuş bir yerleşimdir.

Tez kapsamı ve yöntemi şu şekilde sıralanmıştır:

1. Bölümde problemin tanımı yapılmış amaç, kapsam ve yöntem sunulmuştur.
2. Bölümde tezin kuramsal çerçevesi oluşturulmuş, korumanın sosyo kültürel ve mimari boyutu incelenmiştir. Daha sonra ise Güzelyurt'taki geleneksel konutların korunması için izlenecek koruma yöntemi belirlenmiştir.
3. Bölümde Kapadokya Bölgesi'ndeki önemli tarihi kent merkezlerindeki geleneksel konut mimarilerinin özellikleri kısaca anlatılmış ve daha sonra önerilen metodolojinin uygulanacağı Güzelyurt İlçesinin fiziki, tarihi ve genel yerleşim özellikleri incelenmiştir.
4. Bölümde kentin günümüzdeki sosyal yapısını tespit etmek ile ilgili olarak yapılan anket çalışmalarının sonuçları, yerinde yapılan gözlemler ve literatür taraması ile elde edilen bilgiler tablo ve grafiklerle sunulmuştur.
5. Bölümde geleneksel evlerin mimari özellikleri, tarihten günümüze kronolojik oluşum ve gelişimleri göz önünde bulundurularak bir tipoloji çalışması ile irdelenmiştir.
6. Bölümde evlerin sosyal ve fiziksel karakteristikleri incelenerek, meydana gelen değişim değerlendirilmiştir. Sosyal ve mimari birimin genel karakteristikleri incelenip, günümüzdeki kültürel süreklilik içinde mekanlarda fonksiyonel ve fiziksel değişiklikler, bugünkü yaşam içerisinde değerlendirilmiştir.
7. Bölümde ise Güzelyurt geleneksel konut birimiyle ilgili yapılan değerlendirme çalışmalarının sonuçları tartışılmış, restorasyon ve koruma teorilerine göre alanın korunması için geleceğe yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Koruma İle İlgili Kuramsal Çerçeve

Koruma; bir varlığın anlaşılması, tarihinin ve anlamının bilinmesi, fiziksel olarak kurtarılmasının sağlanması, niteliklerinin yükseltilerek gerekirse onarımının sağlanması için tasarlanan tüm işlemler olarak tanımlanabilir [2]. Koruma, tarihi çevre ve anıtların geleceğe özgün biçim, kimlik, estetik, anlam ve önemleri ile aktarılmaları, varlıklarını sürdürmeleri için gereken, bozulmayı önleyen tüm müdahaleleri içine alan bir kavramdır.

Koruma, kent bilim terimleri sözlüğünde "Kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin, kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" olarak tanımlanmaktadır [6].

23.07.1983 Tarihinde yürürlüğe giren 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma kanununda ise koruma; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında, muhafaza, bakım, onarım, restorasyon işlemleri, taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir şeklinde belirtilmiştir.

Fiziksel korumanın dışında, koruma, yapının ve çevrelerin duygusal ve kullanımsal değerlerini de saklamakla görevlidir [6]. Kültür varlığı olarak tanımlanan çevre ve yapıların somut değerleri yanı sıra, taşıdıkları soyut değerleri, anlam, önem ve kimlikleri ile de geleceğe aktarılmalı, süreklilikleri sağlanmalıdır.

Koruma kavramı, tarihi estetik ve mimari değeri olan taşınır ve taşınmaz tüm eserleri içermekle birlikte, tarihi çevre ve alan koruma, kentsel koruma biçimlerinde *"bütünleşik koruma"* olarak tabir edilen tekilden bütüne, bütünden tekile giden bir sistematik olarak değerlendirilmelidir. Tek yapı ölçeğinden alan ölçeğine, alan ölçeğinden tek yapı ölçeğine sosyal, kültürel ve fiziksel etkileşimlerle giden bu koruma süreçleri bütünleşik koruma ilkeleri ile açıklanabilir. Tarihi çevrelerin korunması sosyal, kültürel, ekonomik, tarihsel tüm özellikleriyle kent ölçeğinde, bütüncül yaklaşımla ele alınmalıdır. Bütünleşik koruma ancak, koruma ve gelişim stratejilerinin kent bütünü ölçeğinde bir arada, sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel bağlamlarla ele alınması ile gerçekleştirilebilir.

Koruma kavramının içerdiği bir diğer mana da bu tarihi yapı ve çevreler ile birlikte kültürel çeşitliliğin saygı görmesi, kültürel mirasın kendi kültürel bağlamları çerçevesinde yaşatılmasına saygı duyularak, bu hakka olanak sağlanmasıdır. Her bireyin kendi kültürünü tanıma, eserlerini görme ve yaşatma hakkı vardır. Gelecek nesillerin sahip olduğu bu haktan dolayı, kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması insanlığın ortak bir görevi ve de sosyal sorumluluğudur.

2.1.1. Koruma kavramının kuramsal gelişimi

Koruma kavramının gelişim ve evrim süreçleri incelendiğinde koruma kuramlarının günümüzdeki halini alması, içeriğinin ve tanımlarının gelişmesi tarihte uzun süreçler almıştır. Bu kavramın içeriği farklı dönemlerde farklı biçimlerde tanımlanarak, tartışmalara ve değişik yaklaşımlara neden olmuştur.

Antik çağdan itibaren Batı Avrupa'da görülmeye başlayan eski eser, anıt ve tarihi çevrelere ilişkin koruma ve onarım çalışmaları ile koruma felsefesi dünya tarihinde ilk kez gündeme gelir. Roma şehri ile İtalya'nın Avrupa'daki diğer ülkelerden daha yoğun bir şekilde anıtları koruma sorununa eğildiği görülür [8].

İlk olarak Antik Roma'da koruma felsefesine ilişkin birtakım hareketler görülmüştür. Bu dönemde heykeller mimariyle bütünleşmeye başlarken toplumların çevrelerindeki anıtsal nesnelere ve yapılara eğilimleri giderek artar. Romalılara has bu tutum Hıristiyanlığın gelişmesiyle ise değişime uğramış, sanat eserleri yeni anlayış içerisinde el değiştirmeye ve tahrip edilmeye başlamıştır. Bu eğilimlerle, geçmişe ve onun temsilcisi olan anıtlara saygı bir dönem azalır. Bu dönemde, din adamları eski anıtları yıkan, yıpratan bir tutumla, yıkılmış kiliseleri onarma ve yeni dini yapılar yapma girişimlerinde olurlar. Din adamlarının tarihe ve kültürel tutuma karşı bu tavırları, Eski Roma karakteri taşıyan bazı şehirlerde kasıtlı olarak tahrip veya yok etme hareketleriyle sürer. Din adamlarının tarihi yapıları tahripleri ve kendi amaçlarına göre istedikleri şekilde kullanmaları halkın ve bazı aydınların tepkilerine yol açmış, buna karşın halkın ve senatonun bu yapıları koruma gayretleri oluşmuştur [8].

Hıristiyanlıkla birlikte din adamlarının gelişen bu tutumunun, tarihi çevrelere verdiği zararın yanında, halkın da birtakım yapı faaliyetleri bu çevreleri tahrip etmiştir. Surların

onarımı Roma'daki yapı faaliyetlerinin önemli kısmını oluşturmuştur. Hatta eski yapıların taşlarının sökülerek sur duvarlarının onarımında kullanılması bu devirde yaygın bir eğilim haline gelmiştir. Taşları sökülerek farklı yapılarda kullanılmaya çalışılan eski yapılar bazen yıkılmaya terk edilmiş, bazen ise, fakirlerin barınakları olarak kullanım görmüştür.

Fakat sonraları, aydınların ve halkın bazı kesimlerinin tepkileriyle zamanla gelişmekte olan koruma anlayışı Roma İmparatorluğu'nun gücünü simgeleyen anıtsal yapılara saygı duyulmasını sağlamıştır. Hatta Roma'nın anıtsal yapılarının onarım ve belgeleme çalışmalarında bulunulmuştur. Bunlarla beraber Roma'da yayılan antikacılık ve eski eser merakı da sıklıkla bu medeniyette korumaya ilişkin eylemler arasında yer almıştır. Rönesans Devri'nin başlangıcında da birçok kişiyi meşgul eden bir tutum ve uğraş haline gelmiş olan antikacılık, sanatkârların eski eserleri arayıp bulmalarına, onları örnek parça olarak kullanmaya başlamalarına yol açmıştır [8].

Tarihi anıtlar ve yerleşmeler yönünden Fransa'nın bütünlük kazanmasında ise, Roma İmparatoru Julius Sezar'ın işgali ve bunun sürecinde gelen 400 yıllık bir kültürün temel rolü olduğunu belirtmek mümkündür. Anıtlar ve yerleşmeler bu süre boyunca istila eden kavimlerden çok, bu kavimlerden korkan yerli halk tarafından tahrip edilmiştir. Kendilerini savunmak amacıyla yine mevcut yapı malzemesini surlar inşa etmek için kullanmışlardır. Savunma amacıyla haklı gösterilen bu tahrip şekline karşı, eski anıtların yeni yapılar için malzeme ve kireç ocakları kaynağı olması da tepkiyle karşılanmıştır. Roma'da görüldüğü gibi bu tür "yeniden kullanma" şekli Fransa'da da Ortaçağdan son yüzyıla kadar devam etmiştir.

İngiltere'de ise, koruma kavramının gelişimi, tarihi anıt ve yerleşmeleri koruma konusunun resmi örgütler tarafından ele alınması, Fransa ve İtalya'nın aksine bir hayli gecikmiştir. Bu durumda bu konuyla ilgili çalışmaların yükümlülüğünü özel kuruluş ve kişiler üzerlerine almışlardır.

1789 Fransız İhtilalı ve sonrası da eski eserlere dikkat çekilmesi ve bu konulardaki bazı uyanışların da dönüm noktası olur. İhtilallar sırasında kentli ve burjuva sınıfın egemen sınıfa karşı olan ayaklanması ile bu egemen sınıfı temsil eden binaların da yıkılması söz konusu olur. Bazı sağduyulu aydınlar Victor Hugo gibi bu hareketlere karşı çıkar ve binalar hepimizin diye savunur. Böylelikle tarihsel romancılıkta bu yapıtların korunması

fikri yavaş yavaş yayılır. 19. Y.y başlarında Paris şehir planlamacıları Notre Dame Katedrali'nin bakımsızlığından ötürü katedrali yıktırmak istemişlerdir. Ünlü Fransız yazar Victor Hugo, halkın ilgisini buraya çekmek ve katedralin yenilenmesini sağlamak için *Notre Dame'ın Kamburu* adlı romanını yazmıştır. Roman, Notre Dame Katedrali'nin yenilenmesinde büyük rol oynamıştır. Notre Dame ın Kamburu ve döneme ait bazı yapıtlar bu eski eserlere dikkati çekmek amaçlı oluşturulur [68].

Avrupa'da eski çağlardan itibaren görülmeye başlayan ve kendi içinde çelişkilerle devam eden İtalya, Fransa ve İngiltere'deki bu süreçlerin dışında dünya tarihine bakıldığında, bugünkü koruma olgusunun tüm bu çelişkilerden sıyrılarak olgunlaşmaya başladığı, yasal ve yönetsel alanlarda ele alındığı zaman dilimi 18 ve 19. yüzyıllar olmuştur. Dünyada yasal ve yönetsel çerçevelerin oluşumu ve bilimsel koruma teorilerinin oluşması ile koruma kavramının kuramsal biçimde olgunlaşması 19. yüzyıl zaman diliminde gerçekleşmiştir.

2.1.2. Bilimsel koruma çerçevesinin oluşumu

19. yy.dan önceki dönemlere kadar yapıyı ayakta tutmak için yapılan onarımlar kuramsal temellere dayanmamaktadır. Onarımın bilimsel bir temele dayanması "*kültürel miras*" kavramı, koruma bilincinin doğuşu ve gelişimi Batı Avrupa'ya özgü bir süreç olup, 19. yüzyılda başlamış ve çeşitli akımlar doğrultusunda yaklaşımlar geliştirilmiştir [1].

Avrupa'da başlayan koruma ve onarım bilinci bazı düşünürlerin, mimar ve mühendis gibi bilim adamlarının katkı ve uygulamalarıyla gelişim gösterir. Koruma ve restorasyon konusunda farklı yorumlar ve yaklaşımlar oluşur. Koruma olgusunun farklı biçimlerde ele alınması da bazı fikir ayrılıklarını oluşturur.

Bunlardan ilki *üslup birliği* anlayışıdır. Eugene Emmanuel Viollet le Duc (1814-1879)'un öncülüğünü yaptığı ve İngiltere'de Sir Gilbert Scott (1811-1878) tarafından temsil edilir. Viollet le Duc e göre; "Bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş yapı haline getirmektir." Bu düşünce yapının görünüş ve strüktür olarak yapıldığı dönem üslubunda yapmayı, var olanı yıkıp, farklı dönem eklerini de bu amaçta kaldırmayı seçer. *Stilistik rekompozisyon* adı da verilen bu üslup 19. yüzyılda da Avrupa ülkeleri tarafından geniş kabul görür. Koruma kuramının

bilimsel yönde gelişimleriyle birlikte bu yaklaşım bazı olumsuz yönlerinden dolayı reddedilir.

Üslup birliğinin olumsuz yönleri:

- Yapının ilk yapıldığı döneme ait güvenilir, çok geçerli belge bulunamayacağı, (ilk yapıldığı haline çevirmek olduğundan)
- Yapılar yaşayan varlıklar olarak görülüp, yapı ilk haline döndürülmeye çalışıldığında, yapının yaşanmışlığının ortadan kaldırılmış olacağı,
- Ara dönemlerde yapılan eklerin kaldırılması sonucu yerlerine ne konulacağının belirsiz olması. Tarihi belge niteliği taşıyan eklerin ortadan kaldırılmasının yanlış sonuçlara götürebileceği nedenleri ile bu üslup günümüz koruma anlayışının çok uzağında kalmıştır[6].

Üslup birliğine karşı geliştirilen eleştiriler John Ruskin (1819-1900) "*Romantik Görüş*" ' te birleşmişlerdir. Ruskin restorasyonu şöyle ifade eder; "Restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir ki, ondan hiçbir şey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir. Bu önemli konuda kendimizi hiç aldatmayalım, nasıl ölüleri diriltmek mümkün değilse mimarlıkta da bir zamanlar muhteşem ve güzel olanı restore etmek olası değildir. Öyleyse restorasyondan söz etmeyelim, o baştan sona bir yalandır." John Ruskin' in bu sözünden de anlaşılacağı gibi; o'na göre sanat eseri bugüne ulaşan biçimiyle korunmalı, saygı görmelidir. Üslup birliğine ulaşma kaygısıyla eklerin kaldırılmasını ve sözde ilk üsluba uygun tasarımlar yapılmasını reddetmiştir. Bu uygulamalardansa hiç bir şey yapmadan sadece anıtın bakımının yapılmasının, olduğu gibi korunmasının gerektiğini doğrularken, anıtın, zamanın etkilerine dayanabildiği sürece ayakta tutulmasını, onursuz sahte bir kopyasının onun yerini almasına izin verilmemesinin gerektiğini savunmuştur [1]. Romantik düşüncenin daha geniş kitlelere yayılması ise William Morris tarafından devam etmiştir.

Tarihi Restorasyon kuramının öncüsü Luca Beltrami'dir. (1854-1933). Restorasyonun tarihi belge ve kanıtlara dayanılarak yapılması gerektiğini ortaya koyar. Anıtların tarihi belgelerden sağlanacak somut verilerle restore edilmesini savunan görüştür. Buna göre anıta yapılacak müdahaleler mimarın birikimlerine ve tarihi belgelere dayandığı müddetçe kabul edilebilir. Romantik görüş temsilcilerinden Gluian Morris ve John Ruskin'in

yaklaşımlarına, restorasyona tarihsel araştırmayı da dahil eden İtalyan Luca Beltrami "anıtların tarihi belgeyle sağlanacak somut verilerden yola çıkılarak restore edilmesi gerektiğini savunur. Tarihi restorasyon kuramı bu şekilde yerleşir ve gelişir.

Camillo Boito (1836-1914) tüm bu kuramların içerdiği doğruların ortak belgesi olarak çağdaş restorasyon ilkelerini 1883'te ortaya koymuştur [1]. Restorasyon konusunda daha önce ileri sürülen, her biri ayrı bir bakış açısına sahip olan; üslup birliği (stilistik rekompozisyon), romantik görüş, tarihi restorasyon kuramlarının bütünleşmesiyle oluşan çağdaş restorasyon anlayışının beş temel ilkesine göre[6]:

- Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgeler, bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir.
- Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır.
- Anıta strüktürel aksaklıklar nedeni ile ek yapılması gerekirse yapının görsel bütünlüğüne, biçimine saygı gösterilecek başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir.
- Anıta değişik dönemlerde yapılan ekler, onun bir parçası olarak kabul edilmelidir.
- Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla belgelenmelidir.

Camillo Boito'nun bu ilkelerinin uluslar arası düzeyde kabulü ve yayılmasında Gustavo Giovannoni' nin katkıları olmuştur. Ortaya konulan bu çağdaş restorasyon kuramları geliştirilmiş, 1931'de Atina'da toplanan "Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenlerinin I. Uluslararası Konferansı"nda tartışılıp benimsenmiştir. 1932'de ise daha ayrıntılı bir şekilde ele alınan bu ilkeler *"Carta Del Restauro"* (Restorasyon Tüzüğü) olarak kabul edilmiştir. Carta Del Restauro ilk restorasyon anayasası olarak kabul edilir [8].

1931' de Atina Konferansı'nda Uluslararası Kültürel Miras ve dayanışma ilk kez ele alınmıştır. Bu konferansta her ülkenin tarihi yapılar için tescil işleri yapması, koruyucu önlemleri alması gereği ve anıtlara duyulacak saygının kazandırılmasında eğitimin rolü vurgulanmıştır. Anıt korumada uluslar arası işbirliği öngörülmüştür [1].
Atina konferansı sonucu çıkarılan Atina Kartası'nda anıtsal yapıların korunması için örgütlenme önerilir ve temel ilkeler formüle edilir. Başlıca ilkeleri arasında müdahalelerle

ilgili olarak, “Modern tekniğin sunduğu bütün olanakların, bilhassa betonarmenin akıllıca kullanılması, sağlamlaştırma amacıyla yapılan çalışmaların yapıldığı yerlerin saklanması, göze görünür olmaması, koruma tekniği ile ilgili olarak da “herhangi bir sağlamlaştırma veya kısmi restorasyon çalışmalarına başlamadan önce anıtın kusurlarının ve hasara uğramasına neden olan hususların iyice incelenmesi ve saptanması” gerektiği, son olarak da “her ülkenin tarihi anıtların envanterini yapması, sanat ve tarihi anıtlarla ilgili bütün belgeleri kapsayan resmi siciller oluşturmaları” yer almıştır [8].

25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında Venedik’te İkinci Uluslar arası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi Düzenlenmiş ve kararlar Venedik Tüzüğü başlığında yayınlanmıştır [5]. Bugün korumacılığının anayasası olarak bilinen Uluslar arası *Venedik Tüzüğü* kararları, tarihi anıtların ve yerleşmelerin korunması ve restorasyonu hakkında uluslar arası bir çerçeve belirleyen anlaşmadır.

1965-1969 Yılları arasında Avrupa Konseyi Tarafından özellikle “kentsel koruma” konusunda beş toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantılarda anıt koruma konusuyla da ilgili kararlar yer almıştır. İlki Mayıs 1965’te Barcelona’da yapılmış Palma Tavsiyeleri’nde etkin bir koruma sağlama konusunda envanter çalışmalarının önemi ve kültürel miras değerlerinin tanımlanması yer almıştır [70].

Ekim 1965’te Avrupa Konseyi tarafından Avusturya’da yayınlanan Viyana Tavsiyeleri’nde amaç, orijinal işlevini artık yitirmiş kültür değerlerine sahip yapıların doğal ve estetik çevre içerisinde yeni işlevlere kavuşturulması, korumanın ortak bir sorumluluk olduğu, tamamen sahibine bırakılamayacağıdır [70]. Ekim 1966’ da Avrupa Konseyi tarafından Bath Tavsiyeleri; ana konusu aktif koruma ilkelerinin belirlenmesidir.

Mayıs 1967’de Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Lahey Tavsiyeleri’nde “Anıtlar tarihsel ve sanat değeri olan yapı grupları ve bölgeler yalnızca yeri doldurulamaz kültür öğeleri olmayıp aynı zamanda insan çevrelerinin ayrılmaz parçalarıdır ve korunmaları hayli önem taşımaktadır” denir [70]. Aktif koruma için planlama ilkelerinin oluşturulması ve işbirliğinden söz eder.
Sempozyumların beşincisi Eylül 1968’de Avignon’da yapılmıştır. Tarihsel ve sanat değeri olan yapı grupları ve sitlerin korunması konuşulmuştur.

1995 yılında ICOMOS tarafından Nara Özgünlük Belgesi hazırlanmış, tüm ülkelerin kültürel ve toplumsal değerlere saygılı bir özgünlük kavramı uygulamaya koymak için yapılması gerekenler ifade edilmiştir [69].

Ekim 1999 Meksika'da ICOMOS 12. Genel Kurulunda kabul edilen "Mimari Miras Tüzüğü" kabul edilir. Bu tüzükte bütünleşik korumanın önemine, bütünleşik korumanın sağlanabilmesi için hukuki, mali ve teknik desteklere ve de eğitimin korumadaki rollerine değinilmiştir.

Kasım 1999'da Avustralya ICOMOS tarafından revize edilen Burra Charter'da kültürel miras alanlarının önemi ve yönetimi üzerinde durmuştur. AB Kültürel Miras Mevzuat'ında yer alan Burra Tüzüğü, Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması amaçlı Avustralya-ICOMOS Tüzüğü'nde; "Tarihi bir alanın korunması, görsel düzenlemeleri ve tarihi dokuya katkıda bulunan diğer parçaların da korunmasını beraberinde getirir. Nitekim yeni yapılanma, yıkım, izinsiz müdahaleler veya ortamı olumsuz yönde etkileyecek diğer değişiklikler uygun değildir" ifadesi yer almıştır.

2.1.3. Korumada uluslar arası örgütlenme ve mevzuat

İkinci dünya savaşının sonunda birçok ülkede tarihsel kent merkezlerinde yıkımlar yaşanmış, kent merkezlerinin yaşanılır hale gelmesi isteği ve mevcut koruma kararlarının yetersiz kalması, uluslar arası nitelik kazanan koruma sorunlarının ortak çözümü için uluslar arası kuruluşlar kurulmuştur.

- *1946'da Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)* UNESCO *kurulur.*
- 1965'te UNESCO tarafından, (International council on monuments and sites) *ICOMOS;* Uluslar arası anıtlar ve sitler konseyi kurulur.
- 1949'da UNESCO tarafından, *Avrupa Konseyi* **(**COE) kurulur.
- 1959'da UNESCO tarafından, *ICCROM;* **(**International Center for The Study of The Preservation and Restoration of Cultural Property) Uluslar arası kültürel varlıkların korunması ve onarımı merkezi kurulur. [16].

Avrupa Konseyi'nin amacı, ülkeler arasında etkin iletişim oluşturarak koruma, sosyal ve ekonomik gelişimleri sağlamaktır. 1962'de Kültürel İşbirliği Kongresi'ni yapmıştır. Avrupa'nın ortak kültürel ve mimari değerlerinin korunmasını sağlamak için, tarihi ya da mimari değeri olan yapı grupları ve sahaların korunmalarının planlama ile ilgisi ortaya konmaya çalışılmıştır [11].

Ayrıca Avrupa Konseyi tarafından "Avrupa Tarihsel Kentler Birliği" kurulmuştur. Avrupa konseyi 1963'te tarih ve sanat değeri olan anıtların korunması amacıyla "Europe Nostra" yı kurmuştur. Europe Nostra 1967'de Strasbourg'da "Kıyı Alanlarının korunması, 1968'de Bomberg'de "Kent Yenileme ve Tarihsel Miras" 1969'da, Amsterdam'daki yapıların sağlıklaştırılması 1974'te Malta'da "Turizm ve Koruma" konularının tartışıldığı toplantılar düzenler [11].

UNESCO tarafından 1954 yılında Lahey'de "Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", Birleşmiş Milletlere üye olan çoğu ülke tarafından imzalanmış olup kültür varlıklarının korunmasındaki ilk anlaşma olmuştur [10].

1964 Venedik'te İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar ve Mimar Teknisyenleri Kongresi sonucunda "*Venedik Tüzüğü"* oluşturulur. Bugün korumacılığın anayasası olarak bilinen Venedik Tüzüğü'nde, "Tarihi Anıt" kavramının kentsel ve kırsal yerleşmeleri de içerdiğine yer verilir. Venedik Tüzüğü korumada uluslar arası ilkeler oluşturulmasını amaçlamış ve yayılmıştır. Tüzükte özgünlük kavramı da vurgulanmıştır.

UNESCO tarafından 1965 yılında ICOMOS; Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi kurulmuştur. Amacı eski eserlerin onarımının her ülkede geniş kapsamlı bir çevresel onarım anlayışı içinde ele almaktır [11]. ICOMOS çeşitli toplantılar düzenlemiştir:

- 1966 Çekoslovakya Tarihsel Merkezlerin Sorunları
- 1967'de İspanya Tarihsel Merkezlerin Yaşatılması ve Korunması
- 1968 Tunus'ta İslam Dünyasının karşılaştığı Koruma sorunları
- 1969'da Ozlord'da "Kültürel turizmin Gelişmesi içinde Anıtların ve sitlerin korunması değerlendirilmesi"

- 1969'da Leningrad'da "Anıtlar ve Toplum, Graz'da "Tarihsel Merkezlerde Ulaşım" [14].

1972'de Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Paris'te yapılır. "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme imzalanır." Buna göre, taraf olan ülkelere sorumluluklar yüklenmiş, kültür mirasının saptanmasından sonra koruma için önlemler alınması, toplumsal yaşamda bir işlev verilmesi, görevli kurumların oluşturulması konuları karara bağlanmıştır [12].

26 Eylül 1975 tarihinde "*Avrupa Mimari Miras Tüzüğü*" kabul edilmiştir. Tüzükte mimari miras kavramına geçilmiş, tarihi çevre kavramı genişletilmiş, bütünleşik koruma anlayışı gibi yeni yaklaşımlar getirilmiştir [12].

24 Ekim 1975'te düzenlenen Avrupa Mimarlık Mirası Kongresi sonucunda "*Amsterdam Bildirisi*" oluşturulmuştur. Bu bildiride Avrupa Mimarlık Mirasının, tüm dünyanın kültürel mirasının bir parçası olduğuna dikkat çekilmiştir.
UNESCO tarafından 1976 yılında Nairobi'de yapılan toplantıda kültürel varlıkların uluslar arası değişimi ve tarihi alanların korunması, çağdaş rolleri tartışılmıştır [11].

1990 yılında ICOMOS tarafından "*Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*" kabul edilerek, arkeolojik mirasın yönetimine ilişkin ilkeler ortaya konmuştur. Bunlar arasında kamu yöneticilerinin ve yasa koyucularının sorumlulukları, envanterleme süreçlerinin getirdiği mesleki yetenekler, belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma yeniden yapım, bilgi verme, sunuş, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile arkeolojik mirasın korunmasında görev alacak meslek adamlarının nitelikleri yer almaktadır [1].

1994 yılında hazırlanan "*Nara Özgünlük Belgesi"* ile özgünlük kavramına, kültürel çeşitlilik ve miras çeşitliliği kavramlarına değinilmiştir. Uluslar arası düzeyde kültürel ve toplumsal değerlere saygılı bir özgünlük kavramı uygulamaya koymak için yapılması gerekenler ifade edilmiştir. Dünyamızdaki kültürlerin ve miras çeşitliliğinin tüm insanlığın zenginliğinin kaynağı olduğu vurgulanmıştır.

Helsinki, Mayıs 1996'da Avrupa Konseyi'nin, 4. Kültürel Miras'tan Sorumlu Bakanlar Konferansı'nı takiben yaptığı ve Avrupa'da son dönemde yaşanan çatışmalar sırasında yok edilen kültürel mirasa bir yanıt olan "Miras, Kimlik ve Çeşitlilik" konulu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Bu toplantıların dışında, ICOMOS tarafından anıt ve aitlerin korunması, tarihi kentlerin korunması, uluslar arası kültürel turizme ve yöresel kültürel mirasa yönelik çeşitli toplantılar yapılarak, tüzükler hazırlanmıştır. Bu tüzüklerden bazıları Sualtı Kültür Mirasının Korunması ile ilgili tüzük (1996), Ahşap Yapıların Korunması için İlkeler (1999), Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)'dur [16].

Birleşmiş Milletler Çevre Programı kapsamında, Akdeniz Eylem Planı bünyesinde, Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi, (Barselona Sözleşmesi) 8-11 Kasım 2005'te Slovenya Portoroz'da gerçekleştirilmiştir [4].

Kültürel ifade çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi hakkında sözleşme, 20 Ekim 2005'te UNESCO'nun Paris'te toplanan genel konferansında görüşülür. Konferansta, kültürel çeşitliliğin insanlığın belirleyici niteliklerinden biri olduğu kabul edilerek, insan hakları, temel özgürlükler, kültürlere saygı, dayanışma, işbirliği konuları tartışılır [4].

2005 yılında miras yapılarının, ören yerlerinin ve alanlarının muhafaza edilmesi ile ilgili Xi'an deklarasyonu ICOMOS tarafından Çin'in Xi'an kentinde düzenlenmiş, ören yerlerinin önemi, korunması ve yönetimi konuları tartışılmıştır [4].

27 Ekim 2005'te Faro (Portekiz) kentinde toplanan Avrupa Konseyi (COE) üye devletleri, "kültürel mirasın toplum için değeri konulu Avrupa Konseyi çerçeve sözleşmesini" gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantı içeriğinde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nde (1948) kutsallaştırılan ve Uluslar arası Ekonomik, Sosyal ve kültürel Haklar Sözleşmesi'nde (1966) garanti edilen kültürel yaşamda özgürce yer alma haklarına, ortak miras politikalarının sürdürülebilirliğine dayanılarak Avrupa çerçevesi oluşturmanın önemine değinilmiştir [4].

19. yüzyıldan itibaren başlamış olan koruma ile ilgili yasal düzenlemeler ve bu konuda bilimsel temeller oluşturulması UNESCO, Avrupa Konseyi, ICOMOS, ICOM gibi uluslar arası kuruluşların çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir. Uluslar arası kurumların

kuruluşlarından itibaren günümüze kadar koruma konusunda yaptığı çok sayıda toplantı, bildirge, tüzük ve sözleşme mevcuttur. Tüm bu toplantılar ve kararları ile koruma kavramı içerdiği bütün mana ve kapsamlarıyla ele alınarak irdelenmiş, günümüzdeki bilimsel anlam ve içeriğine kavuşmuştur. Bunlardan, koruma kavramı kuramının oluşmasında ve korumanın bilimsel içeriğinin saptanmasında, rolü ve önemi büyük olan toplantıların bir kısmına yukarıda değinilmiş olup, ayrıntılı uluslar arası mevzuat, kronolojisi ile aşağıda sunulmuştur.

Kültürel miras konulu belgeler

- Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi (UNESCO 1954)
- Avrupa Kültür Anlaşması (COE,1954)
- Viyana Tavsiye Kararı (Tavsiye Kararı B): Kültürel öneme ancak ilk amaçlarını artık daha fazla yerine getiremeyen anıtlar için doğal ve estetik çevrelerinde yeni kullanım alanları bulmak (COE, 1965)
- Kamusal veya Özel Yapım Çalışmalarınca Tehdit Edilen Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (UNESCO, 1968)
- Kültürel Varlıkların Yasadışı İthalatının, İhracatının ve El Değiştirmesinin Yasaklanması ve Önlenmesi Anlaşması (UNESCO, 1970)
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 1972)
- Roma Bildirgesi (ICOMOS, 1983)
- ICOMOS Yeni Zelanda: Kültürel Miras Değeri Taşıyan Yerlerin Korunması İle ilgili Tüzük (ICOMOS, 1992)
- Nara Özgünlük Belgesi (ICOMOS, 1994)
- Bamako Talebi: Kültürel varlıkların Kaçakçılığına İlişkin Çalışma Toplantısı (ICOM, 1994)
- Çalınan veya Yasa Dışı İhraç Edilen Kültürel Objeler Hakkında UNIDROIT Sözleşmesi (UNESCO, 1995)
- Suomenlinna Kararları: Anıtlar, Topluluklar ve Alanlar (ICOMOS, ICCROM, 1995)
- Cuenca Bildirgesi (ICOM, 1995)
- Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1996)

- Valencia Bildirgesi – Valencia Politeknik Üniversitesi (UNESCO, ICCROM, ICOMOS, IFLA, 1996)
- San Antonio Bildirgesi (ICOMOS, 1996)
- Kültürel Mirasın Kanuna Aykırı Eylemlere Karşı Korunması Hakkındaki Tavsiye Kararı (COE, 1996)
- Kirliliğe ve Benzeri Etkenlere Bağlı Fiziksel Bozulmaya Karşı Kültürel Mirasın Bakımının Sürdürülmesi Hakkındaki Tavsiye Kararı (COE, 1997)
- Burra Tüzüğü: Kültürel Öneme Sahip Yerlerin Korunması Amaçlı Avustralya-ICOMOS Tüzüğü (ICOMOS, 1999)
- Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlığın Korunmasına İlişkin 1954 Lahey Sözleşmesi'nin İkinci Protokolü (UNESCO, 1999)
- Sualtı Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 2001)
- Şanghay Tüzüğü: Müzeler ve Somut Olmayan Miras Konulu Çalıştay- Asya Pasifik Yaklaşımları (ICOM, 2002)
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (UNESCO, 2003)
- Endonezya Miras Koruma Tüzüğü (ICOMOS, 2003)
- Arusha Talebi: Kültürel Mülk Kaçakçılığına İlişkin Çalışma Toplantısı (ICOM, 2003)
- Kültürel İfade Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Hakkında Sözleşme (UNESCO, 2005)
- *Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile İlgili Xi'an Deklarasyonu (ICOMOS, 2005)
- Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi (Faro Sözleşmesi) (COE, 2005)

<u>Mimarlık konulu belgeler</u>

- SPAB Bildirisi: Eski Binaları Koruma Topluluğu'nun Kuruluşuyla Öne Sürülen İlkeler (SPAB, 1877)
- Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: altıncı Uluslar arası Mimarlar Kongresi (RIBA, 1904)
- Atina Tüzüğü: IV. Uluslar arası Çağdaş Mimari Kongresi (ICOMOS, 1933)

- Roerich Antlaşması: Sanatsal ve Bilimsel Kurumların ve Tarihi Anıtların Korunması, Amerika Birleşik Devletleri İle Diğer Amerika Cumhuriyetleri Arasında İmzalanan Antlaşma (Roerich Müzesi, 1933)
- Venedik Tüzüğü (ICOMOS, 1964)
- Palma Tavsiye Kararı (Tavsiye Kararı A): Sitler, eski yapılar ile tarihi ve sanatsal sitlerin koruma ve geliştirme amacıyla kataloglamaya ilişkin ölçüt ve yöntemler (COE, 1975)
- Eski Eserlerin Yeniden Canlandırılması Hakkında İlke Kararı (COE, 1966)
- Quito Normları: Sanatsal ve Mimari Değeri Olan anıt ve Arazilerin Korunması ve Kullanımına İlişkin Toplantının Son Raporu (ICOMOS, 1967)
- Lahey Tavsiye Kararı (Tavsiye Kararı D): Anıtların, Tarihi ve Sanatsal Önem Arzeden Bina Grupları ve Alanlarının Korunması ile İlgili Bölgesel Planlama Kapsamında Alınan İlke Kararları (COE, 1968)
- Avignon Tavsiye Kararı (Tavsiye Kararı E): Tarihi ve Sanatsal Faydaya Sahip Bina Grupları ve Alanlarının Korunması ve Rehabilitasyonuna Yönelik Politika Uygulanması (COE, 1968)
- Avrupa Antlaşma Dizisi No.66- Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (COE, 1969)
- Tarihi Öneme Sahip Kentlere İlişkin Split Bildirgesi (COE, 1971)
- Venedik'in Korunmasına ve Yenilenmesine İlişkin İlke Kararı (COE, 1972)
- Anıtların, Bina Gruplarının ve Tarihsel veya Sanatsal Değer Taşıyan Ören Yerlerinin Ulusal Envanterlerinin Oluşturulmasına İlişkin Tavsiye Kararı (COE, 1972)
- Avrupa Mimari Miras Tüzüğü (COE, 1975)
- Amsterdam Bildirgesi: Avrupa Mimari Miras Kongresi (COE, 1975)
- Berlin Sempozyumu Kararları: büyük Avrupa Şehirleri ve Değişim- Geçmiş İçin Gelecek- Avrupa Pilot Projeler Programı, Sempozyum No:4 (COE, 1976)
- Avrupa Mimari Mirası 2. Tarihi Şehirler Sempozyumuna İlişkin Strazburg Bildirgesi (COE, 1976)
- Granada Talebi: Bölgesel Planlamada Kırsal Mimari, Avrupa Pilot Projeler Programı sempozyumu No:5 (COE, 1977)
- Deschambault Bildirgesi: Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük (ICOMOS, 1982)
- Tlaxcala Bildirgesi (ICOMOS, 1982)

- Dresden Bildirgesi (ICOMOS, 1982)
- Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (COE, 1985)
- Mimari Mirasın Korunmasında Etkili Olan El Sanatları Ticaretinin Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı (COE, 1986)
- Washington Tüzüğü: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (ICOMOS, 1987)
- Mimari Mirasın Kirlilikle Hızlanan Fiziksel Bozulması Hakkında Tavsiye Kararları (COE, 1988)
- Kırsal Mimari Mirasın Korunması ve Değerinin Arttırılması Hakkında Tavsiye (COE, 1988)
- 6.Avrupa Tarihi Kentler Sempozyumu Sonuç Bildirgesi (COE, 1989)
- Avrupa'daki Endüstriyel, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirasının Korunması ve Muhafazası Hakkındaki Tavsiye Kararı (COE, 1990)
- Yirminci Yüzyıl Mimari Mirasının Korunması Hakkında Tavsiye Kararı (COE, 1991)
- Doğal Afetlere Karşı Mimari Mirasın Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (COE, 1993)
- Mimari Mirasa Ait Tarihi Anıt ve Binalarla İlgili Belgeleme Metod ve Sistemlerini Düzenlemekle Görevli Üye Ülke Bakanlarından Oluşan Komitede Alınan Tavsiye Kararı (COE, 1995)
- Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (ICOMOS, 1999)
- Uluslar arası Ahşap Birliği Tüzüğü: Tarihi Ahşap Yapıların Korunması İçin İlkeler (ICOMOS, 1999)
- Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu için İlkeler (ICOMOS, 2003)

<u>Arkeoloji konulu belgeler</u>

- Arkeoloji ve Planlama Toplantısı Sonuçları (COE, 1984)
- Arkeolojik Mirasın Şehir ve Ülke Planlama Çalışmaları Çerçevesinde Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Tavsiye Kararı (COE, 1989)
- Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (ICOMOS, 1990)
- Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi (Valetta Sözleşmesi) (COE,1992)
- Antik Gösteri Mekanlarının Kullanılmasına İlişkin Tüzük (COE, 1997)
- Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" (COE, 2000)

- Avrupa Arkeoloji Planı (COE, 1992-2002)

Müzelerle ilgili belgeler

- Gelen Eserler Etik Kuralları (ICOM, 1970)
- Müzeler İçin Etik Kurallar (ICOM, 2001)
- 3. ICOM Uluslar arası Komitesi Yıllık Konferansları Sonuç Belgesi (ICOM, 2003)

Kültürel miras eğitimi konulu belgeler

- Mimarlara, Şehir Planlamacılarına, İnşaat Mühendislerine ve Peyzaj Tasarımcılarına Yönelik Uzmanlık Eğitimine İlişkin İlke Kararı (COE, 1980)
- Anıtların, Yapı Topluluklarının ve Sitlerin Korunması Çerçevesinde Eğitim ve Mesleki Eğitime Yönelik Kılavuzlar (ICOMOS, 1993)
- Miras Eğitimine İlişkin Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Tavsiye Kararı (COE, 1998)

Kültürel ve doğal çevre konulu belgeler

- Doğal Peyzajların Korunması İçin Oluşturulan Belirleme ve Değerlendirme Kartına İlişkin Tavsiye Kararı (COE, 1979)
- Floransa Tüzüğü: Tarihi Bahçeler (ICOMOS-IFLA, 1982)
- Akdeniz Bölgesi'nin 2. Konferansı Üzerine İlke Kararı (COE, 1989)
- Çevre ve Gelişim Hakkında Rio Deklarasyonu (BM, 1992)

Kültürel turizm konulu belgeler

- Kültürel Turizm Tüzüğü (ICOMOS, 1976)
- Uluslar arası Kültür Turizmi Tüzüğü (ICOMOS, 1976)
- Yerlerde Turizmin Yönetilmesi (ICOMOS, 1999)

2.1.4. Tarihi çevre korumanın sosyokültürel ve mimari boyutu

19. yüzyılın başlarından itibaren bir disiplin olarak gelişimini sürdüren "koruma" yıllar boyu anıtların ve anıtsal nitelikli tek yapıların korunması üzerinde yoğunlaşmıştır. Anıtsal yapıların korunmasından tarihi çevre koruma düşüncesine geçiş Avrupa'da uluslararası düzeyde ilk kez 1931'de Atina Konferansında dile getirilmiştir. 1964'te Venedik'te toplanan II. Uluslar arası Tarihi anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'ne ait tüzüğün birinci maddesinde ise, anıt kavramının çevreye doğru gelişimi kabul edilmiş ve mahalle ve kent ölçeğindeki çevreler de koruma kapsamına alınmıştır.

II. Dünya Savaşında büyük ölçüde tahrip olan, yıkılan kentler koruma anlayışında değişime yol açmıştır. Bu değişim, sadece anıtların restore edilip koruma anlayışından, anıtları çevresi ile birlikte ele alan, sadece anıtları değil daha basit sivil mimarlık örneklerini de korumaya değer bulan, korumayı restorasyon boyutundan bütüncül planlama boyutuna taşıyan bir süreçtir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihlerinde Paris'te gerçekleştirdiği on yedinci toplantısında "Dünya Kültürel Mirası Korunması Sözleşmesini" onaylamıştır. 17 Aralık 1975'te yürürlüğe giren bu sözleşme ile insanlığın ortak mirası kavramı uluslararası toplumda kabul edilmiştir. Sözleşmede "Kültürel ve Doğal Miras" kavramları kullanılarak tanımları yapılmıştır. Sözleşmeyi kabul eden taraf devletler sahip oldukları kültürel mirası korunması yönünde belirli yükümlülüklere sahip olmuşlardır. Venedik Tüzüğü'nde tanımlanan genişletilmiş anıt kavramı 1976 yılında UNESCO tarafından farklı bir şekilde tekrar ele alınarak, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayacak şekilde "kültürel varlık" (cultural property) deyimi ortaya atılmıştır.

Kültür, insanoğlunun sahip olduğu inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf, adet ve gelenekleriyle birlikte tüm soyut ve somut değerlerini içeren, geçmişten günümüze değin o kimliğe özgü olarak süregelmiş yaşam biçimidir. Kültürün toplumlar ve yaşam biçimleri üzerinde etkisi mimari mekânları ve yaşam alanlarını da kuşkusuz etkilemiştir ve bu etkileşim daima devam etme gerekliliğindedir. Mimariyi, yaşam biçiminin aynası ve soyut değerlerin vücut bulduğu somut varlıklar olarak açıkladığımızda sosyokültürel boyutun yapı ve çevreleri ile olan ilişkisini ve önemini vurgulamış oluruz. Tarihi çevre koruma anlayışı yapıları

çevreleri ve de var oldukları soyut ve somut değerleriyle bütüncül bir biçimde ele alan olgudur. Bu nedenle sosyokültürel bağlamların tarihi çevrelerin yaşatılmaları ve geleceğe aktarılmaları üzerindeki önemi büyük önem taşır. Toplumların sosyokültürel ihtiyaçlarına ve kimliksel oluşumlarına somut olarak kanıt olmuş geleneksel mimarinin, yine nasıl bir çevre ve sosyokültürel ilişkilerle yaşatılması ve sürekliliklerinin sağlanması gereklilikleri tarihi çevre korumada önemli ve kaçınılmaz bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.5. Türkiye'de koruma kavramının kuramsal gelişimi

Türkiye tarihinde korumaya ilişkin birtakım ilk uygulamalar Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılmıştır. 16. yüzyıl ortalarında Mimar Sinan'ın, Rumeli Hisarı'nın içindeki ev ve dükkânların temizlenmesi, Ayasofya'nın onarılarak duvar ve çevresindeki müdahalelerden arındırılması ve yeni yapılacak yapıların Ayasofya'ya yaklaştırılmaması gibi bazı uygulamalarında tarihi yapı ve çevrelere saygılı korumacı bir yaklaşım izlediği görülür. Fakat tek yapı ve kentsel ölçekte bir koruma olarak değerlendirilebilecek bu çalışmalar tam anlamıyla bir koruma ilkesi oluşturulmadan yapılmış ve daha çok kullanımına yönelik uygulamalar şeklindedir.

Taşınabilir tarihi eserlerle ilgili olarak bir Müzeyi-Hümayun (imparatorluk müzesi) 1869 yılında kurulmuştur. 1840'lardan beri yabancı arkeolojik kazılara izin verilmiş olmasına rağmen, Osmanlı'da eski eserleri korumaya yönelik ilk kanun 1874'te Asar-ı Atika Nizamnamesi olarak yürürlüğe girer. Fakat bu dönemde eski eserlerin tahribine ve yurt dışına kaçırılmasına engel olunamamıştır. 1881'de Müzeyi Hümayun'un başına Osman Hamdi Bey getirilir. Osman Hamdi Bey çabalarıyla Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin içeriği değiştirilerek eski eserlerin yurt dışına kaçırılması nispeten engellenir.

1900'lü yıllarda ise taşınmaz eserlerin korunması konusunda Avrupa'da süregelen akımlardan etkilenilmiştir. Bunlardan en etkilisi büyük anıtların çevresinin ayıklanması çıplak olarak ortaya konması anlayışı olmuştur. Cumhuriyetin kurulmasıyla koruma konusunda yeni, çağdaş ilkeler ortaya çıkmış, Hars Müdürlüğü kurulmuştur. 1930 -1935 yılları arası Osmanlı'dan kalan mevzuat değiştirilip, eski eserlere saygılı, daha planlı bir kentleşme başlamış, yeni müzeler kurulmuş, bazı anıtsal yapılar müze olarak kullanılmaya başlamıştır. Taşınabilir ve taşınmaz eserlerde Avrupa'daki koruma kriterleri uygulanmaya başlanır. Türkiye, 1946'da Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

(UNESCO) sözleşmesini imzalar. 1950'de uluslar arası müzeler konseyinin ICOM Türkiye Milli Komitesi kurulur. Türkiye müzeciliğini geliştirmek ve müzecilik mesleğini korumak amacına hizmet eder. 2 Temmuz 1951'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulur. Cumhuriyet Döneminde korumayla ilgili en önemli adım bu kuruluşun oluşmasıdır. Bu kurum kuruluşundan itibaren koruma ile ilgili önemli kararlar almaya başlar.1961 Anayasasının 50. Maddesinde devlet, tarih ve kültür değeri olan anıtları korumakla yükümlüdür ifadesi geçer. 1965'te ise GEEAYK Venedik Tüzüğünü benimsemiş olsa da, ilkelerini tam olarak uygulamaya koymak mümkün olmamıştır.

1973'te 1710 Sayılı Eski Eserler Yasası ile önemli bir adım atılmıştır. Eski Eserler Kanunu, Türkiye'de bu anlamdaki ilk yasadır. Bu kanunla eski eseler, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit gibi ayrılarak belirtilmiştir.1974 yılında ICOMOS Türkiye Ulusal Komitesi kurulmuştur. 1710 Sayılı Eski Eser Kanunu, kentsel koruma ve doğal sit kavramları açısından yetersiz olduğundan, 21 Temmuz 1983'te Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Yürürlüğe girer. Bu kanunda koruma konularında kavramlar genişletilmiş, sit alanlarının kentsel ölçekli bir planla korunması gerekliliği belirtilmiştir, koruma amaçlı imar planı oluşumlarına yer verilmiştir.

Türkiye'de koruma alanındaki kronoloji incelendiğinde, tarihsel yapıların çevreleriyle birlikte ele alınması gerekliliğinin 1970'lerin başında benimsenmeye ve yasallaşmaya başladığı görülür. Koruma kavramı ülkemizde gecikerek ele alınmış ve dolayısıyla birçok kentin tarihi çevrelere saygılı bir şekilde gelişimleri ve planlanmaları genellikle göz ardı edilmiştir. Ülkemizde yasal düzenlemelerdeki eksiklikler kırsal ve kentsel sit niteliğindeki tarihi çevrelerin korunmasını çok geciktirmiştir. Dünyada sanat değeri taşıyan bu tarihi yapıların çevreleriyle beraber korunması gerekliliği hızla yerleşirken, Türkiye'de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için yasal çerçeve ancak 1970'lerden sonra oluşmuştur. Bu anlayışın yerleşmesinde ve korumaya yönelik uygulamaların başlamasında GEEAYK kararları, UNESCO, ICOMOS, AVRUPA KONSEYİ gibi kurumlar etkili olmuştur.

Planlama, koruma ve yapılaşmaya ilişkin olarak kültür ve tabiat varlıklarının yönetilmesi ve denetlenmesinde Türkiye'de yürürlükte olan kanunlar aşağıda belirtilmiştir:

- 6831 Sayılı Orman Kanunu (31.08.1956)

- 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu (12.3.1982)
- 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu (23.07.1983)
- 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu (09.08.1983)
- 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu (18.11.1983)
- 3194 Sayılı imar Kanunu (3.5.1985)
- 3621 Sayılı Kıyı Kanunu (17.04.1990)
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (10.7.2004)
- 5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu (21.07.2004)
- 5272 Sayılı Belediye Kanunu (7.12.2004)
- 5366 Sayılı Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun (16.06.2005)
- 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu (20.02.2008)
- 648 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (17.08.2011)

2.2. Güzelyurt'ta Tarihi Çevrenin Korunması İle İlgili Kuramsal Yaklaşım

Korumanın etkin olarak gerçekleştirilebilmesi tarihi yapı ve yapı gruplarının ancak çevreleriyle birlikte korunarak bütüncül bir bakış açısıyla işlevselleştirilmesi ve kültürel bağlamdaki değerlerinin günümüzde de sürdürülmesine bağlıdır. İnsanoğlunun yaşamına dair geçmiş devirlerden günümüze kadar gelen soyut ve somut her türlü kalıntı geçmişe ve geleceğe dair bilgi taşımaktadır. İnsanlık ve bilim adına değeri olan kültür, sanat ve mimari değer taşıyan bu yapıtlara saygı duyularak işlevsel bir biçimde geleceğe aktarılmasını sağlamak koruma kuramının amaçladığı esaslardandır. İnsan ürününe saygı insana ve doğaya saygıyı gerekli kılmaktadır. İnsana saygı kültürlere ve kültürel çeşitliliklere, farklı kültürlerin eserlerine ve yaşayışlarına saygıyı gerektirir ve korumanın sosyokültürel boyutu bu nedenle büyük önem taşır.

Tarihi çevre korumada önemli bir unsur da fiziki çevrelerle beraber kent kültürünü de korumak, bu kültürel mirastan gelecek nesillerin de faydalanmasını ve bilgilenmesini sağlamaktır. Kent kültürünü oluşturan değerler sadece fiziki mekân yapısı, kent dokusu yani strüktür olmayıp, o kentte, mekânsal olan ya da olmayan (ses, koku, vb) tüm imgelerin, zihinlerdeki kalıcı nitelikleridir [115].

Bu kapsamda sosyal yapı verilerinden bağımsız bir koruma çalışması yapmak mümkün olmamaktadır. Sağlıklı bir koruma yaklaşımı kapsamında, sosyal yapı verilerinin değerlendirilmesi ve geleneksel sosyal düzenin devam etmesi, aynı yörede sosyal yaşamın sürdürülebilmesi gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı kullanıcıların katkısı ve desteği olmadan gerçek anlamda bir korumanın sağlanması ve başarıya ulaşması güçtür. Korunması gereken yapıları içinde bulundukları fiziksel çevre ve sosyal yapıları ile ele almak korumada izlenmesi gereken yoldur. Koruma planları ve çalışmaları yaparken ülke ölçeğinden, bölge, şehir, sokak, tek yapı ve 1/1 ölçeğe kadar gidebilecek bir koruma sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Güzelyurt'un tarih süreçleri ve yakın geçmiş tarihi incelendiğinde, tarih süreçleri bölümünde ayrıntısıyla verildiği üzere, karşımıza farklı kültür, inanç ve yaşam biçimi sergilemiş çeşitli medeniyetler çıkmaktadır. Tarihin bilinen en eski dönemlerine değin sürekli yerleşim görmüş ilçe toprakları bahsedilen bu dönemlere ait birçok kalıntıyı halen bünyesinde barındırmaktadır. Sosyal yapının tarih süreçlerinde tamamen değişmesiyle bu eserlerin kullanımlarındaki ve korunmalarındaki problemler giderek artmıştır. Gelişen ihtiyaçlar, zaman, günümüz şartları, yeni yapım teknolojileri tarihi dokuyu bünyesinde bir bütünlük içerisinde halen korunmuş olarak barındıran Güzelyurt için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bugünkü sosyal yapı ve kentin sahip olduğu fiziksel kalıntıların tarihteki gerçek sahipleri ile onlara ait sosyal yapı kıyaslandığında büyük farklılıklar ve değişimler söz konusu olmaktadır. Değişen bu sosyal yapı içerisinde tarihi çevrenin özgün haliyle korunması oldukça zorlaşmaktadır.

Güzelyurt'ta uygulanacak bir koruma projesi hazırlanmadan çevre ölçeğinde ve mimari birim ölçeğinde konut biriminin değerlendirilmesi için uygulanacak aşamalar şu şekilde sıralanmıştır [3,7]:

<u>Analiz-algılama aşaması</u>

- Kentin geneline ait fiziksel ve sosyal verilerin (kentin tarihi gelişimi, fiziksel, sosyal, ekonomik ve mimari karakteristiği) toplanması,
- Kentsel sit alanının fiziksel ve sosyal verilerinin (fiziksel, mimari, sosyal ve ekonomik) yapısının incelenmesi,
- Mimari birimin oluşturduğu döneme ait bilgi birikiminin sağlanması,

- Mimari birimin geçirdiği fiziksel müdahalelerden yola çıkarak sosyal, kültürel, tarihsel ve doğal olarak mimari "değişim" dinamiklerinin belirlenmesi,
- Bugün var olan mimari birimin sorun ve olanaklarının saptanması.

Değerlendirme aşaması

- Toplanan bilgilerin değerlendirme ve yorumlarının yapılması,
- Analiz çalışmalarının sonucu edinilen bilgilere göre mimari, sosyal, tarihsel, kültürel değerlere ilişkin olarak oluşturulan kavramların netleştirilmesinin sağlanması,
- Sorunun bu genellemeler ya da özelleştirmeler çerçevesinde yeniden ve doğru sınırlarıyla tanıtımının yapılması,
- Analiz çalışması sonucu edinilen bilgilere göre mimari, sosyal, tarihsel, kültürel değerlere ilişkin olarak oluşturulan kavramların netleştirilmesinin sağlanması,
- Sorunun bu genellemeler ya da özelleştirmeler çerçevesinde yeniden ve doğru sınırlarıyla tanıtımının yapılması.

Karar-Öneri Aşaması

- Sorun ve potansiyelleri belirlendikten sonra bölgeleme yapılarak önceliklerin seçim ve tanımları,
- Çalışma odağının ve sınırlarının saptanarak konuya özel kavramsal çerçeve ve yöntemin belirlenmesi,
- Koruma ile gelişme arasındaki ilişkiyi biçimlendirecek geçerli kaynakların ve araçların seçimi ve yönlendirilmesi.

Güzelyurt'taki koruma sorunsalı incelendiğinde, belirtilen aşamalar değerlendirilerek korunmaya değer bulunan çevrenin korunma nedenlerinin ortaya konulması gerekir. Tarihi çevre korumada fiziksel ortamın yaşayan sosyal grubun yaşamının göstergesi olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Değerlendirme aşamasının, çalışma konusu olan çevrenin bütün içindeki yeri, sosyo-ekonomik, kültürel, fiziksel her türlü girdi bağlamında çevre ve mimari ölçeklerin tümünü içeren, fiziksel çevre ile sosyal çevre arasındaki ilişkileri doğru bir platformda tartışan bir aşama olması gerekir [2].

2.2.1. Geleneksel konut biriminin korunmasıyla ilgili kuramsal çerçeve

Dünya tarihi ile birlikte toplum yapısında da değişiklikler olmaktadır. Toplumu oluşturan temel yapı taşı olan aile de bu değişimlerden nasibini almaktadır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak aile tipleri değişmektedir. Geleneksel geniş ailelerin yerini modern çekirdek aileler almakta, çeşitli geleneklerin etkisi ile oluşan aile tiplerine giderek daha az rastlanmaktadır. Bu değişim ve dönüşümde ekonomik alt yapının değişmesinin, üretim araçlarının değişmesinin, bir başka deyişle sanayi toplumuna geçilmesinin ve kentli nüfusun giderek artmasının rolü büyüktür. Aileler genelde anne, baba ve çocuklardan oluşan modern çekirdek aileler olarak tanımlansalar da büyük aile bağları çeşitli biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Büyük kentlere taşınılmış, yaşanılan konutlar ayrılmış, aile işinde çalışılmıyor olsa dahi aile bağları birtakım şekillerde günümüzde de sürmektedir.

Aile evrensel bir kurum olmakla birlikte dünya genelinde işlevi, biçimi ve hangi üyelerden oluştuğu konularında oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Herhangi bir kültüre göre yapılacak bir tanım, diğer kültürleri dışarıda bırakacak bir tanım olmaya mahkûmdur. Kimi ülkelerde ailenin tanımı anne baba ve çocuklar üzerine kurulurken, kimilerinde daha çocuk merkezli tanımlar yapılmakta, kimilerinde kan bağı bulunan aile büyükleri tanıma dahil edilirken, kimilerinde kan bağı bulunan aile büyükleri yanında manevi bağlarla aile büyüğü sayılan kişiler tanıma dahil edilmektedir.

Aile tipleri, aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Berksun, 2008) :

<u>Aile içi egemenliğin anne ya da babada olmasına göre aile tipleri</u>

Aile bu başlığa göre ataerkil, anaerkil ve eşitlikçi aile şeklinde sınıflandırılmaktadır. Ataerkil aile denilen aileye Roma ailesi de denmektedir. Bu aile tipinde egemenlik tam olarak erkektedir. Ailenin tüm yapılanması baba ve babanın geldiği ailenin dini ve kültürel değerleri ile şekillenmektedir. Anaerkil aile ise halen dünya üzerinde ataerkil aileye göre daha sınırlı görülmektedir. Eskimolar, amazonlarda yaşayan kabileler gibi avcı ve toplayıcı sosyalliklerde görülmektedir. Bu aile tipinde tamamen kadın ve ailesinin kuralları geçerlidir. Hatta baba aile ile birlikte yaşamaz. Ara sıra kadın ve ailesinin hakim olduğu eve misafir gibi gelir ve gider. Eşitlikçi ailede ise egemenlik anne ve baba veya başka bir deyişle kadın ve erkek arasında paylaşılmıştır. Bu aile tipine simetrik aile de denmektedir.

Evlenme biçimlerine göre aile tipleri

Evlenecek kişi sayısı bakımından aile, monogamik ve poligamik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Monogamik aile tek eş ile evlenmek sureti ile yapılmış evliliğe denmektedir. Endüstriyel, modernleşmiş toplumlarda en sık rastlanılan evlilik biçimidir. Kadın veya erkeğin birden fazla kişi ile evlenmesi ile oluşan aile tipine poligamik aile denmektedir. Erkeğin aynı anda birden fazla kadınla evlenmesi ile oluşan tipine polijini, kadının aynı anda birden çok erkekle evlenmesi ile ortaya çıkan aile tipine ise poliandri denmektedir. Özellikle polijininin erkeğe, evlendiği kadınlar ve onların doğurduğu çocuklar aracılığı ile ucuz iş gücü sağlaması gibi ekonomik bir işlevi bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında polijinik ailelerin daha çok tarım toplumlarında görülmesi anlam kazanmaktadır.

Akrabalık ilişkisine göre aile tipleri

Akrabalık ilişkisine göre aile, baba soylu aile, ana soylu aile ve hem ana hem baba soylu aile şeklinde sınıflandırılmaktadır. Yeni doğan bireyin sadece baba tarafından akrabalarıyla ilişkide bulunması ve baba soyunu izlemesi sonucu ortaya çıkan aileye baba soylu aile, yeni doğan bireyin sadece anne tarafından akrabalarıyla ilişkide bulunması ve anne soyunu izlemesi ile ortaya çıkan aileye ana soylu aile, yeni doğan bireyin hem anne hem de baba soyunu birlikte izlediği ve her iki taraf akrabalarıyla ilişkide bulunduğu aileye ise hem ana hem baba soylu aile denir.

İkamet biçimine göre aile tipleri

İkamet biçimine göre yeni evli çiftlerin evlilik sonrası kadının ve erkeğin ailesine yakın veya birlikte olmasına göre aile patrilokal ve matrilokal aile olmak üzere ikiye ayrılır. Patrilokal aile, evlilik sonrası kadının kendi babasını ikametini bırakıp, eşinin anne ve babasının evinde onlarla birlikte oturduğu aile tipidir. Matrilokal aile ise, patrilokal ailenin tam tersine, erkeğin eşinin ailesinin evinde onlarla birlikte oturması sonucu ortaya çıkan ailedir. Ülkemizde ‘iç güvey’ olarak da adlandırılır.

Genel sınıflamaya göre aile tipleri

Genel sınıflandırmaya göre aile tipleri çekirdek aile ve geleneksel geniş ailedir.

Modern çekirdek aile, kimi tanımlarda çekirdek aile, anne baba ve çocuklar olmak üzere iki nesli içine alır. Çekirdek ailenin özellikle batılı toplumlarda baskın aile türü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, ailenin birçok işlevi bulunsa da, özellikle çekirdek ailenin cinsel ihtiyaçların karşılanması, ekonomik işbirliğinin sağlanması, üreme ve çoğalmaya uygun bir ortamının sağlanması, çocukların bakım ve eğitimlerinin gerçekleştirilmesi şeklinde dört temel ve ortak işlevinin bulunduğu saptanmıştır. Ülkemizde de çekirdek aile tipi baskın olan aile tipidir. Yapılan araştırmalar, çekirdek aile tipinin 1972 yılında Türkiye'deki aile tiplerinin %60'ını oluşturduğu bu oranın 2006 yılında %80'e çıktığını göstermektedir. Bu oranların artışı Türkiye'de nüfusun kentlere doğru yığılması yani toplumun daha kentli olması ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Modern çekirdek aile ile geleneksel geniş aileyi birbirinden ayıran sadece aile üye sayısı ve içerdikleri nesillerin farkı değildir. Bu aile tipleri üretim biçimleri ve tüketim alışkanlıkları, üstlendikleri işlevler, aile içinde kadın erkek ilişkileri bakımından da birbirlerinden ayrılırlar.

Geleneksel geniş aile, birçok üyeden oluşur ve akrabalık bağları ile varlığını sürdürür. Kan bağına bağlı bir aile tipidir. Geleneksel geniş ailede, anne ve baba ailesiyle, bu anne ve babanın evlatlarının evlenerek kurdukları aileler birleşir ve böylece bu aile tipi ortaya çıkmış olur. Yapılan araştırmalar, geniş aile tipinin 1972 yılında Türkiye'deki aile tiplerinin %19'unu oluşturduğu, bu oranın 2006 yılında %13'e gerilediğini göstermektedir. Modern çekirdek ailenin tersine bu oranlar kırsalda yaşayan nüfusun azalması ile paralellik göstermektedir.

Geleneksel geniş aile henüz modernleşme yolundaki sosyalliklerde çok daha fazla görülmektedir. Belirtildiği gibi kırsal bölgelerde ve daha küçük nüfusa sahip köy, kasaba ve küçük şehir gibi yerleşim yerlerinde daha sık görülen bir aile tipidir. Bu aile tipinin de sık olarak görüldüğü kırsal kesimin ihtiyaçlarına göre şekillendiği söylenebilir. Özellikle tarımla uğraşan toplumlarda görülüyor olması bu açıdan anlamlıdır. Toprağa dayalı üretim ilişkilerine sahip olunan toplumlarda, dayanışma ve yardımlaşma üretimin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi açısından oldukça önemlidir. Geleneksel geniş ailede de cinsiyete, yaşa ve tecrübeye göre yapılan görev bölüşümü bu üretim tarzını destekler niteliktedir

Alternatif yaşam biçimlerinden doğan aile tipleri

Alternatif yaşam biçimlerinden doğan aile tipleri başlığı altında tek anne veya babalı, babasız aile, üvey aile ve birlikte yaşama ile oluşan aile yer almaktadır. Boşanan ve birlikte yaşayan çift oranındaki artış alternatif yaşam biçimleri nedeniyle ortaya çıkan aile tiplerinin en önemli sebepleridir.

Yerleşim yerine göre aile tipleri

Bu başlık altında aile, gecekondu ailesi, büyük kent ailesi, kasaba ailesi, köy ailesi, göçebe aile şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu şekilde yapılan sınıflandırma her ne kadar ailenin yaşadığı yerleşim yerinin özelliği üzerinden yapılmış olsa da bundan daha öte anlamlar taşımaktadır. Yerleşim yeri değiştikçe üretim araçları ve üretim ilişkileri, tüketim alışkanlıkları ve biçimleri, aile üyelerinin birbirleri ile ilişkileri ve ailenin kendisi dışındaki aile ve yapılarla olan ilişkilerinde önemli değişiklikler olmaktadır.

Yöresel özelliklere göre aile tipleri

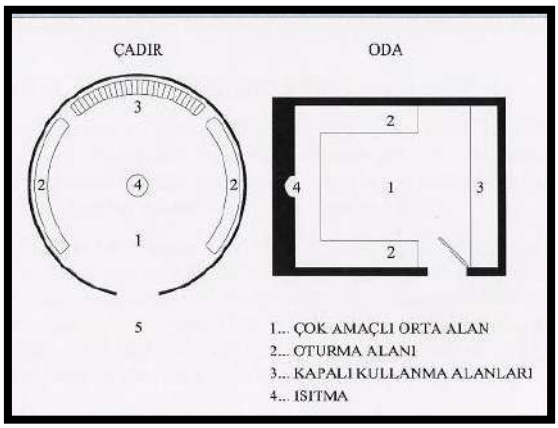
Bu başlık altında birçok aile tipi söz konusudur. Ancak örnek olması bakımından taygeldi ailesi ve berdel ailesi tanımlanacaktır. Taygeldi ailesi karşı cinsiyetten çocukları bulunan dulların evlenmesi ile oluşur. Bu evlilik karşı cinsiyetten olan bu çocukların da evlenmesi şartıyla yapılır. Bu şekilde kurulan ailelerin ekonomik zorluklara karşı koruyucu olması kadar özellikle kırsal kesimde yaşayan ve eşlerini kaybeden kişilerin ve bu kişilerin çocuklarının aile kurma ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir işlevi de vardır.

Berdel ailesi başlık parasının bulunduğu bölgelerde bu harcamanın altından kalkılamadığı durumlarda kurulan bir aile tipidir. Aileler karşılıklı olarak çocuklarını birbirleri ile evlendirerek başlık parası ödememe yoluna gitmektedirler.

2.2.2. Mimari açıdan geleneksel konut birimine kuramsal yaklaşım

Geleneksel konut birimi üzerine yapılan çalışmalarda, "Türk Evi" tanımlaması karşımıza çıkmaktadır. Türk evi genel olarak, tarih boyunca Türklerin içinde oturdukları ev tipleri olarak tanımlanabilir ve Türk evinin kökeninin göçebelik dönemine kadar uzandığı

varsayılır. Bu yaklaşıma göre; Türklerde, göçebelik döneminde yaşama birimi olarak kullanılan "Türk Çadırı" iç mekan düzeni ve karşıladığı gereksinimler yönüyle konut mimarisi içersinde yer alan oda mekanlarının oluşumuna ve düzenine temel oluşturur. Çadır gibi, Türk evini oluşturan tüm odaların da, iç mekanları birer yaşama birimi olarak kendi içinde çok işlevli bir düzene ve bütünlüğe sahiptir. Göçebe yaşam tarzından sonra ise, Müslümanlığı kabul ederek Anadolu'ya yerleşen Türkler, bu coğrafyanın doğal verilerine ve şartlarına uygun konutlar yapmıştır [113,114].

Şekil 2.1. Türk çadırı ve geleneksel oda birimi [114]

Türk evine ilişkin yapılmış çeşitli araştırmalar mevcuttur. Doğan Kuban, Geleneksel Türk Evini, Türk ailesinin yaşam, kültür ve törelerine uygun şekil ve plan özellikleri gösteren, yüzyıllarca Türk insanının gereksinimlerine cevap vermiş bir konut tipi olarak tanımlamakta ve Anadolu'yu konut mimarisi bakımından yedi bölgeye ayırmaktadır. S. H. Eldem, geleneksel Türk evini mekanlar arası ilişkilere, yani; plan tiplerine göre sınıflandırmış, Türk odasının plan içindeki konumunu Türk evinin tarihsel gelişimini gösteren bir veri olarak değerlendirmiştir [113,114].

Bu yaklaşımlara göre; kökeninin Türk Çadırına dayandığı varsayılan Türk Evi, en karakteristik biçimini Osmanlı zamanında almıştır ve bu mimari 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'da ve Rumeli'de egemen olmuştur. En büyük yayılma biçimini ise 17-18. yüzyıllar arasında gösteren Osmanlı Devleti'nin her yönden sarsılmaya başladığı 19. yüzyılda bile Türk Evi gelişimini yayılmasını sürdürmüştür. Fakat 20. yüzyılda bu geleneksel mimari süratle yok olmaya ve gerilemeye başlamıştır.

Yukarıda değinildiği üzere, Türk Evi olarak adlandırılan konut birimi ile Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği sınırlar içinde, Anadolu ve Rumeli çevrelerine yerleşerek var olmuş

konut birimleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Fakat çeşitli kültür ve ırkın bir arada yaşadığı Osmanlı Devleti sınırlarındaki konut mimarisine ilişkin biçimleniş ve tarzı, Türk Evi tabiriyle adlandırmak tam olarak doğru bir yaklaşım olmamaktadır. Bu sebeple Anadolu'daki ve Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü diğer topraklardaki konut mimarisini, genel olarak "Osmanlı konut mimarisi" olarak adlandırmak uygun olacaktır.

Osmanlı konut mimarisine yönelik tipoloji çalışmaları olsa da bu ev tipi, belli bir şablonun ve tekniğin uygulandığı bir yapı değildir. Yörenin yaşama ve üretim biçimi, mevcut yapı malzemesi ve ona göre oluşmuş yapı teknolojisi, topografya ve arsa özellikleri, ailenin yapısı ve zenginliği konut tasarımını etkilemiş ve farklılaştırmıştır.

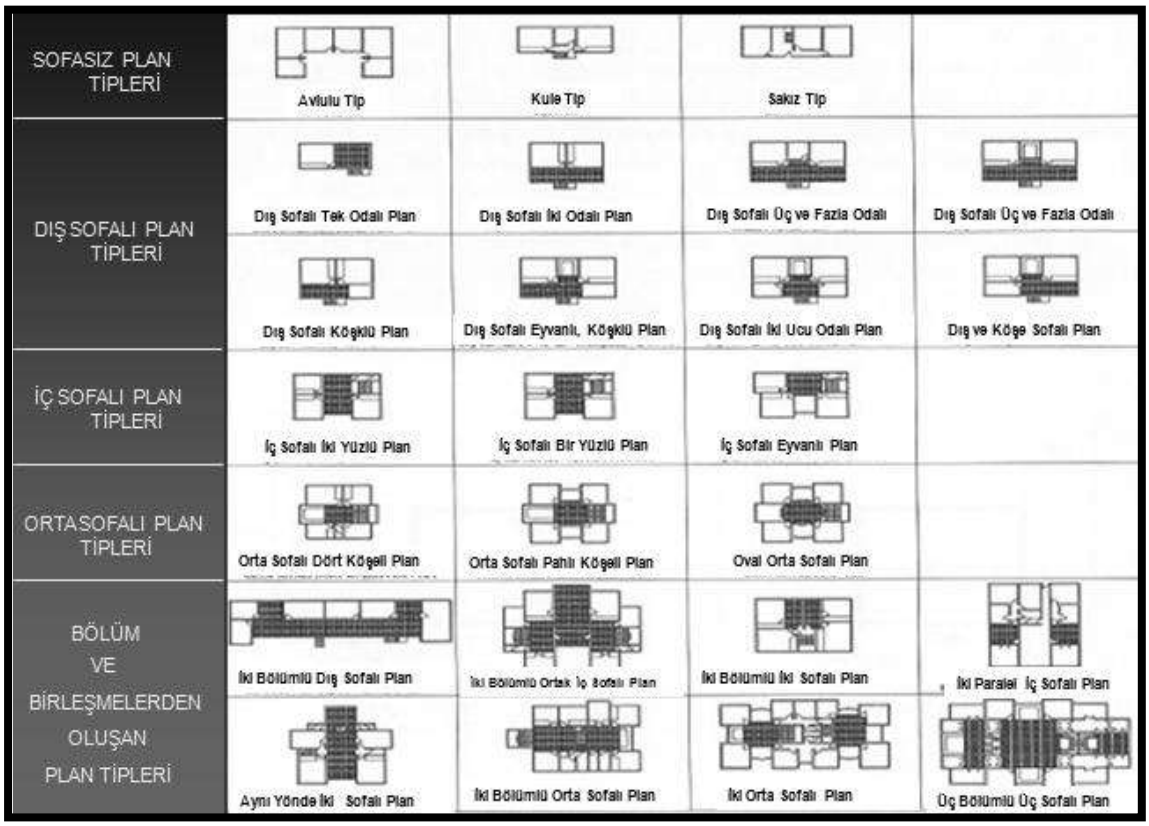
Geleneksel konutun biçimlenmesinde kentsel strüktür etkin bir rol oynamıştır. Genellikle meyilli arazide, arazi konturlarına paralel ve birbirinin ışık, güneş ve manzarasını engellemeyecek biçimde, doğaya uyumlu yerleşim esas alınmıştır.

Geleneksel konut biriminde mekan düzeni

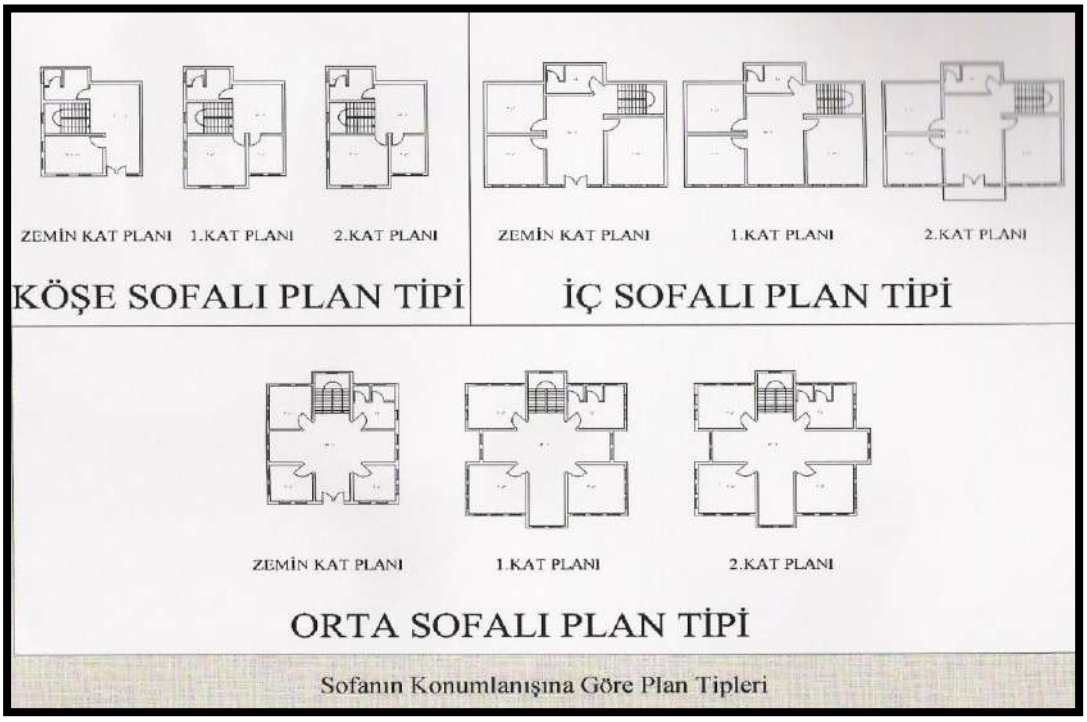
Anadolu Konut mimarisi incelendiğinde, bu karakteristiğe, çeşitli bölge ve iklimlerde rastlanabildiği gibi farklı yöre ve kentlerdeki konut tasarımlarının da kendine özgü mekan düzenlerinin, mekan isimlerinin ve mimari özelliklerinin olduğu sonucuna ulaşılır. Geleneksel konut biriminde, kent ve bölgelere özgü farklı isimler alabilen bazı mekan elemanları da mevcuttur.

Geleneksel konut biriminin temel özelliği odayı ana birim olarak ele almasıdır. Oda optimum koşulları sağlar. Simetri ve diğer biçimlendirme kaygıları bu ilkeyi bozmaz. Odalar kare ya da dikdörtgendir. Bunun temel nedeni tefrişin sabit elemanlarla yapılması ve duvara bitişik konumlandırılmasıdır. Odalar arasında işlevsel farklılık görülmez yatma, oturma, yemek yeme, yıkanma gibi işlevlerin içinde yer aldığı biçimde tasarlanır, dolayısıyla odalar arasında büyük boyut farklılıkları yoktur. Yalnızca başoda diğerlerinden daha büyük ve özenli süslemeye sahip olabilir. Odalar arası işlevsel farklılık görülmemesine karşılık, kullanımlarında mevsimlere göre farklılaşma vardır. Pek çok evde, yazın başka kışın başka oda kullanılır. Bütün bu özellikler halk evinde olduğu gibi, yönetici evinde de aynıdır. Zenginlik, oda sayısına ve süslemelere etki eder.

Geleneksel konut biriminde, sofa adında ortak bir mekan yer alır. Bazılarında bu sofa, eyvan denilen bir yüzü sofayla bağlantılı, ortak bir ara mekana açılır. Belirli bir işlev için tasarlanmamış, iç mekanla dış mekan arasındaki geçişi sağlayan sofa, evin ortak aktivite merkezidir. Sofa, konut tipolojisinde ayırt edici bir mekan olmuştur. Sofa biçimlenişine göre farklı plan tipolojileri mevcuttur [113]. Geleneksel konut birimi sofasız, açık sofalı, kapalı sofalı olmak üzere 3 tipe ayrılır. Bu şekilde farklı sofa tiplerinin tercih edilmesinde iklim ve bölgenin sosyo-ekonomik özelliklerinin etkili olduğu görülür.

Şekil 2.2. Sofa birimine göre plan tipolojileri [113]

Şekil 2.3. Sofanın biçimlenişine göre farklı plan örnekleri [113]

Doğa içinde, doğayla bütünleşik olarak yaşamak, Türklerde göçebelikten kalma bir alışkanlık ve yaşam felsefesi olmuştur. Doğa ile bütünleşme içgüdüsü konut mimarisine dışa açık sofa (*hayat, sergah*) ile yansır. Dışa açık sofada bir mekan elemanı da köşk denilen bölümdür. Bu bölüm, sofadan bir veya iki basamak daha yüksek, yarı açık mekanlardır. Evlerin üst katlarında, açık sofayla ilişkili yarı açık oturma alanı için özelleşmiş bu mekanların *muhaccer, uykuluk* gibi farklılaşan yöresel isimleri vardır.

Odalar, yapı içinde belirli eylemleri kendi başlarına karşılayan birimlerdir. Farklı büyüklük ve şekillerde düzenlenmiştir. Konutlarda başoda olarak adlandırılan, diğerlerinden daha büyük ve özel mekansal özellikte düzenlenmiş odalar bulunur. Bunlar genellikle çıkmalarla sokağa yönlendirilmiştir. Osmanlı geleneksel konut mimarisindeki baş oda karşılığında bir fonksiyonu olan günlük oturma, dinlenme, misafir ağırlama, yatma amaçlı kullanılan *çağnışır* olarak adlandırılan mekanlar da Alanya Evlerinde görülmektedir.

Bazı geleneksel yapılar birtakım gereksinimlere göre kendi içinde bölümlere ayrılmıştır. Bunlardan biri mahremiyet gereksinimi dolayısıyla yapılan "*harem- selamlık*" ayrımıdır. Aynı çatı altında bir odadan fazla ve servis birimlerini de içeren farklı bölümler olması, konutun, harem-selamlık kullanımına yönelik olduğunu göstermektedir. Bu şekilde

bölümlü kullanımın söz konusu olduğu geleneksel evlerde hem harem hem de selamlık bölümü tarafından ortak kullanılan mekâna ise "*mabeyn*" adı verilir.

Geleneksel konut mekânında bir diğer bölüm ayrımı ise "*yazlık-kışlık*" şeklindedir. Geleneksel konut biriminde, aynı evin farklı mekân ve katlarının yazlık ve kışlık kullanıma yönelik olduğu gözlenir. Genellikle üst katların yazlık kullanımına alt katların bazı mekânlarının ise hem yazlık hem kışlık kullanımına ayrıldığı görülür. Evlerin katları arasında yazlık-kışlık kullanım yoğunluğu değişebilmektedir. Tasarımda aynı evde hem kışlık hem yazlık yaşam için çözümler bulunması, aynı ev tipinin çeşitli iklim bölgelerinde uygulanmasına imkan vermiştir [113,114].

Bahçe niteliğindeki, etrafı genellikle duvarlarla çevrilmiş, üstü açık avlu mekanları Osmanlı konut mimarisi tipolojisinde önem taşır. Avlulu yapılarda çeşitli servis mekanları genellikle avluyla ilişkili olarak konumlanır. Örneğin Kayseri civarında, yöresel ismi "*tokana*" olan bir mekan genellikle avluyla ilişkilidir ve bir çeşit mutfak, depo, aynı zamanda bir odadır. Bağ evlerinde yarı açık mekanlardan sonra inşa edilen kapalı hacimlerden biridir. Bir yanında kemerli bir ocağı bulunur. Avlulu geleneksel yapıların tipolojik incelemesinde avlu-sokak ilişkisi ve girişleri farklılıklar gösterir.

Eski tip geleneksel bağ evlerinde görülen farklı bir mekan türü de "*tol*"dur. Özellikle Kayseri yöresinde görülen tollar, eski bağ evlerinin çekirdeğini oluşturur. Bunlar, genellikle moloz taştan örülmüş yarı silindirik hacimlerdir. Eğimli arazilerde yer alan tolların bir uçları toprağa gömülü, bir uçları ise doğaya açık tutulur. Tolların yüzeyleri içte ve dışta sıvasız olarak bırakılır. Kalın çeperleri nedeniyle yaz sıcağını geçirmezler. Kemer aralarındaki dolgular zaman zaman içeriye doğru çekilerek raf veya küçük nişler oluşturmak için kullanılmıştır. Tolların döşemesi genellikle toprak olarak bırakılır, yanları ise taşlarla yükseltilerek sedir haline getirilirdi. Kayseri yöresinde görülen önü açık, diğer yanları kapalı yazlık oturma odaları ise, *örtme* ve *yer köşkleri* olarak isimlendirilmiştir.

Mimari elemanlar

Geleneksel konut mimarisinde iç mekan ve dış cephelere ait mimari elemanlar kent, yöre veya bölgelere göre ayırt edici unsurlar olmuş, gereksinim, gelenek ve mimari tarzlarıyla konut mimarisini oluşturmuştur. Kapı, pencere, avlu kapısı, saçak özellikleri, süslemeleri,

balkon, veranda, çıkma oluşumlarıyla birçok farklılıklar gösteren Türk konut yapıları iç mekânlarda da kullanılan mimari elemanlarla da çeşitlik gösterir.

Çıkmaların yeri ve durumu Osmanlı konut mimarisinde farklı cephe tipolojilerinin oluşumuna neden olur. Evlerin sokak cepheleri çıkmalarına göre şu şekilde örneklenebilir:

- Çıkmasız düz cephe düzeni
- Ortada tek çıkmalı cepheler
- Yanda tek çıkmalı cephe
- Tüm birinci kat çıkmalı cephe
- Testere çıkmalı cepheler

Dış cephede çıkma gibi farklı tipolojileri ve karakteristik özellikleriyle incelenmesi gereken diğer elemanlar da sokak kapıları, pencereler, avlu kapıları, çörtenler, çatılar ve çatı örtüleri ve farklı süsleme elemanları şeklinde sıralanabilir.

Geleneksel konut mimarisinde iç mekân elemanları da ayrıca önem taşır. Oda cepheleri olarak adlandırılan dolap, yüklük, gusülhane, lambalık, niş gibi servisleri içinde barındıran duvarlar, oda kapıları, sedir, pabuçluk, sedir altı, merdivenler, işlenmiş tavanlar dikkat çeken iç mekan elemanlarındandır.

Yapı malzemesi ve yapım teknikleri

Yığma sistem

Duvarların taşıyıcı olduğu ve yüklerin duvar aracılığı ile temel ve zemine iletildiği sistemlerdir. Geleneksel konutlar ahşap, kagir veya kerpiç malzeme ile inşa edilmiştir. Ahşap yığma sistem dikmeler kullanılmadan ahşap yapı malzemelerinin birbiri üzerine bindirilmesiyle kurulan taşıyıcı sistemlerdir. Daha çok ahşabın çok bulunduğu Karadeniz Bölgesi ve yüksek tepelik bölgelerde kullanılır.

Taş ve tuğladan yapılan kâgir yığma sistemlerde, duvar kalınlıkları fazladır. Bu yapılarda kullanılan taş duvar örgüleri; Moloz taş duvar, yonu taş duvar, kesme taş duvar, içi moloz

dış yüzeyleri kesme taş duvarlar şeklindedir. Taş malzeme, tonoz, atkılı tonoz, tekne tonoz gibi üst örtülerin kullanımına imkan vermektedir. Kerpiç ise, dayanımının azlığı nedeniyle genellikle tek katlı yapılarda kullanılır. Hımış tekniğinde kullanılan kerpiç malzeme ise, 3 katlı yapılara bile imkan sağlayabilir.

İskelet (karkas) sistem

Yüklerin belirli aralıklarla düzenlenmiş yatay ve düşey taşıyıcı elemanlar ile zemine iletildiği sistemlerdir. Ahşap İskelet Sistemlerde dikmelerin birbirine bağlanış şekline ve dolgu tekniğine göre çeşitli biçimler mevcuttur. Ahşap çatkı sistem arasına kerpiç ya da tuğla doldurularak oluşan yapılara "Hımış" adı verilir. Bu yapıların duvarları içten ve dıştan topraklı veya kireç sıvayla da sıvanabilmektedir. Bu ahşap, kagir ve kerpiç yığma sistemlerde duvar yüzeyi bitirme malzemesi kaplamasız, sıva kaplama, bağdadi, beyaz badana gibi farklılıklar gösterebilir. Hımış yapılar, dolgu malzemesi ve tekniğine göre; blok ahşap dolma sistem, göz dolma sistem, muskalı dolma sistem gibi isimler alarak çeşitlilik gösterebilir.

Deprem kuşağı üzerindeki geleneksel konutlarda ahşap çatkı sistemin geliştiği ve yaygınlaştığı da bu sistemin yatay kuvvetlere karşı dayanıklılığı, hafifliği ve daha güvenli oluşuyla açıklanabilir.

Karma sistem

Geleneksel konut yapılarında, ahşap iskeletin kagir bir zemin kat üzerine oturduğu, zemin katın hatıllarla desteklenmiş taş duvardan yapıldığı örnekler de görülür. Bu tür karma sistemli yapılarda, duvarlar çoğunlukla moloz taşla ve çamur harçla örülmüştür. Ahşap iskelet, temele ya da kagir bir zemin kat üzerine yerleştirilirken taşıyıcı dikmeler genellikle bir taban aracılığı ile temele oturtulmuştur.

Bu bölümde geleneksel konut biriminin korunmasıyla ilgili kuramsal çerçeve ve mimari açıdan geleneksel konut birimine kuramsal yaklaşıma yer verilmiştir. Geleneksel konut birimi, genel olarak sosyal ve fiziksel kuramlarıyla bu bölümde incelenmiştir. Tez kapsamında ana çalışma konusu olan Güzelyurt ilçesinin, sosyal ve fiziksel yapısı tezin ilgili diğer bölümlerinde, bu genel kuramlar ışığında irdelenerek, ayrıntılarıyla ele

alınacaktır. Bu kapsamda, üçüncü bölümde çalışma alanına yönelik genel yerleşim özelliklerine değinilmiştir.

3. GÜZELYURT (GELVERİ) İLÇESİNİN TARİHİ, COĞRAFİ VE GENEL YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

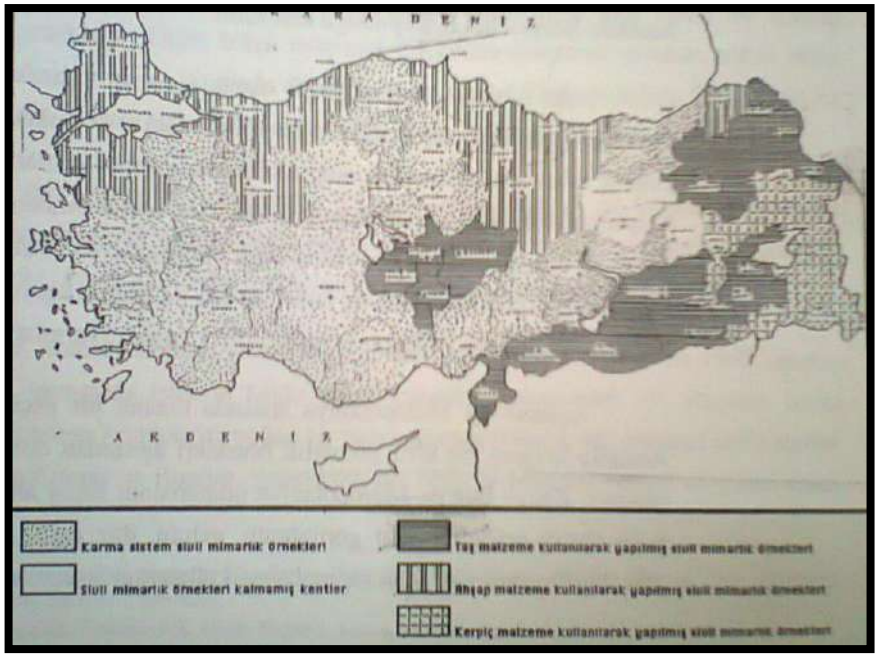
Bu bölümde öncelikle Kapadokya Bölgesi'nde yer alan Güzelyurt geleneksel konut mimarisiyle benzer özellikler gösteren bazı İç Anadolu Bölgesi kentlerinin mimarilerine, genel bilgi vermek amacıyla kısaca değinilmiştir. Daha sonra İç Anadolu Bölgesi, Kapadokya alanı içinde yer alan ve tez kapsamında önerilen metodolojinin uygulanacağı alan olarak seçilen Güzelyurt İlçesi'nin fiziki, tarihi ve genel yerleşim özellikleri incelenmiştir.

3.1. Genel

Anadolu'daki yerleşmeler, gelenekler, bölgesel veriler, uygulama ilkeleri ve koşullara bağlı olarak biçimlenirler. Bu oluşum ve biçimlenmede Anadolu insanının yaşamının ve toplum yapısının etkisi açıkça görülür. Geleneksel konut mimarisi; iklim, yerel malzeme, bölgesel kültür farklılıkları ve yaşam şekilleri gibi etkenlere bağlı olarak gelişen, bölgelere ve hatta kentlere göre çeşitlilik gösteren, dönemlerinin sosyal, kültürel, geleneksel yaşantısı hakkında bilgi veren mimari oluşumlardır [57].

Anadolu'daki geleneksel konut yerleşmeleri, planlama ilkeleri ve mekânsal örgütlenmeler açısından benzerlikler gösterir. Bölgesel özellikler yerleşmelerin dağınık ya da toplu dokuda oluşmasında etkendir. Yerel kimliğin ve bölgesel mimarinin oluşmasında en önemli diğer etkenler ise; iklim ve bölgenin jeolojik yapısıdır. Farklı Jeolojik oluşumlar, bölgelerde farklı malzeme kullanımını gerektirmiştir. İklimin ise konutların plan şemalarının oluşumunda büyük rolü olmuştur. Dolayısıyla, yöresel birtakım farklılaşmalar ve istisnalar olsa da geleneksel konut biriminin plan şemalarının benzerliği, bazen bölgelerin benzer iklim özellikleri ile açıklanabilir. Jeolojik oluşumlar da bölgenin mimarisine ait özgün malzeme yapısını oluşturur[57].

Bu bilgilere dayanılarak yapılan geleneksel mimarideki malzeme incelemelerinde step iklimi gösteren, volkanik dağların etki alanı içinde bulunan kesimlerde taş orijinli yapıların, yeşilin bol olduğu kıyı kesimlerde ahşap orijinli yapıların, ahşabın ve taşın bulunmadığı yüksek platolarda ise toprak orijinli yapıların, yoğunlaştığı saptanmıştır. Üç temel yapı malzemesinin kullanıldığı karma yapılara da Ege ve Akdeniz kıyıları ile kuzey Anadolu da yoğun olarak rastlanır [57].

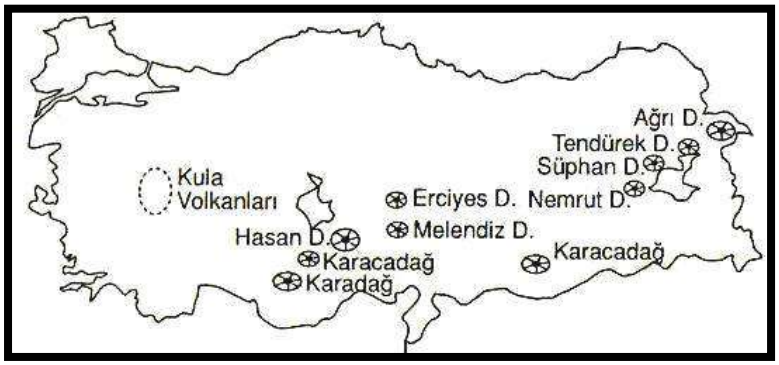
Harita 3.1. Yapım sistemlerinde kullanılan yerel malzemeler [57]

İç Anadolu Bölgesi'nde görülen geleneksel konut dokusunu taş ve kerpiç malzemenin oluşturduğu görülür. Karasal step ikliminin hüküm sürdüğü ve yer yer volkanik oluşumların görüldüğü bölgede geleneksel mimari yörenin el verdiği bu mevcut yapı malzemeleri ile şekillenmiştir. Bölgenin topoğrafik yapı ve jeolojik oluşumunda önemli yer tutan Erciyes, Hasan ve Melendiz volkanik dağları bölgenin mimari karakterini büyük ölçüde etkileyerek, mimaride kullanılabilecek nitelikte yapı taşı sağlamış ve bölgenin yapı tipini belirlemişlerdir.

İç Anadolu Bölgesi'nde geleneksel sivil mimarinin oluşumunu etkileyen ana bölgeler aşağıdaki şekilde gruplanmaktadır [57]:

- Bölgenin kuzeybatı kesiminde yer alan ve volkanik karakter taşımayan 1500-1700 m rakımlı "volkanik olmayan yükseltiler bölgesi",
- Güneybatı sınırı Melendiz Dağları ile sınırlanan 900 m rakımlı "Tuz Gölü çöküntü arazisi ve Aksaray'ın batı kesimindeki alüvyon ovasından oluşan "göller ve ovalar bölgesi",
- Erciyes, Dereli, Melendiz, Keçiboğduran ve Hasan Dağlarıyla çevrili 250 km boyunca uzanan "birincil derecede volkanik yükseltiler bölgesi"

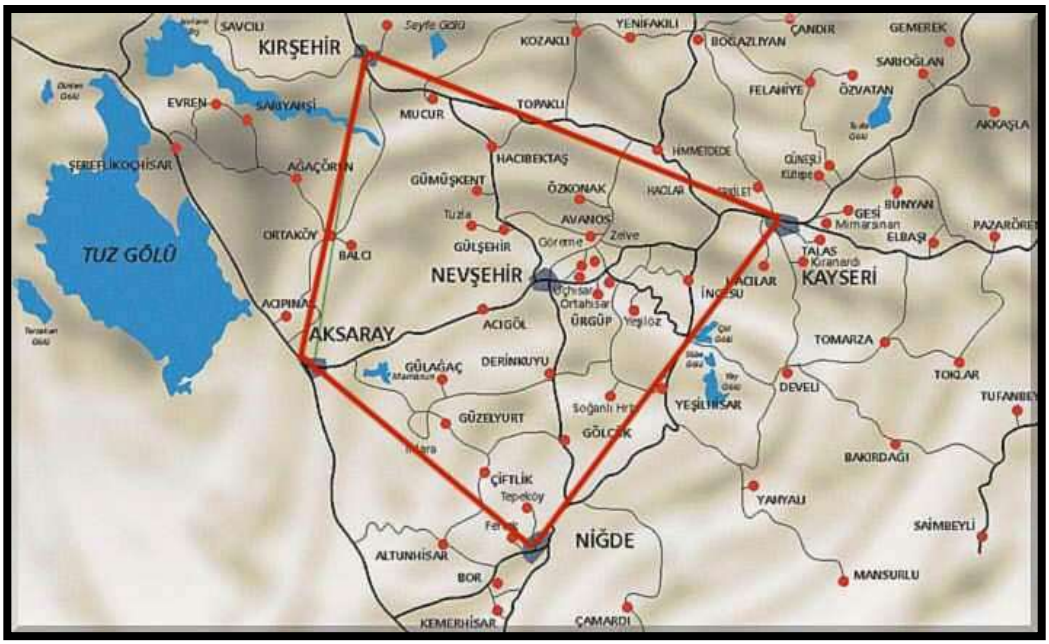
- Tuz Gölü havzasının doğusundan Kızılırmak nehrinin vadilerine kadar uzanarak Acıgöl yöresinde yükselen tüf tabakalarıyla örtülü olan ortalama 1000-1500 m rakımlı "antik plato bölgesi".

Harita 3.2. Sönmüş volkanik dağlar [107]

Kapadokya mimarisine ait yüzey şekilleri ve volkanik esaslı taşlardan oluşan sivil mimarlık örneklerini Birincil derecede volkanik yükseltiler bölgesi ve antik plato bölgesi olarak tanımlanan bölgede görürüz. Hasan, Erciyes ve Melendiz dağlarından kaynaklanan volkanik oluşumların yer aldığı alan ve bu oluşumların yapım tekniği ve malzeme olanakları açısından kaynak sağladığı mimariyi içinde bulunduran alanı Kapadokya Bölgesi olarak tanımlamak doğru olacaktır. Mimarideki Kapadokya Bölgesi'ne özgü bu faklılaşmalar Nevşehir ve çevre yerleşimlerinde yoğunlukta gözlense de, bu farklılaşmanın etki alanının Kayseri'nin Talas, Hacılar, İncesu, Melikgazi İlçelerine, Niğde İl merkezinin kuzeyine ve Çiftlik İlçesine, Aksaray İl merkezinin doğusu ile Güzelyurt ve Gülağaç ilçelerine, kadar yayıldığı tespit edilir.

Kapadokya Bölgesi'ne ait taş sivil mimarlığının yayılma alanının sınırları daha genel bir tanımlamayla ise; başta Nevşehir olmak üzere, Aksaray, Niğde ve Kayseri Kentlerinin bir bölümünü kapsar. Kuzeyde Kırşehir ve Yozgat illerinin taş-ahşap malzeme kullanılarak yapılmış evlerine, batıda Konya bölgesine ait kerpiç mimariye, güneyde Kilikya bölgesinin taş-ahşap mimarisine geçişle, kuzeydoğuda Sivas'ın ahşap mimarisine geçişi sağlayan Kayseri köyleri ile sınırlanmıştır.

Harita 3.3. Kapadokya Bölgesi takribi sınırları [107]

Çalışma alanı olarak seçilen Güzelyurt İlçesi'nin mimari özellikleri, jeolojik, iklimsel ve malzeme olanakları yönünden Kapadokya Mimarisi'nin özelliklerini kısmen veya yoğunlukla gösteren çevre iller olan; Nevşehir, Aksaray, Kayseri ve Niğde illerinin mimarilerine başvurularak öncelikli bir açıklama ile tanımlanabilir.

Aksaray evleri

Çalışma alanı alarak belirlenen Güzelyurt idari olarak Aksaray iline bağlıdır. Taş sivil mimarlık örnekleri açısından Güzelyurt ile Aksaray arasında yer yer benzer özelliklere rastlansa da Güzelyurt Mimarisi, mimari karakter olarak tamamen Kapadokya konut mimarisinin özelliklerini taşımakta ve Kapadokya'nın bir uzantısı olarak kabul edilmektedir.

Aksaray kenti, il sınırları içinde bulunan farklı yapım sistemlerine ait konutları ile önemli bir geçiş alanı konumundadır. Kentin merkezi ve doğu yönü Kapadokya Bölgesi ile uyum gösteren volkanik esaslı malzeme kullanılarak, yığma tekniğinde taş sivil mimarlık örneklerine sahipken, Eskil ilçesine bağlı kasaba ve köyleri kapsayan ve "Çöl Bölgesi" olarak adlandırılan kesimde var olan kerpiç evler Kapadokya Bölgesi'nin taş evlerinden Konya'nın kerpiç evlerine geçişi sağlamaktadır [57]. Kentin kuzey yönünde bulunan "Bayıraltı Bölgesi" olarak tanımlanan kesimdeki Altınkaya, Toprakkaya, Yeşiltepe kasabaları ve köylerini kapsayan bölge ise ahşap-taş karışımı evleri ile taş sivil mimarlık

örneklerinin yayılma alanı sınırını çizerken Kırşehir ve Ankara evlerine geçişi sağlamaktadır [57].

Konutların yerleşim özellikleri incelendiğinde geleneksel konut dokusunu büyük ölçüde kaybetmiş olan Aksaray kent merkezinde sadece düzgün kesme taştan yapılmış ayrık nizam, konak tipi konutların az da olsa varlığını sürdürdüğü görülür. Ayrık nizam konutların bazıları bahçeli iken, bazıları ise direkt sokakla ilişkilidir. Az sayıda bulunan bitişik nizamdaki geleneksel konutlarda evin sokakla ilişkisi direkt sofadan sağlanmıştır. Bu tür bazı örneklerin avlulu olanlarında ise avlu, sokağa paralel olarak evin arkasında yer almaktadır.

Geleneksel Osmanlı konut mimarisi plan özelliklerini taşıyan, çoğunlukla iki katlı olan bu evlerde genellikle iç ve orta sofalı plan tiplerinin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Bununla birlikte dış ve açık sofa kullanımı da moda ve değişen geleneğe göre hem Müslüman hem de Hıristiyanlara ait geleneksel konutlarda var olmuştur. Sosyal yapı, kültürel düzey ve din unsurlarının da zaman zaman etkili olduğu geleneksel mimaride, Müslümanlara ait genellikle dışa kapalı, kalın ve yüksek duvarlı konutlar da yer almaktadır. Fakat bu gelenek, 19. yüzyılda değişime uğramış, dış ve açık sofalı dışa dönük iki katlı geleneksel konut birimleri, hem Müslüman hem de Hıristiyan konutlarında yaygın olarak görülmeye başlamıştır [116].

Avlu çevresine dizili sofa ve odalardan oluşan konut tiplerinde ise, avlu sokakla ev arasındaki geçişi sağlayan bir birim görevindedir. Sofanın yine ana mekan konumunda olduğu bu tür avlulu yapılarda odalar avluya ve sokağa cephelendirilmekte, üst kata ulaşımı sağlayan merdiven ise sofanın bir tarafında yer almaktadır. Ahır, samanlık tuvalet gibi servis mekanlarının avlu içinde çözümlendiği bu tip örneklerde plan oluşumunu sofanın konumu ve büyüklüğü belirlemektedir. Avlulu yapıların Müslüman ve Hıristiyan ailelerce kullanılan, sokağa dönük yine iki katlı düzgün taş yığma sistem konutlarının da 18.yy.dan sonra yaygınlaştığı görülür.

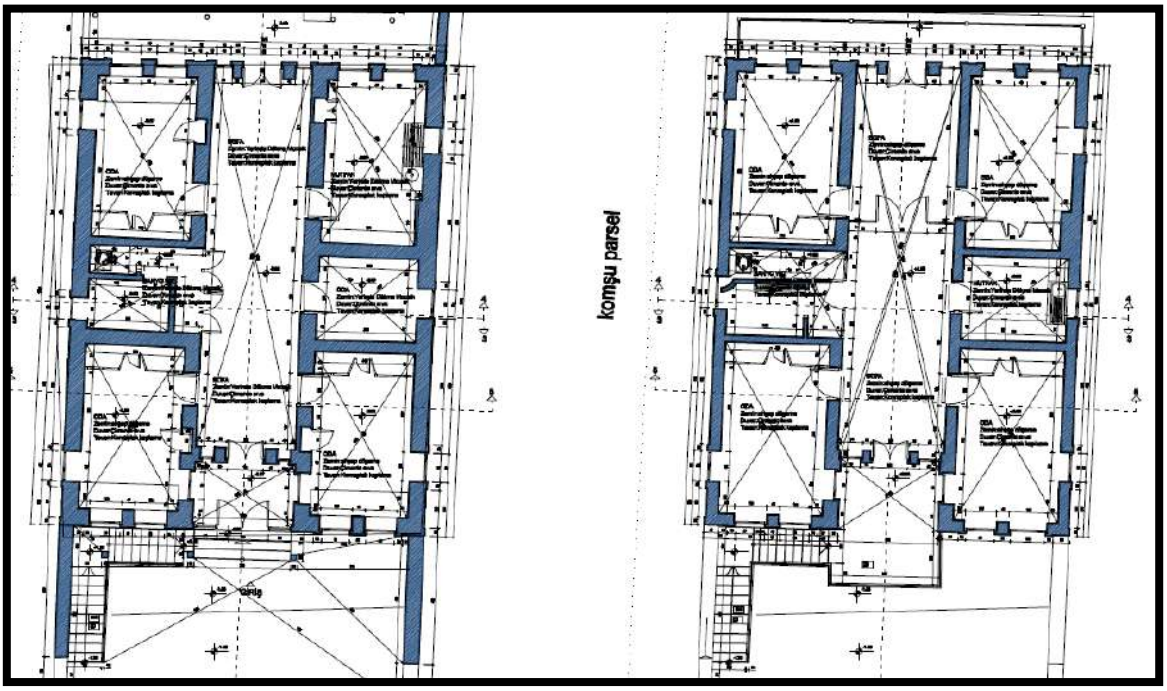
Sofanın ortak yaşam alanı ve ana mekan olduğu evlerde odalar, geleneksel konut mimarisi özelliklerinden olup çok amaçlı fonksiyonlarını sürdürmüşlerdir. Sofaların çoğunlukla ortada yer aldığı ve her iki yanına sofaya açılan iki oda yerleştirilir. Bu odalardan biri

mutfak diğeri oturma odası ya da harem odası işlevindedir. Çoğunlukla bu esas üç mekandan oluşan evler farklı dönemlerdeki eklerle genişletilmiştir. Harem-selamlık ayırımının net olarak yapılmadığı kimi Aksaray evlerinde selamlık tek bir oda, kimilerinde de ayrı bir yapı, bir bölümünde ise ikinci kat biçimindedir. Bu katta diğerlerinden daha özenle bezenmiş, cephe ve iç mekanda çıkma veya süslemelerle farklılaşan bir oda "*başoda*" olarak kullanılmış ve Osmanlı geleneksel konut mimarisindeki selamlık ya da konuk odası bölümünü karşılamıştır.

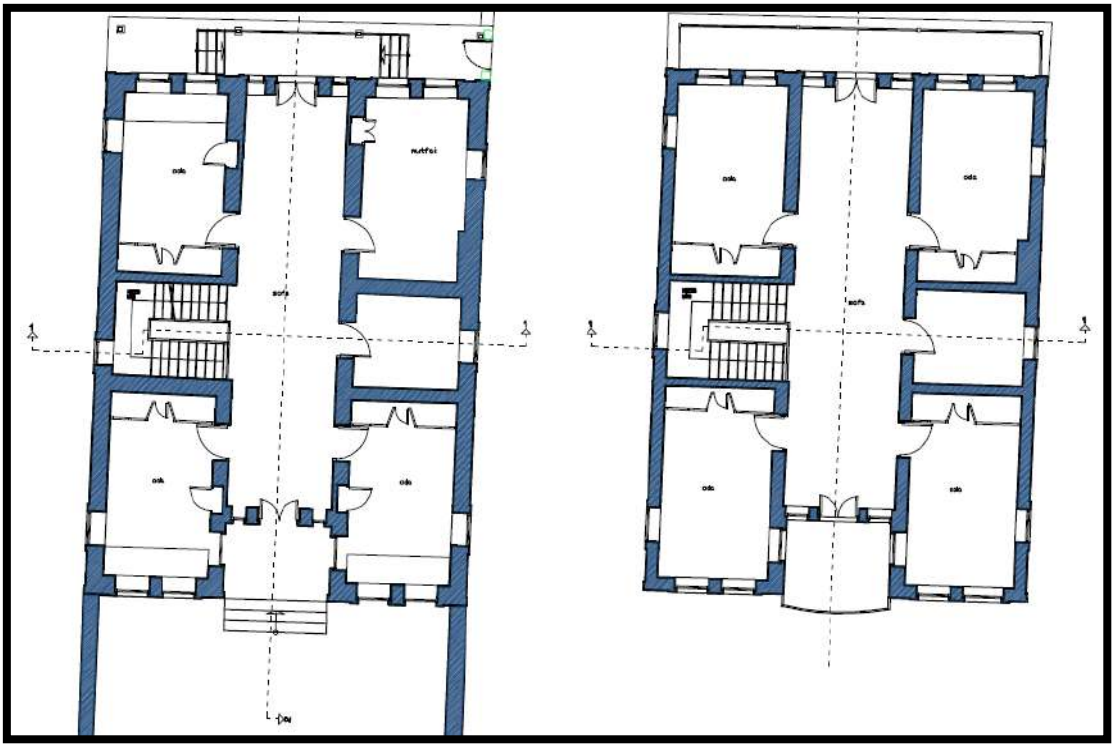
Malzeme ve yapım tekniği incelendiğinde Aksaray bir geçiş bölgesi konumundadır. Kentin doğusunda, Eskil İlçesi ve köylerinde Konya'nın kerpiç mimarisine doğru bir geçiş gözlenirken, kuzeyinde taş ve ahşabın birlikte kullanıldığı yapım sistemleriyle Ankara ve Kırşehir mimarilerine geçiş sağlanır. Taş sivil mimarlık örnekleri ise kentin il merkezi, Güzelyurt İlçesi'ne bağlı kasaba ve köylerde yoğunluktadır.

Aksaray merkezinde yer alan yığma taş geleneksel konut birimleri incelendiğinde çoğu yapıda üst örtü sisteminin ahşap iskeletli çatı üzeri alaturka kiremit kaplama olduğu görülür. Mekan açıklıkları ise ahşap kirişleme sistemi ile geçilmiştir. Volkanik esaslı taşların kullanıldığı yonu ve moloz taş yığma tekniğindeki duvarların aynı teknikteki sürekli taş temellere oturduğu düşünülmektedir. Evlerin subasman bölümlerinde 50 cm'ye kadar rutubete dayanıklı karataş kullanıldığı, döşeme ve avlularında ise değişik taşların kullanıldığı görülür [109,110].

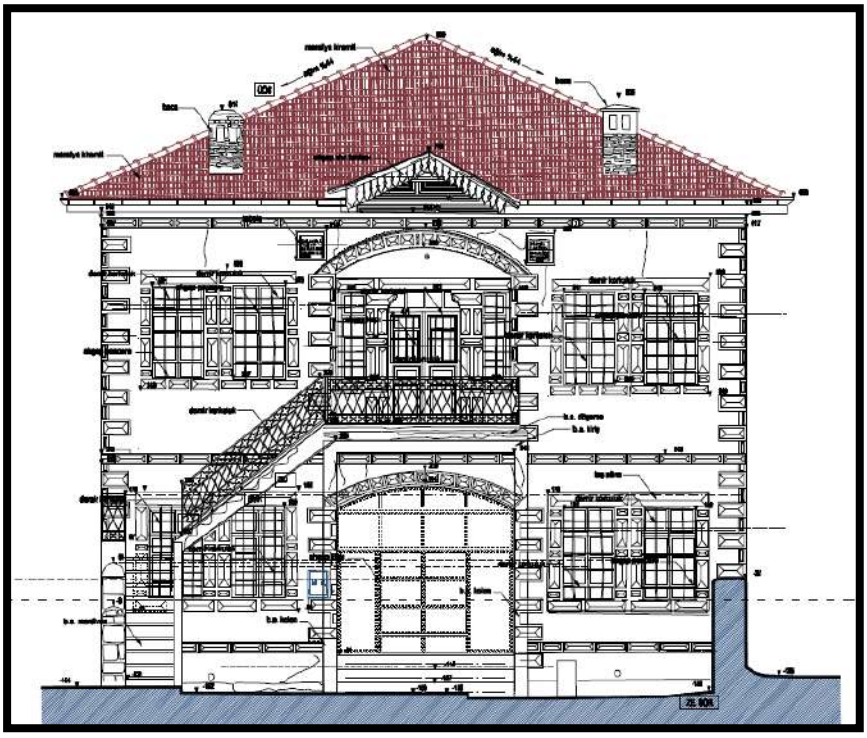
Geleneksel Aksaray evleri ve özellikleri incelendiğinde çalışma alanı olan ve Aksaray iline idari olarak bağlı olan Güzelyurt ilçesi ile birtakım benzer özellikler gösterse de büyük farklılıklara da sahip olduğu tespit edilmiştir. Aksaray'a bağlı önemli bir yerleşim birimi olan Güzelyurt'un Yukarı Mahalle olarak tanımlanan kesiminde yer alan evlerin yapım sistemleri, Aksaray evlerinin yapım sistemleri ile benzerlik gösterse de, mekan açıklıklarının geçilmesinde ahşap kirişleme sisteminin yanı sıra tonoz örtülerin daha yaygın olarak kullanıldığı saptanır. Bu sisteme bağlı olarak Güzelyurt (Gelveri) evlerinin çatı örtüsü atkılı tonoz örtü üzeri toprak dam veya atkılı tonoz örtü üzeri kırma çatı ile kapatılmıştır. Güzelyurt'un tarihi mekanlarının büyük kısmını içeren Aşağı Mahalle'de ise tamamen Kapadokya Bölgesi'nin özelliklerini taşıyan taş yığma mimari hakimdir.

Şekil 3.4. Geleneksel Aksaray evine ait zemin kat ve 1. kat rölövesi (Kocadağistan, 2010)

Şekil 3.5. Zemin kat ve 1. kat restitüsyon planı (Kocadağistan, 2010)

Şekil 3.6. Ön cephe rölöve çizimi (Kocadağistan, 2010)

Şekil 3.7. Ön cephe restitüsyon çizimi (Kocadağistan, 2010)

Resim 3.1. Ön cephe görünüm [111]

Resim 3.2. Perekler Konağı Aksaray/Merkez [111]

Resim 3.3. Ekecik Konağı Aksaray/Merkez [111]

Resim 3.4. Uslar Konağı Aksaray/Merkez [111]

Nevşehir evleri

Nevşehir ve çevresi, Kapadokya mimarisi adıyla özelleşmiş yerel malzeme özelliklerine, yapım tekniklerine ve mimariye sahip özgün yapıların tümünü içerir. Mimarisi ve peri bacaları gibi doğal oluşumlarıyla Kapadokya olarak tanımlanan bölgenin merkezi konumundadır. Bu bölgeye özgü mimarinin başlıca örneklerine Ürgüp, Ortahisar, Uçhisar, Avcılar, Çavuşin, Zelve ve Avanos'ta rastlanır. Nevşehir merkezinde ise, Nevşehir Kalesi'nden aşağı doğru uzanan alanda ve Kayakapı Mahallesi eski yerleşimleri barındırmaktadır. Ürgüp'teki Kayakapı Mahallesi eski bir yerleşim yeri olup, günümüzde Dünya Kültürel Mirası içerisindedir.

Bölgenin çok eski tarihlerden beri farklı etnik kültürler, dinler ve medeniyetler tarafından yerleşim gören bir merkez olmasından dolayı zengin bir kültürel çeşitliliğe sahiptir. Tarihi süreçte, bu demografik yapı içinde Müslüman Türkler, Ortodoks Rumlar, Gregoryen Ermeniler yer almıştır. Bu kültürel çeşitliliğin mimari yapıların biçimlenişinde mekansal, işlevsel ve estetik farklılıklar oluşturduğu gözlenir.

Hıristiyan ve Gregoryen Ermenilere ait yapıları genellikle, cephe ve mimari tarzları kullanıcılarının sosyokültürel ve ekonomik durumu yansıtan niteliktedir. Müslümanlara ait büyük programlı evlerde ise harem selamlık ayrımı ve başoda geleneğinin sürdüğü görülür. Çoğunlukla iç ve orta sofalı (divanhane) olarak biçimlenen evlerin avlulu (hayat) tiplerinde eyvan önemli bir plan elemanı görevindedir ve tandır evi denilen yöreye özgü bir mekan olarak yazlık mutfak işlevini görmektedir.

Nevşehir evleri çoğunlukla iki katlıdır. İklim nedeniyle de yaz aylarında üst kat odaları, eyvanları, konuk odaları ve mutfakları başlıca kullanım alanlarıdır. Alt katlar yaz ve kış aylarında işlevlerini sürdürürler. Dıştan yüksek duvarlarla ayrılmış avluda genellikle ev işleri yapılmaktadır. Ambar, ahır, samanlık, tandır evi avlu ile ilişkili olarak alt katta yer almaktadır. Alt kat ve avlu zemini taş veya sertleştirilmiş toprakla döşenmiştir. Avluya açılan tandır evi çoğunlukla tonozlu olup, derinlemesine dikdörtgen planlıdır, burada kayalara oyulmuş tandıra yer verilmiştir (Şekil 3.11 ve 3.12). Tandır evinin yanlarında üzeri tonozlu eyvanlar sıralanmıştır. Revaklı giriş eyvanından merdivenle üst kat eyvanına çıkılmaktadır. Üst kattaki eyvan bazen odaların arasında, bazen de yan taraftadır. Bazı örneklerde de bu eyvanın odalara çıkan merdivenin bitiminde olduğu da görülmüştür [57].

Üst kat odaları ya bir geçiş terası niteliğindeki dış sofa ile birbirine bağlanarak yan yana sıralanmış, ya da bir orta sofaya açılacak şekilde karşılıklı konumlanan geleneksel Nevşehir evlerine de rastlanır. Sofa bu yörede "divanhane" geleneksel adıyla da bilinen ortak yaşam alanıdır. Üst kat odalarının bir bölümü taş konsolların yardımıyla dışarıya çıkıma yapar. Bu oda, diğer odalara göre gerek dış cephede gerek içte daha süslemeli ve özenle yapılandırılmış, konuk odası olarak da adlandırılan bir başodadır. Üst kat odalarında ocaklar, yüklükler (musandıralar), dolaplar, sekiler, raflar, lambalıklar, açık ya da kapalı yıkanma yerleri ve "taka" olarak isimlendirilen bir niş bulunmaktadır [112].

Volkanik bir bölge olan Kapadokya'da tüf ve lavlardan oluşan yer şekilleri, tüflerin kolay oyulabilme ve işlenebilme özelliğinden dolayı bölgede, kaya oyma tekniğindeki yapılar gelişim göstermiştir. Bu tür volkanik taşların ocaklardan çıktıklarında yumuşak ve çok rahat işlenebilir olmaları, hava ile temas sağladıklarında da sertleşme özelliği göstermeleri elverişli yapı malzemeleri olarak kullanılmalarını sağlamıştır. Dağ, tepe ve yamaçların oyularak yerleşim birimleri haline gelmesiyle doğal çevre ile uyumlu, doğanın bir parçası gibi gözüken, yapı grupları meydana getirilmiştir. Böylece Kapadokya Bölgesi, tarihte sıkça mazur kaldığı dinsel amaçlı saldırılara karşı da korunaklı ve savunma amaçlı mekanlara sahip bir yerleşim birimi olma özelliğini gösterir.

Bölgede "kaya oyma", "kaya oyma+yığma taş" ve "yığma taş" olmak üzere üç farklı yapım tekniği hakimdir. Volkanik yer şekillerinin zaman içinde doğal etkenler ve aşındırmalarla oluşturduğu "peri bacaları" denen konik oluşumların oyularak yaşam birimlerine çevrildiği çeşitli örnekleri Nevşehir'e bağlı Ürgüp, Göreme, Uçhisar ve

Zelve'de yoğun olarak rastlanır. Vadi yamaçlarında yer alan kaya oyma konutlar yatay ve düşey doğrultuda ihtiyaç oldukça yeni birimlerin oyularak oluşturulmasıyla açık sonlu bir plan özelliği gösterirken, peribacası içine oyulan konutlar kaya kitlesinin büyüklüğü ile sınırlı bir alan içinde yapılandırılan üreme özelliği sınırlı ve belli bir plan karakteri göstermeyen oluşumlardır [57].

Bölgedeki diğer bir yapım sistemi ise, kayaoyma+yığma sistem konutlardır. Geleneksel kaya oyma konut birimine düzgün kesme ya da yonu taş kullanılarak yığma sistemle yapılmış mekanların eklenmesiyle oluşan birimlerdir. Yer altındaki oyma hacimlerin üzerlerine yapılan yığma birimler veya vadi yamaçlarında yer alan kaya oymalara eklenerek yapılan yığma yapılar şeklinde iki tiptir. Bu yapılarda yer üstünde bulunan yığma yapılar yaşama amaçlı iken, kaya oyma birimler genellikle mutfak, erzak deposu, samanlık, ahır gibi servis mekanları olarak kullanılmıştır. Bu tip yapıların avlulu örneklerine de rastlanmaktadır (Şekil 3.8 ve 3.9).

Diğer yapım sistemi ise yığma taş yapılardır. Genellikle iki katlı olan evlerde, yığma yapım tekniğine dayalı olarak zemin kat ve birinci kat planları birbirinin tekrarı biçimindedir. 50-70 cm kalınlığındaki üst kat yığma taş duvarları zeminde genişliği 70-100 cm kadar olan kalın taş duvarlara oturur. Bu tip yığma taş yapı tekniğinde temeller de genellikle zemin kat duvarlarının toprak altındaki uzantısı şeklinde devam eder. Bu yapılar plan, cephe ve iç mekân özellikleri yönüyle kullanıcının sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna göre biçimlenmiş, üreyebilir plan özelliğine sahip özgün örneklerdir. Yığma yapım tekniğine ait yapılar genellikle 19. yüzyıla tarihlenir (Şekil 3.10).

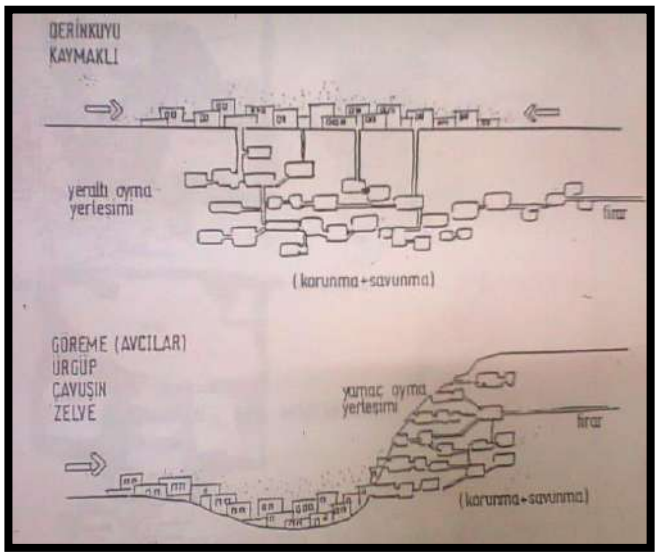
Cepheleri taş işçiliğiyle bezenen Nevşehir evlerinde geometrik ve bitkisel motifler, kıvrımlı konsollar, sarmaşık ve çeşitli rozet motifleri, renkli taşlar görülür. Kapılar birçoğunda kemerlidir. Bunların üst kısmına da yine stilize edilmiş sarmaşık ve rozet motifleri işlenmiştir. Çoğu kez de evlerin kanatlı ve giyotin pencereleri ikişer veya üçerli olup, etrafları da bitkisel motiflerle doldurulmuştur. İkinci katları destekleyen konsolların üzerlerinde yine kabartma motifleri ile bezenmiştir.

Nevşehir evlerindeki ocaklar dikdörtgen biçimli olup, altları taştır. Yanlarına dolaplar veya nişler yerleştirilmiştir. Yörede ağaç çok az olduğundan çoğu kez odalardaki yüklükler ahşap kapak yerine perde ile kapatılır. Evlerin konuklara ayrılan odaları daha zengin ve

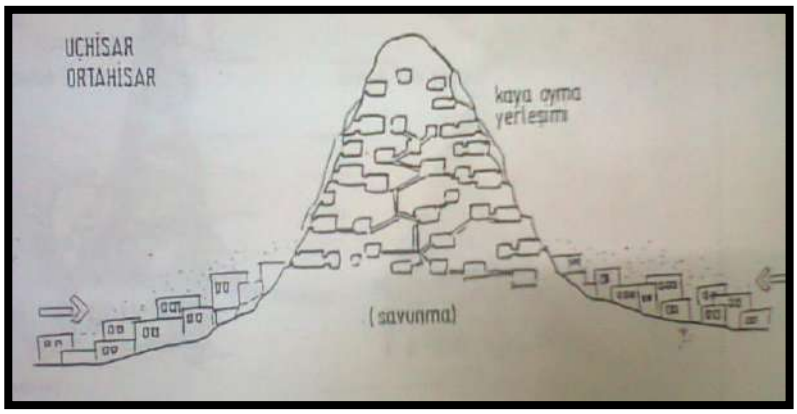
özenle döşenmiştir. Döşemeye ve sedirlere yöreye özgün kilim ve halılar serilmiştir. Bu odalar dikdörtgen biçimli olup, ikişer, üçer pencere ile avluya veya sokağa açılırlar. 19. yüzyılda yapılmış olan daha eski evlerde pencereler demir parmaklıklı, kepenkli veya kafesli idiler. Mahremiyet gereksiniminden dolayı alt kattaki pencereler üst kattakilere göre çok daha küçük olarak yapılmıştır. Bu küçük pencerelerde yalnızca havalandırma ön plana çıkmıştır (Şekil 3.11 ve 3.12).

Evlerde kullanılan yöresel taşlar beyaz, gri ve açık kahverengi tonlarında değişmektedir. Bunlar arasında Kavak Kepezi denilen sert taşlar özel çekiçlerle işlenmektedir. Bunun dışında Yapraklı Seki denilen taş, sarı renkte olup, diğerine göre çok daha serttir. Ayrıca beyaz renkteki Sulusaray taşı da hem yumuşak, hem de ısıyı koruduğundan evlerin iç bölümlerinde kullanılmıştır. Kayaya oyulmuş bazı evlerde "tarkaz" denilen değirmen taşı biçiminde kapı bulunmaktadır. Bu kapıların eşiklerinde, tavanında ve iki yan duvarlarında kavis şeklinde oluklar yapılmıştır. Köksü denilen bir kol ile de değirmen taşı kolayca kapı olukları içerisinde döndürülerek açılıp kapanmaktadır.

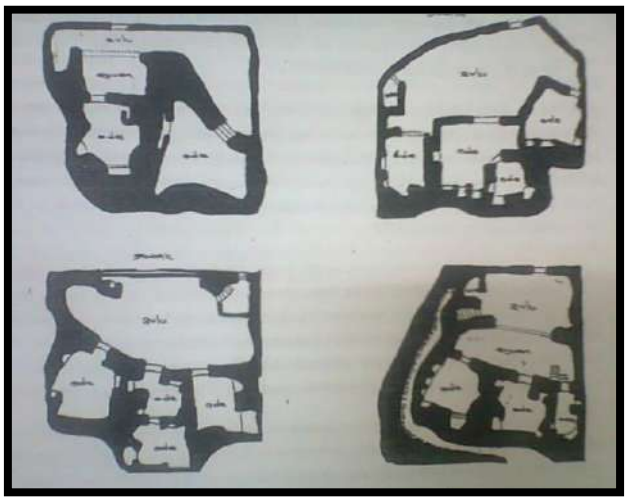
Yaz ve kış aylarındaki yüksek ısı farkı nedeniyle mekansal ayırımın yapıldığı evlerde zemin kattaki servis mekanlarının yakınında basık tavanlı, soğuğa karşı korunaklı bir kış odası yer alır. Bu tür yapılarda üst kat odaları, üst ve alt kat eyvanları, tandır evi yazlık, alt kat eyvanları, konuk odaları, kış mutfağı ise kış aylarında kullanılan alanlardır. Avlu ve alt kat eyvanları ise yaz kış kullanılan bölümlerdir.

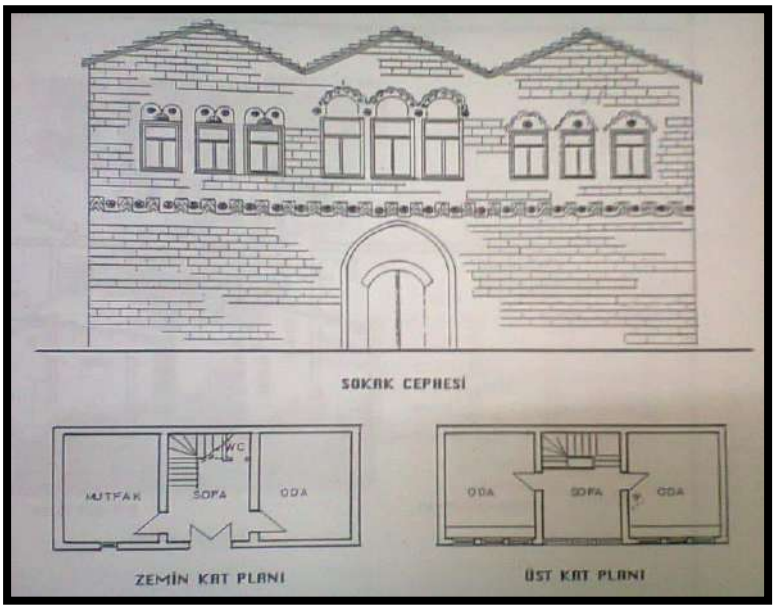
Şekil 3.8. Kaya oyma mekanlar (Mıhçıoğlu, 1997)

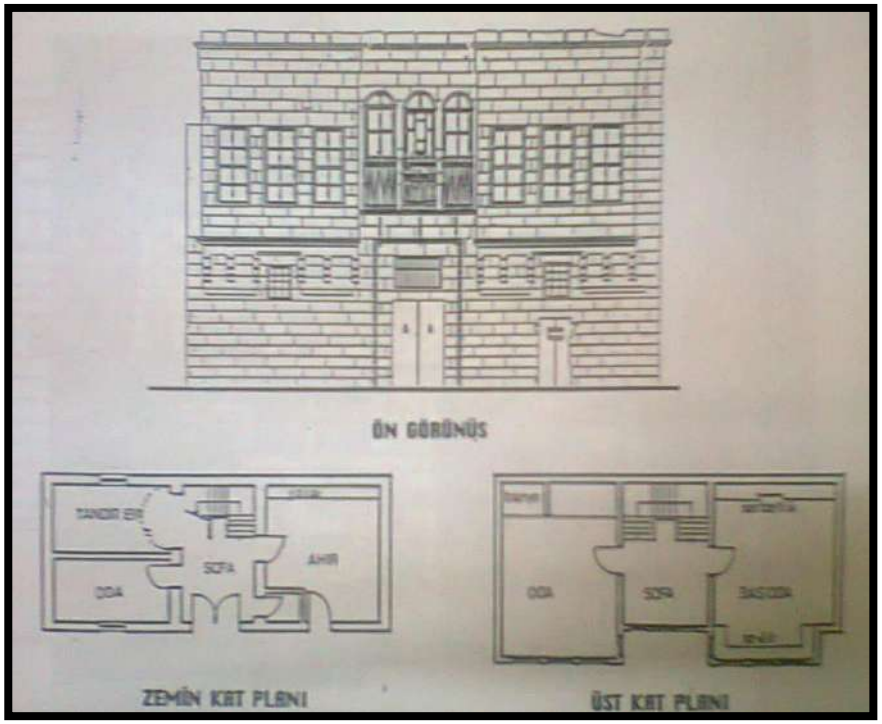
Şekil 3.9. Kaya oyma mekanlar (Mıhçıoğlu, 1997)

Şekil 3.10. Kaya oyma mekanlar (Mıhçıoğlu, 1997)

Şekil 3.11. Geleneksel Nevşehir evlerinden örnekler (Mıhçıoğlu, 1997)

Şekil 3.12. Geleneksel Mustafa paşa (Sinasos) evlerinden örnekler (Mıhçıoğlu, 1997)

Niğde evleri

Niğde geleneksel kent dokusunu oluşturan evlerde Kapadokya Bölgesi olarak tanımlanan alanla malzeme ve tipoloji yönünden benzerlik oluşturan yapılar olsa da bir yandan da taş-kerpiç, taş-ahşap malzemelerin birlikte kullanımıyla Kapadokya ve Kilikya arasında geçişi oluşturur. Niğde'nin güneyinde bulunan Bor ilçesi bu geçişin başladığı ve taşın yanı sıra kerpicin de kullanılmaya başlandığı bölgedir. Niğde'nin Aşağı Kayabaşı Mahallesi'ndeki Kadıoğlu Sokağı ile Sungur Mahallesi'ndeki Cullas Sokağı evleri koruma altında olup, Niğde evlerinin tipik örnekleri burada bulunmaktadır [112]. Bu yöredeki evler Kayseri ve Nevşehir evleri ile de yakın benzerlikler göstermektedir.

Karasal iklimin görüldüğü Niğde'de iklim koşulları evlerin biçimlenişini etkilemiştir.
İncelen örneklerde de görüldüğü gibi, sokağa cephesi olan evlerin zemin katlarında pencere boşluğu çok azdır. Bahçe ve avlu duvarları moloz taştan yapılmış evlerin çoğu iki katlıdır. Avlu ve bahçesi olan konut tipleri çoğunluktadır. Ancak bitişik nizamlı bahçesiz ve avlusuz konutlar az da olsa bulunmaktadır. Genellikle konutların zemin katları moloz taştan, üst katlar ise moloz taş üzeri kesme taş kaplama şeklinde inşa edilmiştir [58].

Konutların plan özelliklerine bakıldığında, sofanın konutun plan tipini belirleyici ana unsur olduğu, ancak sofasız ve hollü plan tiplerinin de az da olsa bulunduğu; sofalı tiplerde ise genellikle iç sofalı olmak üzere dış ve orta sofalı tiplerin de var olduğu belirlenmiştir. Tek katlı evlerde doğrudan doğruya sofaya geçilmektedir. Evin merkezini oluşturan bu sofaya da bütün odalar açılmaktadır. Büyük boyutlu konutlarda genellikle sofalı plan gelişimi olduğu, küçük boyutlu ve daha çok bitişik nizamlı konutlarda ise sofanın yerini holün aldığı belirlenmiştir. Konutların üst katları yaşama mekânlarına ayrılmıştır. Bu nedenle daha özenli ve zengin işçilikle yapılmıştır. Çoğunlukla zemin katta servis mekânları yer almaktadır [58].

Geleneksel Niğde evleri, taş yığma sisteminde inşa edilmiştir. 1,5-2 m aralıklarla yerleştirilen ahşap hatıllar taş yığma sistemin tamamlayıcı elemanıdır. Taş temellere oturan taş duvarların kalınlığı 70-100 cm arasında değişir, üst katlarda bu kalınlık 20-60 cm'ye düşer. Pencere alt ve üst hizalarında bina duvarlarının tamamını dolaşan 7-15 cm kalınlığında ahşap hatıllar bulunmaktadır. Genellikle zemin katlarda yığma moloz taş kullanılmış, üst katlarda sokağa bakan cephelerde moloz taş duvarlar Niğde bölgesine özgü kesme taş ile kaplanmıştır.

Bu taşların kaynağı sarı tüftür. Yöreye özgü birçok tarihi yapıda kullanılan taşlar, ince daneli ve Niğde sarısı diye bilinen sarı tüf ve ignimbirit ve andezitlerdir. Taşlar Kayabaşı Mahallesi'nde bulunan ve Andaval denilen yerdeki taş ocaklarından temin edilmiştir. Bu taşlar dış etkenlere karşı oldukça dayanıklı olduğu için uzun yıllardır ayakta kalan tarihi binalar yörede mevcuttur [59]. Çıkmaları taşıyan taş konsollar, revak kemerlerini taşıyan sütunlar, avlu girişlerinde bulunan taş basamaklar, eşikler siyah renkli daha dayanıklı olan bazalt taşından yapılmıştır [58].

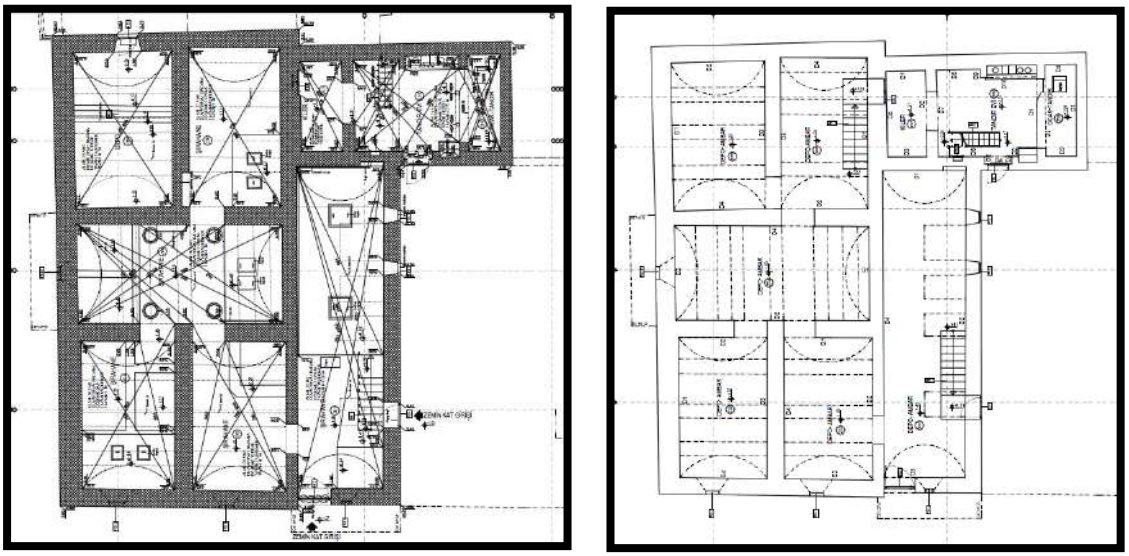
Konutların çoğu dış duvar hizasında 20-30 cm kalınlığında parapet duvarları ile çevrelenmiş düz damlıdır. Damlardan yağmur suyunun akışı ise taş çörtenler vasıtasıyla sağlanmıştır. Dışa taşkınlaşmış profilli taş silmeler saçak şeklinde damı sınırlandırmaktadır. Bazı yapılarda görülen eğimli kırma çatı sonradan yapılan müdahalelerdir. Damdan su akışını, biçimleri farklılık gösteren taş çörtenler sağlamaktadır.

Mekan açıklıkları ahşap kirişleme (hezen) sistemi ile geçilmiştir. Bu kirişleme sisteminin üzerine hasır ve saz serilmiş, tahta kaplama ve üzerine çorak adı verilen sıkıştırılmış killi

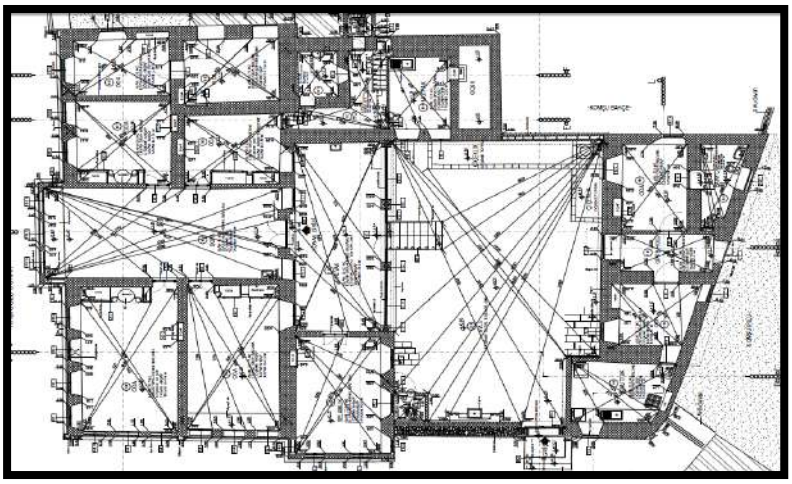
toprak uygulanmıştır. Mekânların geçilmesinde kullanılan dairesel kesitli kirişler mekânın dar olan açıklığı yönünde atılmıştır. Bu kirişler genellikle mekân içinden görülür. İç mekânı zengin konutlarda kirişlerin altı geometrik biçimli göbekli ahşap kaplamalarla gizlenmiştir. Kirişlemeli döşeme sisteminin dışında Mutfak, taşlık, avlu, tandır evi gibi zemin kat mekânlarındaki döşemeler doğal taş ile kaplanmıştır. Temellerde ise moloz taşa yer verilmiştir.

Niğde evlerinde sokağa yönelik cephelerin genellikle çıkmalarla hareketlendiği görülür. Çıkmasız düz cephelerin yanı sıra üst katlarda cephe ortasında ya da yanda çıkmalı ve gönye çıkmalı cephe tipleri bulunmaktadır. Çıkma altlarında taşıyıcı olarak profilli taş payandalar kullanılmıştır. Bazı cepheler sütuncelerle bölünerek zenginleştirilmiştir. Profilli ve oymalı taştan kat ve saçak silmeleri ile cepheler süslenmiştir. Testere dişi, mukarnas ya da iç ve dış bükey formlu silmeler, yatayda tüm cephe boyunca devam etmektedir. Evlerin pencereleri demir parmaklıklarla ve kafeslerle kapatılmıştır. Çörtenlerdeki farklı formlarda cephelerde dikkat çekmektedir (Şekil 3.16 ve 3.17).

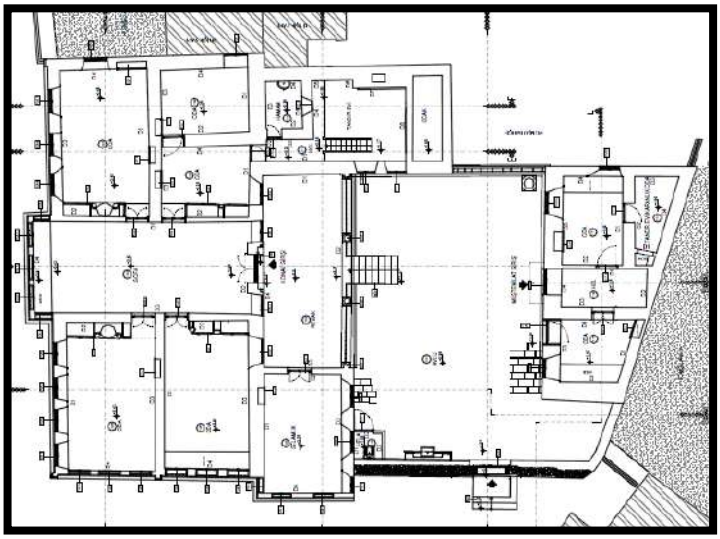
Niğde evlerinde bezeme olarak taş süslemeler ön plandadır. Katları birbirinden ayıran mukarnaslı profilli silmeler, pencere aralarındaki mukarnas ve iyon başlıklı sütuncuklar pencereleri çevreleyen silme ve kemerler de görülmektedir (Şekil 3.18 ve 3.19). Çıkmaların üzerine oturduğu konsollar stilize edilmiş aslan, ejder, at gibi şekillerde yapılmıştır. Bazı çörtenler de bunlara benzer şekilde aslan başlarını andırmaktadır. İslam'da suret yasağı olduğundan dolayı, bu tür simgeleşmiş bezemelere sahip konutların gayrimüslim evi olduğu düşünülür. İç mekânlarda ise dolap ve yüklükler ile tavan göbekleri ahşap bezemelerle kaplanmıştır. Ayrıca, ahşap çıtaların geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmesiyle oluşturulmuş çıtakari ahşap kaplama, konutlarda önemli olan sofa, eyvan ve oda gibi mekânları süslemeleriyle vurgulayıp zenginleştirmiştir [112].

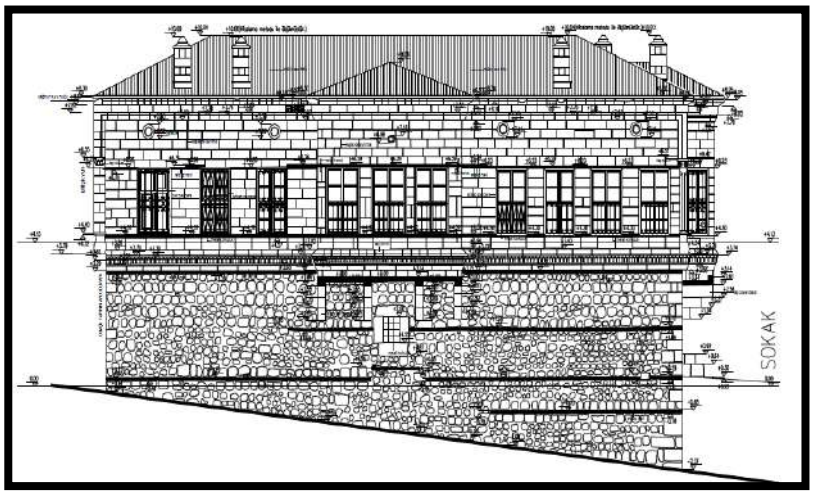
Şekil 3.13. Kadıoğlu Konağı zemin kat rölöve ve restitüsyon çizimleri (Efe, 2012)

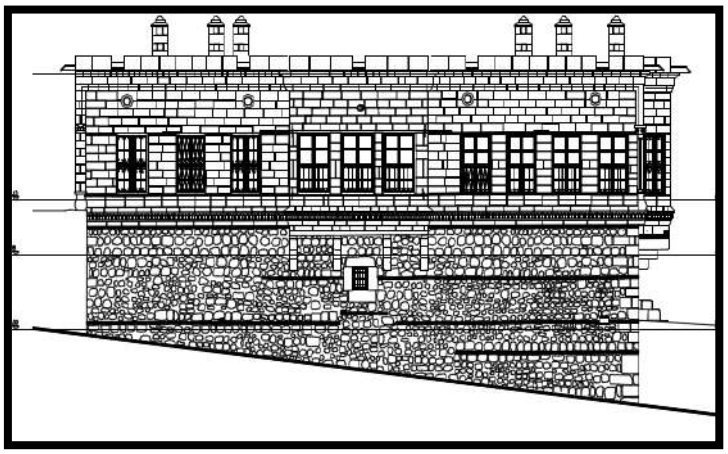
Şekil 3.14. Kadıoğlu Konağı 1. kat rölöve çizimi (Efe, 1012)

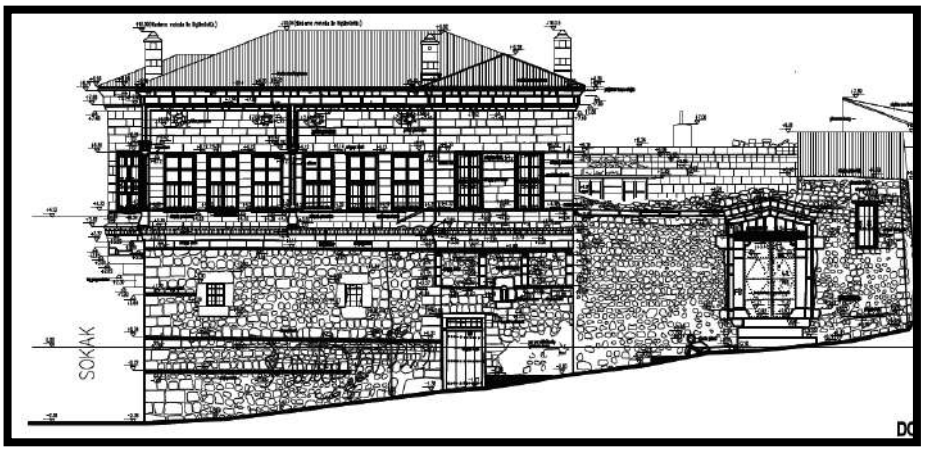
Şekil 3.15. Kadıoğlu Konağı 1. kat rölöve çizimi (Efe, 2012)

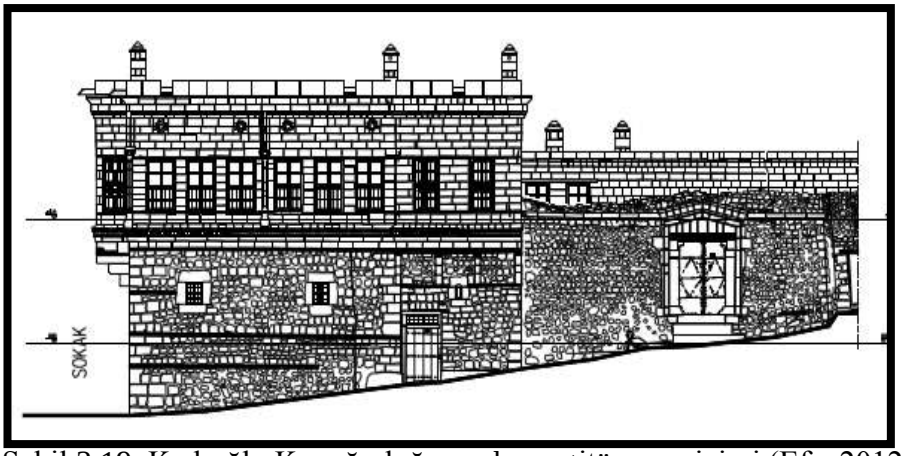
Şekil 3.16. Kadıoğlu Konağı güney cephe rölöve çizimi (Efe, 2012)

Şekil 3.17. Kadıoğlu Konağı güney cephe restitüsyon çizimi (Efe, 2012)

Şekil 3.18. Kadıoğlu Konağı doğu cephe rölöve çizimi (Efe, 2012)

Şekil 3.19. Kadıoğlu Konağı doğu cephe restitüsyon çizimi (Efe, 2012)

Resim 3.5. Kadıoğlu Konağı görünüm (Efe, 2012)

Resim 3.6. Geleneksel bir Niğde evinden görünüm [112]

Resim 3.7. Geleneksel bir Niğde evinden görünüm [112]

Kayseri evleri

Volkanik bir dağ olan Erciyes Dağı ve etki alanını içine olan kayseri, geleneksel mimarisi yapım ve malzeme teknikleri ile benzerlik gösterdiği Kapadokya taş sivil mimarisinin kuzey sınırını oluşturur. Kayseri' deki Erciyes dağından sağlanan volkanik esaslı taş malzemenin kullanıldığı yapılar, yapım tekniği malzeme, işçilik ve strüktürel olarak Kapadokya taş mimarisinin özelliklerini bir ölçüde taşırken şehir, bir yandan da taş+ahşap mimarileriyle Sivas'ın ahşap mimarlığına geçiş bölgesi konumundadır.

Kayseri tarihine bakıldığında Eski Tunç Devrinde Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olduğu görülmektedir. Daha sonraları kentin dokusunda etkili olan bir dönem gelmiş, 4. yüzyılda tamamen Hıristiyanlaşmış bir şehir olmuştur. Selçukluların, Moğolların ve Osmanlıların yönetimlerine girmiş. Bu dönemden sonra Anadolu'nun önemli kentlerinden biri olan Kayseri, 16. ve 17. yüzyıllarda halkının beşte ikisini Gregoryen Ermeniler ve Ortodoks Rumların oluşturduğu bir nüfusa sahiptir [60].

Kayseri'deki geleneksel mimariyi etkileyen önemli bir diğer unsur da farklı etnik köken ve dinlerin tarih boyunca yaşamını sürdürdüğü, kültürel etkileşimlerinin yaşandığı eski bir yerleşim yeri oluşudur. Bu yönüyle de Kayseri geleneksel konut yapısı Kapadokya'nın kültürel çeşitliliği ile benzerlik göstermektedir.

Kayseri geleneksel evlerinin plan oluşumlarına bakıldığında, Müslümanlara ait evlerin plan ve cephe oluşumlarıyla geleneksel Anadolu evlerinin özelliklerini taşıdığı görülür. Bir veya iki katlı olan geleneksel Kayseri evlerinde planı belirleyen en önemli unsur sofadır. Dışa kapalı içe dönük bir planın uygulandığı evler bir avlu veya küçük bir bahçe etrafında şekillenmiştir. Sivil mimari içerisinde en özellikli olan evler, genel olarak sofa-tokana-harem gibi üç ana bölümden oluşmuştur. Bu doğrultudaki evlerin bir avlu etrafında ve kapalı merkezi bir iç hol etrafında şekillenenleri mevcuttur [60].

Avlulu örneklerde, insan boyundan biraz yüksek duvarlar dışarıdan da görülemeyecek biçimde avluyu çevreler. Bu evlerin, az sayıda ve küçük pencereleri vardır ve yonu taşından yapılmışlardır. Evin sokağa bakan pencereleri azdır ama avluya bakan çok sayıda pencere vardır. Avluların bir işlevi de evlerde yaşayan kadınların açık alan ihtiyaçlarını gidermektir [61]. Hayat adı verilen avlularda bulunan kuyu, evlerin vazgeçilmez elemanlarındandır. Bağ evleriyle de özel bir yere sahip olan Kayseri, konut mimarisinde özellikle 16. yüzyıldan itibaren Hıristiyan nüfusunun yoğunluğu, sınırlı da olsa sivil mimaride etkili olmuştur [62].

Bazı evlerde alt kat harem, üst kat selamlık olarak ayrılmıştır. Kayseri'de yaşayan gayrimüslimlerin evleri de onlara benzer şekilde yapılmışlardır. Kendi içinde değişik adları olan odaların işlevleri de farklıdır. Farklı etnik kökenlerden gelen ustalar tarafından yapılan evlerin en önemli birimleri sofalardır. Sofalar, bu evlerde ev düzenine yön veren bir dağıtım mekanı konumundadır. Sofa bugünün salonları gibidir. Kış aylarında sofanın ortasına yerleştirilen tandırlar evin ısınması sağlanmıştır.

Bazı Müslüman evlerinde görülen bir özellik de kıble yönünün önemsenmesi ve vurgulanmasıdır. Buna uygun olarak bazı yapılarda, sofalardaki güney duvarı daha güzel inşa edilerek vurgulanmıştır. Döşemeden tavana kadar özenle oyulmuş ve etkileyici bir mihrap görevini yüklenmiştir [60].

Bazı örneklerde, orta sofanın bir yanında harem, diğer yanında da selamlık yer almıştır. Kapı girişinde seki altı denilen bir taşlık bulunmaktadır. Bu taşlıkta suyun akması için çağ denilen delikli bir taş vardır. Ayrıca burada ayakkabıların ve bakır kapların dizildiği terek denilen raflara yer verilmiştir. Buradaki seki altından mutfak ve bir iki basamakla da sofaya geçilmektedir. Birkaç basamakla aşağıya inilen, sofanın altındaki yiyecek

depolarının aydınlanması veya havalandırılması için parmaklıklı yapılmıştır. Sofa bir veya ikiden fazla pencere ile aydınlatılmıştır. Kayseri evlerinin bir özelliği de bahçede üzeri örtülü, yanları açık şeklinde olan ve köşk adıyla tabir edilen yapıların bulunuşudur. Bu bölümlerde yaz aylarında yaşanır ve geceleri de yatılırdı.

Kayseri ilçelerindeki sivil mimarinin de kendilerine özgü konum ve özellikleri vardır. Talas'ın eski dokusu bozulmamış, sokakları ve tarihi eserleri ile Kayseri'nin zengin bir ilçesidir. Aşağı Develi'de Reşadiye Mahallesi'nde büyük çoğunluğu 19 ve 20. yüzyılda yapılmış evler bulunmaktadır. İki katlı olan bu evler karnıyarık olarak isimlendirilen orta sofalı evler halindedir. Alt katları çeşitli servis odaları, üst katları da sofaya açılan odalardan meydana gelmiştir. Bunlardan bazılarında sofalar sokağa bir balkon şeklinde açılmaktadır.

Kayseri İncesu evlerinin de kendine özgü konumları vardır. İlçenin dar, ince uzun sokaklarında yan yana sıralanmış evler bulunmaktadır. İncesu'da sokakların dokusu birbirine benzememektedir. Buradaki evler çıkmaları, taş ve ahşap payandaları, kemerli kapıları, kemerli ve dikdörtgen pencereleri ve onları tamamlayan değişik figürlü çörtenleri ile kendine özgü ayrı bir grubu oluşturmaktadır. Kemerli kapılarından içerisine girilen bu evler, geniş avlulara açılmaktadır. Avlunun bir köşesinde ahır, diğer köşesinde örtme, kuyu ve yardımcı mekânlar bulunmaktadır. Bunlar genellikle sofasız köy evleridir. Evlerin yapımında kullanılan taş malzemenin yanı sıra ahşaba da geniş yer verilmiştir [116].

Pınarbaşı ilçesinde ise günümüze birkaç tane özgün ev gelebilmiştir. Bunlar ikişer katlı olup, kaba yontma taş, kerpiç ve ahşap malzeme kullanılmıştır.

Kayseri evlerinin üzerindeki örtü genellikle toprak damlıdır. Kirişlerin üzerine kevek taşı ve toprak döşenmiştir. En üst tabakaya da toprağın kuruyup çatlamasını önlemek amacıyla çamur sıva içerisine tuz katılmıştır. Böylece nemin aşağıya sızması önlenmiştir.

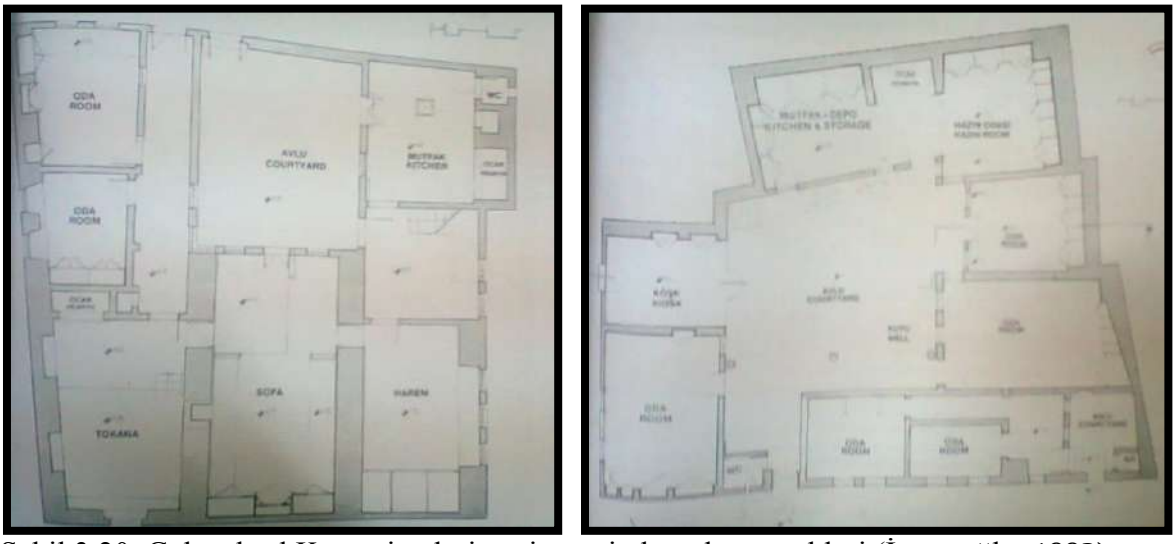
Kayseri'de taş ve taş işçiliği önemli bir sanat haline dönüşmüştür. Himmetdede, Mimar Sinan, Ağırnas ve Cırgalan Kayseri'de taş ocaklarının bulunduğu bazı yerlerdir. Bu ocaklardan çıkarılan kesme taş, sal taşı ve kevek taşı özelliklerine göre kullanım alanları değişmektedir [62]. Evlerin cepheleri kara taştan, döşeme ve avluları İspile denilen taştan yapılmıştır. Pencerelerin çoğu avluya açılmıştır. Bazı örneklerde ise evler çıkmalarla sokağa doğru açılmıştır [112].

İki katlı evlerde katlar bir silme ile dışarıdan belirgin bir şekle sokulmuştur. Bazı örneklerde ise ikinci kat çıkmalarla, ahşap kirişlerle dışarıya taşırılmıştır. Evlerin içerisini dikdörtgen pencereler, kış aylarında kanatları kapatılan kafa pencereleri ile aydınlatılmıştır. İç mekânlarda ağaca geniş yer verilmiştir. Çoğunlukla da işlenmesi kolay olan toros çamından yararlanılmıştır. Tavanlarda çeşitli teknikler uygulanmış, ahşap kirişlerin üzeri suyu emme özelliği olan kevek taşı ile kaplanmıştır. Tavanlara göbekli veya çıtakâri denilen bazıları boyalı desenler yapılmıştır.

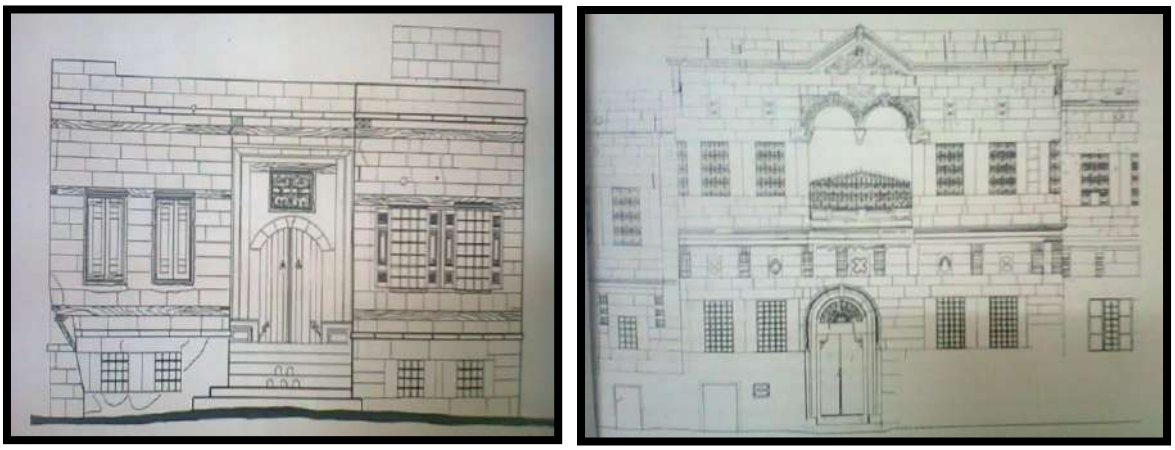
Evlerde uygulanan bezemeler çoğunlukla stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleri olup, bazıları da manzara resimleri ile süslenmiştir. Ayrıca iç duvarları kaplayan ahşap kapı, dolap ve pencere kapakları zar denilen bir isim altında toplanmıştır. Kayseri evlerinin bir özelliği de her odada küçük bir niş içerisine bir dolap yerleştirilmiş oluşudur. Aynı zamanda bunlara şerbetlik nişi denilen bir niş yerleştirilmiştir. Bu şerbetliğin alt tarafı mermerden olup, kahve pişirmek, şerbet hazırlamak için yapılmıştır.

Kayseri evlerinin kapı tokmaklarının da ayrı bir önemi vardır. Bu tokmaklar çoğunlukla aslan, heykel başlı kartal, parmağında yüzük bulunan kadın eli, insan başı biçimindedir. Gayrimüslimlere ait olanlarda dış cephelerde aslan, geyik kabartmaları balkonları süsleyen demir parmaklıklar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sade veya çoğu stilize ejder, hayvan başı biçimli çörtenler de dikkati çekmektedir. Bahçe içerisindeki evlerin avlularında havuzlar ve fıskiyelere yer verilmiştir. Bazı evlerin arka bahçelerinde kar kuyuları denilen sarnıçlara yer verilmiştir.

Kayseri evlerinde kemerlere geniş yer verilmiştir. Bu evlerin bazılarında kemerler yalın, bazıları da bezenmiştir. Kemerler siyah veya beyaz taşlardan yapıldığı gibi yekpare taşın oyulmasıyla yapılmış örnekler de bulunmaktadır.

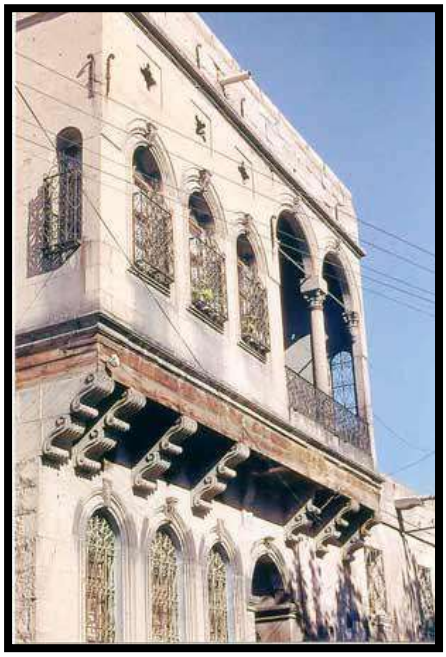
Şekil 3.20. Geleneksel Kayseri evlerine ait zemin kat plan örnekleri (İmamoğlu, 1992)

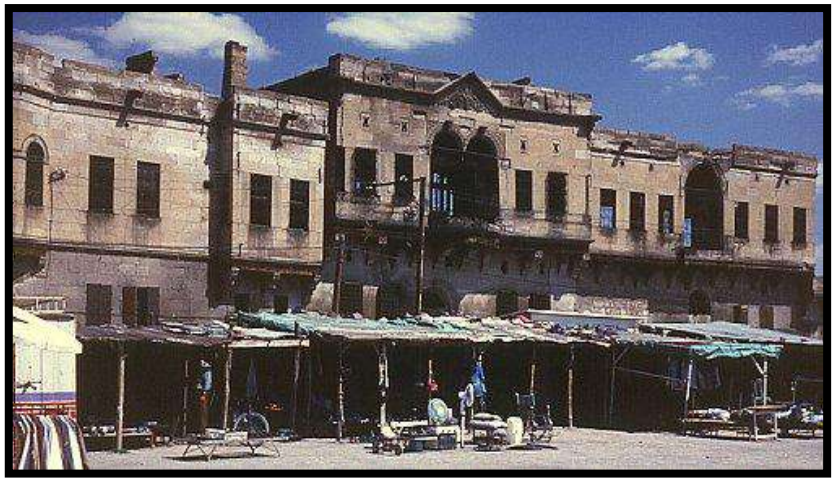
Şekil 3.21. Geleneksel Kayseri evlerinden bir cephe örneği (Büyükmıhçı, 1997)

Resim 3.8. Geleneksel Kayseri evlerinden bir cephe örneği (İmamoğlu, 1992)

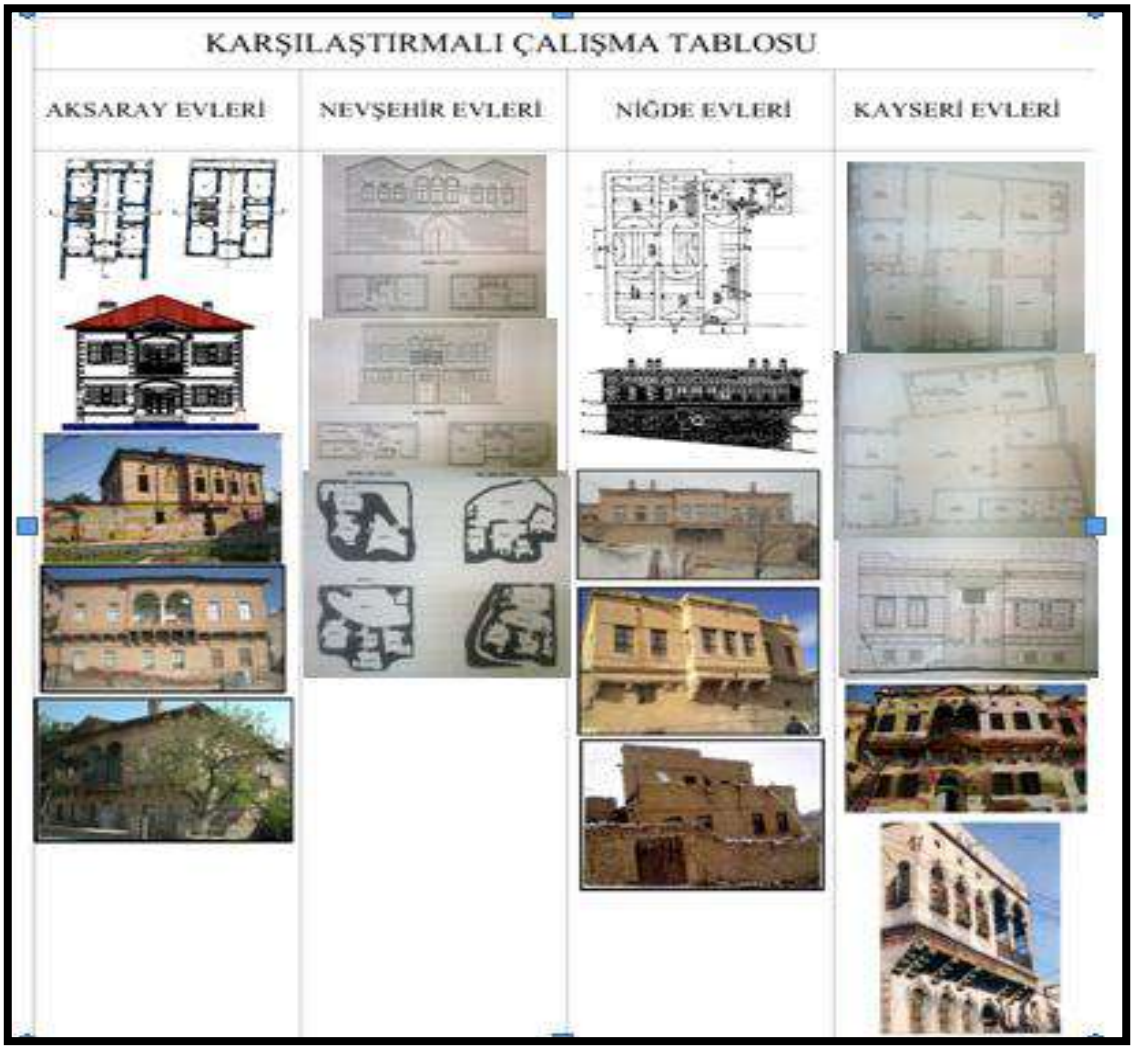

Resim 3.9. Geleneksel Kayseri evlerinden görünüm [112]

Resim 3.10. Geleneksel Kayseri evlerinden görünüm [112]

Çizelge 3.1. Kapadokya Bölgesi karşılaştırmalı çalışma tablosu (Şahin, 2014)

3.2. Güzelyurt (Gelveri)İlçesi'nin Coğrafi, Tarihi ve Genel Yerleşim Özellikleri

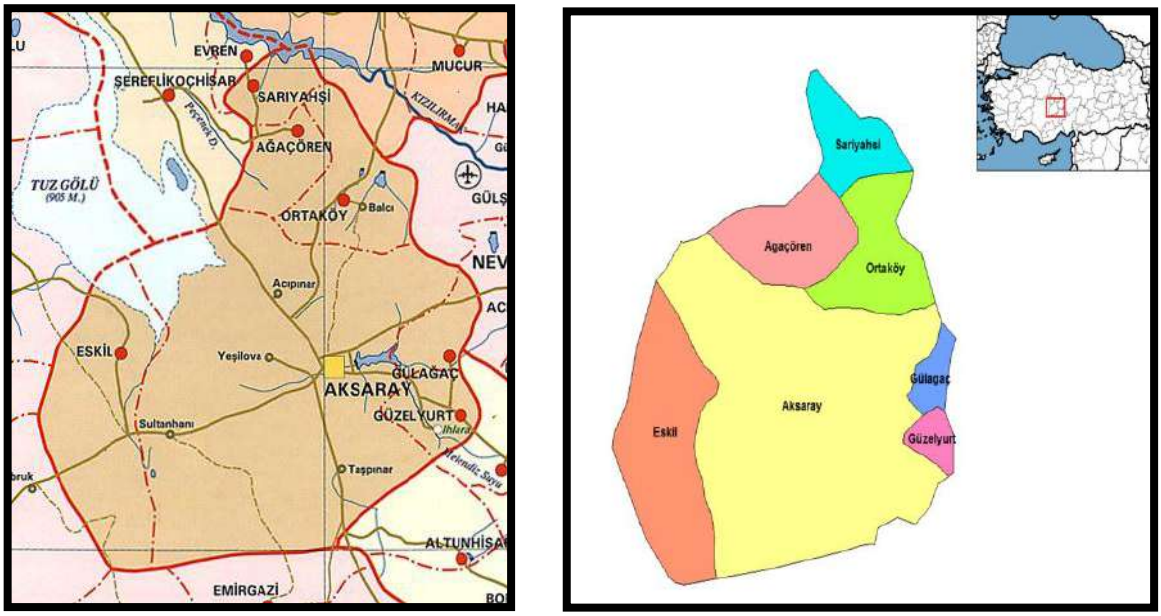
3.2.1. Fiziksel yapı

Fiziksel yapı; yeri ve konumu, jeolojik yapı ve bitki örtüsü alt başlıklarında incelenmiştir.

Yeri ve konumu

Güzelyurt (Gelveri) ilçesi konum itibari ile İç Anadolu Bölgesi'nde, Aksaray iline bağlı bir ilçedir. Kapadokya'nın güney girişinde yer alan, tarih, turizm, doğa ve inanç turizminin bir arada bulunduğu Güzelyurt 1989 yılında Aksaray'ın il oluşu ile birlikte ilçe olmuştur. Batı'da Aksaray il merkezine, kuzeyde Aksaray'ın ilçesi Gülağaç'a, doğuda ve güneyde

Niğde'nin Çiftlik ilçesine komşudur. Aksaray iline 45 km, Niğde iline 80 km ve Nevşehir iline 70 km, sınırları içinde bulunan Ihlara Vadisi'ne 15 km mesafededir.

Harita 3.4. Aksaray merkez ve ilçeleri haritaları [110]

Harita 3.5. Güzelyurt ilçe merkezi ve çevre yerleşimler [110]

Volkanik Hasan Dağı'nın eteklerinde kurulmuş olan Güzelyurt, deniz seviyesinden 1505 m yüksektedir [87]. İlçeye bağlı kasabalar; Ihlara, Selime ve Ilısu'dur. Alanyurt, Belisırma, Gaziemir, Bozcayurt, Sivrihisar, Uzunkaya, Yaprakhisar ise ilçeye bağlı köylerdir. Bölge de çeşitli su kaynakları da bulunmaktadır. Aksaray il merkezinden geçen Uluırmak akarsuyunun Melendiz kolu Selime ve Belisırmadan geçmektedir [107]. Güzelyurt girişinde sulama amaçlı oluşturulmuş Güzelyurt Göleti dikkat çeker. Bölgede sıcak su

kaynakları da bulunmaktadır. Ihlara Vadisi'nin sınırında yer alan Yaprak Hisar Köyündeki Ziga kaplıcaları da, Özel Çevre Koruma Bölgesi kapsamındadır ve termal turizm alanıdır.

Güzelyurt, Kapadokya Bölgesi içinde yer altı şehirleri, kaya oyma yapıları, çeşitli dinsel ve sivil mimarlık örnekleri ile Kapadokya'nın tüm özelliklerini bir araya toplamış, mimari, tarihi ve turistik açıdan önem taşıyan, kentsel sit içeren eski bir yerleşim merkezidir. Ulaşım imkânlarının yüksek olması sebebiyle etrafındaki ilçelerin ticaret yaptığı bir merkezdir. İlçenin doğal yapısı ve kültürel mirası ile turizm önemli bir ekonomik potansiyel oluşturmaktadır. İlçede turizm, inanç turizmi, kültürel turizm, dağ turizmi şeklinde çeşitlilik göstermektedir.

Jeolojik yapı

Jeolojik açıdan volkanik bir oluşuma sahip Güzelyurt ve çevresi tüf, andezit, bazalt gibi volkanik kayaçların oluşturduğu eğimli yüzey şekillerine sahiptir [107]. Güzelyurt ve civarı Kapadokya Bölgesi'nin tüm özelliklerini gösterir. Güzelyurt merkezi ve çevresinde bulunan, jeolojik yapıdan kaynaklı olan doğal ve kültürel oluşumlar Manastır Vadisi, kaya oyma yapılar, kiliseler, Ihlara Vadisi, Analipsis tepesi ve civarındaki Peri bacaları, Göreme, Zelve gibi Kapadokya Bölgesi yüzey şekillerine iyi birer örnektir.

İklim ve bitki örtüsü

Güzelyurt, deniz seviyesinden 1505 m yükseklikte bulunan bir yerleşim merkezi olduğu için burada soğuk karasal iklim ve yayla havası hüküm sürer. Kışın kar yağışı görülür ve yazlar oldukça kuraktır. İç Anadolu Bölgesi'nin etrafı yüksek dağlarla çevrili olduğundan denizlerden gelen nemli hava bölge içlerine kadar ilerleyememekte ve bu nedenle iç bölgeler ve Aksaray oldukça kurak kalmaktadır [107]. Karasal iklimin bitki örtüsü bozkır bu yörenin de bitki örtüsüdür. Ürün çeşitliliği iklim ve kaya zemin yapısına bağlı olarak oldukça kısıtlıdır.

3.2.2. Sosyal yapı

Sosyal yapı, toplumsal yapı, nüfus ve demografik yapı, konuşulan dil, ekonomik yapı alt başlıklarında incelenmiştir.

Toplumsal yapı

Bugün nüfusunun çoğunu yerli Müslüman Türk halkın oluşturduğu Güzelyurt (Gelveri)'un sosyal ve demografik yapısındaki dönüşüm 1923-1924 yılında Türk-Yunan mübadelesi ile başlamıştır. Yunanistan ve Türkiye'nin savaş sonrası çizilen sınırların ötesinde kalan yurttaşlarını toplayabilmek için "mübadele" kararı almasıyla; 1924 yılında Yunanistan'ın *Selanik, Manastır, Kozana ve Kesriye* bölgelerinden getirilen Türkler Güzelyurt'a, Güzelyurt'ta bulunan Hıristiyanlar ise Yunanistan'ın Kavala yakınlarına, adına sonradan *Nea Kalvari* dedikleri bir köye yerleştirilmiştir [54].

Güzelyurt'un tarihsel devirleri adlı bölümde detaylı olarak açıklandığı gibi, bu bölge ve çevresi tarihin bilinen en eski devirlerinde dahi yerleşim görmüş, çeşitli kültürlerin izlerini barındıran kültürel ve fiziksel değerlere sahiptir. Tarih çağları boyunca farklı kültür ve etnik kökenler tarafından yerleşim görmüş Gelveri'nin tarihi boyunca değişen kültürel kimliğinin izleri mimarisinde görülür. Güzelyurt'taki kaya oyma yapılar ve yer altı şehirleri burada oluşturulmuş en eski mekanlardır. Bu yapılar Hititlere kadar tarihlenebilen ve o dönemin konut yapılarını oluşturan mekanlardır. Hıristiyanlığın doğuşu ve Roma devrinde yayılışı ile birlikte bu coğrafyada halen çok tanrılı dinler mevcuttur. M.S. 64 yılından sonra Kapadokya, Hıristiyanlığı henüz kabul etmemiş Roma İmparatorluğu'nun zulmünden Anadolu'ya kaçan Hıristiyanlar için bir sığınma merkezi durumundadır. Hitit ve eski dönemlerden kalma kaya oyma mekanlar bu dönemde savunma ve sığınma görevlerini üstlenirler. Daha sonraki dönemlerde de hem Hıristiyanlığın kendi içindeki mezhep çatışmaları hem de Arapların baskıları bu savunmayı gerekli kılar.

M.S. 312'de Roma'nın Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesinden sonra, Hıristiyanlığın değişerek yayılmasına karşı, Ortodoks mezhebinin kurucusu olan din adamları Aziz Basileios ve Aziz Gregorius Gelveri'de manastır hayatının oluşmasına ve yayılmasına sebep olur. Bu iki din adamının öğretilerine inananlar da manastır hayatını benimser böylece Gelveri ve çevresinde manastır hayatı yayılır. Kaya oyma yapıların bir

kısmı bu döneme ait manastırlar olarak kullanım görür. Gelveri'nin bu dönemde '*Karbala*' adında Hıristiyanların yaşadığı küçük bir köy olduğu anlaşılmaktadır [36]. Bölge, manastır yaşamının başladığı 350 yılından itibaren tam bir Hıristiyan yerleşmesi durumuna gelmiştir [43]. Bizans Döneminde de bölgedeki Hıristiyan nüfusu ve buna bağlı olarak manastır ve kilise yapıları gelişim göstermiştir. Bölgedeki Müslüman nüfusu ilk defa Selçuklu egemenliğiyle birlikte artış göstermeye başlasa da 1924 nüfus mübadelesine kadar Müslüman nüfus hep azınlıktır. Çünkü bu bölge 1500 yılı aşkın bir tarih sürecinde, Hıristiyan Ortodoks mezhebinin önemli ve köklü bir merkezi olmuştur. Bizans egemenliğinden sonra ise bu coğrafya Türklerin yönetimine girmektedir.

Selçuklulardan beri Gelveri yöresinin yerli halkı olan Hıristiyan nüfusun etnik kökenini araştırdığımızda, "Rum" ve "Karamanlı" olmak üzere iki kavram söz konusu olmuştur. Rum ifadesinin; ataları Lidya, Frikya, Roma, Bizans gibi Anadolu'yu tarihte yurt edinmiş olan Grek ve Helen etkisindeki medeniyetler için kullanıldığı, "Romalı" veya "Anadolulu" manalarına geldiği bilinirken, Karamanlılarla ilgili ise farklı yaklaşımlar olduğu görülür. Karamanlıların "Türkleşmiş Hıristiyanlar mı" veya "Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Türkler mi" olduğu tartışma konusu olmuştur. Çalışma alanı Güzelyurt (Gelveri)'un Selçuklulardan 1924 mübadelesine kadarki sakinlerinin "Karamanlılar" olarak bilinen, konuşma dilleri Türkçe olan, Grek harfleri ile yazan, Hıristiyan Ortodokslar olduğu tespit edilir.

Gelveri'nin günümüz ve tarih sahnelerindeki sosyokültürel yapısının açıklanabilmesi için 1924 gibi yakın bir geçmişe kadar bu yerleşimi, bilinen en erken zamana göre, 800 yılı aşkın bir zaman dilimi boyunca sürekli kullanan yerli halkın; Ortodoks mezhebine tabi Hıristiyanların; yani Karamanlıların yapısına değinmek gerekli olmaktadır. Bu sebeple Karamanlıların etnik kökeni ve yurtları hakkındaki farklı yaklaşımlara bu bölümde yer vermek açıklayıcı olacaktır.

Karamanlılar bir diller ve dinler mozaiği olan Osmanlı Devleti'ndeki topluluklardan sadece biri olmuştur. Esas yurtları Nevşehir, Niğde, Konya, Isparta, Burdur, Safranbolu ve Antalya olan İstanbul ve Kırım'a da yerleşen Karamanlılar kendilerini "Anadolulu Hıristiyanlar" ya da sadece "Anadolulular" olarak tanımlarlar. 1821 deki Yunan bağımsızlık mücadelesine destek vermeyen Karamanlılar için Yunan Ortodoks Kilisesi hayli çaba harcar, ama başarılı olamaz. Türk Kurtuluş Savaşı'nda ise "dilim Türk, ruhum

Yunan" diyen Karamanlılara rastlanır. Ankara'nın Keskin Köyünden Papa Eftim'in, 1921'de Kayseri'de kurduğu Türk Ortodoks Kilisesi'nin amacı Karamanlıların Türk kurtuluş hareketiyle özdeşleşmelerini sağlamaktır [63].

Bir yaklaşıma göre; Karamanlıların, Bizans Döneminde ülkeye yerleşen ve Bizans ordusuna paralı askerlik yapan Türklerin (Peçenekler) ardılları olabileceği de sanılmaktadır. Karamanlıların da kendilerini "*Biz Hıristiyan Selçukluyuz*" diye tanıttıkları bilinir [63].

Karamanlıların Türk kökenli olduğuyla ilgili diğer bir görüşte ise; Karamanlıların Anadolu' ya Malazgirt'ten önce yerleşen Türkler olduğuna ve Bizans etkisiyle Hıristiyan Ortodoks inancını benimsediklerine yer verilmiştir [123, 124]. Bu görüşte; Bizans dili bilmeyen, Türkçe konuşup, Grek alfabesiyle Türkçe yazan bu halkın, 1924'te Rumlarla birlikte mübadeleye tabi tutulduğuna fakat bu halkın Rumlarla kız bile alıp vermediğine değinilir. Bunların Konya, Niğde, Nevşehir, Kayseri, Ankara civarlarında yaşayan Hıristiyan karaman Türklerinin olduğu tezi savunulur [63]. Yine; 1922-1923 yılları arasında yayınlanan "Anadolu'da Ortodoksluk Sadası" adlı gazete, Karamanlıların Hıristiyan Türkler olduğunu ısrarla savunmuştur. Prof. Dr. J. Eckmann'a göre Karamanlılar, Hıristiyanlığı benimsemiş Selçuklu Türklerinden başkası değildir [63].

Prof. Dr. E. Zachariadou ise, Anadolu Selçuklularında II. İzzettin Keykavus'un oğullarından Hıristiyanlığı kabul ederek (Veroia'ya yerleşerek) Bizans hizmetine geçenlerinin olduğundan ve bunların zamanla asimile olduğundan söz eder [123]. Bu bilgi de Selçuklulardan Hıristiyanlığı kabul edenlerinin olduğunu doğrulasa da Karamanlıların bu soyun devamı olup olamayacağı konusu hakkındaki tartışmalara tam olarak ışık tutmamaktadır. Gelveri'deki Karamanlıların kökeni konusunda bu bilgi yorumlanacak olursa, Selçuklulardan Hıristiyanlığı kabul ederek Bizans'ın hakimiyeti altına sığınan grupların oluşu, söz konusu coğrafyadaki (Gelveri-Kapadokya) Erken Hıristiyanlık Dönemine uzanan ve Ortodoks mezhebinin burada var oluşuna dayanan (M.S. 300'ler) tarih süreçlerinin varlığını ve bu süreçlerde kökeninin Bizans'a dayandığı Ortodoks Hıristiyanların vatanı olduğu gerçeğini ve bu kültürün sonraki tarih süreçlerinde bu coğrafyadan tamamen silinemeyeceği gerçeğini değiştirmemektedir.

Karamanlılarla ilgili tartışma konularına bir diğer yaklaşım ise; Konya ve civarında Selçuklulardan sonra devlet kuran Karamanlı Beyi'nin hâkimiyeti altındaki tüm halklara Türkçeyi zorunlu kılmış olması nedeniyle Türklerin göçü öncesi burada yaşayan Rum kökenli Hıristiyan yerli halkın Türkçeyi benimsemesiyle Karamanlıların ortaya çıktığı görüşündedir. Yani bu görüşe göre Karamanlılar Türk halkı içerisinde asimile olmuş Grek kökenli yerli halktır. Bu halkın isminin de Karamalı Beyliği'nden bu nedenle geçtiği savunulmaktadır.

Anadolu Beylikleri Döneminde Anadolu'daki Rumların asimile olma süreci yaşadığına Nuri Yavuz, Anadolu'da Beylik Dönemi adlı kitabında şöyle yer vermiştir: "*Anadolu Beylikleri Döneminde Türklük durmadan Rum unsurlarının tamamen emilip yok edilmesiyle tamamlanıyordu*." Yine Anadolu'daki bu Rum azınlıklarının Beylikler Dönemindeki asimile olma sürecini ve dillerinin dahi bu süreçte asimile olduğunu ve unutulduğunu anlatan bir görüşünü de Yavuz şöyle ifade eder: "…*böyle bir durumda Hıristiyanların bu bölgede (orta ve batı Anadolu) Türk kültürünün daimi bir tesiri altında kalarak anadillerinin unutmaları pek tabiidir*." [125].

Karamanlılarla ilgili yukarıdaki görüşe benzer bir yaklaşıma göre ise; Selçuklu ve Osmanlı Halkının bir bölümünü Bizans'tan kopup ayrılanların oluşturduğu yer alır. Bizans yönetimine ve baskısına tepki duyan halk gruplarının Selçuklu ülkesine sığındığına dair de iddialar vardır. Bizanslı mültecilerin bu ülkeyi tercih etmelerinde Konya sarayındaki güçlü Ortodoks Rum varlığı etkilidir. Selçuklu rejiminin tam olarak yerleşmesiyle Anadolu'daki yerli Hıristiyan halkın Selçukluyla bütünleştiği bir gerçektir. Selçuklulardaki dinsel hoşgörü ve ekonomik özveri Hıristiyan Anadolulların Selçuklu'ya entegresini kolaylaştırmıştır [63].

Bu tez kapsamında yapılan araştırmalar sonucunda ise Karamanlılar konusundaki tartışmalar incelenmiş ve bölgede Erken Hıristiyanlık Döneminden, Bizans'ın sonlarına değin yaşamış halkın köken ve kültürü göz önünde bulundurulmuştur. Bu yerli halkın, birbirini takip eden tarihsel süreçlerde bu coğrafyadan bir katliam, zorunlu göç vb. olmadan tamamen yok olamayacağı ve bundan sonraki medeniyetlerde de kültürel değişimler etkisiyle varlıklarını sürdüreceği düşüncesine inanılarak şu sonuca varılmış ve Karamanlı Hıristiyanlar şöyle açıklanmaya çalışılmıştır: *Karamanlılar, Roma ve Bizans kökenli Hıristiyan halkın yaşadığı toprakların, Selçuklu hâkimiyeti altına girmesiyle,*

buradaki Rum (Grek ve Helen) kökenli Hıristiyanların Türk ve Müslüman halkla karşılıklı sosyal ve kültürel etkileşimlerle beslenerek, Osmanlının sonlarına değin 800 yılı aşkın bir arada yaşamışlığının sonucu oluşmuş Anadolulu bir halktır.

Karamanlı Hıristiyanlara yönelik, bu tez kapsamındaki araştırmanın sonucu olarak varılan yukarıdaki kanıyı bir de şöyle açıklamak yararlı olacaktır: Türkler tarafından fethedilen topraklarda yaşamakta olan yerli halka, Türk yönetimi tarafından burada yaşamaya devam etmesine imkan sağlanması ve bu yeni fethedilen topraklara Türklerin de getirilerek yerleştirilmesi, en eski dönemlere kadar daima Türkler tarafından uygulanmış, Türk kültürüne ait bir politika olan "*iskan politikasının*" gereğidir [120]. İskân politikası, Türk devletlerinde, Türkleştirme ve İslamlaştırma adına uygulanan bir devlet politikasıdır. Bu politika, Selçuklu ve Osmanlı tebaası olarak yaşamış olan farklı etnik köken, inanç ve kültürdeki halkların varlığını da açıklamaktadır. Güzelyurt (Gelveri) ve çevre coğrafyasındaki Erken Hıristiyanlık Dönemine değin uzanan, köklü Bizans - Hıristiyan kültürünün, sırasıyla Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemlerinde devam eden Türk hakimiyeti altında da yeni kültür etkileşimleriyle birlikte varlığını sürdürmüş olması gerekmektedir. Bu anlamda; Bizans'a dayalı bu Hıristiyan kültürünün ve etnik kökenin, bu coğrafyadan tamamen silinmiş olmasının mümkün olmadığı tarihsel bir gerçek olmaktadır.

Bu gerçeğe bağlı olarak; Güzelyurt'un mübadele öncesi yerli halkı olan Hıristiyan Karamanlıların, uzun tarih süreçleri boyunca yukarıda adı geçen Türk devletleri yönetiminde varlığını sürdürmüş, Karamanoğulları Döneminde ise milliyetçi tutumdan dolayı dilerini kaybederek kısmen asimile olmuş, son olarak da Osmanlı Devleti'nin Karamanlı Eyaleti yönetimi altında da bulunarak varlığını sürdürmüş, Grek ve Helen kökenli Bizans ardılı bir Anadolu halkı olduğu sonucuna ulaşabilmekteyiz. Karamanlıların kendilerini Selçuklu, Karamanlı olarak tanımlamalarının da uzun tarih süreçlerinde bu medeniyetlerin yönetimi altında yaşamalarından ve kabullendiklerinden geldiği, bu tabirlerin bir etnik köken ifadesi olmadığı düşünülmektedir. 1924 Nüfus Mübadelesi döneminde, kendini Türk olarak kabul eden, bu toprakları ve yönetimi benimseyen, kurtuluş savaşını destekleyen Karamanlıların da olduğu bilinmektedir. Fakat bu kabullenişin ve yüzyıllar boyu bir arada yaşamışlığın ürünü olan aidiyet hissinin, o halkın etnik kökenini değiştirmeyeceği de bir gerçektir. Bu nedenle tez kapsamında, Karamanlı Hıristiyanları Türk olarak tanımlamanın doğru olmadığı görüşüne ulaşılmıştır.

Karamanlıların inanç sistemini yüzyıllar boyu koruyabilmelerini ve bu konuda değişime uğramamalarını tarih süreçlerindeki Selçuklu ve Osmanlı politikalarına değinerek açıklamak gerekmektedir. Kapadokya'da, Selçuklu Döneminde genel olarak dinsel hoşgörü hakimken, Osmanlı'da 1453 ve 1839 tarihleri arasında yeni kilise yapımına izin verilmemiş, devletin bu faaliyetleri kontrol etme politikasından dolayı kilise tadilatlarının da yine devlet iznine başvurulmak suretiyle gerçekleştirilmesi izin verilmiştir [120,121]. 1839 Tanzimat Fermanı ile azınlıklara ait temel hak ve özgürlükler konusunda gelişmeler yaşanmış, 1856 Islahat Fermanı ile de gayrimüslimlere mülk edinme konusunda haklar tanınarak, inanç özgürlüğü kabul edilmiştir ve gayrimüslimlerin ibadet yerlerinin yapımına engel olunmayacağı konusunda kararlar alınmıştır [122]. Tanzimat Döneminden sonra kilise-devlet çatışması yaşanmamış, inanç ve ibadet özgürlüğü kabul edilmiştir. Kiliselere ve kiliselerdeki resimlere dokunulmamış, kilise inşa ve süsleme işlemi engellenmemiştir. Buna dayalı olarak Gelveri'de de bazı manastırların, kilise, Hıristiyan okulu ve yeni kaya mekânların bu dönemde de inşasının gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir.

Selçuklulardan sonra Osmanlı Döneminde de Hıristiyan ve farklı etnik kökenlere mensup halklar Anadolu'da varlığını sürdürür. Kökeni ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan Müslüman halk ve Osmanlı Yönetimi Hıristiyan kökenli bu vatandaşların tümünü "Rum" olarak adlandırmıştır. Karamanlılar ise kendilerini şöyle tanımlamıştır [63] :

"Gerçi Rum isek de Rumca bilmez, Türkçe söyleriz
Ne Türkçe yazar okur, ne de Rumca söyleriz.
Öyle bir mahlut-u hattı tarikatımız vardır ki
Hurufumuz Yunanice, ama Türkçe meram eyleriz"

Mübadele döneminde Gelveri'de Yunanistan'a gönderilen Kaplan Ağa'nın torunu Kaplan Losifidis ise Karamanlıları şöyle ifade etmiştir: "*Bir zamanlar Kapadokya Bölgesi Anadolu ve Karaman olarak adlandırılıyordu. Kapadokya'dan gelen herkes Karamanlıyız diyordu, 1400-1615 yılları arasında Kapadokya Bölgesi'nin adı Karaman olarak değişmişti*." [63].

Nüfus ve demografik yapı

Osmanlı Döneminde (1470) Gelveri'deki Hıristiyan nüfus, daima buraya yerleştirilen Müslüman nüfustan fazla olmuştur. 1815 yılında yapılmış bir nüfus sayımında

Hıristiyanların oturduğu 300 hane ve 100'den fazla kilise olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık, Müslümanlara ait üç cami vardır. Bu haliyle Gelveri, çok eskiden beri gelmekte olan ve kültürel geleneklerini sürdüren bir Hıristiyan köyüdür.

1924'de Gelveri'deki nüfus verilerinde Türk ve Müslüman halk azınlık durumundadır. Gelveri'de 556 Hıristiyan aile yer alıyorken yani Hıristiyan nüfusu yaklaşık 2000 kişi iken, Türk ve Müslüman nüfus 250 kişidir [64]. Gelveri'nin, Hıristiyanlığın Kapadokya çevresinde yayılmaya başladığı tarihten Selçuklu Dönemine kadar 750 yıl tamamen, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde ise 850 yıl neredeyse tamamen Hıristiyan nüfusa ait bir yerleşim olduğu söylenebilir. Toplamda Gelveri ve çevresinin 1600 yıl boyunca yerli Hıristiyan nüfusu barındırdığı sonucuna ulaşılır.

1924 Mübadele verilerinde, Lozan Anlaşması'nın ilgili hükmüyle Türkiye'de yaşayan yaklaşık 193 000 Karamanlı, Rum sayılarak zorunlu nüfus değişimine tabi tutulmuştur. Gelveri'deki Hıristiyan nüfus da zorunlu göçe tabi tutulan 2000 Karamanlı bu nüfusa dahildir. Karamanlılar Ortodoks mezhebine mensup Hıristiyanlardır. Mübadeleden sonra Gelveri'de Hıristiyan nüfus kalmamıştır. Buraya Selanik, *Manastır, Kozana ve Kesriye* kentlerinden gelen Türk ve Müslüman halk yerleştirilir. Bundan sonraki dönemde mübadiller ve yerli Müslüman halkın birlikte yaşamı söz konusudur.

Çizelge 3.2. İlçe merkezi ve belde/köy nüfusu, TÜİK 2013 [108]

	İl/İlçe merkezi			Belde/Köy			
Aksaray	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
Merkez	189.977	94.615	95.362	84.022	41.987	42.035	273.999
Ağaçören	2.989	1.524	1.465	6.280	3.080	3.200	9.269
Eskil	17.033	8.493	8.540	9.145	4.521	4.624	26.178
Gülağaç	4.517	2.258	2.259	15.891	7.904	7.987	20.408
Güzelyurt	2.647	1.318	1.329	9.898	4.938	4.960	12.545
Ortaköy	18.539	9.224	9.315	16.253	7.905	8.348	34.792
Sarıyahşi	4.038	2.021	2.017	1.577	752	825	5.615
Toplam	**239.740**	**119.453**	**120.287**	**143.066**	**71.087**	**71.979**	**382.806**

Çizelge 3.3. Güzelyurt ilçesi nüfus listesi, TÜİK [108]

Güzelyurt İlçesi Nüfus Listesi:								
İlçe Adı:	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2000	1990
GÜZELYURT								
Toplam:	12.527	12.740	13.302	13.830	14.259	14.188	16.836	17.182
Erkek:	6.200	6.270	6.563	6.861	7.090	7.000	8.143	8.106
Kadın:	6.327	6.470	6.739	6.969	7.169	7.188	8.693	9.076
İlçe Merkezi:	8.835	8.841	2.634	2.783	3.085	2.347	3.775	3.795
Köy:	3.692	3.899	10.668	11.047	11.174	11.841	13.061	13.387

Çizelge 3.4. Güzelyurt ilçesi ve belediyeleri coğrafi bilgileri, TÜİK[108]

Güzelyurt İlçesi Belediyeleri Coğrafi Bilgileri:					
Büyükşehir Belediyesi	Büyükşehir İlçe veya Alt Kademe Belediyesi	İl Belediyesi	İlçe Belediyesi	Belde Belediyesi	
Belediye Adı:	İl Merkezine Uzaklık	İlçe Merkezine Uzaklık	Rakım	Enlem	Boylam
GÜZELYURT	45 km		1505 m	38.2725374	34.3603535
IHLARA	45 km	15 km	1270 m	38.2394295	34.3074837
ILISU			1320 m	38.2337646	34.3433571
SELİME	35 km	15 km	1150 m	38.3113556	34.2550888

Çizelge 3.5. Güzelyurt belediyeleri yıllara göre nüfus listesi, TÜİK [108]

Büyükşehir Belediyesi | Büyükşehir İlçe veya Alt Kademe Belediyesi | İl Belediyesi | İlçe Belediyesi | Belde Belediyesi

Belediye Adı:	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2000	1997	1990	1985	1980	1975	1970	1965	1960
GÜZELYURT															
Toplam:	2.672	2.509	2634	2.783	3085	2347	3775	0	3795	3269	0	0	0	0	0
Erkek:	1.333	1.231	1308	1.390	1.561	1.184									
Kadın:	1.339	1.278	1326	1.393	1.524	1.158									
IHLARA															
Toplam:	2.566	2.645	2709	2.808	2830	2777	3767	0	3922	0	0	0	0	0	0
Erkek:	1.218	1.264	1293	1.346											
Kadın:	1.348	1.381	1416	1.462											
ILISU															
Toplam:	1.384	1.442	1514	1.616	1684	1732	1712	0	2189	0	0	0	0	0	0
Erkek:	672	691	728	787											
Kadın:	712	751	786	829											
SELİME															
Toplam:	2.213	2.245	2285	2.356	2408	2510	2583	0	2318	0	0	0	0	0	0
Erkek:	1.129	1.135	1167	1.224											
Kadın:	1.084	1.110	1118	1.132											

Konuşulan dil

Konuşma dilinde Türkçeyi kullanan Karamanlıların aslında Türkçe-Rumca-Farsça karışımından oluşan Karamanlıca adında bir anadillerinin varlığı da edinilen bilgiler arasındadır [63]. Bu dilin zamanla yok olması ise, Karaman Beyinin milliyetçi düşünceyle Türkçe konuşmayı zorunlu kıldığı döneme bağlanabilir. Karamanlıca konuşanlar Osmanlı Döneminde de İstanbul'a gönderilmiştir. Sonra da Rum azınlıklarla birlikte Yunanistan'a yollanmaları bu dilin tamamıyla ölmesine yol açmıştır. Karamanlıca 3-4 asır yaşamış ölü bir dil olarak kalmıştır [63].

19. yüzyılda Kapadokya'daki Ortodoks Hıristiyan mekteplerindeki eğitime bakıldığında Hıristiyan cemaat okullarının bir bölümünde Türkçe dil kullanılırken, bir bölümünde ise kesinlikle Türkçenin kullanılmasına izin verilmediği görülür. Örneğin; Gelveri'deki cemaat okulunda Türkçe konuşmak kesinlikle yasaklanmıştır. Ortodoks Rumların izlediği bu politikada 1905 senesinde buna uymayan öğrenciler dayakla dahi cezalandırılmıştır. Burada amaç, Rumcayı yaygınlaştırma ve yeniden Helenleştirme Politikasıdır [63]. Bu bilgiden anlaşılıyor ki Rumlar da Hıristiyanlar arasında Türkçenin benimsenmesinin önüne geçmek için mücadele vermiştir.

Türkçeyi bu nedenlerle benimseyip, kullanmak durumunda kalan Hıristiyan halkın dinlerini kaybetmemesinde ise, Selçuklu ve Osmanlı'daki hoşgörü anlayışı etkilidir. Böylece bu insanların niçin sadece ırksal olarak asimile oldukları, dinlerini ise değiştirmedikleri sorusu açıklık kazanır. Konuşma dilinde Türkçeyi kullanan halk, yazıda Grek harflerini kullanırdı ve Türkçe okurdu. Grek harfleriyle yazılmış, okunduğunda ise Türkçe ifade taşıyan ve "*Karamanlıca*" (Karamanice) olarak bilinen bu alfabede yazılmış çeşitli kitabeye Gelveri'nin tarihi yapılarında rastlamak mümkündür.

BÜYÜK HARF		KÜÇÜK HARF	
Türkçe	Karamanlıca	Türkçe	Karamanlıca
A	Α	a	α
B	Π	b	μπ
C, Ç	ΤΖ	c, ç	τζ,
D	Δ, Τ	d	τ, ντ, δ
E	Ε	e	ε, αι
F	Φ	f	φ
G, Ğ	Γ	g, ğ	γ, χ
H	Χ	h	χ
I, İ	Η, Ι	ı, i	ι, χι, η, οι, υ
K	Κ	k	κ, χ
L	Λ	l	λ
M	Μ	m	μ
N,	Ν,Γ,ΓΓ	n	ν
O, Ö	Ο	o, ö	ο, ω
P	Π	p	π
R	Ρ	r	ρ
S, Ş	Σ, Σ	s, ş	σ, ς
T	Τ	t	τ
-	Θ	-	θ
U, Ü	ΟΥ, Ι	u, ü	ου
V	β	v	β
Y	Γ	y	γ
Z	Ζ	z	ζ, ι

Resim 3.11. Karamanlıca Alfabesi [63]

Ekonomik yapı

Mübadele sonrası Gelveri'de kalan Türk nüfus da birtakım sosyo ekonomik sıkıntılar ile karşı karşıya kalmıştır. Çünkü azınlık durumundaki Müslüman ve Türk nüfus, ticaret hayatından dolayı ekonomik gücü elinde bulunduran Hıristiyan halkın hizmet işlerinde çalışmakta idi. Dolayısıyla kalan Müslüman halk için de mübadele sosyo ekonomik bir bunalım oluşturmuştur. Yunanistan'ın *Selanik, Manastır, Kozana ve Kesriye* kent'lerinden gelen Tük ve Müslüman halk için de bu yeni coğrafyaya alışmak, oranın yerlileriyle ilişkiler kurmak, yeni fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlamak güç olmuştur.

Gelveride'deki Hıristiyan nüfusun büyük çoğunluğu arazinin verimsiz olması sebebiyle büyük şehirlerde iş yapmış ve çok zengin olmuşlardır. Bu gelirlerin memlekete aktarılması neticesinde, önemli bir dini merkez olan Gelveri (Güzelyurt) bölge ticaretini elinde tutar hale gelmiştir. Tarihte Gelveri çevre yerleşimler içerisinde önemli bir ticaret merkezi ve Pazar yeri olarak tanınmıştır.

Geçmişe ait geçim kaynakları arasında çömlekçilik, taş ustalığı ve çeşitli el sanatları faaliyetleri de bulunurdu. Özellikle gelişmiştir ve nalbantlık gelişmiştir. Bu geleneksel zanaatlar bugün neredeyse yok olmuştur.

Ekonomik gücü ticari faaliyetlerinden dolayı ellerinde bulunduran Hıristiyanlara ait 19. yüzyıl yapıları da büyüklük ve süslemeleriyle bu ekonomik ve sosyal gücü yansıtır bir vaziyette inşa edilmiştir.

Günümüzde iş imkânlarının olmaması, tarımın iklim ve arazi özelliklerinden dolayı sınırlı yapılabilmesi, hayvancılığın gelişmemesi nedenleriyle Güzelyurt sürekli göç vermektedir. Okuyan gençlerin iş bulmak için göç etmesi burada çoğunlukta yaşlı nüfusunun olmasının nedenidir. Bugün ilçenin kısıtlı da olsa en önemli geçim kaynağı turizm olarak sayılabilir. Güzelyurt barındırdığı doğal ve kültürel varlıklarla tarih, doğa ve inanç turizminin bir arada bulunduğu bir yerleşimdir.

3.3. Güzelyurt (Gelveri) ’un Tarihsel Dönemleri

3.3.1. İlçenin adı

Günümüzde Güzelyurt olarak bilinen yerleşim 20. yüzyılın başlarına kadar "Gelveri" veya "Kerbele" olarak adlandırılmıştır [65]. İ. H. Konyalı'ya göre; Roma ve Erken Hıristiyanlık Döneminde yerleşimin adı "Karbala" veya "Karvala", Selçuklular Döneminde "Gerfeli", Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemlerinde ise "Gelveri"dir [66].

20. yüzyılın başlarına kadar kullanılan "Gelveri" ismi yöre halkının verdiği bilgiye göre, Rumca "Güzel Su" anlamına gelen "Kala Nero"non bozulmuş halidir. 4. yüzyılda yaşamış Kapadokyalı büyük kilise babası Nazianzoslu Gregorios'un mektuplarından birinde geçen "Karbalis" veya "Karbali" kelimesi araştırmacılarca bu bölgede aranmış ve "Gelveri" ile ses uyumu da göz önüne alınarak eşleştirilmek istenmiştir [65]. Böylece; Nazianzoslu Gregorious'un mektuplarında adı geçen yerleşimin bugünkü Güzelyurt olması büyük bir olasılık taşımaktadır. Daha sonra "Karbalis", "Gelveri"ye dönüşmüş olmalıdır [66].

Güzelyurt’un Roma ve Bizans Döneminde kullanılan en eski adı “Karballa’dır.” Selçuklular zamanında “Gelveri” olarak değiştirilen ilçenin adı, 1965 yılında şimdiki ismi olan Güzelyurt’a çevrilmiş ve 1989 yılında Aksaray’ın il oluşu ile birlikte ilçe olmuştur.

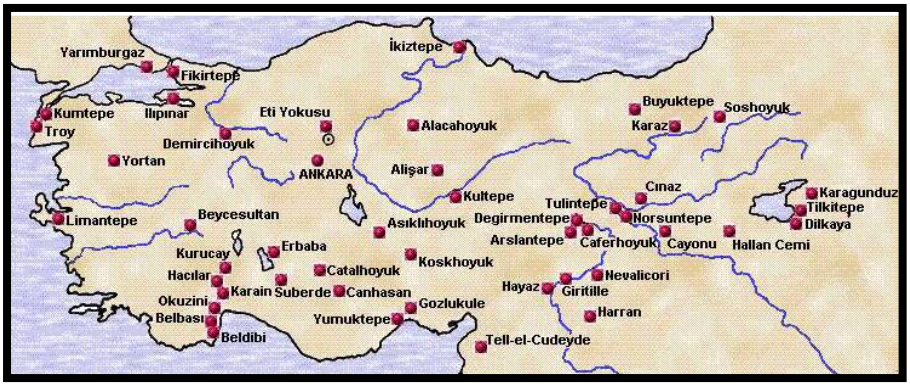
Güzelyurt'ta Kapadokya'nın tarihsel tüm aşamalarını görebiliriz. Bölgede ilkçağ, Erken Hıristiyan ve Geç Hıristiyan dönemlerine ait eserler bir aradadır. Bu bölge tarih boyunca sırasıyla; Hititler, Asurlar, Frigler, Lidyalılar, Medler, Persler, Makedonlar, Kapadokyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular, Danışmendliler, Eratnalılar, Karamanoğulları ve Osmanlılara ait medeniyetleri ağırlamıştır.

3.3.2. Tarih öncesi devirleri

Kapodokya Bölgesi'nde yer alan, coğrafik, jeolojik yapısıyla bu bölgenin tüm özellikleri taşıyan Güzelyurt'un tarih kronolojisi Kapadokya Bölgesi baz alınarak incelenebilir. Kapadokya, başta Nevşehir olmak üzere Kırşehir, Niğde, Aksaray ve Kayseri illerine yayılmış bir bölgedir. Bu bölgede insan yerleşimi Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır.

Alt ve Orta Paleolitik çağlara tarihlenen verilerin, Kayseri, Nevşehir ve Niğde kentlerinde yoğunlaştığı görülür. Bölgede dönemin ilk örneği Niğde/Çiftlik İlçesi Kömürcü Kasabası ve Göllüdağ'ın kuzey eteğinde yer alan Kaletepe'dir. *Kömürcü/Kaletepe İşlik Kazısı* adıyla gerçekleştirilen çalışmalarda ortaya çıkarılan el baltalarının yoğunluğu ile en erken Alt Paleolitik Döneme tarihlendirilir [15].

Yaklaşık olarak M.Ö. 8000-5500 yılları arasına tarihlenen Neolitik Çağ Anadolu'da özellikle Konya'da Çatalhöyük, Aksaray'da Aşıklıhöyük, Diyarbakır'da Çayönü, Şanlıurfa'da M.Ö. 10 000-12 000'lere tarihlenen Göbeklitepe gibi yerleşimler ile bilinir (Harita 3.6). İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesi ve dolayısıyla başlayan tarımsal üretim Neolitik devrimin ana belirleyici noktasını oluşturur. Bu çağ, Kapadokya'da çok sayıda yerleşime ev sahipliği yapar. Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kayseri Neolitik Çağ'ın bölgede yoğun bir şekilde yaşandığı yerler arasındadır. Bu *Neolitik köyler* ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan ve ortaya çıkan verilerden dolayı bazılarının bölgede ön plana çıktığı görülür. Aşıklıhöyük (Kızılkaya /Aksaray), Musular (Şeriflikoçhisar/Ankara) ve Köşhöyük bunlar arasında ilk akla gelenleri oluşturur [15].

Harita 3.6. Anadolu'da ilk yerleşimler [104]

Kapadokya'nın ve Orta Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinde olduğu bilinen Aksaray İli'nin Güzelyurt İlçesi'nin Kızılkaya Köyü'nde bulunan Aşıklı Höyük, günümüzden 10 bin yıl öncesine tarihlenen en eski yerleşim birimleri arasındadır. Kapadokya'nın en eski köy yerleşmesi olan bu höyük, Anadolu'da avcı ve toplayıcı göçerlerin yerleşik hayata geçtiği bilinen, Neolitik Dönemin izlerine rastlanan ilk köy olarak bilinir.

Güzelyurt'taki ilk kesin bulguların Erken Hıristiyanlık Dönemine ait olmasıyla beraber, yörede bulunan obsidien ve çanak çömlek parçaları burada yaşamın paleolitik çağdan itibaren var olduğunu gösterir. Bugün Güzelyurt'ta Analipsis Tepesi olarak adlandırılan ve üzerinde Yüksek Kilise'nin yer aldığı höyükte yaşamın ilkel şekliyle yıllar boyu sürdüğü tahmin edilir. Aynı höyükte çok sonra Hititlere ait bazı duvar kalıntılarının bulunmuş olması Güzelyurt çevresindeki Hitit izlerine bir yenisi daha eklendiğini göstermektedir [16].

Bakırın kullanılmaya başlanmasından dolayı Bakır Çağı olarak da adlandırılan Kalkolitik Çağ, M. Ö. 5500-3000 arasına tarihlendirilir. Kapadokya Bölgesi'nde Kalkolitik Çağ'a ait çok sayıda yerleşim vardır. Aksaray'da dönemin önde gelen temsilcisi Güvercinkayası olarak bilinir [17]. 1996 yılında başlatılan Güvercinkayası Kazısı (Çatalsu, Gülağaç-Aksaray), Orta Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5200-4750) kaya üzeri yerleşmesi, kentleşme öncesinin, sosyoekonomik ve sosyopolitik devinimleri hakkında, önemli verileri barındırmaktadır [104]. Güzelyurt İlçesi'nde Analipsis Höyük'ü ya da daha çok bilinen adıyla Yüksek Kilise de bölgedeki önemli kalkolitik çağ yerleşimlerindendir [18].

3.3.3. Asur ticaret kolonileri ve Hitit dönemi

İnsan yerleşimlerinin Paleolitik döneme kadar uzandığı Kapadokya'nın yazılı tarihi Hititlerle başlar. Hititler'in Anadolu'ya geliş yönlerinin Kafkasya üzerinden, Çanakkale Boğazı'ndan ya da Karadeniz'den olduğu üzerine tahminler mevcuttur. Anadolu'ya Kuzey Karadeniz üzerinden veya kuzeydoğudan, Kafkaslar üzerinden geldikleri ve Kızılırmak kavisinin kuzey kesimine yerleşmiş oldukları değerlendirilmektedir (Harita 3.7). En genel kabul gören görüş ise, Kafkasya üzerinden Anadolu'ya indikleri yönündedir. Anadolu'nun yerli halkı Hattiler ile karışıp Hitit Devleti'ni kurmuşlardır [105]. Hititlerin Anadolu'nun yerli halkı Hattiler ile kaynaşıp yerleşmeye başladıkları bu dönem, tunç çağının erken evresine tekabül eder.

Harita 3.7. Hitit Uygarlığı [92]

Yazılı kaynaklardan Avrupa kökenli bir topluluk olduğu sonucuna varılan Hititlerin, Anadolu'ya M.Ö. 3. binin son yıllarında, 2. binin başında küçük gruplar halinde, girmeye başladıkları ihtimali çıkmaktadır. M.Ö. 2500-2000 yılları arasında Kuzey Kapadokya ve Orta Karadeniz Bölümü'nde gelişmiş kültürün temsilcisi Hattiler'dir. Anadolu'ya göç ederek Anadolu'nun yerli halkı olan Hatti Beylikleri üzerinde hâkimiyet kurdukları bilinen Hititler, şehir devletleri ile yönetiliyordu [106]. Hitit Beylikler Dönemi olarak adlandırılan bu en erken dönem, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son evresine kadar devam eder (M.Ö. 1800-1730). M.Ö. 2000 yılları sonlarında büyük savaşlar sonucunda çıkan yangınlarla sona eren Erken Hitit Beylikleri Dönemini, bir dönem boyunca Asur Ticaret Kolonileri Çağı izler [20].

Asurlular ile yapılan ticaretten dolayı Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılan bu çağda yazı ilk defa Asurlu tüccarlar tarafından Anadolu'ya getirilir, bu zaman dilimi ise Orta Tunç Çağı'na tekabül eder [19]. Aksaray'daki Acemhöyük Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın Anadolu'daki en önemli temsilcilerindendir. Ayrıca bu çağın ortalarında Hatti coğrafyasında Hititler yerini alır [15].

Asur Ticaret Kolonileri Çağı, genellikle Anadolu'daki kentlerin hemen yakınlarında, Asurlu tüccarlar tarafından kurulan ve karum adı verilen ticaret amaçlı yerleşmelerin Anadolu'da yaygınlaşmasıyla başlayan bir dönemdir. Bu ticari amaçlı yerleşimlerin yaygınlaşması esasen Asurlu tüccarların Anadolu'yla son derece organize bir biçimde sürdürülen ticari ilişkileri yerleştirmesinin bir göstergesidir. Anadolu'daki bu ticari ilişkiler içerisinde Kapadokya, tarih boyunca ticaret kolonilerini barındıran ve ülkeler arasında ticari ve sosyal köprü kuran bir konumda yer almıştır. Kapadokya, tarih boyunca İpek Yolu'nun da önemli kavşaklarından biri olmuştur.

M.Ö. 1950 – 1750 yılları arasında yaklaşık 200 yıl süren ticaret kolonileri çağı, Anadolu'da aynı zamanda yazılı tarihin ve Orta Tunç Çağı'nın başlangıcı olarak kabul edilir [107]. Bu çağla ilgili bilgilerin büyük bir bölümü arkeolojik kazılarda ele geçen Eski Asur lehçesinde çivi yazısı ile yazılmış kil tabletlere dayanmaktadır. Bu tabletlerin büyük çoğunluğu "Kapadokya Tabletleri" olarak bilinen ve başta Kayseri Kültepe'de olmak üzere Alişar ve Boğazköy'deki kazılarında bulunmuş belgelerdir [21]. Hititler Döneminde Asur ticaret kolonileri gelmeye başlamasıyla Asur medeniyetinin Anadolu'da bıraktığı "Kapadokya Tabletleri" diye adlandırılan çivi yazılı bu tabletler Anadolu'nun ilk yazılı belgeleridir. Dönemin toplumsal ve siyasal yaşamına ışık tutan bu tabletler aslında ticari ve ekonomik sözleşmelerdir. Kapadokya Tabletlerinin çoğu dönemin diplomatik dili olan Akad dilinde, bir kısmı da yerel lehçelerle yazılmıştır [75].

Kültepe'den sonra en parlak dönemini Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yaşayan yerleşim, Aksaray'ın 18 km kuzeybatısında, Yeşilova Kasabası'nda yer alan Acemhöyük'tür. Yayvan bir tepe görünümündeki höyüğün, çanak çömlek yayılımına göre 800 x 700 metre boyutlarında olduğu belirtilmektedir [98]. Höyüğün M.Ö. 3000 başlarından itibaren iskan edildiği, en parlak döneminin Asur Ticaret Kolonileri Çağı (M.Ö. 1950 – 1750) olduğu belirtilmektedir [107].

Bu dönemde yerleşim höyüğün dışına, "aşağı kent"e yayılmış, ancak dönemin sonunda hem höyük, hem de aşağı kent terk edilmiştir. Daha sonra Erken Helenistik Dönem ve Roma Döneminde yeniden iskan edilmiş, bu dönemlerin sonunda da terk edilmiştir [99,100]. M.Ö. 3. binden itibaren iskan gören kent, dönemin yerli krallıklarına aittir. Acemhöyük'te yaşam alanı olarak ve idari amaçlı kullanılan *Sarıkaya* ile depo amaçlı kullanılan *Hatipler Sarayı* olmak üzere Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın iki önemli yapısı bulunur [22].

Asur Ticaret Kolonileri Çağının sona erişinin, Anadolu'da yeniden Hitit yayılmasından kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemel görünmektedir [23]. Koloni Çağı boyunca Anadolu'ya sızmaya devam eden Hititler kentleri istila ederken Asur kolonilerini de ortadan kaldırmışlar, toparlanabilen Asurlu tüccarlar ise ülkelerine dönmüştür [105].

Bu tarihten sonra Hitit Uygarlığı Anadolu'da, M.Ö. 1650-1450 tarihlerinde Eski Krallık, M.Ö. 1450-1200 tarihlerinde İmparatorluk Devri olarak hakimiyetini sürdürmüştür. M.Ö. 12. yüzyıl başlarında Hitit İmparatorluğu nedeni tam olarak bilinmeyen şekilde yıkılır. Bazı kaynaklara göre buna, Anadolu'daki huzursuzlukların, karışıklıkların yol açtığı belirtilmektedir. Zorlaşan yaşam koşulları ile yoklukların, sefaletin de Anadolu'dan göçlere neden olabileceği tahmin edilmektedir. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşü konusundaki bir diğer görüş de 1200 yıllarında batıdan gelen ve Deniz Kavimleri[1] diye adlandırılan toplulukların istilasıdır [15,24] (Harita 3.8).

Harita 3.8. Deniz kavimleri göçü [24]

[1]Denizci kavimler ya da denizci halklar, Tunç Çağının sonlarına doğru, özellikle M.Ö. 13. yüzyılda Yunan Yarımadası, Anadolu, Suriye, Fenike, Filistin, Kıbrıs ve Mısır'ı işgal eden denizci, savaşçı halklar. Hititler gibi antik dönemin büyük imparatorluklarının yıkılmasından sorumlu tutulurlar [90].

İmparatorluğun yıkılması ile birlikte Hitit Halkı'nın, Orta Anadolu'dan Suriye'ye kadar geniş bir coğrafyaya yayılarak beylikler kurduğu Geç Hitit Beylikleri (Krallıkları) Dönemi başlar. Hititler geç dönemiyle, Orta ve Güney Doğu Anadolu'da varlıklarını bu şekilde, M.Ö. 700'e kadar sürdürmüştür. Bu siyasi değişim Demir Çağı'nın ortalarına tarihlenir. Çağın bir diğer önemli değişikliği de Anadolu'da varlığı ilk defa ortaya çıkan ve kökeni hala tartışma konusu olmaya devam eden Phrygler'dir [25]. Demir Çağı'nın sonu ise M.Ö. 330 yani Büyük İskender'in fetihleri ve Helenleşme sürecinin başladığı zaman dilimidir.

Hititler'in yaşadığı Kapadokya Bölgesi üzerinde yer alan bu topraklar daha sonraki dönemlerde, Hıristiyanlığın en önemli merkezlerinden biri olacaktır. Bu dönemden itibaren meydana gelmeye başlayan kayalara oyma tekniğindeki yerleşmeler, ileride Roma İmparatorluğu'nun baskısından ve zaman zaman Arapların istilalarından kaçan Hıristiyanlar için sığınak, kilise ve barınma mekanları haline gelmiştir.

3.3.4. Diğer Anadolu uygarlıkları

Akurgala göre Frigler, M.Ö. 1190 sıralarında Anadolu'ya gelen Balkan kökenli boylardan biridir [26]. Ancak siyasal topluluk olarak M.Ö. 750'den sonra ortaya çıkmıştır. Hint-Avrupa kökenli oldukları hale kısa bir sürede Anadolulaşmışlar ve bir yandan Helen öbür yandan Geç Hitit etkileri altında kalmış olmakla birlikte özgün ve Anadolulu bir kültür oluşturmuşlardır. Umara göre ise; Frigler, birçok kanıta göre, Hitit İmparatorluğunu yıkan ve bugünkü Trakya'ya adını vermiş olan, Trak Kabileleri ile hısımlığı olan bir halktır [80].

Hitit İmparatorluğu yıkılışa geçtiği yıllarda Anadolu kuzeydoğudan Kafkaslar, batıdan da boğazlar üzerinden gelen birtakım göçmenlerin etkisine girmeye başlamıştır. Doğudan gelenlere Muşki olarak adlandırılmış ve Elazığ yöresine yerleşmişlerdir. Batıdan gelenler ise Brig adını almışlardır. Friglerin de bu kavimlerin kaynaşmasından oluştuğu düşünülmektedir [15] (Harita 3.9).

Harita 3.9. Phrygia [92]

Yavaş yavaş Orta Anadolu'ya geçen bu boylardan oluşan Frigler, Polatlı yöresine, başkentleri olacak Gordion'a yerleşmişlerdir. Uzun bir karanlık dönemden sonra, M.Ö. sekizinci yüzyılda Firigler bu bölgede merkezi bir krallık durumuna gelmişlerdir [80].

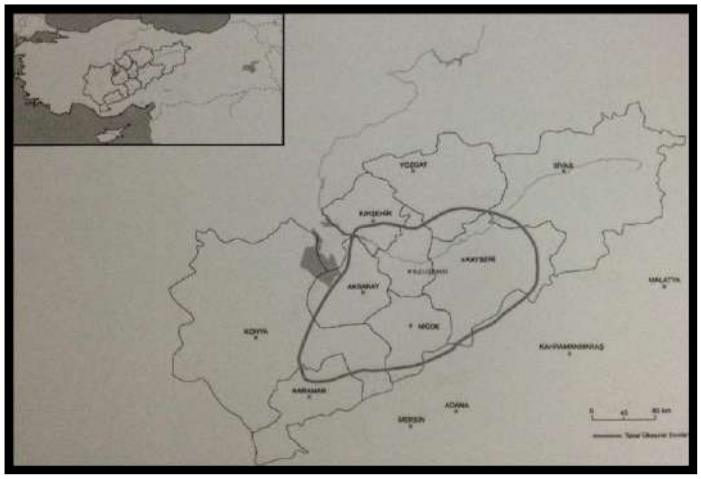
Anadolu'da M.Ö. 1200 yıllarında başlayan ve dört yüz yıl süren *Trak göçlerini* gerçekleştirenlerin Phrygler olduğu kabul edilir. Verilerin yetersizliğinden dolayı bu halkın Anadolu'daki ilk zamanları hala karanlıktır. Kurucusu, adını Gordion'a vermiş olan Gordios ve en ünlü kralı ise M.Ö. 8. yüzyılın son yarısında yönetime geçen Asur kaynaklarında *Muşkili Mita* olarak geçen Midas'tır [27]. Başkent Gordion başta olmak üzere Boğazköy, Alacahöyük, Pazarlı, Alişar, Kerkenes Dağı, Maşathöyük, Kaman-Kalehöyük, Yazılıkaya (Midas Şehri), Dorylaion ve Daskylaion gibi merkezler Phryg yayılım sahası içindedir. Ayrıca Kapadokya Bölgesi'nin Hacıbektaş ve Kaman Kalehöyük yerleşimleri de Phrygia sınırları içinde kalmıştır [25].

M.Ö. 700 yıllarına doğru, Kafkaslar üzerinden Doğu Anadolu'ya giren Kimmerler'in, önce bölgedeki Urartular'ı güçsüzleştirdikten sonra Kızılırmak'a kadar gelmeleriyle bozulur. Frig-Kimmer savaşı sonunda Frigya tamamen tahrip olur. Kral Midas yaşanan bu hezimet üzerine yaşamına son verir (M.Ö. 676). Batıya kaçan Frigler, küçük beylikler halinde bir süre daha varlıklarını sürdürürlerse de Lidyalıların egemenliğine boyun eğerler [92] (Harita 3.10).

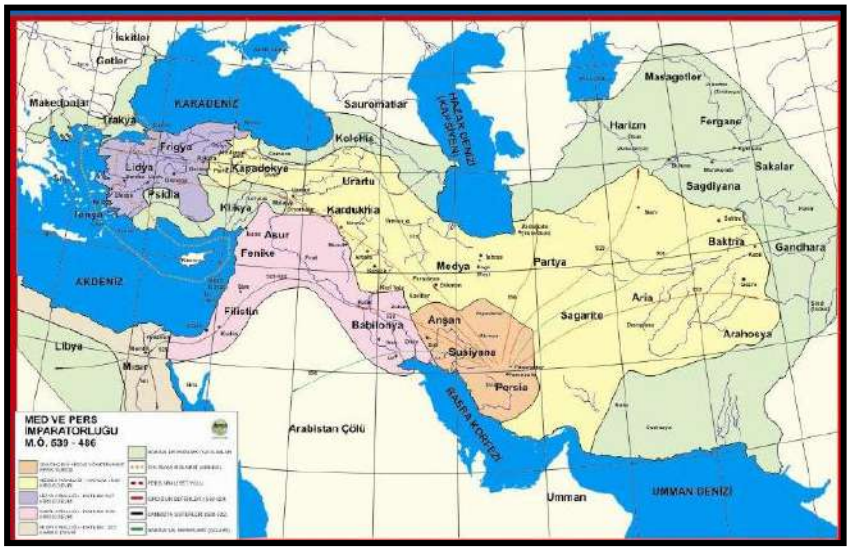
Harita 3.10. Anadolu Uygarlıkları [106]

Friglerin çöküşünden itibaren Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Geç Hitit Beylikleri baş gösterir. Demir Çağı'nın ortalarına tarihlenen bu dönemde Kapadokya Bölgesi'nde ise, Geç Hitit Beylikleri'nden Tabal Ülkesi varlığını sürdürmektedir (Harita 3.11) [28]. Asur kaynaklarının yanı sıra, arkeolojik ve epigrafik veriler sayesinde Tabal Krallığı'nın tarihsel süreci ve sınırları belirlenir. Buna göre Tabal, Kızılırmak kavsi ve güneyinde kalan bugünkü, Kayseri, Nevşehir, Aksaray, Ereğli, Niğde ve Ulukışla'yı kapsayan alanda kurulmuştur. Bu krallık, birçok farklı yerleşimin birleşmesinden oluşan konfederatif bir yapıya sahiptir. Hitit-Tabal krallığı at yetiştiriciliği ile şöhret kazanmış ve bu uğraş ile ciddi biçimde ilgilenen ilk topluluktur. At yetiştiriciliği için çağırılan uzmanların bu konuda yazılı belgeleri mevcuttur. Kapadokya adının anlamının da, "Güzel Atlar Ülkesi" olarak bilinen Katpatuka'dan geldiği tahmin edilmektedir. Tabal'ın yıkılışından sonra Kapadokya'nın önce Med ve daha sonra Pers hakimiyetine girdiği dönem başlar [29].

Harita 3.11. Tabal Ülkesi [15]

Herodotos'un aktardıklarına ve Asur metinlerinden elde edilen bilgiye göre M.Ö. 9. yüzyılda tarih sahnesinde Medler'in isimleri görülmeye başlanır (Harita 3.12). Med kralı Kyaksares (M.Ö. 625-585) Babil kralı Nabopolassar ile birleşip Asur İmparatorluğu'na son verdikten sonra sıra Anadolu'ya gelir [30]. M.Ö. 6. yüzyıl ortalarında Kapadokya Bölgesi'ni fethettikten sonra Medler batıya yönelir ve bu savaşçı halk Lidya kralı II. Alyattes ile Kızılırmak (Tutulma) Savaşı'nı yapar. M.Ö. 553-550 yıllarında Med hakimiyetine Persler son verir. M.Ö. 547/6'da Kapadokya'yı ele geçiren Persler Lidya'ya doğru ilerler [31].

Harita 3.12. Pers İmparatorluğu (M.Ö.539-486) [104]

M.Ö. 550 yılları civarında Anadolu'da Lidyalıların Perslere yenilmesi sonucu M.Ö. 322 yılında başlayan Helenistik Çağa kadar Anadolu Persler tarafından "Satrap" adının verildiği valilerce yönetilir [104]. Kapadokya da bu dönemde Pers Ülkesine vergi veren bir krallık (satraplık) olarak yönetilmektedir [32]. Yolları yeniden düzenleyerek ihtiyaçları olan tahıl, dokuma, hayvan ve hayvan ürünlerini Anadolu'dan alan Persler'in bu bölgeden geçen Pers Kral yolu (Harita 3.13) [33]. üzerinde kervanlar için yirmi sekiz konaklama yeri vardır [31]. Persler'in Anadolu'ya kültürel etkileri bilhassa Kapadokya (Persçe: *Katpatuka*) üzerinden olmuştur [34].

Harita 3.13. Pers kral yolu [15]

M.Ö. 4. yüzyılda Perslerin kendi içlerindeki çekişmelerden dolayı satraplıklarda huzursuzluklar ortaya çıkmaya başlar. Ancak gerçek anlamda bir ayaklanma Datames zamanında gerçekleşir. Büyük Satraplar Ayaklanması olarak bilinen bu isyan hareketinin başını Datames ile Kapadokya Bölgesi çeker. Anadolu'nun merkezinde başlayıp yayılan bu isyanı bastırmak için Pers İmparatoru II. Artaxerxes bir ordu gönderir. Datames öldürülerek ayaklanma bastırılır. Datames'in öldürülmesinden iki yıl sonra M.Ö. 360 yılında bölge II. Artaxerxes Döneminde bölge ikiye ayrılır. Caesarea'nın da içinde bulunduğu kısım Büyük Kapadokya olarak adlandırılır [32].

3.3.5. Helenistik Dönem ve Kapadokya Krallığı

Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratmasından sonra, yaklaşık 200 yıl süren Pers hakimiyeti sona ermiş, Güneybatı Asya'da Makedonya Krallığı'na bağlı yeni krallıklar kurulmaya başlanmıştır (Harita 3.14) [105,106].

Pers İmparatorluğunu yıkan ve topraklarını hızla genişleterek büyük üne kavuşmuş olan Makedonya Kralı İskender, Kapadokya'da ise büyük bir dirençle karşılaşmıştır. Bunun üzerine İskender komutanlarından Sabiktas'ı bölgeyi denetim altına almakla görevlendirince halk buna karşı çıkmış ve eski Pers soylularından Ariarathes'i Kapadokya Kralı ilan etmiştir (M.Ö.332-322) [29].

Harita 3.14. Helenistik Dönemde Anadolu [15]

Helenistik Dönem Kapadokya Krallığı I. Ariarathes (M.Ö. yak. 350-322) ile başlar. I. Ariarathes Kapadokya kraliyet hanedanlığının kurucusu olarak sayılır. Güney Kapadokya'da ise Mithrobuzanes yönetimdedir. Ondan sonra ise Ariaces yönetime gelir. İskender fetihlerinde Güney Kapadokya'yı ele geçirmişse de kuzeyini alamaz. İskender'in ölümünden sonra Makedonya ordusunun başına geçmiş olan Perdikkas Kapadokya'ya yönetici olarak Eumenes'i atamış olmasına karşın Ariarathes bu durumu kabul etmez. Kral Perdikkas ile giriştiği savaşta büyük yenilgiye uğrar ve çarmıha gerilir [32].

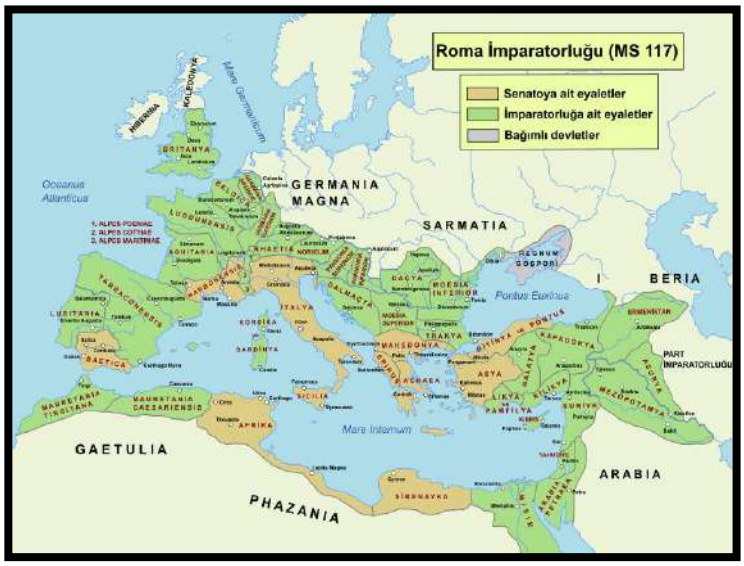
Helenistik Dönem'de Kapadokya kralları bir süre, önce İskender ve halefleri ile mücadele içinde olmuş, daha sonra akrabalık kurma yolları ya da iyi ilişkiler içinde bulunarak haleflerin yanında yer almıştır. Kapadokya hanedanlığı M.Ö. 190 yıllarında Roma etkisinde kalmaya ve yanında yer almaya başlar [33,35].

3.3.6. Roma İmparatorluğu

İskender'in ölümüne kadar barış içinde yaşayan Kapadokya Krallığı, Roma'nın bir eyaleti olduğu, M.S. 17 yılına kadar varlığını korumak için Makedonyalılarla, Pontuslularla, Galatlarla, Romalılarla mücadele etmiştir [98].

M.Ö. 3. yüzyıl sonlarına doğru Romalıların gücü bölgede hissedilmeye başlar. M.Ö. 1. yüzyıl ortalarında Kapadokya Kralları, Romalı generallerin gücüyle atanmakta ve tahttan indirilmektedir. M.S. 17 yılında ise son Kapadokya kralı ölünce bölge Roma'nın bir eyaleti olur (Harita 3.15). Augustus tarafından M.S. 17 yılında Roma İmparatorluğu'na katılan bu

topraklarda Tyana (Tiana, Niğde'nin güneyinde, takriben beş kilometre, Kemerhisar'dadır) ve Archelais (Aksaray) gibi yerleşim birimleri meydana gelmiştir. Bu dönemde bir Roma eyaletine dönüştürülen yörenin erişilmesi daha kolay düz kısımlarında Roma'nın mutlak otoritesi sağlanırken, dağlık kısım ve vadiler gibi daha zor kontrol edilebilecek kısımlarda kaya oyma yerleşim birimlerinin ve küçük köylerin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Güzelyurt da muhtemelen bu devirde meydana gelmiş küçük bir yerleşim birimi olabilir.

Harita 3.15. Roma İmparatorluk Eyaletleri [97]

Roma yönetimi ile insanların daha çok rahat edeceği izlenimi yaratmak için bölgeden alınan vergiler azaltılır. M.S. 38 yılında satışlar üzerinden alınan vergiler tamamen kaldırılır[37]. Roma İmparatorluğunun bir eyaleti olan Kapadokya Bölgesi de bu indirimden faydalanır. İmparator Claudius, Kapadokya'da M.S. 41 yılında çeşitli düzenlemeler yapar. Bölgenin başkentine imparator tarafından *Caesarea* adı verilir [37]. Caesarea (Kayseri) kentini yeniden düzenler, Colonia Archelais'i (Aksaray) kurar. Ayrıca Claudius zamanında Caesarea (Kayseri) ve Archelais (Aksaray) bölgenin önemli kentleri arasındadır.

M.S. 117-138 Kapadokya, Armenia Minor, Kolkhis[2] (Lazistan) ve Pontus Polemoniakus'un büyük kısmını içeren bir eyalettir. Caesarea (Kayseri) ise imparatorluk

[2] Kolh, Kolheti, Kolhida, Kolkhis... Krallığı olarak anılan Kafkas Dağları'nın güney eteklerinden başlayıp Trabzon'a kadar uzanan, doğuda Suram eteklerine kadar varan bir bölgenin adıdır. İsminin tarihi süreç içerisinde, üzerinde kurulmuş bulunan Kolheti Krallığından geldiği kesindir. Laz ve Abazalar olmak üzere iki halk grubunun oluşturduğu uygarlık olarak bilinir [77].

darphanesine sahip bir merkezdir. İki lejyon ve çok sayıda destek birliği ile Kapadokya bu dönemde imparatorluğun Syria (Suriye) ’dan sonra Roma’nın en önemli merkezi olarak kabul edilir [15].

Persler' den sonra Kapadokya'da uzun bir süre yaşayan Romalılar, Hıristiyanlığı kabul etmeden önce çok tanrılı bir inanca sahiptirler. Hıristiyanlıktan önce, Romalılar'ın hemen her iş için bir tanrısı vardır ve bu tanrılar günlük yaşamda olduğu kadar devlet yönetimi üzerinde de son derece etkilidir. Frigya mitolojisinde bir ana tanrıça olan Kibele, Roma Döneminin de önemli tanrıçasıdır. Roma inancında güneş kültü hakimdir. Roma dinine kendi tanrıları dışında birçok yabancı tanrı inanışı da girmiş, bunların bir kısmı Roma tanrılarıyla birleştirilmiş bir kısmına da bağımsız olarak tapınılmıştır [15].

M.S. 64 yılından sonra Kapadokya Hıristiyanlığı henüz kabul etmemiş Roma İmparatorluğu'nun zulmünden Anadolu'ya kaçan Hıristiyanlar için bir sığınma merkezi olmuştur. Bu durum İmparator I. Konstantin, selefi Diocletianus'un Hıristiyanlara karşı yürüttüğü yıldırma politikasını bir kenara bırakıp 312 yılında Hıristiyanlığı kabul etmesine kadar devam etmiştir. Bu dönemde bölgede çok tanrılı inanç sistemi ile Hıristiyanlık beraber yaşamıştır. Bununla birlikte, Hıristiyanlığın devlet tarafından kabulü ile de putperest gelenek son bulmamış, uzun süre güneş kültüne sadık kalınmıştır. Nyssalı (Nevşehirli) Gregoir'in yazdıklarına göre M.S. 370' lerde Hıristiyan dini törenlerinde bile çok tanrılı dönemden kalan Zeus'a yönelik ibadet şekillerinden kalıntılar vardır. Çok tanrılı dönemin dini kavramları uzun bir süre üstünlüklerini korumuştur.

Medler ve Persler döneminde ise, Kapadokya'da yine ateş kültünü merkez alan bir inanç sistemi egemendir. Ateş kültüne dayanan bu inanç sistemleri iyi-kötü düalizmi üzerine kuruludur. Medler Mecusilik inancına, Persler de Zerdüştlük[3] inancına bağlıdır. Aya, güneşe ve yıldızlara tapmışlardır. Ateşin simgeleri olan ay, güneş, yıldızlar iyiliğin kaynağı olduğu için kutsaldır [97]. Bu dönemde Roma’da oldukça yaygın olan bir din de totemizm, paganizm ve ateşperestliğin bileşiminden oluşan bir kültür de Mithra dinidir[34].
Hıristiyanlık İsa’dan sonra hızla yayılarak, çeşitli yorumlarla değişime uğrar. Bu değişime direnenlerin görüşleri Orthe Doxa (Ortodoks: sağlıklı düşünce, doğru inan) olarak anıldı.

[3] İranlı Zerdüşt’ün kurduğu din. Kutsal kitapları, Zerdüşt’ün öğütlerinden oluşan Avesta’dır. İki tanrının varlığına inanırlar: Kötülük Tanrısı Ehrimen ve İyilik Tanrısı Ahura Mazda. Kardeş olan bu tanrılar, sürekli olarak savaşırlar. Evren de, üstün gelenin dileğine göre, düzenli ya da düzensiz olur. Ateş, su, toprak kutsaldır. M.Ö. 600 ve M.S 650 yılları arası Med ve Pers İmparatorluğu'nun resmi dini olmuştur.Kürtler, Farslar ve bir kısım Ermeniler'in Müslümanlık'tan veya Hristiyanlık'tan önceki dini olarak bilinir.

Hıristiyanlığın Ortodoks yorumunu yapan Vasileos (Basileios), yaşadığı dönemde sözü geçen bu çok tanrılı inanışları reddetmiştir.

Hem Hıristiyanlığın yayılmasıyla beraber kendi içinde düştüğü yorum ayrıkları sebebiyle hem de sözü edilen bu diğer inanç sistemlerine karşı, Ortodoksluğun yayılarak gelişim göstermesi oldukça zordur. Kendini bu amaca hizmete adayan bölgedeki din adamı Vasileos (329 /330-379) [89]. (Basileios veya Basil olarak da geçer) manastırların ve keşişlerin yaşamını düzenleyen kuralları koyan ilk din adamı sayılır [34].

Aziz Vasileos (Basileios, Basil) 329 yılları sonunda, Kapadokya'nın başkenti olan Kayseri'de toprak sahibi bir ailenin dört çocuğundan biri olarak dünyaya gelmiştir. İleride Kayseri Başpiskoposu olacak olan Vasilios'un kardeşlerinden Petros, Sivas başpiskoposu, Grigorios ise Nevşehir (Nyssa) piskoposu olurken, kız kardeşi Makrina da rahibe olmuştur [89].

Vasileos İstanbul'da ünlü bilge kişi Livanios'tan hitabet dersleri aldıktan sonra ve bilgilerini artırması gayesiyle Atina'ya gelir. O zaman için tüm ilimin ve bilgeliğin merkezi olan Atina'da, bir zamanlar sınıf arkadaşı olan Gregorios Naziyanzinos (Nazianzos) ile sıkı ilişki kurar [89].

Gregorios (M.S. 330-390), Kapadokya Bölgesi'nde Güzelyurt (Gelveri) yakınlarındaki Arianzos olarak adlandırılan arazinin sahibi olan Baba Gregorios'un[4] oğludur. Dönemin en iyi eğitimini almış oğul Hagios Gregorios daha sonra arkadaşı Basileios ile birlikte bu bölgede Ortodoks mezhebinin gelişimini sağlayarak, Theologos (İlahiyatçı, Tanrıbilir) ünvanını alır ve Aziz Gregorios Naziyanzinos Theologos olarak anılır. İyi bir hatip ve teolog olan Gregorios Naziyanzinos bir dönem imparator tarafından İstanbul başpiskoposu olur. Daha sonra doğduğu yer olan Gelveri yakınlarındaki Arianzos'a giderek buradaki manastırlarda inzivaya çekilmiştir [39,40,41].

Birçok ilmi, eğitim hayatı boyunca okuyup öğrenen Vasileos, 355 yılında Atina'da tahsilini bitirdikten sonra asıl memleketi olan Kayseri'ye döner. İlk yıllarda avukatlık yapar ancak tahsilini aldığı felsefe kurallarına bu işi ters düşer ve kendisine uygun görmez.

[4] Kapadokya'da büyük arazi sahiplerinin oluşturduğu feodal sistem içinde bu zengin arazi sahipleri dini görevleri de üstlenmiştir. Baba Gregorios da sahip olduğu arazi ve bölgesinde putperestlik ve Yahudilik dininin karışımı olan Hypsistarioslar adlı mezhebin rahibidir.

Faziletli, gösterişten ve kötü duygulardan uzak, arınmış bir yaşam ve Allah'a daha yakın olma arzusu onu farklı bir hayata iter. İsa'nın doğup büyüdüğü yerleri görebilmek ve başka yerlerde, Allah'ın emirlerini gerçekten uygulayanların nasıl yaşadıklarını incelemek için, Mısır'a, Suriye'ye ve Mezopotamya'ya gider ve oradaki inançlı ve münzevi insanların kendine hakim olma ve çalışkanlıkta ne kadar ileri olduklarına hayran kalır [101].

Yaşadığı hayatla, iyiliği, inancı, öğretileri ve felsefesiyle saygı duyulan, sevilen bir kişi olan Aziz Vasilios 370 yıllarında Kayseri Piskoposu seçilir. Aziz Vasilios Kapadokya'daki manastır hayatının mimarıdır. Yakın arkadaşı Gregorios Theologos ile Ortodoks mezhebinin kurucu ve savunucularından olmuş, Kapadokya'da manastır yaşamının, keşiş hayatının gelişerek yayılmasına sebep olmuşlardır. Kapadokya'da manastır hayatı yeryüzünde bilinen diğer manastır örneklerinden daha farklı olup, tam bir tecrit edilmişliğe dayanmamış; fakirlere, hastalara yardım eden, günlük yaşama destek olan ancak mülkiyeti reddeden bir anlayış benimsenmiştir. Özel mülkiyeti tanımamak, çalışma zorunluluğu, yemekleri birlikte yemek, çile çekmek, aşırılığı reddetmek, küçük manastırlar yapmak, keşişin tek başına yaşaması yerine manastıra itaatini sağlamak ve komünal yaşam sürmek, Kapadokya'daki manastır hayatının ortak ilkeleridir [34, 38].

Anadolu'da yayılmaya başlayan ilk Hıristiyanların bir kısmı Kayseri Piskoposu, Ortodoksluğun savunucusu olan Aziz Basil'in (Basileos) dünya görüşünü benimseyerek kayalar içinde manastır hayatına başladılar. Aziz Vasileos'un Kapadokya'ya özel bir önem verdiği anlaşılıyor, onun keşiş hücreleriyle pek yakın bölgelere manastırlar ve kiliseler kurması belki de Hıristiyanlığın kaderini etkileyen olaylardan biridir, çünkü bu girişiminden sonra Kapadokya kiliselerle dolup taşar [29].

M.S. 3. yüzyılda Kapadokya'ya Hıristiyanlar için bir eğitim ve düşünce merkezi olur. 303-308 yılları arasında Roma İmparatorluğu tarafından Hıristiyanlara uygulanan baskılar iyice artar. Fakat Kapadokya baskılardan korunmak ve Hıristiyan öğretiyi yaymak için ideal bir yerdir. Derin vadiler ve volkanik yumuşak kayalardan oydukları sığınaklar Romalı askerlere karşı güvenli bir alan oluşturur.

Hıristiyanlığın ilk yıllarında büyük tepkiler almış olan bu dine inananlar, Roma İmparatorluğu tarafından Hıristiyanlığın kabul edilmesine kadar, öncelikle Güzelyurt ve çevresi, Ihlara Vadisi, Soğanlı gibi yerlerde saklanmışlardır. Bu yerlerde he baskılardan

uzak kalırken hem de Hıristiyanlığa karşı gelen çeşitli akımlara da uzak durabilmişlerdir [34]. Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Kapadokya, 397-831 ve 965-1071 yılları arasındaki zaman diliminde Doğu Roma İmparatorluğu'nun etkisinde kalır [29].

3.3.7. Bizans Dönemi (397-1071)

Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu'nun etkisi altında kalan Kapadokya M.S. 371'den itibaren iki yüz elli yıl boyunca Persler ve Bizanslılar arasında el değiştirmiştir. VII. yüzyılın ilk yıllarında Sasanilerle Bizanslılar arasında yoğun savaşlar meydana gelir. İmparator Septimus Severus Dönemi'nde ekonomik bakımdan oldukça canlanan Kapadokya'nın merkezi Kayseri, daha sonraki yıllarda İran'dan gelen Sasaniler'in saldırılarına uğrar. Gordianus III. bu saldırılara karşı şehrin etrafını surlarla çevirtir. Sasaniler bölgeyi 6 - 7 yıl kadar ellerinde tutar ve 651'de Halife Osman Sasanileri yıkınca bölge bu kez Arap-Emevi göçlerinin akınlarına uğrar.

646'da başlayan Arap istilaları ile güven ortamı tekrar bozulmuştur. Bu yıllardan sonra Kapadokya toprakları Bizanslılar ve Araplar arasında çok fazla el değiştirir. Emeviler'den sonra Abbasiler'in de Bizans'a karşı, Anadolu üzerine akınları olmuştur. 838 yılında Abbasi Halifesi Mutasım Bizans üzerine bir sefer düzenlemiş, Bizans İmparatoru Theofilos ve ordusunu "Anzin Savaşı" adı verilen çarpışmada büyük yenilgiye uğratmıştır. Bizans'ın ikinci büyük kenti Amorium (Hisarköy/Afyonkarahisar)'u kuşatıp eline geçiren Abbâsî orduları İznik kentinin yakınlarına kadar ilerlemiştir [42]. Süregelen dış tehditler ve ülke içerisindeki baskılardan VII-IX. yüzyıllar arasında Kapadokya'da dinsel ve kültürel bakımlardan bir gerileme yaşanmıştır. Çok sayıda din adamının İtalya'ya kaçmasıyla manastır sistemi zarar görmüş, dolayısıyla mimari faaliyetler ve resim sanatı durma noktasına gelmiştir [36].

Siyasal süreçler tarih boyunca birçok kez dini ve kültürel yaşamın yönünü tayin etmiştir. Bu kural Roma Döneminde olduğu gibi, Bizans Döneminde de geçerlidir. VI. ve VII. yüzyıllardan itibaren Kapadokya'da ilk resimli kiliseler inşa edilmeye başlanmış olmakla birlikte, tasvir sanatlarının kullanılıp kullanılmaması, Bizans yönetiminde uzun zaman tartışma konusu olmuştur. Hıristiyan dünyada antikitenin tanrı tasavvurunun cisimleştirilmesi fikri ile Doğu'nun soyut tanrı tasavvuru daima çatışan iki anlayıştır. Halk tapınacağı tanrı olgusunda sürekli somut bir biçim arayışına girmiş, yönetim ise bu arayışı yasaklama yoluna gitmiştir [97].

Uzun süredir devam eden mezhep çatışmaları, İmparator III. Leon'un Müslümanlıktan etkilenerek ikonları yasaklamasıyla doruk noktasına ulaşır. III. Leon'un 725 yılında tasvirlere tapınmayı yasaklamasıyla başlayan ikonoklast-ikonodul (ikon kırıcılık) döneminin izleri Kapadokya kiliselerinden izlenebilmektedir. Bu durum karşısında bazı Hıristiyan ikon yanlısı keşişler Kapadokya'ya sığınmaya başlar. İkonoklasm hareketi[5] yüz yıldan fazla sürer (726-843). Bu dönemde birkaç Kapadokya kilisesi ikonoklasm etkisinde kaldıysa da ikondan yana olanlar burada rahatlıkla gizlenip ibadetlerini sürdürürler. Kapadokya manastırları bu devirde oldukça gelişir.

842 yılında İmparatoriçe Teodora ikon yasağına son verdiğinde Kapadokya'da dinsel hayat tekrar eski canlılığına kavuşmuştur. Bizans çağının en önemli resim örneklerinin bulunduğu Kapadokya'da, Fresko tekniğinde yapılan bu ilk dönem resimlerde (6.-7. yüzyıllar), İsa'nın ya da azizlerin yaşamından alınan sahneler, ilkel resmin klasik motifleriyle (cennet ağaçlan, bağlar, haça asılmış balıklar) birleştirilmiştir. Çeşitli tasvirlerin konu edildiği Erken Hristiyan resimlerinde, yeni dinin biçimlendirdiği ifadenin yanı sıra, Doğu ve Hellenistik sanat anlayışının izleri görülür. Ayrıca yapıların iç mimarisi Kapadokyalıların Bizans Döneminde kullanılan tüm mimari planları ve kaya oyma teknikleri bildiklerini gösterir [102].

Oyma ve dekorasyon aktiviteleri ise, Hıristiyan topluluklar tarafından aşağı yukarı 900 seneye yakın bir zaman diliminde varlığını sürdürmüştür. Oyma ve boyama aktivitileri, ne Arap istilaları (7. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar) ne Hıristiyanlık için en zor dönem olan İkonodul dönemde (6. yüzyıldan 9. yüzyıla kadar) ne de 9. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Türk aşiretlerinin akın ettiği ve Selçukluların hâkimiyet kurdukları dönemlerde aksamıştır [103,104].

Bizans İmparatorluğunda Hıristiyanlığın giderek yayılmasıyla kilisenin geniş bir ekonomik-politik güç haline gelmesi X. yüzyılda hükümet ile kilisenin arasının açılmasına yol açmıştır. Buna karşı hükümet kanunlar çıkararak kiliselerin mülkiyetini kısıtlama yoluna gitmiştir. Hükümetin buyruğuna (novella) göre, manastırlara, konuk evlerine ve imarethanelere bağışta bulunacaklar, eskiden kurulmuş olanlara yardım edebilecekler fakat bu yardımlar toprak ya da çiftlik bağışlamak yahut (yeni) bina yapmak biçiminde

[5] İkonoklasm; bir kültürün kendi dini ikona ve diğer sembollerine ya da anıtlarına dini ya da politik güdülerle planlı saldırısıdır. Genellikle aynı dinin hizipleri arasında mezhepsel çekişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

olmayacaktır. Yeni manastırlar ya da konuk evleri, imaretler yapılması; manastırlara, imarethanelere ya da piskoposluklara toprak, çiftlik tahsis edilmesi yasaklanmıştır. Bütün bunlara rağmen kilisenin önemli bir ekonomik güce ulaşması Bizans halkındaki feodal-yoksul köylü ikilemini daha da keskinleştirerek ileride patlayacak olan iç kavgalara yol açmış ve sonuçta manastır, bir başka deyişle örgütlü Ortodoksluk, Bizans dini ve toplumsal hayatı üzerinde belirleyici olmuştur. Bu bakımdan Bizans kültürü Helen ve Roma kültürünün bir sentezi olarak görülebilir [103].

Zamanın büyük kilise babaları olarak bilinen Kapadokya Babaları; Kayserili Büyük Basileios (Büyük Basil), Aziz Gregorios Nazianzos (Theologos) (Büyük Basil'in yakın arkadaşı), ile Nyssa'lı Aziz Gregorios (Büyük Basil'in kardeşi) 'tur. Kilise babaları olan bu azizlerin yazdıkları ve yazışmaları, Bizans tarihi için çok değerli kaynaklar olarak kabul edilir. Güzelyurt ve çevresi hakkındaki ilk bilgilere de Gregorios Nazianzos'un yazdıklarından ulaşılmaktadır. Aziz Gregorios Theologos'un mektuplarından Güzelyurt'un 'Karbala' adında Hıristiyanların yaşadığı küçük bir köy olduğu anlaşılmaktadır [36]. Bölge, manastır yaşamının başladığı 350 yılından itibaren tam bir Hıristiyan yerleşmesi durumuna gelmiştir [43].

Kapadokyadaki kaya oyma yapıların, yerleşim birimleri ve manastır hayatına yönelik dinsel ibadet mekanları olarak kullanılmasının yanı sıra, savunma amaçlı mekanlar olarak da kullanılmış olması muhtemeldir. Hıristiyanlık içerisindeki farklı mezhep çatışmaları, ikonoklasm gibi fikir akımları, Hıristiyanlığa tamamen karşı işgal hareketleri ve de bölgeye olan Arap akınları bu savunmayı gerekli kılmış olabilir.

Arap akınları, Anadolu'nun Ermenistan'dan Kapadokya'ya kadar olan Hıristiyan bölgelerine zaman zaman devam etmiştir. Bu akınlardan kaçarak bölgeye gelen insanlar bölgedeki kiliselerin tarzlarının değişmesine sebep olur. 11. ve 12. yüzyıllarda Kapadokya Selçukluların eline geçer. Bu ve bunu takip eden Osmanlı zamanlarında bölge sorunsuz bir dönem geçirir. Bölgedeki son Hıristiyanlar ise 1924-26 yıllarında yapılan mübadeleyle, Kapadokya'yı terk ederler [36].

3.3.8. Selçuklu Dönemi

Bizans İmparatoru Romanos Diagenes'in, Selçuk Bey'in torununun oğlu Alparslan'a 1071 yılında yenilmesi üzerine Bizans'ın gerilemesine ve 1082 yılında Kayserinin fethedilmesi ile Kapadokya kesin olarak Selçuklu hâkimiyetine girer [29]. 12. yüzyılda da Selçuklular, bölgedeki toprağı işlemeyi bilen Rumların göçünü önlemek için bazı imtiyazlar tanıdılar. Böylece Hıristiyan ve Müslüman halk bir arada yaşamaya başlarlar.

I. Kılıçarslan Döneminde (1092-1107) başkentin İznik'ten Konya'ya taşınmasıyla bölge önem kazanarak gelişime uğrar. Aksaray ve çevresi Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı II. Kılıçaslan zamanında ise en parlak zamanını yaşar. M.S. 1170-1171 yıllarında II. Kılıçarslan, Aksaray'ı askeri bir üs haline getirirken kendine bir de saray yaptırmıştır. 1071 Malazgirt zaferi ve sonrası Anadolu'ya Türkmen boylarının yerleşmeye başlamasıyla bölgede Müslümanlık da yayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte tarih sahnesi boyunca birçok medeniyete beşiklik eden Anadolu'da yüzyıllar boyunca farklı etnik kültür, dil, din, ırk hüküm sürmüştür. Karaman bölgesi ve çevresi Bizans egemenliği döneminde ve öncesinde daima Hıristiyanlık inancının yaygın olduğu topraklardır. Anadolu'da, Hıristiyanlığın Roma Döneminden beri dini merkezlerinden biri olan Kapadokya Bölgesi'nin batı ucunu teşkil eden Aksaray, önemli bir Gayri Müslim yerleşim birimidir. Bu topraklarda Selçuklulardan itibaren Müslüman ve Hıristiyan halk bir arada yaşamaya başlamıştır.

Selçuklu hakimiyetine erken giren Kapadokya'da, Selçuklu daha sonra da Osmanlı ekonomik uygulamalarının gereği olarak kilise-devlet çatışması yaşanmamıştır. Bu dönemlerde kiliselere ve kiliselerdeki resimlere dokunulmamış, kilise inşa ve süsleme işlemi engellenmemiştir. Bu devirde de, pek çok manastır komplesi, kaya kilisesi ve yeni kaya mekanları yapılmıştır. Hükümetin halkın inançlarına saygı gösteren bu tavrının simgelendiği bir eser Güzelyurt/Ihlara'da bulunmaktadır. Ihlara Vadisi'ndeki Kırkdamaraltı Kilisesi'nde bir kitabede, Selçuklu Sultanı II. Mesut ile Bizans İmparatoru II. Andronikos'un adı birlikte yer almaktadır. M.S. 1283-95'e tarihlenen bu kitabe hoşgörü ve saygıya dayanan bu devirdeki anlayış ve uygulamayı göstermesi bakımından ilginçtir [38,97].

Selçukluların 1243'te Kösedağ Savaşı'nı kaybetmelerinden sonra Anadolu'da Moğol hakimiyeti dönemi başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve yıkılmasından sonra ise, Anadolu'da ikinci dönem Anadolu Beylikleri varlıklarını gösterir.

3.3.9. Anadolu Beylikleri Dönemi

Anadolu'daki Türkmen beylerini aşiretleriyle birlikte Bizans ve Kilikya sınırlarına yerleştiren Anadolu Selçukluları bu şekilde hem devletin sınırlarını güvence altına alıyor hem de Türkmen Beyleri'ni denetim altında tutuyorlardı. 1243'teki Kösedağ Savaşı'nda Moğollara yenilen Anadolu Selçuklu Devleti'nin Türkmenler üzerindeki denetimi zayıflar. Bu savaşın ardından, Moğolların bir kolu olan İlhanlılar Anadolu'da denetimi ele geçirirler. Bu süreçte uç beylikleri, önce İlhanlılara bağlanır, sonra bağımsız devletlere dönüşürler [44].

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve yıkılması sırasında kurulan Türk Beylikleri'nin en uzun ömürlülerinden birisi olan Karamanoğulları 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren devam eden Moğol istilâsı sırasında ülkelerini terk ederek önce Azerbaycan ve Şirvan taraflarına gelmişler ve buradan Anadolu'ya geçerek Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad (1220-1237) tarafından Ermenek (Germenikopolis) vilâyetine yerleştirilmişlerdir (1228). Nur-i Sufi'nin oğlu Kerimeddin Karaman Bey bu Beyliğin beyi olarak atanmıştır. Beylik, 13. yüzyılda buradan başlamak üzere Kilikya bölgesinin büyük bir kısmında güç sahibi olmuştur (Harita 3.16). Beyliğin ilk merkezi Ermenek'ten sonra sırasıyla Lârende (Karaman), Konya, kısa bir süre de Niğde ve Silifke beylik merkezi olmuştur [45].

Harita 3.16. Anadolu Beylikleri [106]

Beylikler Döneminin en güçlü devletlerinden biri olan Karamanoğulları'nın (1250-1487) Selçuklu Devleti tahtının varisleri olduklarını iddia ederek Konya'daki tahtı ele geçirmesi ile Aksaray ve çevresi de 1366-1367 tarihleri arasında Karamanoğulları'nın yönetimine geçer. Aksaray' daki Ulu Camii (1431) ve Zinciriye Medresesi (1336) Selçuklu üslup ve geleneğinin bir devamı şeklinde olan Karamanoğulları Mimarisi'nin önemli eserleridir.

Karamanoğulları'nın devlet idare şekli Anadolu Selçukluları devlet teşkilatına benzemektedir. Beylik, aile fertleri tarafından seçilen Ulu Bey tarafından idare edilir, ailenin diğer üyeleri ülkenin çeşitli yerlerinde valilik yapmak suretiyle yönetime katılırdı [105].

Karamanoğulları Beyliği ile Osmanlı Devleti arasında Akçay Ovası'nda yapılan mücadeleyi Karamanoğulları kaybeder ve böylece 1397 yılında Aksaray ve çevresi Osmanlı hakimiyetine geçmiş olur. Ancak, I. Bayezid'in 1402 yılında Ankara Savaşında Timur'a yenilmesi sonucu, Karamanoğulları Beyliği Timur'a bağlılığını sunarak, Osmanlı himayesine geçen topraklarını tekrar ele geçirmiştir. Bu durum Büyük Timur İmparatorluğu ile savaş halinde olan Osmanlı Sultanlığı ile Karamanoğulları arasındaki güç mücadelesini Karamanoğulları lehine çevirmiş, Aksaray ve çevresinde Karamanoğulları hükümdarlığı yeniden başlamıştır [49]. Daha sonra Bursa'yı da kuşatan bu beylik şehri ele geçirememiş ancak, Osmanlıların başkenti olan bu şehri yağmalamıştır.

Osmanlı Devleti Aksaray ve çevresini 1470 yılında yeniden ele geçirdikten sonra bu bölgedeki Karamanoğulları taraftarlarının çok olduğu, başta Larende (Karaman) olmak üzere Ereğli ve Aksaray gibi şehirlerin bir kısım Müslüman ve bir kısım Hıristiyan halkını İstanbul'a sürmüştür [49].

1443-1444 yılları arasında yapılan Varna Savaşı esnasında Karamanoğlu İbrahim Bey, Ankara ve Kütahya'yı ele geçirmiştir. Varna Savaşı'ndan zaferle dönen II. Murat ise Karamanoğulları'na sefer düzenlemiştir. Beylik, 1487 yılında bütünüyle Osmanlı topraklarına katılmıştır [106].

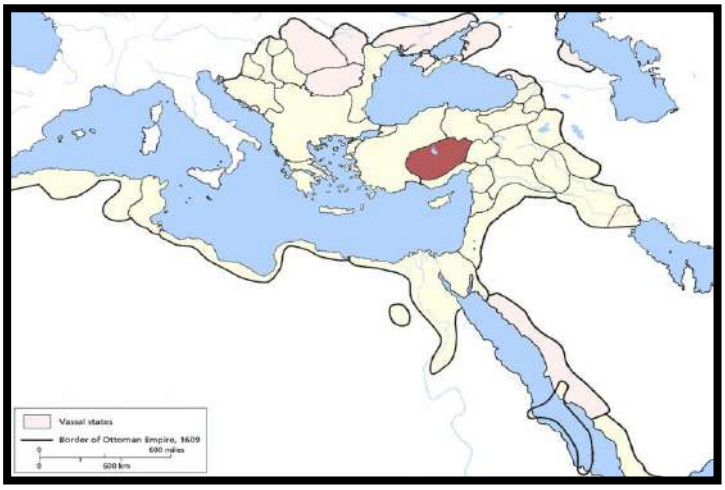
3.3.10. Osmanlı Devleti Dönemi ve Karamanlı Beylerbeyliği

Osmanlı Devleti'nde, devlet teşkilatı çeşitli yönetim bölümlerinden oluşmuştur. Devlet, ilk zamanlarda sancak denilen yönetim birimlerine ayrılmıştır. Sancaklar, sancak beyleri

tarafından yönetilmiş, bazı sancakları ise okuma çağındaki şehzadeler yönetmiştir. I. Murad zamanında eyalet sistemine geçilmiştir.

Eyalet veya beylerbeyliği denilen bu yönetim birimleri sancakların birleşiminden oluşmuştur. Devletin topraklarının büyümesi ile kurulan eyalet sistemi, 1864 yılında, Sultan Abdülaziz zamanında yerini vilayet sistemine bırakmıştır. 250'den fazla eyalet ve 5 özerk bölge şeklindeki teşkilatlanmasıyla yönetilen Osmanlı Devleti'nde 1864'te kabul edilen *Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi* ile tüm eyaletler vilayete çevrilmiştir [97,99].

Karaman Eyaleti veya Karaman Beylerbeyliği, 1397-1402 ve 1470'de Konya merkez olmak üzere kurulan Osmanlı Devleti eyaletidir. Eyaletin merkezi 1522-1562 arası Kayseri olmuştur [107]. 1839'da Kayseri Sancağı, merkezi Yozgat olan Bozok Eyaleti'ne bağlanmıştır [48]. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti idari yapısına göre Karaman Beylerbeyliği (1483–1864) altı ili kapsamaktaydı. Bunlar; *Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir'dir* [46,47] (Harita 3.17).

Harita 3.17. Osmanlı eyalet sistemi ve Karamanlı Eyaleti [98]

Aksaray, 16. yüzyılda ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde, Karaman eyaletine bağlı bir sancak durumundadır. 16. 17. ve 18. yüzyıllarda bu durum devam eder ancak 18. yüzyıl ortalarında Aksaray'ın livalığına (sancak) son verilerek, kaza olarak Niğde livasına bağlanmıştır [49]. 1846-1849 yıllarında ise Niğde'nin livalığına son verilerek Nevşehir livalığına bağlansa da bu durum kısa sürmüş, Niğde 1850 yılında tekrar livalığına devam etmiştir. Aksaray ise 1854 yılında Niğde sancağında kazalığına devam etmiştir [38,49].

Bizans egemenliği döneminde ve öncesinde daima Hıristiyanlık inancının yaygın olduğu bu topraklarında Selçuklulardan itibaren Müslüman ve Hıristiyan halk bir arada yaşamaya

başlamıştır. Bu durum Osmanlı Döneminde uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Dolayısıyla Kapadokya Bölgesi'ndeki bu farklı inanç ve yaşayıştaki topluluklar arasında karşılıklı kültürel etkileşimler Osmanlı Döneminde de devam etmek üzere yüz yıllar boyunca sürmüştür.

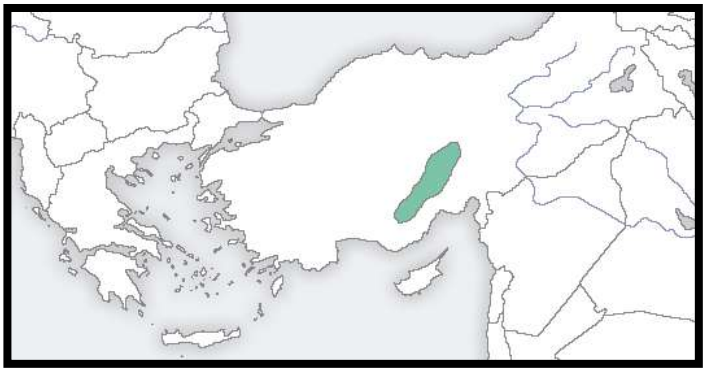
Anadolu'nun Karaman bölgesi ve çevresinde yaşamış olan Ortodoks inancına mensup "*Karamanlılar (Karamanlides)"* adıyla anılan halk, bu bölgede Anadolu Selçuklularından beri yaşayan, Osmanlı Döneminde de varlığını Türk ve Müslüman halkla birlikte sürdürmüş yerli halk olarak tanımlanabilir. Karamanlılar, "Karamanlı Türkçesi" olarak da bilinen Karamanlıca adıyla anılan farklı bir ağız kullanmışlardır. Türkçenin Karamanlı ve Kapadokyalı Ortodoks Hristiyanlar tarafından konuşulan bir ağzı olan Karamanlıca; Grek Alfabesi ile yazılmış, Türkçe okunan bir dildir. Bu dili konuşan Karamanlılar, bazılarına göre Türkleşmiş Rumlar; bazılarına göre ise Selçuklular Döneminde Bizans'la yakın ilişki sonucu Hristiyanlığı benimsemiş Türklerdir. Karamanlılar, Osmanlı belgelerinde "*Zımmiyan-ı Karaman*" ya da "*Karamanian*" adıyla anılırlar [97].

Anadolu'daki belli başlı Karamanlı yerleşim merkezleri Mersin'in Tarsus ve Anamur ilçesi ve Konya'nın Sille kasabası, Ermenek, Karaman-Madenşehri, Ereğli, *Aksaray'ın Güzelyurt* ilçesi, Niğde merkez ve köyleri, Bor, Kemerhisar, Ihlara, Malakopi (Derinkuyu), Prokopi (Ürgüp) ilçesi,Alanya ve Yozgat ve ilçeleri, Amasya, Safranbolu, Kırıkkale, Keskin ve Kayseri idi (Harita 3.18). Bölgede Türkçe konuşan Hıristiyan halktan en erken 15. yüzyıla ait kaynaklarda söz edilmektedir [97].

Osmanlı egemenliğinde, Güzelyurt'taki Hıristiyan nüfus, Lozan anlaşmasına kadar, daima Selçuklular Döneminde buraya yerleştirilen Müslüman nüfustan fazla olmuştur [50]. 19. yüzyılda Hıristiyanlar, Selçuklu Döneminde daha önce bir takım ayrıcalıklara sahip olmaları ve Osmanlı zamanında kapitülasyonlardan yararlanmaları, ayrıca askere gitmemeleri sebebiyle ekonomik üstünlüğü ellerinde bulundurmuşlardır. Güzelyurt'taki Ortodoks Hıristiyanların (Karamanlıların) büyük çoğunluğu arazinin verimsiz olması sebebiyle büyük şehirlerde iş yapmışlar ve çok zengin olmuşlardır. Bu gelirlerin memlekete aktarılması neticesinde, önemli bir dini merkez olan Güzelyurt bölge ticaretini elinde tutar hale gelmiştir [49,50].

İlçedeki Ortodoks Hıristiyan nüfus çoğunlukla ticaretle uğraşır, erkekler genellikle İstanbul'da ticaret hayatı sürdürür, ancak üretimin nerdeyse tamamını Güzelyurt'ta

gerçekleştirirlerdi. Bir kısmı demircilik ve bezir yağı üretimi, bir kısmı İstanbul'da kuyumculuk ve çok az bir kısmı da Güzelyurt'ta tarım işleriyle uğraşmışlardır. Ticaretin önemli bir bölümünü elinde bulunduran Karamanlılar, Osmanlı Devleti'nden aldıkları özel bir izin sayesinde kendi paralarını basıp, bölge ticaretinde kullanmışlardır [51].

Harita 3.18. Karamanlıların Türkiye'de yaşamış oldukları alan [97]

3.3.11. 1923-1924 Nüfus mübadelesi

Osmanlı Devleti 1912 yılında, Balkan Savaşı sonrasında Rumeli'deki topraklarının neredeyse tamamına yakınını kaybetmiştir. Balkanlar'daki Müslüman Osmanlı Halkı başka bir devletin azınlık statüsündeki vatandaşları konumuna düşer. Yunanlılar tarafından potansiyel tehlike olarak görülen Epir (Yunanistan'ın batısı) bölgesindeki, Selanik ve çevresindeki şehirler ile birlikte adalardaki Müslümanlara karşı yoğun baskı ve yer yer katliamlar söz konusu olur. Bu durum yaklaşık on sene sürmüştür [89].

1922'de Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan mağlup ayrılmasının ardından artık Anadolu'da can ve mal güvenliğini kaybettiğini düşünen 1 069 957 Anadolulu Rum'un Yunanistan'a göç etmesiyle, göçmenleri boş arazi ve evlere yerleştirme sorununun baş gösterdiği Yunanistan'da, Anadolu'dan gelen bu göçmenler Müslümanları evlerinden çıkarmaya ve onların evlerine yerleşmeye başlar. Rum göçmenlerin barınması için gerekli arazi ve evlerin bir kısmı Müslümanların Türkiye'ye gitmesiyle sağlanacağı düşünülür ve hem Yunanistan'daki hem de Türkiye'deki azınlıkların sorunlarının daha da artması üzerine Lozan şehrinde barış anlaşmasının hazırlığı için görüşmelerin başladığı dönemde 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında mübadeleyi öngören sözleşme imzalanır [101].

Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi veya Değişimi, 1923 yılında Lozan Antlaşması'na ek protokol uyarınca, Türkiye ve Yunanistan'ın kendi ülkelerinin yurttaşlarını din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Bu uygulamaya Lozan Antlaşması sırasında karar verildiği için kısaca Lozan Mübadelesi de denir. Göçe tabi tutulan kişilere ise *Mübadil* denir. Mübadele ile, 1 200 000 Ortodoks Hıristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 500 000 Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır [52,53].

Mübadele kapsamına giren kişiler ile mübadele kapsamına girmeyen kişiler arasındaki ayrımın ana kıstası ırk ya da dil değil, din olduğu için Rum[6] denilenlerin arasında, Türkçeden başka dil bilmeyen ve konuşmayan Türk Ortodoks Hıristiyan Gagavuzlar ile *Karamanlı Ortodoks Hıristiyanlar*, Yunanistan'dan gelen Müslümanların arasında da Türklerin yanında Drama, Kavala, Karacaova ve Kesriye'den gelen Bulgarca ve Makedonca konuşan Pomaklar, Romence konuşan Ulahlar, Rumca (Yunanca) konuşan Patriyotlar ve kendi dilleriyle konuşan Arnavutlar da bulunmuştur [101].

Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi kapsamında Türkiye'de sadece İstanbul kenti ile Gökçeada ve Bozcaada'da oturan Rumlar, Yunanistan'da ise sadece Batı Trakya Türkleri mübadeleden muaf tutulmuştur. Mübadelede Yanya, Selanik, Drama, Kavala,Vodina ve Girit'ten Türkiye'ye gelen nüfus Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da Rum azınlığın ayrılışı ile boşalan yerlere iskan ettirilmiştir. Mübadillerin yoğun olarak iskan edildikleri şehirler Adana, Edirne, Balıkesir, Samsun, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, İzmir, Muğla, Kocaeli, Mersin, Manisa, Çanakkale ve Bursa idi [101].

Kurtuluş Savaşı bittiğinde imzalanan Lozan Anlaşmasındaki maddelerden Güzelyurt İlçesi de etkilenmiştir. Yunanistan ve Türkiye'nin savaş sonrası çizilen sınırların ötesinde kalan yurttaşlarını toplayabilmek için "mübadele" kararı almasıyla; 1924 yılında Yunanistan'ın *Selanik, Manastır, Kozana ve Kesriye* bölgelerinden getirilen Türkler Güzelyurt'a, Güzelyurt'ta bulunan Hıristiyanlar ise Yunanistan'ın Kavala yakınlarına, adına sonradan *Nea Kalvari* dedikleri bir köye yerleştirilmiştir [54].

---

[6] Rumlar, Anadolu'daki Bizans (*Doğu Roma*) egemenliğinden sonra, Yunan dilini ve ortodoks hristiyanlığı benimsemiş eski Anadolu uygarlıklarının kalıntıları olan çeşitli halklardan meydana gelmektedir. Rum sözcüğü etimolojik ve tarihsel kullanılışıyla Roma'dan kaynaklanmıştır. Bu sözcükle "Roma İmparatorluğu", "Roma İmparatorluğu'nda yaşayan kimse", "Romalı", "Arap ilinden başka ilden olan kimse", "Anadolulu", "Osmanlı" gibi anlamların karşılığıdır [102].

Lozan Anlaşması'nın bu hükmüyle Türkiye'de yaşayan yaklaşık 193 000 Karamanlı, Rum[7] sayılarak zorunlu nüfus değişimine tabi tutulmuştur. Büyük bir bölümü hiç Rumca bilmeyen Karamanlılar Yunanistan'daki yaşama kültürel uyum sağlamakta ciddi zorluklarla karşılaşmışlar ve yakın yıllara kadar evlerinde Türkçe konuşmaya devam etmişlerdir.

Siyasi ve dini ayrımlar gözetilerek devletlerin arasında yapılan bu zorunlu mübadele yaşadıkları topraklardan ayrılmak zorunda kalan insanlar için oldukça güç durumlar oluşturmuştur. Yunanistan'a giden Anadolu'yu anavatanları olarak gören Rumlar, oradaki Yunanlar tarafından Türk diye dışlanmış, gelenler de benzer sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu Rumların belli bir kısmı Türkçeyi, geldikleri Anadolu yöresindeki Türklerin ağzı ile konuşmaktadır. Mübadele sonucu Hıristiyan Rum ve Hıristiyan Karamanlılar Yunanistan'a giderken, Müslüman Rumlar ve Rumlarla uzun süre yaşamış olan Lazlar yoğun oldukları bölge Trabzon ve Rize'de yaşamaya devam etmişlerdir [55].

Değişimin çok büyük bir bölümü 1923-1924 yıllarında gerçekleşmiş, ancak geriye kalan az sayıda olayda 1930 İnönü-Venizelos sözleşmesine dek zorunlu göç uygulamasına devam edilmiştir. Zorunlu göç gerek Türk, gerek Yunan ekonomisinde yaklaşık 20 yıl süren ağır bir krize yol açmıştır [90].

3.4. Güzelyurt'ta Geleneksel Kent Dokusunun Yerleşim Özelliği

3.4.1. Sokaklar

Eski kent dokusunun genel karakterini organik yerleşim dokusuna oluşturur. Alan içerisindeki yapılaşmaların tamamına yakını küçük parseller içerisinde ve bahçe duvarlıdır. Yapılar bahçe içerisine düzensiz bir şekilde inşa edilmişlerdir. Yapıların sokak ile direkt bağlantısı bulunmaktadır. Yerleşme dokusunun organik olmasından dolayı belirgin bir ada/parsel tipolojisinden söz edilemez. Organik dokuya göre oluşmuş adalar içindeki parsellerde de herhangi bir düzen yoktur. Bazı parsellerde birden fazla yapılaşma bulunmaktadır. Parsellerde tabanda bir yoğunluktan söz edilebilirken katların fazla yüksek

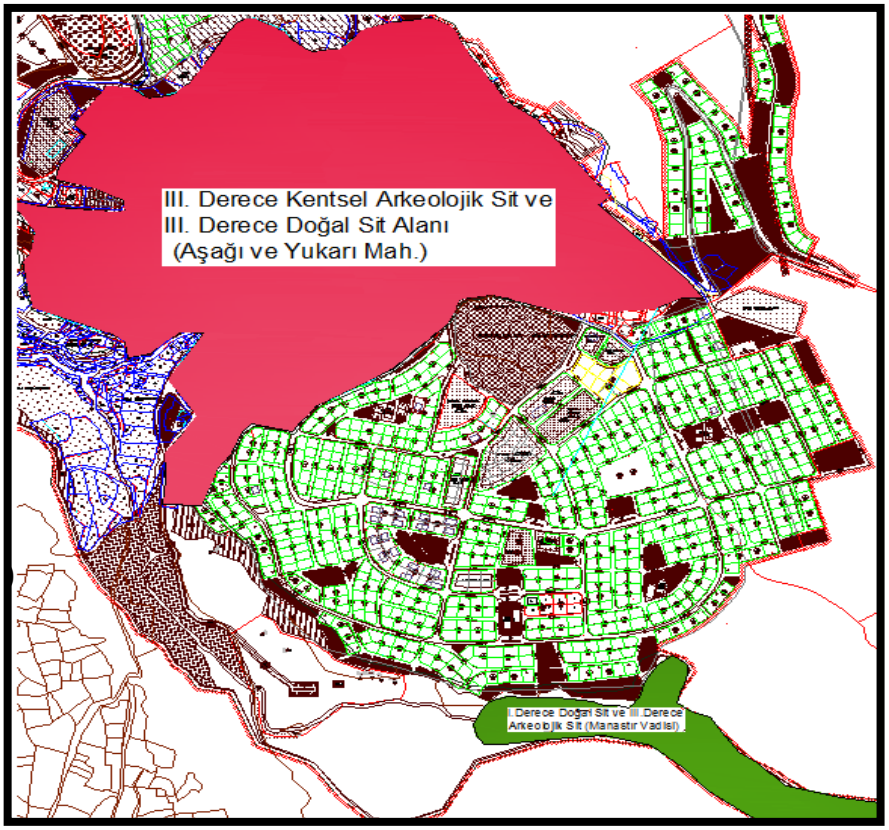
[7] Ramsay, burada Rum diye adlandırılanların sadece ayrı bir din, bir millet olmadığını, inançlarından ve Ortodoks Kilisesi'nde yapılanayinlerden başka diğer Rumlarla hiçbir şeylerinin ortak olmadığını belirtmektedir. Saf Yunan kanından olmadıkları; Kapadokyalıların, Pisidianların, İsaurian'ların, Pamphyliyanların,Pontusların torunları oldukları bilgisini vermektedir [56].

olmaması nedeniyle toplam inşaat alanlarında aynı yoğunluk görülmez. Sokak cephelerini bina yüzleri ile avlu duvarları oluşturmaktadır. Sokakların genişliği ise birbirine çok yakındır.

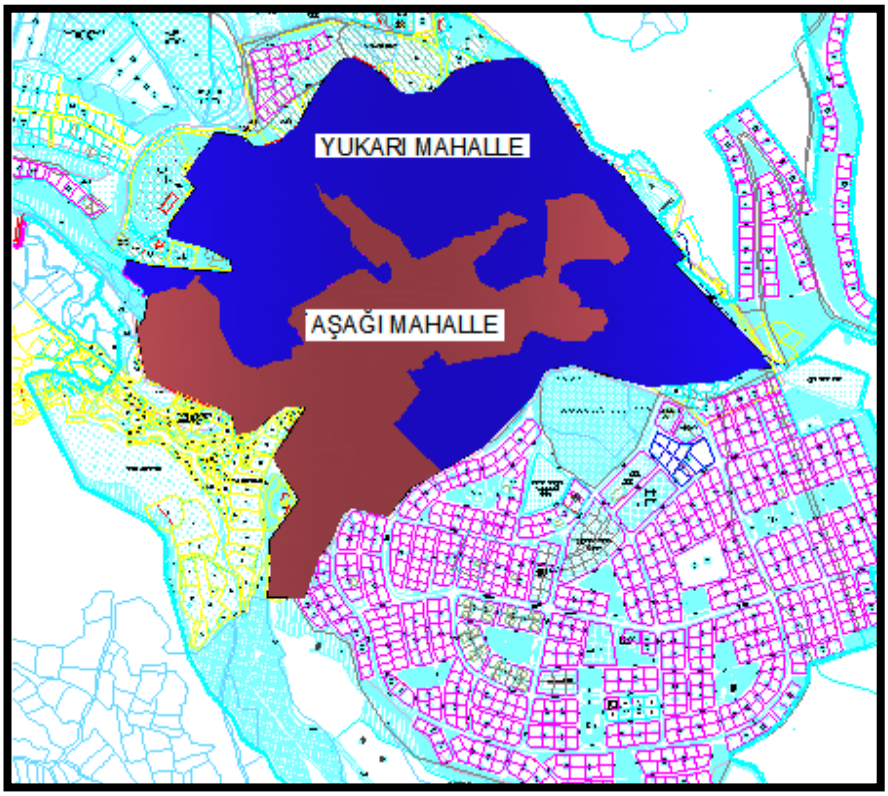
Güzelyurt Kentsel Sit Alanı, Aksaray Caddesi, Aşağı Mahalle ve Yukarı Mahalle'lerini kapsamaktadır (Şekil 3.21). Gaye Sokak, Santral Sokak, Enerji Sokak, Akropol Sokak, Yeşim Sokak, Yarar Sokak, Yılmaz Sokak, Şehit Celal Sokak, Cevizli Sokak, Açık pazar Sokak, Ortaokul Sokak bölgeleri Kentsel sit alanı olarak belirlenmiş toplam 34 ha'dır. Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 30.09.1988/275 kararı ile tescillenmiş alanda, sivil mimarlık örnekleri ile birlikte ticari yapılar bulunmaktadır.

Tarihsel ve geleneksel doku, özgün yapı ve çevre özellikleri göstermektedir. Yerleşimin genel karakteri yoğunluklu olarak organik oluşumlu olmasıdır. Tescilli yapılar ile birlikte doku içinde yer alan geleneksel evler de alanın temel doku elemanlarıdır. Organik dokuya sahip olan alanda sokaklar da bu dokunun ve doğanın genel karakterine uygun özellikler gösterir (Şekil 3.22 ve 3.23). İnsan ölçeğindeki dar sokaklar zaman zaman çıkmaz sokaklar ile sonlanmaktadır. Sokak genişlikleri 3 m ile 5 m arasında değişmektedir. Bu sokaklardan yapılara giriş avlu kapılarından sağlanır. Kentteki tescilli yapıların çoğunluğunu konut olmak üzere, kaya oyma mekanlar, kilise ve camiler, ticarete yönelik binalar oluşturur. Bu yapı türleri arasında geleneksel işlevi devam ettirenler veya yeni fonksiyonlara hizmet edenleri mevcuttur.

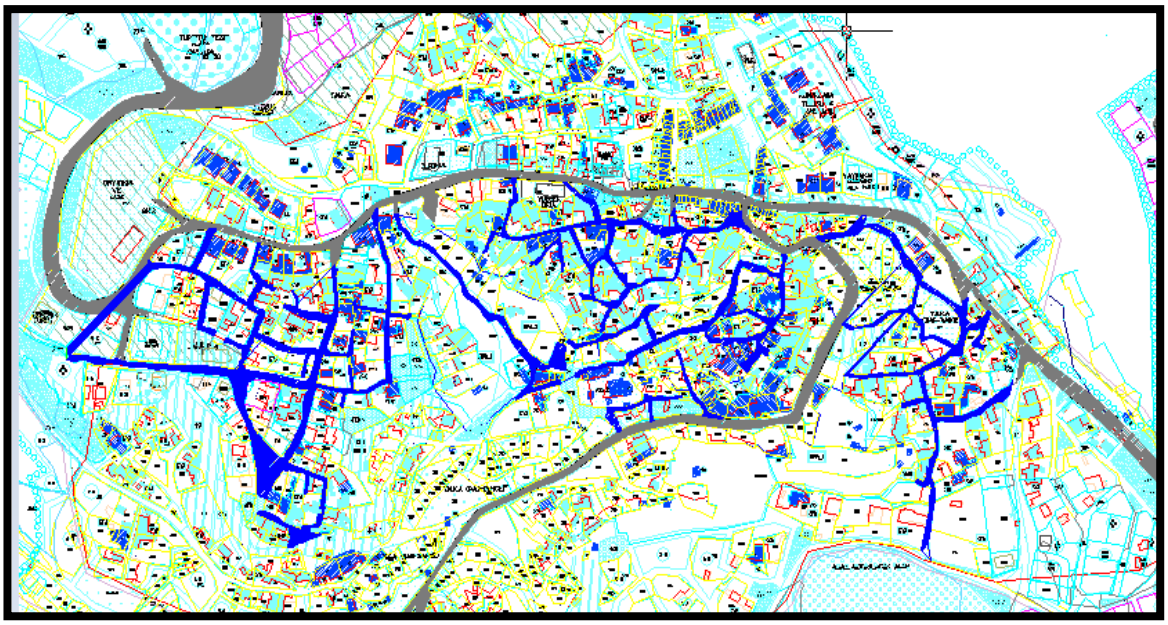
Sokaklarda yer alan tüm evler tescilli olmamasına rağmen, genellikle sahip oldukları cephe özellikleri bakımından, orijinalliğini korumuş cephe karakteri sunar. Yol döşemesi değişmeden orijinal kalabilmiş sokaklar bulunmaktadır. Bunun dışında organik dokuya sahip bölgenin bazı sokakları Arnavut kaldırım taş ile kaplanmıştır. Yer yer toprak sokaklara da rastlanır. Ana cadde üzerindeki yollar ise kilitli parke kaplanmıştır. Çoğu yapıda etkileyici bir görünüm oluşturan cephe hatları halen izlenebilirken, sokak aralarında, bazen yeni yapı bazen de eski yapı üzerinde gelişen yeni kentsel doku sebebiyle kesintiye uğrar (Şekil 3.22 ve 3.23).

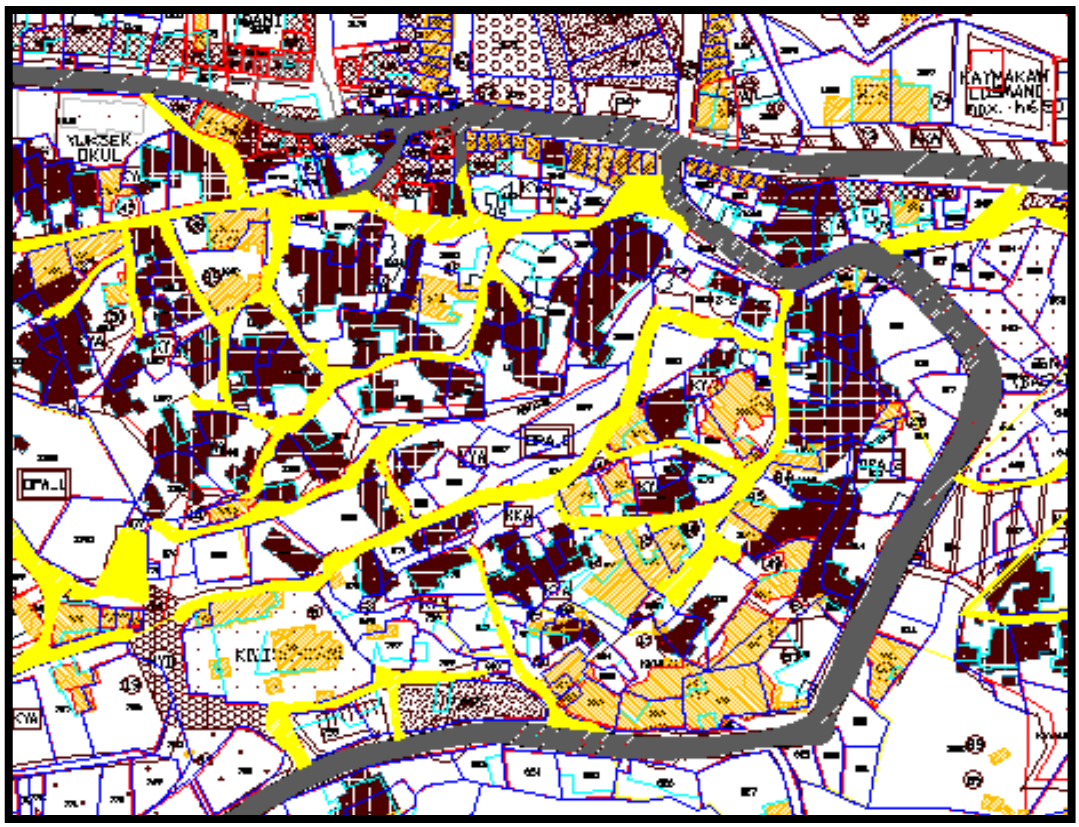
Şekil 3.22. Güzelyurt kentsel sit alanları (Şahin, 2013)

Şekil 3.23. Güzelyurt sit içeren yerleşimler (Şahin, 2013)

Şekil 3.24. Güzelyurt ana ulaşım aksları ve sokak dokusu (Şahin, 2013)

Şekil 3.25. Güzelyurt Aşağı Mah. geleneksel sokak dokusu (Şahin, 2013)

3.4.2. Meydan ve çarşı bölgesi

Kent meydanı ve Çarşı bölgesi ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı bölgedir. Aksaray Caddesi, Yukarı Mahalle, Belediye binası ve meydanı kapsayan alan aynı zamanda ilçenin sosyal merkezidir. Kasap, bakkal, fırın, lokanta, berber, kunduracı, kahvehane, çini atölyesi, kırtasiye, marangoz, tuhafiyeci, tüpçü, yemci, sarraf bu bölgedeki ticari yapı grubunu oluşturur. Bunun yanı sıra turizm faaliyeti yapan üç adet otel ve altı adet pansiyon bulunmaktadır. Özellikle kentsel dokunun odağında dikkat çeken bu ticari yapı grubu da kendi içinde üslup ve biçimleniş bütünlüğü gösterir. Aksaray Caddesi üzerindeki taşınmazların alt katları, belediye meydanındaki tek katlı taşınmazlar bu yapı gruplarındandır. Geleneksel dokunun içinde yer alan dükkânlar, tescillidir ve bu taşınmazlar konusu taşınmazlar halen kullanılmaktadır. Dükkânlar genel olarak tek bir tonozun örttüğü bir mekandan oluşur, belirli bir sıra ile Güzelyurt ticari dokusunun ortasında bulunan meydanlık alanı dolaşır.

Dükkânların çoğu halen kullanılmaktadır. Güzelyurt çarşı meydanında yer alan küçük ölçekteki ticari yapıların bir kısmı tescillidir. Genellikle tek açıklıktan oluşan, tonoz üzeri toprak dolgudan oluşan üst örtü sistemli 19. yüzyıl ticaret yapıları günümüzde de ticari faaliyetlerini sürdürmektedir (Resim 3.12 ve 3.13).

Resim 3.12. Güzelyurt çarşı meydanı (Şahin, 2011)

Resim 3.13. Güzelyurt çarşı meydanı ve sıra dükkânlar (Şahin, 2013)

Resim 3.14. Güzelyurt meydanı ve belediye binası (Şahin, 2013)

3.4.3. Geleneksel konutlar

Evler, bazı durumlarda tek, bazı durumlarda ise çift katlı olarak inşa edilmişlerdir. Kat sayıları evlerin büyüklükleri ile kullanıcı arasındaki ilişkiyle doğru orantılıdır. Evler kuruldukları arazide eğime bağlı olarak farklı girişlere sahip olabilir. Evlerin

şekillenmesine yardımcı olan mekânlar, evlerin iç avluları etrafında sıralanabileceği gibi sokak üzerinde alan darlığına bağlı olarak bir dizi halinde yerleşebilir. Evlerin kentsel unsurlarla sokak ve meydanlarla olan ilişkisi, daha çok sokağa şekli veren bahçe duvarıyla, sokağa sınır veren cephe hatlarıyla yakından ilişkilidir.

Kaya oyma, kaya oyma + yığma taş ve yığma taş olmak üzere üç farklı teknikte yapı grubuna rastlanır. Geleneksel mimaride kaya oyma mekânlar bölge evlerinin genel plan elemanıdır. Bazı örneklerde, kaya oyma mekânların, evlerin zemin kat birimlerini de oluşturduğu görülür. Bu yapıların üzerine yığma taş birinci katlar oturtulmuştur.

Evlerin sokak ilişkisi ise, bazen bahçe duvarı ve kapısıyla sağlanırken, bazen de sokağa doğru uzanan geleneksel konutun cephesiyle sağlanmıştır. Genelinin ticaretle uğraşan varlıklı Hıristiyanlara ait olduğu konaklar dış cephe süslemeleri ve ihtişamlarıyla dikkat çeker. Tonoz örtü ile geçilen tavan açıklıkları dışarıda düz, toprak damdır. Kenar bordürleri 1 sıra kesme taştan oluşan parapetlerle çevrilidir. Bu çatıların bazılarına şap atılarak veya kiremit örtü kullanarak müdahale edilmiştir.

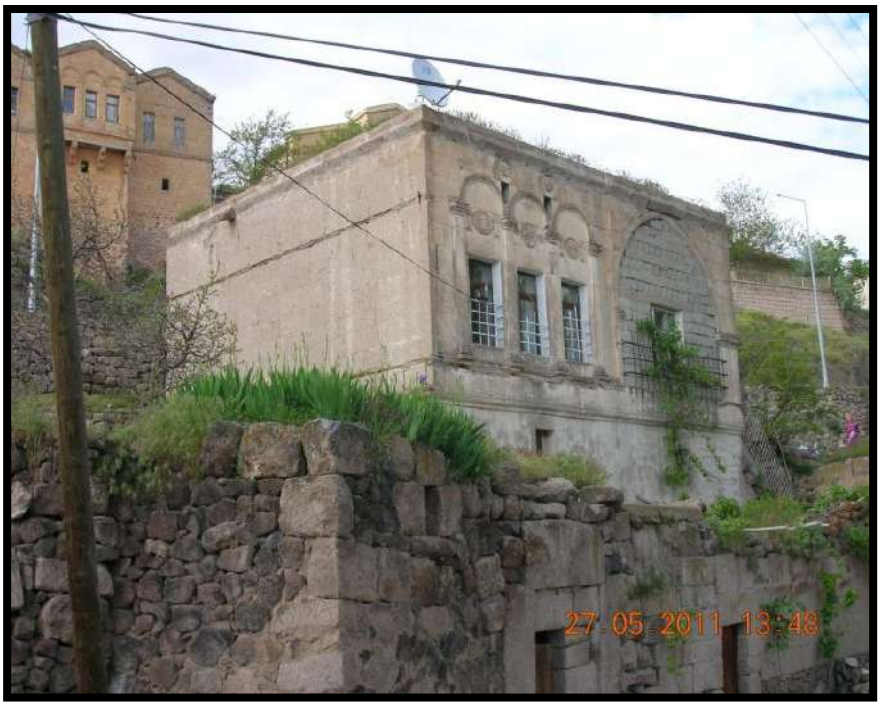
Alanın büyük çoğunluğu sivil mimari yapıları oluşmaktadır. Dar sokaklı olan sit alanı içinde taşınmazlar genellikle tek veya iki katlıdır. Yeni yapılaşmanın olduğu araziler ise bunlara uzak ve kendi içinde konumlanmıştır. Çoğu 19. yüzyıla tarihlenen Güzelyurt merkezindeki geleneksel konut dokusu halen kullanımda olup, en çok müdahale gören, kullanıcı isteklerine göre sürekli biçimlendirilen yapı grubudur.

Kaya oyma + yığma taş yapılardan oluşan yapım sistemi bölgedeki yoğun karakterli yapım sistemidir. Daha eski dönemlerden kalma kaya oymalar ile ilişkili olarak, sonraki dönemlerde inşa edilen yığma taş konutlar bu yapım sistemini oluşturmuştur. Bu evlerde zemin kat kaya oyma birimler şeklinde olup, bazı mekanlarının tamamı veya bir bölümü yığma sistemle yapılmıştır. Bu kaya oyma mekanlar genelde mutfak, erzak deposu, samanlık ve ahır gibi servis mekanları olarak kullanılır. Üst katta ise yığma taş yapım sistemi devam eder ve çoğu örnekte bu üst mekanlara giriş sütunlu yarı açık sofa şeklindedir. Yapılarda manzaraya bakan asıl cepheler kesme taş ve çoğunlukla süslemelidir (Resim 3.15, 3.16 ve 3.17). Gelveri evlerinde kentsel dokunun geleneksel şekliyle devamlılığı, 20. yy. kadar devam eder, fakat 20 yy. da geleneksel konut yapım teknikleri

değişime uğramaya başlamış, modern yapım ve malzeme tekniklerinin kullanılmaya başlamasıyla ile gelenekselden kopmalar yaşanmıştır.

Resim 3.15. Güzelyurt geleneksel konut örneği (Şahin, 2011)

Resim 3.16. Güzelyurt geleneksel konut örneği (Şahin, 2011)

Resim 3.17. Güzelyurt geleneksel konut örneği (Şahin, 2011)

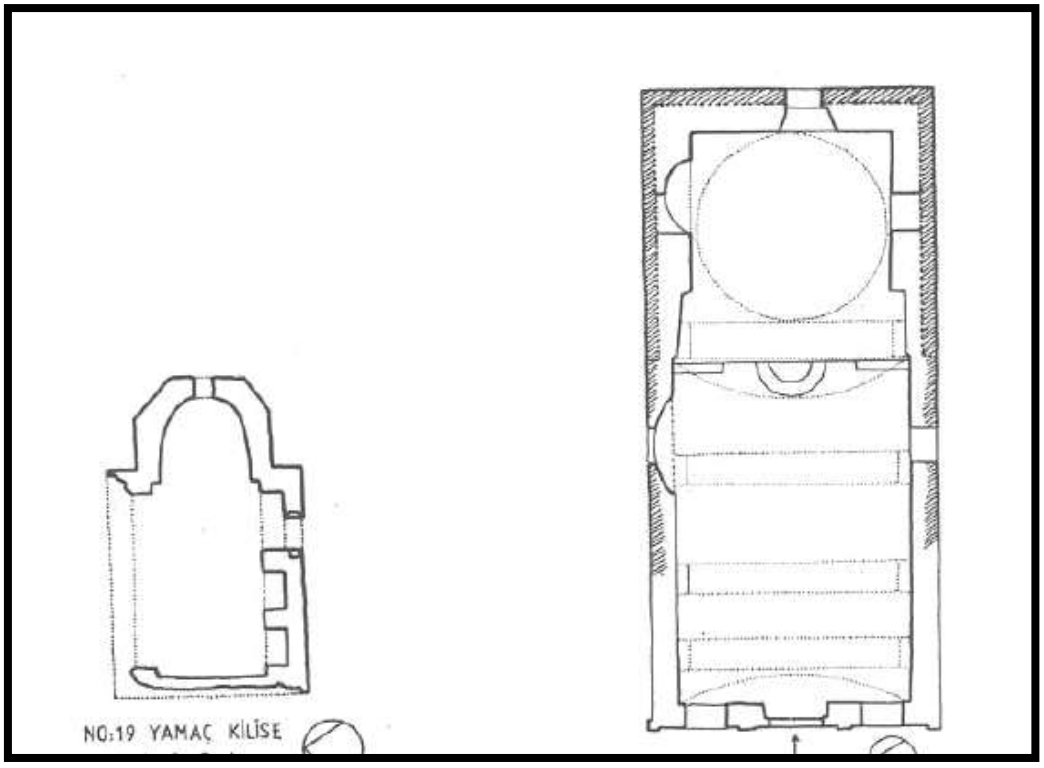
3.4.4. Dini yapılar

Tarih süreçlerine bakıldığında 1500 yılı aşkın bir süre Hıristiyan yerleşimi olan Güzelyurt, Hıristiyanlığa ait birçok ilkel manastır ve kilise yapılarının en erken örneklerini barındırmaktadır. Güzelyurt dahil olmak üzere Kapadokya Bölgesi'nin Erken Hıristiyanlık Dönemine ait çok sayıda dini yapılar vardır. Bunların çoğu kaya oyma tekniğindeki manastır ve kilise yapılarıdır yapılardır. Bu tür yapılara Güzelyurt merkez olmak üzere, bu merkeze bağlı Ihlara, Selime, Gaziemir, Belisırma yerleşimlerinde de sıkça rastlanır.

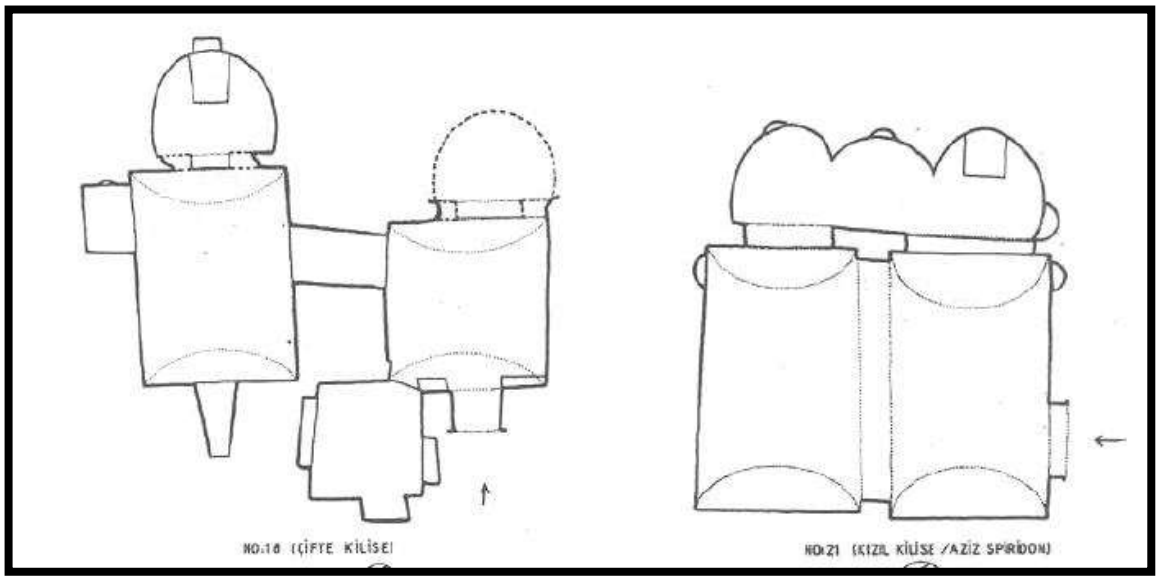
Aşağı Mahalle'nin birkaç kilometre güneybatısında "Kömürlük" veya "Manastır" olarak adlandırılan derin vadinin; "Manastır Vadisinin" iki yakasında vadi boyunca çok sayıda kayaya oyma kilise bulunur (Resim 3.19). Ayrıca yerleşimin kuzeybatısındaki tepenin yamacı ve üstündeki iki kilise Güzelyurt'un dini bir merkez olduğunu kanıtlamaktadır [67]. Bu kaya oyma mekânların, ilk çağdan kalma kaya oyma barınma mekanlarının orta çağda Hıristiyanlığın yayılmasıyla ibadet ve manastır mekanları olarak kullanıldığı ve bu dönem boyunca da bunlara yenilerinin eklenerek çoğaltıldığı böylece manastır hayatının yayıldığı düşünülür (Şekil 3.26 ve 3.27). Bu Hıristiyanlık eserlerinin bazılarında iç mekânlarında yer alan duvar resimlerinin ve işlemelere rastlanır.

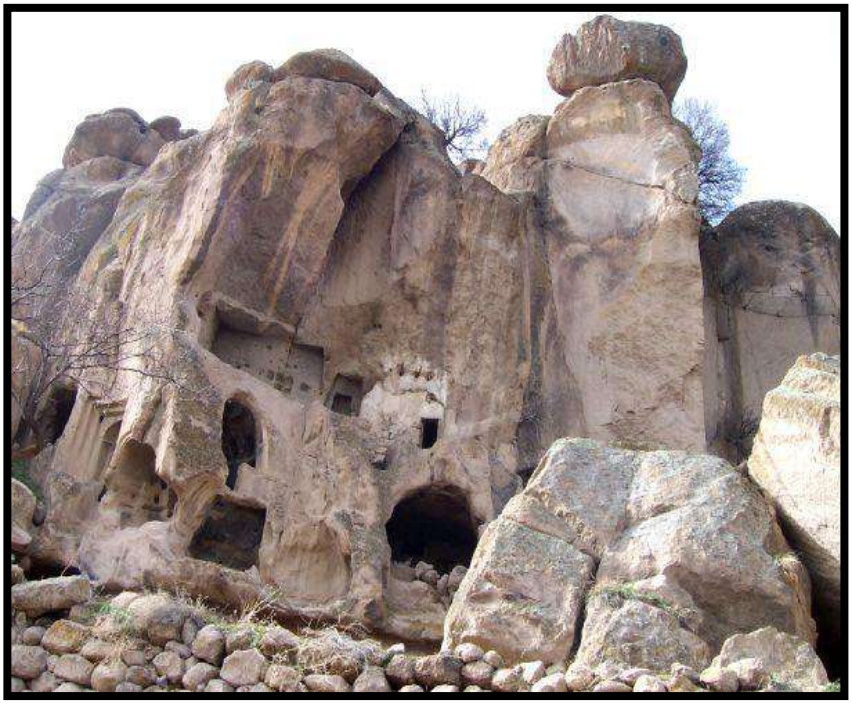
Resim 3.18. Güzelyurt Aziz Gregorious Kilisesi (Şahin, 2013)

Şekil 3.26. Güzelyurt Yamaç Kilise ve Yüksek Kilise [67]

Şekil 3.27. Güzelyurt kilise örnekleri [67]

Resim 3.19. Güzelyurt kaya oyma mekanlar (Şahin, 2013)

3.4.5. Yeşil alan ve mezarlıklar

Güzelyurt'ta yeşil alan oldukça azdır. Arazi yapısı ve kayalık yapı buna etkendir. Yeşil alanlar az olmakla birlikte, kentteki oyun parkı ve yeşillendirilmiş çevresi kısıtlı bir

rekreasyon alanı vazifesi görmektedir. Ayrıca kent girişinde spor ve sosyal faaliyet için ayrılmış küçük bir alan mevcuttur.

İlçenin güneyinde, hastane aksı üzerinde bulunan mezarlık bugünkü ilçe mezarlığıdır. 100 yıla tarihlendiği düşünülen bu mezarlık Güzelyurt Kabristanlığıdır (Resim 3.23). Bu mezarlık mübadele dönemi sonrası kullanılan mezarlıktır. Buraya hem mübadeleyle gelen halk, hem de yerli Güzelyurt halkı defnedilmiştir.

Günümüzde kullanılan bu mezarlığın dışında, eski Gelveri Mezarlığı ise Aşağı Mahalle'de, "*Manastır Vadisi*" olarak tanımlanan bölgeye bakan yamaçta bugün hala yer almaktadır. Edinilen bilgilere dayanılarak, bu mezarlığın mübadele öncesine ait Müslüman mezarlığı olduğu söylenebilir (Resim 3.20, 3.21, 3.22).

Dolayısıyla mübadele öncesi burada yoğun olarak yaşayan Hıristiyan halka ait bir mezarlığın bugün olmayışı dikkat çekmektedir. Ya da eski Gelveri mezarlığının Hıristiyan halk için de kullanılıp kullanılmadığı sorusunu beraberinde getirmektedir.

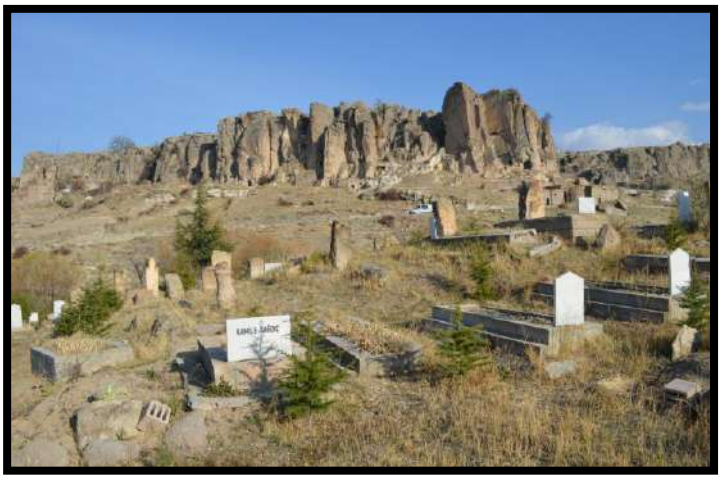
Yöre halkından edinilen bir diğer bilgi ise, Aksaray istikametinden gelirken, Güzelyurt girişi civarında bugün yok olmuş, eski bir Hıristiyan mezarlığı bulunduğu doğrultusundadır. Bununla beraber bugünkü Kilise Camii (Aziz Gregorious Kilisesi) avlusunda ve de güneybatısı yönünde yine, bugün yok olmuş, eski bir Hıristiyan mezarlığının varlığı edinilen bilgiler arasındadır.

Resim 3.20. Eski mezarlıktan bir mezar taşı (Şahin, 2013)

Resim 3.21. Eski mezarlıktan bir mezar taşı (Şahin, 2013)

Resim 3.22. Eski mezarlıktan bir görünüm (Şahin, 2013)

Resim 3.23. Yeni mezarlıktan bir görünüm (Şahin, 2013)

4. GÜZELYURT GELENEKSEL KENT DOKUSUNDA SOSYAL YAPI ANALİZİ

Bu bölümde sunulan tespitler alanda yapılan anket sonuçlarının ve gözlemlerin değerlendirilmesi ile literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu bölümde incelenen başlıklar, Güzelyurt'un mevcut sosyal yapısını ortaya koyma ve ortaya çıkan verilerin yapılacak koruma geliştirme çalışmalarında yardımcı kaynak oluşturması amacıyla yapılmıştır.

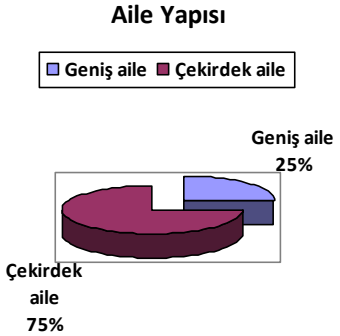
4.1. Demografik Yapı

Demografik yapı; evlilik biçimleri, aile büyüklüğü, baba ile ilgili bilgiler (babanın yaşı, babanın doğum yeri, babanın eğitim durumu, babanın mesleği), anne ile ilgili bilgiler (annenin yaşı, annenin doğum yeri, annenin eğitim durumu, annenin mesleği), çocuklar ile ilgili bilgiler (çocuk sayısı, çocukların eğitim durumu, kız çocuklarının eğitim durumu) alt başlıklarında incelenmiştir.

4.1.1. Aile yapısı

Çalışma alanındaki aile yapıları incelendiğinde geleneksel aile yapısının az da olsa korunduğu ama kent ölçeğinde çoğunlukla çekirdek ailenin yoğun olduğu görülmektedir. Geçmişte daha yaygın olan komşuluk ve akrabalık ilişkileri günümüzde eskiden olduğu kadar yoğun ve iç içe değildir. Mübadeleden sonra Hıristiyan ailenin kalmadığı yerleşimde evliliklerle ilgili adetler Türk ve Müslüman ailelerin adet ve göreneklerine göre gerçekleşmektedir.

Çizelge 4.1. ve Çizelge 4.2. Aile yapısı (Şahin, 2014)

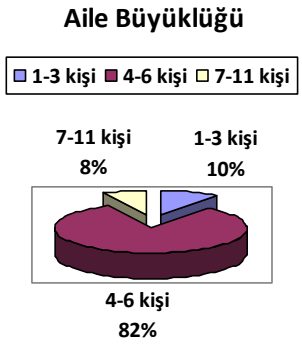
AİLE YAPISI	SAYISI	%
Geniş aile	10	25
Çekirdek aile	30	75
Toplam	40	100

4.1.2. Aile büyüklüğü

Anne, baba, evlenmemiş çocuklar, gelinler, torunlar, dede ve nineden oluşan geniş ailelerin sayısı günümüzde yok denecek kadar azdır. Toplumsal değişim ve sosyo ekonomik nedenler çekirdek aile kurmayı gerekli kılmıştır. Yeni yapım sistemleri ile inşa edilen yeni konut mekanları modern çekirdek aile yaşamının tamamen yerleşmesini sağlamıştır.

Aile büyüklüğünün ve ailelerin yaşam tarzının değişmesi konut birimindeki bazı geleneksel mekanların kullanımını etkilemiştir. Örneğin, hayvancılık veya binek hayvanlarla taşımacılık günümüzde çok azaldığı için evlerin bu hizmetlere yönelik servis mekanları kullanım görmemeye başlamıştır. Sokak ve mahalle arasında kalan fırınlar (tandır), ahır olarak kullanılan tollar, bazı dam ve teraslar günümüzde eskisi gibi kullanım görmemektedir. Aile biriminin günümüzdeki değişen yapısı ile toplum bütünündeki değişiklik, fiziki anlamdaki bu farklılaşmaya neden olmuştur.

Çizelge 4.3. ve Çizelge 4.4. Aile büyüklüğü (Şahin, 2014)

AİLE BÜYÜKLÜĞÜ	SAYISI	%
1-3 kişi arası	4	10
4-6 kişi arası	33	82
7-11 kişi arası	3	8
Toplam	40	100

4.1.3. Baba ile ilgili bilgiler

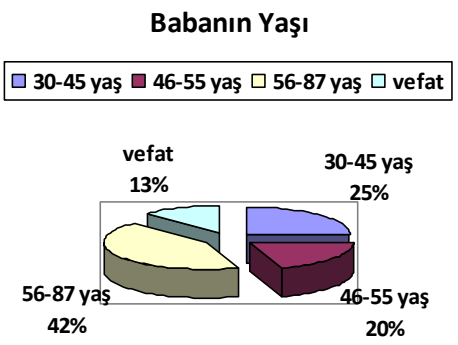
Baba ile ilgili bilgiler, babanın yaşı, babanın doğum yeri, babanın eğitim durumu, babanın mesleği alt başlıklarında incelenmiştir.

Babanın yaşı

Bölgedeki erkeklerin 25-30 yaşlarda evlendirildiği görülmüştür. Bu nedenle baba olma yaşı da genç denebilecek yaşlardadır. Ancak bu gelenek günümüzde gençlerin büyük

kentlere yönelmesiyle birlikte değişmeye başlamıştır. İlçe merkezinde daha çok yaşlı çiftler ikamet etmeye devam etmektedir.

Çizelge 4.5. ve Çizelge 4.6. Babanın yaşı (Şahin, 2014)

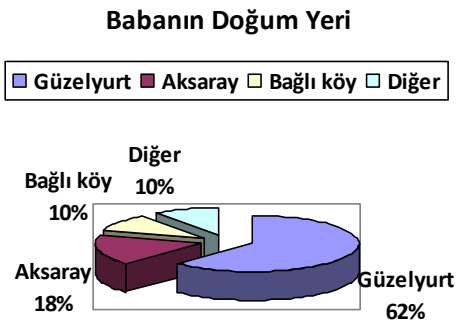

BABANIN YAŞI	KİŞİ SAYISI	%
30-45	10	25
46-55	8	20
56-87	17	42
Vefat	5	13
Toplam	40	100

Babanın doğum yeri

Güzelyurt'ta yaşayan aile reislerinin çoğu Güzelyurt'ta doğmuştur. Mübadele kapsamında gelen ailelerin dışındaki az sayıda yerli ailede babaların doğum yeri Güzelyurt'tur.

Çizelge 4.7. ve Çizelge 4.8 Babanın doğum yeri (Şahin, 2014)

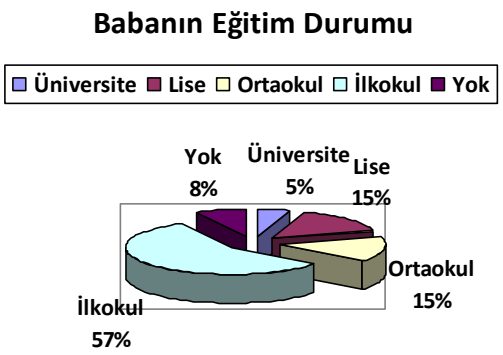
BABANIN DOĞUM YERİ	KİŞİ SAYISI	%
Güzelyurt	25	62
Aksaray	7	18
Güzelyurt'a bağlı köy	4	10
Diğer	4	10
Toplam	40	100

Babanın eğitim durumu

Bölgede yaşayan yetişkin erkeklerin eğitim düzeyi araştırıldığında, ilköğretim seviyesindeki eğitimin büyük ölçüde alındığını, mübadeleden sonraki ikinci ve üçüncü kuşakta bu eğitim seviyesinin giderek yükseldiği sonucuna ulaşılır. İlçenin eğitim

düzeyinin artmasıyla birlikte, iş olanaklarının azlığı nedeniyle eğitim hayatını tamamlayan gençler günümüzde büyük şehirlere iş bulma amacıyla göç etmektedir.

Çizelge 4.9. ve Çizelge 4.10. Babanın eğitim durumu (Şahin, 2014)

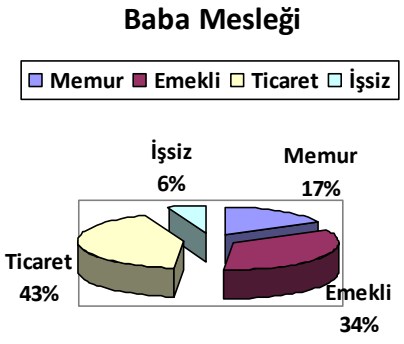
BABANIN EĞİTİMİ	KİŞİ SAYISI	%
Üniversite	2	5
Lise	6	15
Ortaokul	6	15
İlkokul	22	57
Yok	3	8
Toplam	39	100

Babanın mesleği

İlçenin günümüzdeki gelir kaynakları ve mal varlığı genellikle, mübadele sonrası kendilerine verilen bağ bahçe ve mülklerden gelen gelirler oluşturmaktadır. Fakat eğitim düzeyinin artması ve farklı meslek dallarının edinilmesiyle geleneksel meslekler ve gelir kaynakları geri planda kalmıştır.

Günümüzde küçük çapta ticaret yapan esnaf, tarımla veya inşaat işleriyle uğraşan yerli halk yoğundur. 40 yaş altı yeni nesilde memur olanlara rastlansa da bu oran oldukça azdır.

Çizelge 4.11. ve Çizelge 4.12 Babanın mesleği (Şahin, 2014)

BABANIN MESLEĞİ	KİŞİ SAYISI	%
Memur	6	17
Emekli	12	34
Ticaret	15	43
İşsiz	2	6
Toplam	35	100

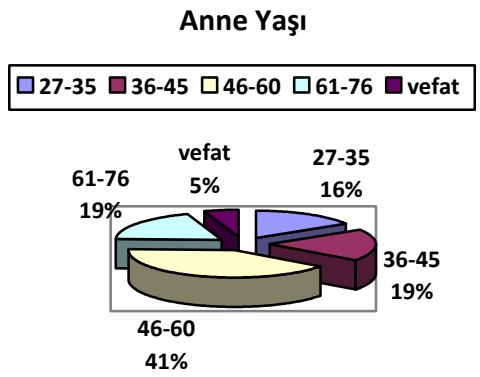
4.1.4. Anne ile ilgili bilgiler

Anne ile ilgili bilgiler; annenin yaşı, annenin doğum yeri, annenin eğitim durumu, annenin mesleği alt başlıklarında incelenmiştir.

Annenin yaşı

İlçedeki kızların evlendirilme yaşı günümüzde eğitim seviyesinin de ilerlemesine bağlı olarak yükselmiştir. Kızları okutma oranı arttığından, evlilik yaşı da geçmişe göre büyümüştür. Genç evlilerin de büyük kentlere yönelmesiyle genç anne sayısı daha azdır.

Çizelge 4.13. ve Çizelge 4.14 Annenin yaşı (Şahin, 2014)

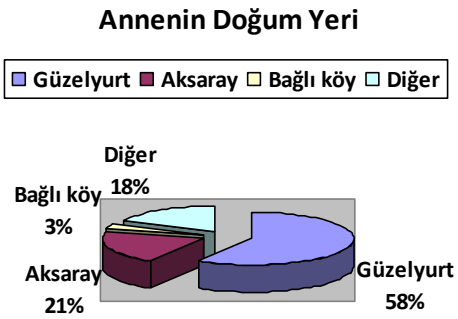

ANNENİN YAŞI	KİŞİ SAYISI	%
27-35	6	16
36-45	7	19
46-60	15	41
61-76	7	19
Vefat	2	5
Toplam	37	100

Annenin doğum yeri

Yapılan araştırmada annelerin tümü bu bölgeden olup, Güzelyurt doğumlular çoğunluktadır. Güzelyurt doğumlu olmayanlarının da yakın çevre doğumlu olduğu görülmüştür.

Çizelge 4.15. ve Çizelge 4.16. Annenin doğum yeri (Şahin, 2014)

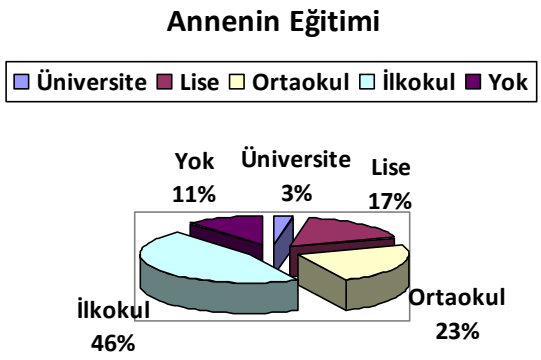

ANNENİN DOĞUM YERİ	KİŞİ SAYISI	%
Güzelyurt	20	58
Aksaray	7	21
Güzelyurt'a bağlı köy	1	3
Diğer	6	18
Toplam	34	100

Annenin eğitimi

İlçedeki annelerin eğitim durumları araştırıldığında ilkokul ve ortaokul seviyesine kadar okuyanların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Yaşlıların bir bölümünde ise, okula gitmeyenlerde görülmüştür. Günümüzde ise kız çocuklarının eğitimine gereken özen verilmektedir, lise ve üniversitede okuyan genç kızlar oldukça fazladır. Güzelyurt'ta sosyal sınıflandırmada cinsler arasında ayrım ve eşitsizlik görülmemektedir.

Çizelge 4.17. ve Çizelge 4.18. Annenin eğitimi (Şahin, 2014)

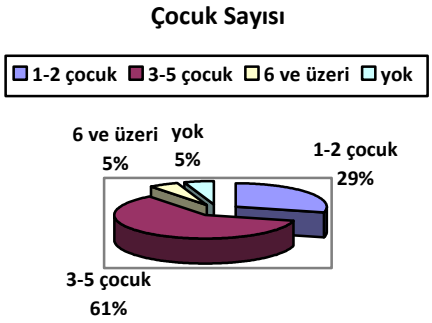

ANNENİN EĞİTİMİ	KİŞİ SAYISI	%
Üniversite	1	3
Lise	6	17
Ortaokul	8	23
İlkokul	16	46
Yok	4	11
Toplam	35	100

Çocukların eğitim durumu

Günümüzde tüm aileler çocuklarını okula göndermektedir. Anket yapılan ailelerin hepsi çocuklarını zorunlu sekiz yıllık eğitim uygulamasına gönderdiği tespit edilmiştir. Birçok genç de yine lise ve üniversite eğitimine devam etmektedir.

Çizelge 4.19. ve 4.20. Çocuk sayısı (Şahin, 2014)

ÇOCUK SAYISI	AİLE SAYISI	%
1-2 çocuk	11	29
3-5 çocuk	23	61
6 ve üzeri	2	5
Yok	2	5
Toplam	38	100

Kız çocuklarının eğitim durumu

Bölgede yapılan anket çalışmasında ailelerin varsa kız çocuklarının erkek çocuklarından genel olarak ayırt edilmeksizin okula gönderildiği tespit edilmiştir. Halkın tüm çocuklarını okula göndermek isteği görülmüştür. Buna rağmen eğitimini yarıda bırakan kız ve erkek çocuklar mevcuttur.

Çizelge 4.21. ve 4.22. Kız çocuklarının eğitim durumu (Şahin, 2014)

KIZ ÇOCUKLARININ EĞİTİM DURUMU	AİLE SAYISI	%
Okuyor	20	65
Okumuyor	11	35
Toplam	31	100

4.2. Sosyal ve Kültürel Yaşam

Sosyal ve kültürel yaşam; konuşulan dil ve Aksaray'ı ziyaret nedenleri alt başlıklarında incelenmiştir.

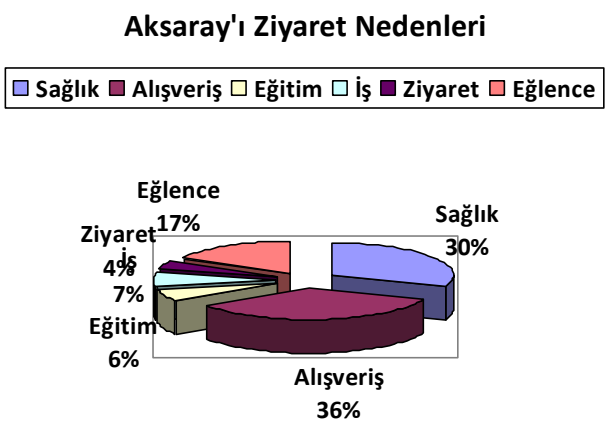
4.2.1. Konuşulan dil

Güzelyurt genelinde konuşulan tek dil Türkçedir. Kentin mübadele öncesi sakinleri olan Karamanlıların da konuşma dilinde Türkçeyi kullandığı fakat Grek harfleriyle yazdıklarına bu çalışmanın ilgili bölümlerinde yer verilmiştir. Geleneksel Güzelyurt evlerinin bazılarında bu şekilde Karamanlıca yazılmış kitabeler bulunmaktadır.

4.2.2. Aksaray'ı ziyaret nedenleri

Güzelyurt ilçe merkezinde ihtiyaçların karşılanamadığı noktada Aksaray'a gidilmektedir. Aksaray'a gitmeyi gerekli kılan bu ihtiyaçlar; alışveriş, sağlık, eğitim, iş, eğlence ve diğer sosyal aktivitelere dair ihtiyaçlar olarak sıralanabilir.

Çizelge 4.23. ve Çizelge 4.24. Aksaray'ı ziyaret nedenleri (Şahin, 2014)

AKSARAY'I ZİYARET NEDENLERİ	KİŞİ SAYISI	%
Sağlık	25	30
Alışveriş	29	36
Eğitim	5	6
İş	6	7
Ziyaret	3	4
Eğlence	14	17
Toplam	82	100

4.2.3. Toplu törenlerin yapıldığı yer

İlçede düğün, nişan, kına gecesi gibi aktiviteler daha çok yaz aylarında, evlerin avlu cephesinin baktığı sokak veya çarşı meydanında tüm ilçe halkının davet edildiği

organizasyonlarla kutlanmaktadır. İlçede yapılan belediye düğün salonunda da kışın düğünler yapılmaktadır. Taziye gibi toplantılar ise, evlerde, avluda kabul edilmektedir.

4.2.4. El sanatları ile uğraşma

İlçede unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlar mevcuttur. Eskiden yaygın şekilde yapılan çömlekçilik ve demircilik sanatları günümüzde yapılmamaktadır. İlçenin son nalbandı Veyis dayı 2014 yılında vefat etmiştir.

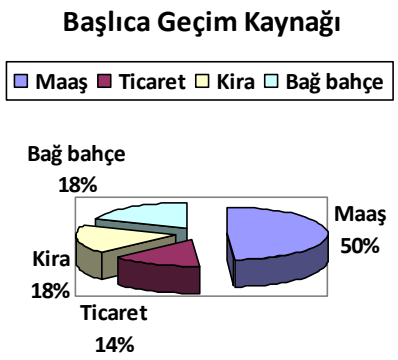
4.3. Gelir ve Üretim Durumu

Gelir ve üretim durumu; başlıca geçim kaynağı, ticaretin türü, evde yiyecek üretilmesi durumu, sosyal güvence alt başlıklarında incelenmiştir.

4.3.1. Başlıca geçim kaynağı

İlçede yaşayan halkın büyük bölümü bağ, bahçe, konut gibi mal varlığına sahiptir. Bunun yanında yerli halkın bir kısmı küçük çapta ticaretle uğraşmaktadır. Bunların yanında diğer bir geçim kaynağı da Belediye veya diğer kamu kuruluşlarında çalışanların maaşıdır. Bazı ailelerde arazi kazancının yanın da maaş da aile gelirine katkıda bulunmaktadır.

Çizelge 4.25. ve Çizelge 4.26. Başlıca geçim kaynağı (Şahin, 2014)

BAŞLICA GEÇİM KAYNAĞI	AİLE SAYISI	%
Maaş	24	50
Bağ bahçe	9	18
Ticaret	7	14
Kira	9	18
Toplam	49	100

4.3.2. Ticaretin türü

İlçenin çarşı meydanında küçük çapta bir ticaretin varlığı söz konusudur. Çarşı meydanında yer alan sıra dükkânlar ticaretle uğraşan esnaflara aittir. Marketler, giyim mağazaları, kırtasiye, lokanta ve kahvelerin yer aldığı ticaret meydanı, ilçedeki ticari faaliyetin tümünü barındırır. Eskiden çevre yerleşimler tarafından da büyük rağbet gördüğü anlatılan Güzelyurt günümüzde sadece küçük çaptaki bu ticari faaliyetlere sahiptir.

4.3.3. Evde yiyecek üretilmesi durumu

Evde yiyecek üretilmesi geçmişte olduğu gibi günümüzde de genelde devam etmektedir. Günümüzde de evde üretimi devam eden yiyeceklerin arasında tarhana, bulgur, erişte, mantı, çömlek peyniri, yufka (şepe) bulunmaktadır. Bununla birlikte bahçelere ekilen sebze ve meyveler de görülür. Ayrıca kış için konserveler, reçeller, pekmez, kurutulmuş sebze, turşu gibi yiyecekler de yapılmaktadır.

Eskiden beri kısmen devam eden bir gelenek de sokak ve mahalle aralarındaki fırınlarda (tandırlar) yapılan "Gelveri Ekmeğidir". Hamurunu kendilerinin hazırladıkları bu ekmek, günümüzde de nadiren yapılmaktadır.

Çizelge 4.27. ve Çizelge 4.28. Evde yiyecek üretilmesi (Şahin, 2014)

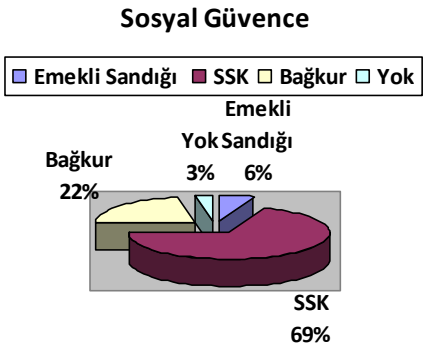

EVDE YİYECEK ÜRETİLMESİ	AİLE SAYISI	%
Evet, üretiliyor	12	33
Hayır, üretilmiyor	24	67
Toplam	36	100

4.3.4. Sosyal güvence

Yapılan çalışmada birçok ailenin sosyal güvencesinin olduğu görülmüştür. Kamu kurumunda çalışanların Emekli Sandığına diğerlerinin ise SSK ve Bağkur güvencesine tabi oldukları tespit edilmiştir.

Çizelge 4.29. ve Çizelge 4.30. Sosyal güvence (Şahin, 2014)

SOSYAL GÜVENCE	AİLE SAYISI	%
Emekli sandığı	2	6
SSK	25	69
Bağkur	8	22
Yok	1	3
Toplam	36	100

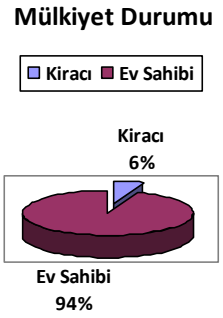
4.4. Konut ve Mülkiyet Durumu

Konut ve mülkiyet durumu; mülkiyet durumu, ev sahipleriyle ilgili bilgiler (ev sahiplerinin eve sahip olma şekli), kiracılar ile ilgili bilgiler (kiracıların ödediği aylık kira miktarı, ev sahibini tanıma durumu, kira kontratının varlığı) ile mahallede oturma nedenleri alt başlıklarında incelenmiştir.

4.4.1. Mülkiyet durumu

Bölgedeki geleneksel evlerde oturanların çoğunluğunu ev sahiplerinin oluşturduğu öğrenilmiştir. Kullanım görmeyen geleneksel bazı evlerin de sahipleri tarafından kapatıldığı görülmüştür. Kiracı olan kullanıcıların da birçoğunun, kentte çalışan memur veya öğrenciler olduğu tespit edilmiştir. Bazı büyük evlerin odalarının farklı kullanıcılara kiraya verildiğine de rastlanır. Böyle durumlarda ev sahibi ile kiracının aynı konutu paylaştığı durumlar da görülür.

Çizelge 4.31. ve Çizelge 4.32 Mülkiyet durumu (Şahin, 2014)

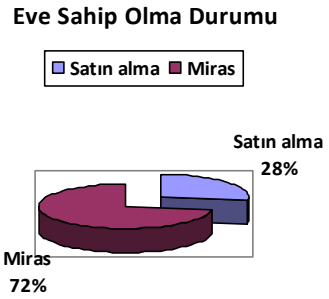

MÜLKİYET DURUMU	AİLE SAYISI	%
Kiracı	2	6
Ev sahibi	34	94
Toplam	36	100

4.4.2. Ev sahipleri ile ilgili bilgiler

Geleneksel Güzelyurt evlerinin özgün kullanıcıları 1924 Nüfus Mübadelesi ile Yunanistan'a gönderilen Hıristiyan Karamanlı halktır. Bu tarihten sonra ise, bilinen ilk sahiplerinin mübadele ile Güzelyurt'a yerleşmiş olan muhacirlerdir. Mübadele ile uygulanan mal değişimi politikasında, muhacirlere geldikleri yerde sahip oldukları mal varlığı karşılığı Güzelyurt'ta Karamanlı halktan arda kalan konut, bağ, bahçelerden verilmiştir. Evlerin bugünkü sahipleri ise mübadeleden sonrası kullanıcılardan miras yoluyla edindikleri bu konutların ikinci veya üçüncü kuşak ev sahipleridir.

Çizelge 4.33. ve Çizelge 4.34. Eve sahip olma durumu (Şahin, 2014)

EVE SAHİP OLMA DURUMU	AİLE SAYISI	%
Satın alma	8	28
Miras	21	72
Toplam	39	100

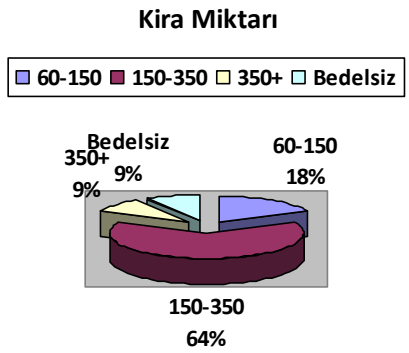
4.4.3. Kiracılar ile ilgili bilgiler

Kiracılar ile ilgili bilgiler; kiracıların ödediği aylık kira miktarı, ev sahibini tanıma durumu, kira kontratının varlığı alt başlıklarında incelenmiştir.

Kiracıların ödediği aylık kira miktarı

Kiraya verilen geleneksel evlerin kira bedelleri diğerlerine göre düşüktür. Bunun nedeni geleneksel konutların günümüzde sağlıksızlaşarak, konfor standartlarını taşımaz duruma gelmesidir. Odaları kiraya verilmiş bazı büyük geleneksel evler de mevcuttur.

Çizelge 4.35. ve Çizelge 4.36. Kira miktarı (Şahin, 2014)

KİRA MİKTARI	AİLE SAYISI	%
60-150 TL	4	18
150-350 TL	14	64
350 TL üzeri	2	9
Bedelsiz	2	9
Toplam	22	100

Ev sahiplerini tanıma durumu

Küçük ve toplu bir yerleşim olan Güzelyurt'ta kiracıların tümü ev sahiplerini tanımaktadır. Ev sahiplerinin bazılarının akrabalarının olduğu, bazılarının ise sadece tanıdıkları olduğu görülür.

5.GELENEKSEL GÜZELYURT (GELVERİ) EVLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

5.1. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) Evlerinin Şehir Dokusu Düzlemindeki Yeri

İlçenin sahip olduğu geleneksel konut dokusu ile kentin genel yerleşim özellikleri bu başlık altında ele alınmıştır. Güzelyurt'un özgün yerleşim ve konut dokusunu oluşturan karakteristik özellikleri bu bölümde açıklanacaktır.

5.1.1. Parsellerin oluşumu ve kullanım biçimleri

Güzelyurt geleneksel kent dokusu topografik ve jeolojik oluşumlardan dolayı düzenli parsel oluşumlarına sahip değildir. Geleneksel tarihi dokuyu barındıran Aşağı ve Yukarı Mahalle'de parsel oluşumlarında topografik verilere ve yeryüzü şekillerine uyum sağlayan parsel oluşumları hakimdir. Özellikle topografyanın Manastır Vadisi olarak tanımlanan sit alanına doğru farklılaşmasıyla Aşağı Mahalle'deki parsel oluşumları ve kullanım biçimleri tümüyle doğaya uyum sağlamış biçimdedir.

Yukarı Mahalle ve çevresinde yer alan geleneksel tarihi yapı çoğunlukla taş yığma yapılardan meydana gelmektedir ve bu bölgenin oturduğu alan yer şekilleri bakımından daha düzlük bir alana yayılmıştır. Daha çok 19. yüzyılın üçüncü ve dördüncü çeyreğine tarihlenen bu yapılar, sıralı, bitişik, ayrık olmak koşuluyla daha düzenli bir yapılaşma ve yayılma alanı sergilemiştir. Etrafı tamamen yol veya sokakla ilişkili ada parseller, iki komşu parsel arasında kalan ve cephelerde yol-sokak bağlantıları olan ara parseller, tek yönde komşu parsel ilişkisi olan köşe parseller ve çift yönde komşu parsel ilişkisi olan köşe parseller Yukarı Mahalle'de görülen parsel oluşumlarıdır.

Aşağı Mahalle Manastır Vadisi'ne doğru kotun düştüğü, topografyanın değiştiği ve tüf yapı taşlarının hakim olduğu alana doğal bir biçimde yayılım göstermiştir. Bu bölgede organik sokak oluşumları ve doğanın bir parçası gibi görünen yapılaşmalar yoğundur. Kaya oyma yapıların ve sonraki dönemlerde inşa edilmiş yığma yapıların yoğunlukta olduğu bu alanda tamamen doğaya göre şekillenen yapı ve parsel oluşumları hakimdir. Kot farkından dolayı üç yönü, iki yönü ve da bir yönü topografyayla sınırlı parseller görülür.

Güzelyurt kent dokusunda önceden planlanmayan ve topografyanın da etkisiyle organik bir dokuda gelişen geleneksel mimariyi oluşturan ana elemanlar geleneksel konut birimleridir. Merkezi ve yüksek kesimlerde gösterişli ve büyük konutlar yer alıyorken, eteklerde ve sokak içlerinde daha sade küçük konutlar yer almaktadır.

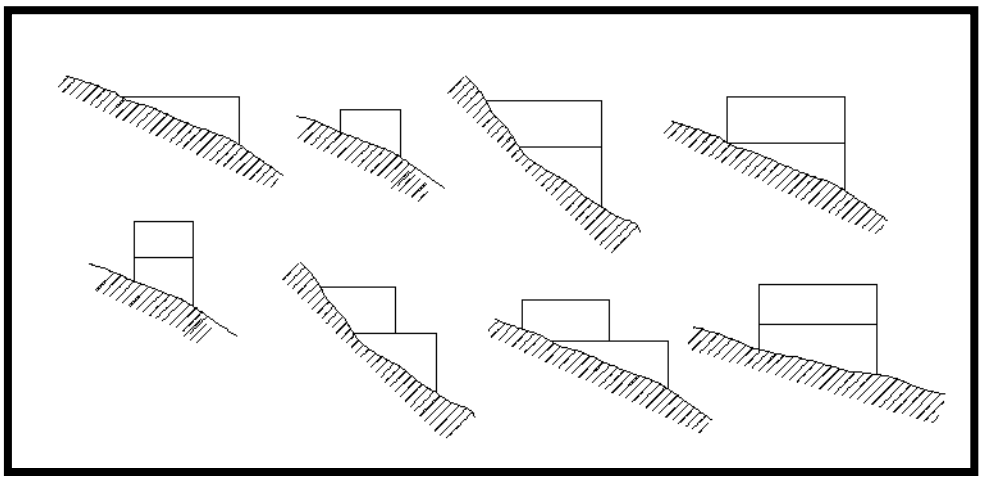
5.1.2. Topografyanın etkisi

Kapadokya'nın Birincil Derecede Volkanik Yükseltiler Bölgesi ve Antik Plato Bölgesinde yer alan Güzelyurt; magmatik kayaçların, püskürük lavların oluşturduğu bir jeolojik yapı üzerine konumlanmıştır. Hasan, Erciyes ve Melendiz sönmüş volkanlarının ürünü olan Kapadokya Bölgesi'nin bu özelliği tarih boyunca buradaki yerleşime ve yöresel özgün yapı oluşumuna imkan sağlamıştır. Topografik etkiler ve tüflerin oyulabilme özelliğinden yararlanılarak birçok sığınma, barınma ve ibadet mekanı oluşturulmuştur. Topografik ve jeolojik faktörlerin yapı biçimlenişi, formları yapı sistemleri ve teknikleri üzerindeki etkileri Kapadokya'nın doğal ve kültürel mirasının oluşmasında büyük rol oynamıştır. Doğal yeryüzü şekillerine ve yapısına uyum sağlayarak meydana getirilen bu kültürel ve doğal miras, mimari ve doğal özellikleriyle bir bütünlük oluşturan Kapadokya Bölgesi'nin Göreme, Zelve, Uçhisar Güzelyurt (Gelveri) yerleşimlerinde yoğun bir şekilde görülmektedir. Peribacaları olarak adlandırılan rüzgâr aşındırmaları ile meydana gelmiş andezit başlıklı konik yapıdaki tüfler veya başlıksız konik oluşumlar Kapadokya Bölgesinin genel karakterini meydana getiren doğal yeryüzü şekilleridir.

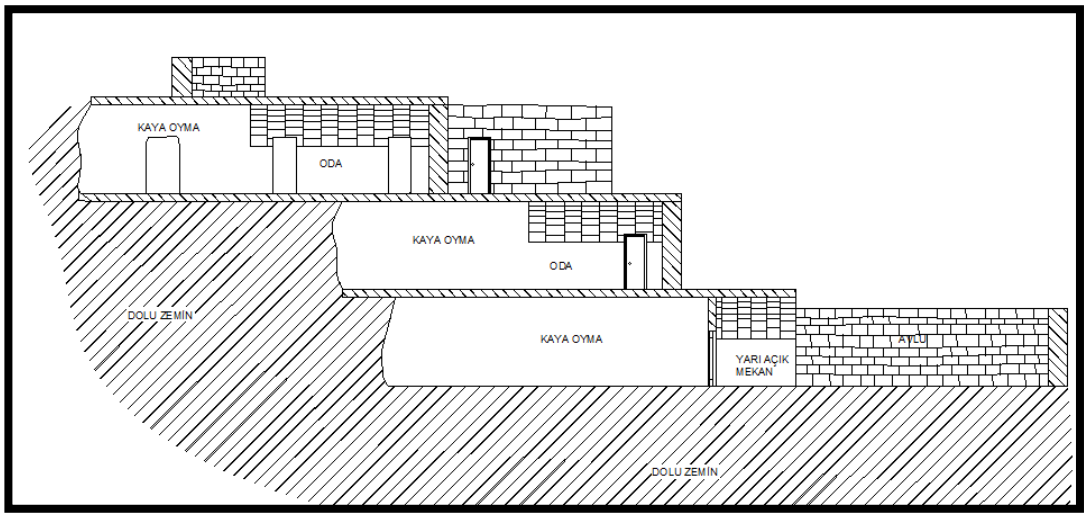
Güzelyurt'ta eğimli topografya, kaya oyma ve kaya oyma + yığma konutların biçimlenmelerini belirleyen önemli bir etkendir. Kaya oyma katın üzerine inşa edilen yığma katlar topografyanın özelliğinden faydalanılarak oluşturulmuştur. Eğimli topografyada yer alan iki katlı yığma evlerde ise giriş katının ve üst katın sokak veya yolla ilişkisinin belirleyicisi topografyadır. Özellikle Aşağı Mahalle'de eğimli zemin üzerine kademelenerek yükselen kaya oyma ve yığma yapı gruplarından oluşan tasarımlar söz konusudur. Bu tür bazı yapılarda alt kot düzleminde giriş katı üst kot düzleminde de son kat yer alır. Kaya oyma zemin katların üst katla içeriden bağlantısının olmadığı örneklerde yığma birinci kata dışarıdan bir merdivenle ulaşılmaktadır. Bu evlerin bir kısmı tek katlı olarak inşa edilmiş, mekan gereksinimi oldukça üst kata ve topografyanın elverdiği ölçüde yatayda yeni hacimler eklenerek genişletilmiş konutlardır. Topografya etkisi ve de parselin başlangıcı ve bitişi arasındaki kot farklarından dolayı, birinin avlusu diğerinin damı olan

birbiri içine geçmiş birçok kaya oyma ve kaya oyma + yığma konut oluşumlarına Aşağı Mahalle'de yoğun bir şekilde rastlanmaktadır (Şekil 5.1 ve Şekil 5.2).

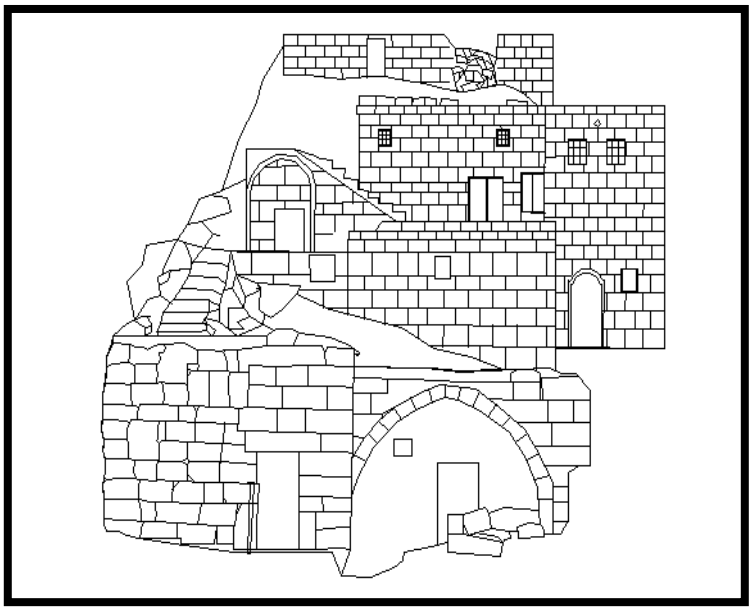
Yığma iki kattan oluşan Güzelyurt evlerinin yamaçlarda yer alanlarında yine ilk katın topografyaya göre biçimlenerek desteklendiği örnekler görülür. Bu giriş katlarında zemin oyularak giriş katlarındaki ahır, depo gibi servis mekânları elde edilmiştir. Doğal yapıyı ve yer yüzü şekillerini de tasarıma dahil edilmesiyle oluşmuş şehir dokusunun önceden planlanmadığı ve geleneksel yapım teknikleri ile doğayla bütünleşerek oluştuğu anlaşılmaktadır (Şekil 5.3).

Şekil 5.1. Topografya etkisi ile biçimleniş (Şahin, 2014)

Şekil 5.2. Topografya faktörü ile dam ve teras oluşumu (Şahin, 2014)

Şekil 5.3. Topografya faktörünün cepheye yansıması (Şahin, 2014)

5.1.3. Kat adetleri ve yükseklikleri

Güzelyurt'taki geleneksel yığma taş konut mimarisi tek katlı veya iki katlı olarak inşa edilmiştir. Kat sayıları evlerin büyüklükleri ile kullanıcı arasındaki ilişkiyle doğru orantılıdır. İki katı da yığma taş yapım sisteminin yanı sıra, birinci katın kaya oyma mekanlardan oluşmuş servis hacimlerini de içeren örnekleri bulunmaktadır. Parselin başlangıç ve bitimi arasında kot farkı olan yapılarda alt katın ve üst katın sokakla ilişkisi ayrı ayrı sağlanabilmiştir. Bu durumdaki yapılarda alt kat ve üst kat arasındaki bağlantı kesildiğinde bağımsız bir üst kat kullanımı oluşturulabilmektedir.

Zemin katta yer alan çoğunlukla tonoz üst örtü sistemi kullanılarak geçilen, genellikle servis mekanları olarak kullanılan hacimlerin 3,50 metreye kadar kat yüksekliklerine rastlanabilir. Bazı örneklerde tandır, ahır, depo, samanlık olarak kullanılan bu bölümler, evlerin yakınında tekil olarak inşa edilmiş, tek bir tonoz açıklığının oluşturduğu mekanlar şeklinde de görülebilir. Geleneksel adıyla "tol" olarak adlandırılan bu yapıların yükseklikleri 3,50 m ile 4,50 m arasındadır. Genellikle iki veya üç tonoz açıklığı ile geçilen kullanım katların da ise yükseklik servis mekânlarınınkine ve alt kattaki yaşama birimlerine yakın boyuttadır. Çok az örnekte ahşap kirişleme ile geçilmiş üst katlar bulunsa da bu üst örtüler genellikle yıkılmış çökmüş durumdadır.

5.2. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) Evlerinde Plan Düzeni

Geleneksel evlerin plan oluşumlarında özgün kullanıcılarının ve onlara ait gereksinimlerin rolü etkilidir. Bu tez çalışması kapsamında tarih süreçlerinde ayrıntısıyla verilen Kapadokya Bölgesi tarihi ve Güzelyurt tarihi incelendiğinde bölgenin çeşitli kültürlerin, farklı yaşayış, inanç ve yapıdaki toplumların hüküm sürdüğü bir yerleşim yeri olduğu sonucuna ulaşılır. Özgün kullanıcılarına göre şekillenmiş tarihi yapılar sonraki dönemlerde de yine aynı veya farklı işlevlerle kullanım görmüştür. Yapının kullanıcılarının sosyokültürel yapısı farklılaştıkça gereksinimler ve yaşayış biçimleri değişmiştir. Bu durum da geleneksel konut birimine yapılan çeşitli müdahaleleri beraberinde getirmiştir.

Gelveri evlerinin plan düzenini incelediğimizde genel biçimlenişin yanı sıra yapı tekniğine göre plan tiplerinin de farklılaştığı görülür. Örneğin kaya oyma mekânların yatayda ve düşeyde birbirini gelişigüzel takip eden, birbiri arasında geçişlerin sağlandığı hacimlerden meydana geldiği görülür. Bu tip yapılarda biçimlenişin genel bir ortak karakter özelliğine rastlanmaz.

Kaya oyma mekanların yığma taş sistemle yatayda bir arada olduğu yapılarda tonoz açıklık topografyadan dolayı arkadaki yüzey şekline dayanır, burada yığmanın yapının uzantısı şeklinde olarak kaya mekan oyularak yapı genişletilmiştir. Yığma yapının topografik özelliklerden dolayı yeryüzüne dayandığı örneklerde genellikle bu şekilde oluşturulmuş oyma mekanlar mevcuttur. Bu tür aynı yatay düzlemde yer alan kaya oyma + yığma yapıların, ilk dönem kaya oyma mekânlarının önüne, sonraki dönemlerde eklenen yığma hacimlerle de oluştuğunun açıklanabilirliği kuvvetle muhtemeldir.

Tek katlı yığma yapıların plan düzenleri incelendiğinde ise kapı veya serbest açıklıkla aralarında geçiş sağlanan tonoz mekanların yan yana gelmesiyle oluşan yapı tipleri mevcuttur. Özgününde tuvalet, mutfak gibi hacimlerin olmadığı, bazı ihtiyaçların nişlerle sağlandığı, bazılarında taş sekilerin yer aldığı bu yapıların birçoğuna sonraki kullanım dönemlerinde iç mekandaki bölme elemanlarla tuvalet, mutfak, banyo gibi mekanlar oluşturulmuş veya bu mekanlar için yapıya yeni hacimler eklenmiştir.

Geleneksel Güzelyurt evlerinin iki katlı ve daha gösterişli yapıda olanlarının daha çok ticaretle uğraşan, maddi durumu iyi Hıristiyan Karamanlılara ait olduğu söylenebilir. Bu

evlerin genel yapı karakteri üst örtü sistemi olarak atkılı tonoz kullanılarak geçilen birbirine yakın büyüklükteki açıklıkların bazen yan yana gelmesiyle bazen de iç sofa olarak adlandırılabilecek benzer büyüklükteki bir ara mekanla bağlantılı olarak bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bir diğer plan oluşumu ise yine tonozla geçilen bu açıklıkların bir avlu etrafında servis mekanları ile ilişkilendirilerek oluşmuş plan tipleridir. Giriş katları bu şekilde avlu etrafında biçimlenen konutların birinci katları da yığma yapım sistemine uygun olarak bazı zemin kat hacimleri üzerinde veya topografya üzerinde devam etmiştir.

Güzelyurt geleneksel konut mimarisini içinde bulunduğu Kapadokya Bölgesi ve mimarisinin dayandığı tarihsel süreç de göz önünde bulundurularak özgün kullanıcısına yönelik kültür bağlamında incelemek ve tanımlamaya çalışmak doğru olacaktır. Bu kapsamda, çoğunlukla 19. ve kısmen de daha eski dönemlere kadar tarihlendirilebilecek Güzelyurt Geleneksel Konut dokusunu neredeyse tamamı Hıristiyan olan ve diğer bölümlerde yer verildiği üzere etnik kökenleri ile ilgili haklarında çeşitli tartışmalar bulunan Karamanlı halkının kültürü göz önünde bulundurularak incelemek doğru olacaktır.

Tarih boyunca çok çeşitli kültürleri içeren bu coğrafyadaki tipolojik çözümlemenin yapılabilmesi için yapının özgün işleviyle kullanımına ait tarihsel dönemin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu coğrafyadaki dönemlemeyi yapabilmek, yapılar ait olduğu dönem ve o döneme ait yerleşik kültürün bağlamlarıyla değerlendirmek doğru olacaktır. Çünkü tarih süreçlerinde her dönem farklı kültürel etkileri ve yaşam biçimlerini barındırmıştır. Aynı dönem yapılarında farklı kültürel izler görülüyorsa, o dönemin toplumsal yapısı incelenmelidir. Farklı ve köklü kültürlerin aynı coğrafyadaki biraradalığının etkilerinin o coğrafyaya ait mimari üzerinde de görülmemesi olanaksızdır. Bu yüzden yapıyı, salt son dönem (günümüze en yakın tarihlendirme) kültürüne atfetmek tarihi yapıya ve yaşadığı tarih süreçlerine haksızlık oluşturmaktadır. Eski tarih devirlerine ait birçok eserin günümüze değin ayakta kalamaması normal bir olgu olduğu gibi, kesintisiz tarih süreçlerinde bir sonraki kültürün eski kültürlerin özelliklerini bünyesinde barındırması beklenir, dolayısıyla sonraki dönem mimarilerinde de eski dönem kültürlerinin izlerinin görülmesi kuvvetle muhtemeldir. Tarihi Güzelyurt yerleşimi bu yaklaşımla incelenmesi gereken bir doku bütünlüğüdür.

Geleneksel Güzelyurt kent dokusu incelendiğinde konut birimine ait günümüze kalan örneklerden bazılarının 19. yüzyıla ait olduğu kanısına kitabelerinden ulaşılabilmektedir.

Fakat yukarıda bahsedilen özelliklerden dolayı Aşağı Mahalle olarak adlandırılan en erken yerleşimleri barındıran bu bölgedeki ilkel yapıların, Bizans hakimiyetinin son dönemlerine (M.S. 9. yüzyıl) değin izler taşıdığı düşünülmektedir. 11 ve 12. yüzyıldan itibaren Selçuklu ve sonrasında da Osmanlı egemenliği altında kalmış bölgenin sakinlerinin, neredeyse tamamına yakını daima Hıristiyan'dır. Bu halkın etnik kökeninin ise, tarihsel süreçlerde ayrıntısıyla değinildiği üzere, Bizans (Doğu Roma) Dönemine kadar dayandığı iddia edilen, ancak Selçuklu ve Osmanlı kültürleri etkisinde uzun yıllar kalarak bu kültürü de kısmen benimsemiş (Karamanlılar) yerli halkın oluşturduğunun kanısına varılır. Dolayısıyla, *özgün geleneksel dokunun Bizans'a kadar ulaşan ve de kısmen doğu kültürlerinin etkisinde de kalarak, yerel kültürlerle beslenerek oluşmuş Anadolu Mimarlığı diyebileceğimiz; karma kültürlerin sentezi olarak meydana gelmiş olabileceği yargısına ulaşılabilir.*

5.2.1. Açık- yarı açık çok amaçlı mekanlar

Açık mekanlar

Avlu

Güzelyurt geleneksel evlerinde mekan kurgusu açık, yarı açık ve kapalı mekanlardan oluşmaktadır. 19. yüzyıla tarihlenen konut birimlerinin bir bölümü avluludur. Avlu, bütün yaşama mekanlarının ortak alanı durumundadır. Arazi yapısına uygun olarak zeminleri farklı kotlarda yer alan yapılarda bir yapının avlusundan diğer yapının damına ulaşılabilen örneklere rastlanır. Bu şekilde alt kottaki yapıya ait damın, üst kota ait açık veya yarı açık mekan görevinde kullanılması yapılar arasında işlevsel bir bağ oluşturmuştur [116].

Samanlık, depo, tandır, ambar, tuvalet gibi servis mekanları avlu içerisinde konumlanmıştır. Avlu birimi Kapadokya'da, Güney Doğu Anadolu evlerindeki gibi biçimlenişin ana elemanını oluşturan çok amaçlı mekan görevinde değildir. Bu bölgede avlu genellikle, mülkiyeti tanımlayan ve sokakla ilişki kuran yardımcı mekandır.

Avluluda yer alarak bir tarafında konumlanan, üç tarafı kapalı bir yüzü avluya açılan nişlerde tandır biçimindeki ocakların varlığı dikkat çeker. Bu tandırlar kaya oyma veya yığma taş tekniğinde de olabilir. Tandırın avlu içerinde kaya veya taştan yapılmış bir nişte

çözümlendiği tipin dışında, mekanın içinde zemine gömülü geleneksel kuyu tandırlara da rastlanır.

Avlunun evin ön tarafında olduğu örneklerde avlu sokakla ilişkiyi sağlamış ve sokaktan avluya doğrudan girilmektedir. Avlunun evin arkasında konumlandığı 19. yüzyıla tarihlenen Güzelyurt evlerin genellikle sarp kayakların uç noktasında yer almış ve ön cepheleri Manastır Vadisi'nin bulunduğu Aşağı Mahalle'ye yönelmiş ve vadiyi yukarıdan izlemektedir. Bu durumda avlu yalnızca açık ve yarı açık mekanları barından bir ortak alan olmanın dışında özel yaşam alanı olarak bir nevi mahremiyeti ve de aitliği sağlayan yapı öğesidir. Avlu girişleri ahşap kapı ve kemerli veya yekpare bir düz atkı ile sağlanır. Yöreye özgü geleneksel taş motifler bu giriş kapılarını bezemektedir.

Resim 5.1. Avluda yer alan servis birimleri (Şahin, 2014)

Güzelyurt evlerinde arazinin kot farkından ve üst kotta konumların yapının bir miktar geri çekilmesinden dolayı bazen de kat farkından dolayı bazı evlerin damı üst kottaki evin terası olarak kullanılmaktadır. Bu teras bazı evlerde demir korkuluk ile sınırlandırılmış, bazılarında ise serbest bir kullanım alanı olarak kalmıştır. Üst kattaki teras da kısmen alt kattaki avlunun işlevi görülür. Terasa avludan çıkılabilen tek kollu bir merdivenle ulaşılabildiği gibi direkt üst katla ilişkili teraslar da bulunmaktadır (Resim 5.1). Teraslar avlu kadar gelişmiş mekanlar olmasa da bahçe ve açık alan görevini üstlenmiş birimlerdir.

Taş parapet seviyesine kadar toprak örtülü damlardan yağmur suyu tahliyesi parapetin başlangıç seviyesinde yer alan taş çörtenlerle sağlanır. Bu toprak damlarda toprağı

düzeltmek ve ezmek için "*loğ taşı*" denen silindirik taş kullanılır. Sıkıştırılan toprak yağmur suyunun geçişini bir miktar önler.

Bazı konak tipi, gelişmiş evlerde üst örtüsünün kırma ve taş kaplama olması, oldukça az görülen birkaç örnekte ise ahşap kirişleme olması dışında Güzelyurt evlerinin çoğunun düz toprak damlı olduğu görülür. Orijinalinde toprak olan bu damlara bazı evlerde müdahaleler sonucu beton atılmıştır.

Yarı açık mekanlar

Tol

Avlulu Geleneksel Güzelyurt evlerinde avluyla ilişkili olarak, avlusuz tiplerde ise ya evin alt katında ya da yan duvarına bitişik olarak konumlanmış yarı açık mekânlar dikkat çeker. Bu mekanların oluşumları ve de işlevleri incelendiğinde farklı durumlarla karşılaşılır. Avlusuz tiplerde genellikle ocak, tandır, depo, samanlık amaçlarıyla kullanılan bu birimlerin daha önceki dönemlerden kalan hacimler olduğu kanısına varılır. Bölgesel adıyla "tol"[8] (alaçık) olarak isimlendirebileceğimiz bu tek yöndeki bağımsız, tonozlu açıklıklar ya da üzerine konut biriminin inşa edildiği kaya oyma hacimler sonraki dönemlerde yapılan gelişmiş geleneksel konut birimlerinin servis mekanı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Avlulu tiplerde ise, yarı açık mekan olarak üç tarafı kapalı bir yüzü avluya açılan nişlerde tandır biçimindeki ocakların varlığı dikkat çeker. Tol ve örtme gibi yarı açık kullanım mekanı geleneği sonraki dönem Gelveri konutlarında da devam etmiştir (Resim 5.2).

[8] Tol Aksaray yöresinde yerleşim yeri, küçük yerleşim birimi anlamına gelecek biçimde de kullanılmaktadır. Aksaray'a bağlı Selecitol, Aratol köylerinin yerleşim yeri manasına gelen tol kelimesiyle birleşerek bu ismi aldığı düşünülür.

Resim 5.2. Servis hacmi olarak kullanılan bir tol birimi (Şahin, 2014)

Örtme

19. yüzyıla tarihlenen Geleneksel Güzelyurt evlerinin bazılarında da nadiren alt kat üst kat planına uygun, üç tarafı kapalı, ön yüzü açık bir yarı açık mekan olarak avluyla ilişkilendirilmiştir (Resim 5.3). Bir nevi eyvan ya da "örtme" görevinde olan bu alt kat mekânının yazın oturma alını olarak kullanıldığı görülür. Bu yapıların, ilk dönem yapıları olan kaya oyma yapıların üzerine yığma tekniğinde inşa edilen örneklerin ardılları olduğu yönünde fikir yürütmek mümkündür.

Resim 5.3. Avluda yer alan bir örtme mekanı ve tandır (Şahin, 2014)

Divanhane

Güzelyurt (Gelveri) Geleneksel evlerinin yarı açık bir mekanı olarak incelenmesi gereken bir bölüm de "divanhanedir." Yarı açık bir iç sofa görevinde bir kullanım içeren divanhane, 19. yüzyıla tarihlenen ve Güzelyurt evlerinde nadiren görülen bir eleman olsa da Kapadokya Bölgesi 19. yüzyıl yapılarında bu mimari öğeye rastlanmaktadır [116].

Resim 5.4. Divanhaneli (yarı açık iç sofalı) geçiş dönemi Gelveri evi (Şahin, 2014)

Revaklı dış sofa

Gelveri geleneksel konut mimarisinde, geçiş dönemi yer üstü yapılarında bir takım yarı açık mekan kurgusuna rastlanır. Bu mekan oluşumu ile kendi içinde özelleşerek, tez kapsamında ayrı bir dönem ve sınıflandırmada ele alınan yapılar geçiş dönemi yapıları olarak incelenmiştir. Dış sofa oluşumunun revaklı bir mekan hissiyle bütünleşerek girişi ve ön cepheyi vurguladığı, aynı zamanda bu cephede yarı açık bir kullanım alanı oluşturduğu yapılar, Güzelyurt plan tipolojisi incelemelerinde geçiş dönemi konut birimleri olarak bu çalışma kapsamında ele alınmıştır (Resim 5.5 ve Resim 5.6).

Resim 5.5. Geleneksel Gelveri evinde revaklı dış sofa (Şahin, 2014)

Resim 5.6. Geleneksel Gelveri evinde revaklı dış sofa (Şahin, 2014)

Balkon

Güzelyurt Geleneksel konut birimi ve tipolojik gelişimleri incelendiğinde balkonlar da 19. yüzyıla tarihlenen konut yapılarında yarı açık mekan olarak kurgusu içinde karşımıza çıkar. Bu konut birimlerindeki balkonlar, genellikle birbirine paralel iki tonozlu açıklık arasında kalarak orta sofaya açılan, üzerinde ise üst örtünün devam ettiği, bazen ön yüzünün cepheye de zenginlik katma amacıyla asma kemerler ile geçildiği mimari öğeler olarak karşımıza çıkar (Resim 5.7 ve Resim 5.8).

Resim 5.7. Yakın dönem Gelveri evinde balkon oluşumu

Resim 5.8. Geç dönem Gelveri evinde asma kemerli balkon oluşumu

Giriş Eyvanı

Giriş eyvanı Geleneksel Güzelyurt Evlerinin gelişmiş yakın dönem örneklerinde kısmen rastlayabileceğimiz mimari öğedir. Girişi tanımlayan ve özelleştiren bir yarı açık mekan olmasının dışında herhangi bir fonksiyonu olmayan ve orta sofaya açılan bir giriş bölümü olarak tanımlanabilir (Resim 5.9). Bu bölümde genellikle orta sofanın üst örtüsü sistemini oluşturan sivri tonoz, cephe duvarı hizasına kadar devam eder ve son kemer gözü açık bir biçimde sonlanır.

Resim 5.9. Giriş eyvanı (Şahin, 2014)

5.2.2. Kapalı mekanlar

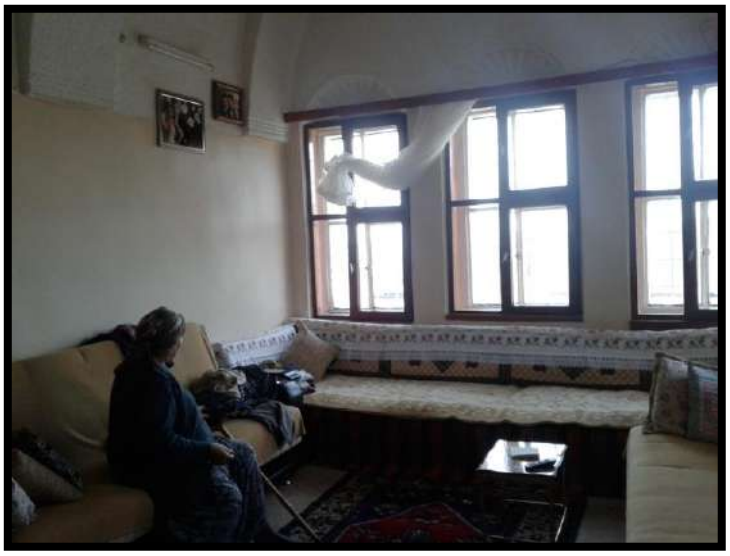
Oda

Güzelyurt Geleneksel evlerinin oda mekanı tarih süreçlerinde gelişim gösteren bir birim olarak konutun ana mekanını oluşturmuştur. Bu çalışma kapsamında plan tipleri bölümünde Güzelyurt (Gelveri) geleneksel evleri ile ilgili verilen tipolojik gelişimde oda birimi de gelişim göstermiştir.

Yerleşimin en ilkel yapı topluluklarını oluşturan kaya oyma yapılar ve yer altı şehirleri oda hacimlerinin bir düzen oluşturmaksızın yatayda ve düşeyde bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bu tür yapılarda oda minimum yaşam koşullarını sağlayan ilkel mekansal bir kurgu içermektedir. Kaya duvarlarda yer alan nişler, oyuklar, raflar kaya odanın işlevsel birimleridir. Zemine ve duvarlara oyulmuş yiyecek ve erzak depoları, su yolları, ocak izleri bu mekanlarda ilkel bir yaşam sürüldüğünün kanıtlarıdır.

Erken dönem ve geç dönem yer üstü yapılarında ise oda, çoğu örnekte tek başına yapıyı oluşturan mekan olarak karşımıza çıkar. Belli aralıklarla geçilen kemerlerin taşıdığı tonoz örtü sistemine sahip bu oda mekanının bir girişi bulunmaktadır. Daha çok ön cepheye bakan iki pencere boşluğu ile aydınlanan bu hacim, erken dönem yapılarında tek başına bir yaşama mekanıdır. İç mekan kurgusunun da taş seki, sedir veya nişlerin dışında çok gelişmiş olmadığı görülür. Hatta bazı örneklerde bu gibi mekan elemanlarına bile rastlanmadığı görülür (Resim 5.10).

Bu tez çalışması kapsamında yakın dönem yapıları sınıflandırması içerisinde incelenen 19. yüzyıl geleneksel yapılarında ise oda en gelişmiş halini almıştır. Bu yapılarda iç mekan elemanları daha gelişmiştir. Ahşap dolaplar oda cephelerinde yüklük olarak kullanım görmüştür (Resim 5.11). Bu dönem yapılarında odalar bir sofa veya ara mekan oluşumu olmadan, birbirleri ile direkt ilişkili dikdörtgen formdaki tonoz açıklıklı mekanların, uzun kenarları boyunca yan yana gelmeleri ile oluştuğu gibi, dikdörtgen bir orta sofanın iki yöndeki uzun kenarları boyunca uzanan oda mekanları da görülmektedir.

Resim 5.10. Geleneksel Gelveri evlerinde bir oda mekanı (Şahin, 2014)

Resim 5.11. Geleneksel Gelveri evlerinde bir oda cephesi (Şahin, 2014)

Sofa

Bölgedeki en ilkel yapı toplulukları olan yer altında veya yamaçlarda konumlanan "kaya oyma yapılarda" veya "erken ve geç dönem yer üstü yapılarında" sofa oluşumuna rastlanmamaktadır. Bu kategoride incelenen yapılarda mekan oluşumunu sağlayan ana birim odadır. Hatta çoğu zaman odanın, tek başına yapıyı temsil ettiği örneklere daha önce değinilmiştir. Sofa oluşumlarına ise, bu tez kapsamında yapılan, Güzelyurt geleneksel konut birimi sınıflandırmasının, 19. yüzyıl (yakın dönem) yapıları bölümünde yapılan sınıflandırmada rastlamak mümkündür. Geç dönem Gelveri evlerinde ise genellikle sofa, henüz tam biçimini almamış, yalnızca odalar arasındaki geçişi sağlayan dar bir mekandır. Bu mekan "aralık" olarak ifade edilmiştir.

Güzelyurt geleneksel evlerinin bazı örneklerinde odalar arası geçişi sağlayan bir ortak mekan olarak iç sofa görülür. Bu örneklerde sofa hemen hemen odalarda aynı büyüklükteki açıkların tonoz üst örtü sistemi ile geçilmesiyle oluşan mekanlardır (Resim 5.12). İşlevsel olarak odalardan farklı bir oluşumu ve kullanımı olmamakla birlikte sıklıkla iki oda arasında ortak bir mekan olarak konumlanmasından dolayı bu hacimlere sofa denilmesi tercih edilmiştir. Dikdörtgen formdaki ve dikdörtgenin kısa kenarı yönünde belli aralıklarla tekrarlanan kemerlerin taşıdığı tonoz üst örtü sistemi ile geçilen odalar, yine dikdörtgen olan bir iç sofanın iki yönünde, uzun kenarları boyunca paralel olarak konumlanmıştır.

Resim 5.12. Geleneksel Gelveri evlerinden bir iç sofa örneği (Şahin, 2014)

5.2.3. Özelleşmiş mekanlar

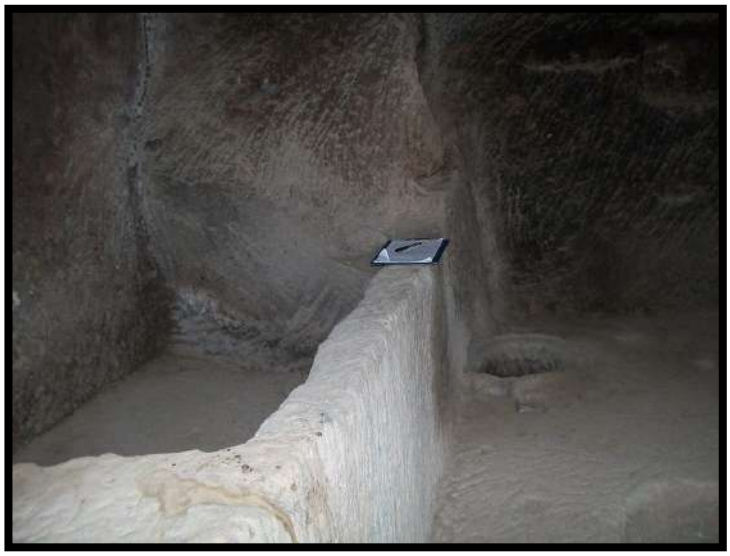
Özelleşmiş mekanlar servis mekanları ve ıslak hacimlerdir.

Şaraphane (şırahna, şırahane)

Geleneksel Güzelyurt evlerinde servis ve yardımcı mekanların yanı sıra şaraphane veya şırahna olarak bilinen bölümlere de nadiren rastlanır. Evlerin bazı örneklerinde kaya oyma bodrum katlar tarihte geleneksel bir üretim ve uğraş olduğu düşünülen şarap üretimi için de kullanım görmüştür (Resim 5.13). Şaraphane olarak kullanım gören kaya oyma hacimlerin kurgu ve oluşumu bu işlevselliği ve üretimi sağlayacak biçimde gelişmiştir. Üzümlerin toplanıp ezildiği, suyunun bir kanalla alt kotlara aktarılarak aşama aşama şarap üretiminin gerçekleştiği ve bu üretimin akış zincirinin geleneksel bir şekilde sağlandığı ilkel sistemin varlığı bu kaya oyma yapıların bazılarında izlenebilmektedir.

Tarihte bu yörede, birtakım tarımsal faaliyetlerin oluşu ve üzüm üretiminin yoğun olarak gerçekleştiği, bu şaraphane hacimlerinin işlevselliğini de bir miktar doğrulamaktadır. Bu kapsamda tarihte, bu yöredeki üzüm bağlarının varlığı ve zenginliği de doğrulanmış olmaktadır. Volkanik arazinin mineral zenginliği dışında tarihteki tarımsal üretimi destekleyen bir anlatı da güvercinler ve güvercinlerin organik atıklarından fayda sağlandığı şeklindedir.

Güzelyurt'taki en ilkel konut tipleri olan kaya oyma yapıların yamaçlarda yer alan ön yüzlerinde rastlanan, yöreye ait mimari bir öğe de "güvercinlikler" (güvercin yuvası) 'dir. Kapadokya Bölgesi'nin diğer yerleşim birimlerinde de en ilkel yapı grupları ile bir kompozisyon oluşturan güvercinlikler tarihte bu bölgedeki güvercin besleme geleneğinin varlığını gözler önüne sürer. Eğitilip, evcilleştirilebilen bir hayvan olan güvercinlerin tarihte haberleşme amacıyla da kullanıldığı bilinmektedir. Bu güvercinlerin pisliğinin ise gübre olarak kullanılıp, yörenin tarımına (cehri yetiştiriciliğinde) ve toprağının verimliliğine katkı sağladığı yerli halktan edinilen anonim bilgiler arasındadır. Cehri bitkisinin bölgenin ticaretine büyük katkı sağladığı ve endüstri bitkisi olarak boyama alanında kullanıldığı bilinmektedir [126].

Resim 5.13. Şırahane (Şahin, 2014)

Mutfak (Tokana)

İç Anadolu Bölgesi'nde mutfak anlamına gelen tokana bir çeşit mutfak, depo, aynı zamanda bir odadır, bir yanında kemerli bir ocağı bulunur. Gelveri geleneksel dokusu incelendiğinde avlulu örneklerde, avluyla bağlantılı olarak bir tandır (ocak) mekanına veya daha gelişmiş, ocaklı bir mekana rastlanabilir (Resim 5.14 ve 5.15). Bu mekan konut biriminin avluyla direkt ilişkili bir zemin kat odası şeklinde de olabilir. Ekmek yapılan, günlük yiyecek içecek işlerinin görüldüğü, eşyalarının bulunduğu bu servis mekanı Kapadokya Bölgesi Kayseri Yöresinde "tokana" geleneksel adıyla tabir edilir. Güzelyurt (Gelveri) evlerindeki avluyla ilişkili, ocaklı, geleneksel mutfak birimlerini bu tokana birimleriyle benzerlik göstermektedir.

Mutfak dışında 19. yüzyıl geleneksel Güzelyurt evlerinde mutfak hacmi bazen tonoz hacimlerin, muhdes duvarlarla bölünmesiyle sonradan oluşturulmuş mekanlar olduğu görülür. Bunun dışında, oda mekânının özelliklerini taşıyan fakat daha küçük olan bir mekanın da bazen mutfak olarak kullanıldığı görülür.

Resim 5.14. Avludaki tandır birimi (Şahin, 2014)

Resim 5.15. Tandır (Şahin, 2014)

Ahır

Ahır, 19. yüzyıla tarihlenen Güzelyurt geleneksel evlerinde sıkça görülür. Bazen iki katlı yığma konut biriminin alt katı ahır olarak kullanıldığı gibi, bazen de daha önceki dönemlerde konut ya da sığınma birimi olan kaya oyma zemin katların sonraki dönemlerde ahır olarak kullanıldığı görülür. Bu yapılarda ahır, avluyla veya direkt sokakla ilişkilidir. Bu ahırların daha çok binek hayvanlarına yönelik olduğu düşünülür. Evin üst kat planına

uyumlu olarak, zemin katında yer alan ve avluya açılan, yarı açık örtme mekânlarının bir kısmının da bazen ahır olarak kullanım gördüğü izlenir.

Bunun dışında yapının yakın çevresindeki veya bitişiğindeki eski dönem yapıları ve kalıntıları atıllaşarak sonrasında ahır olarak kullanım görmüştür. Tol olarak adlandırılan tek açıklıklı tonoz formundaki silindirik hacimlerinin bir kısmı bu amaçla kullanıma örnektir. Tollar, yontma veya moloz taş örgüsüyle yapılan yığma hacimler bugün de hayvancılıkla uğraşan yerli halk tarafından ahır olarak kullanılmaktadır.

Kiler-depo-ambar

Erzak depolama ve koruma amaçlı servis birimleri geleneksel evlerde çoğunlukla avluyla ilişkili olarak konumlanmıştır. Bu servis birimlerinin, bazen tol biçimindeki, avluyla ilişkili hacimlerde gerçekleştiği görülür. Evlerin zemin katında yer alan ve avluya açılan yarı açık örtme mekânlarının bir kısmının da bazen bu gibi özelleşmiş servis mekânları olarak kullanım gördüğü izlenir. Bazen de evlerin içindeki bir kısmı kaya oyma olan yığma hacimlerin de depo amaçlı kullanıldığı görülür.

Islak hacimler – tuvalet, banyo, mutfak

Güzelyurt'taki ilkel yapılarda herhangi bir tuvalet mekanı oluşumu görülmez. 19. yüzyıla tarihlenen yakın dönem yapılarında ise tuvalet genellikle avluda yer alır. Yapılardaki oda düzenine dayalı plan kurgusunda ıslak hacimlere konut mekanı içerisinde yer verilmemiştir (Resim 5.16). Günümüzde ise iç mekanda mutfak, tuvalet ve banyoya dönüştürülmüş odalar veya odaların bölünmesiyle sonradan oluşturulmuş ıslak hacimler yer alır. Fakat geleneksel doku incelendiğinde orijinal tasarımda bu yönde işlev gören mekanların olmadığı, avluya bağlı birimlerde bu ihtiyaçların görüldüğü sonucuna ulaşılır.

Mutfak da diğer ıslak hacimler gibi Güzelyurt evlerine genellikle sonradan bölme duvarlarla eklenmiş veya da bir oda mekânının bu amaçla kullanılmasıyla oluşmuştur. Orijinal mutfakların avluyla ilişkili, tandırı da içerisinde bulunduran, erzak da depolanabilen tokana mekânları olduğu kanısına varılır. Fakat orijinal kullanımda da bazen bir oda mekânının mutfak olarak işlevselleştirildiği çıkarımına duvarlarındaki çok sayıda büyük nişlerin varlığından ve kullanımından varılabilir (Resim 5.17).

Resim 5.16. Avludaki tuvalet birimi (Şahin, 2014)

Resim 5.17. Avludaki servis birimi (Şahin, 2014)

5.2.4. Plan tipleri

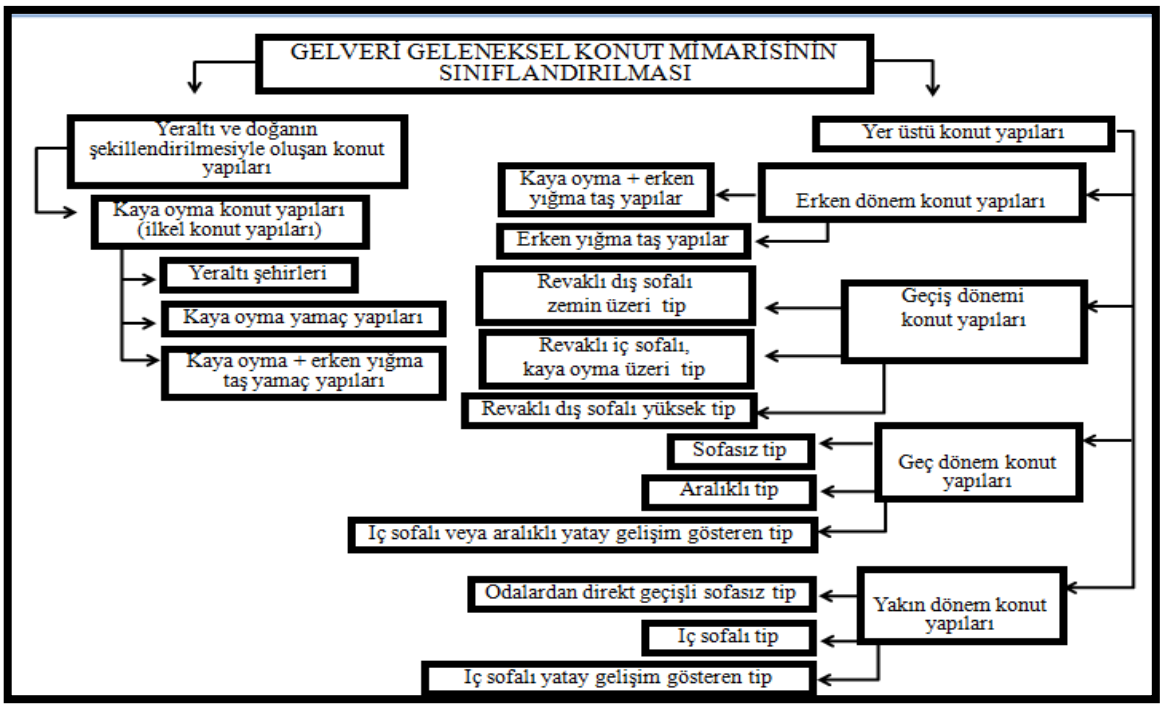
Güzelyurt kent dokusunda yer alan geleneksel konut birimleri incelendiğinde plan tipleri ile ilgili inceleme ve ayrımların dönemleme ile yapılabileceği fikrine ulaşılmıştır. Kentin sahip olduğu derin ve köklü tarih süreçleri, farklı kültürlere ve farklı dönemlere ait ilkel veya daha gelişmiş yapıların kent katmanlarında yer almasını sağlamıştır. Tez kapsamında Güzelyurt geleneksel konut birimi, kendi içindeki evrim süreçlerine göre incelenmiştir (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Bu sınıflandırmada tarihsel ve kronolojik veriler kısmen etkili olduğu gibi, mimari, estetik, biçim, gelişim ve yapım teknikleri yönüyle benzer özellikler gösteren yapılar aynı sınıflandırmada yer almıştır.

Bu çalışma kapsamında oluşturulan tipolojik sınıflandırmada, en ilkelinden başlayarak gelişen geleneksel konut biriminin bu gelişimi; teknik, mekansal, işlevsel ve estetik yönleriyle, kronolojik biçimde ele alınarak incelenmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken erken yapılarda tarihlendirme yapılması tam olarak mümkün olamamıştır. Tarihlendirme tam olarak yapılamasa da yer üstü geleneksel konut birimi kendi içindeki evrim sürecine göre dört dönemde ele alınmıştır.

Tez kapsamında çalışılan kaya oyma konut birimlerinin yapım tarihlerine ulaşılamasa da, en eski örneklerin kültürel olarak, Bizans'a değin ulaşabilen izleri taşıdığı kanısına ulaşılmıştır. Bir yapım tekniği ve biçimleniş özelliklerinin birbiri ardını devam eden tarih süreçleri boyunca gelişerek devam edebileceği düşünüldüğünde, geleneksel konut biriminin köklü ve çok kültürlü bir yerleşim yerine ait olmasından dolayı, günümüze ulaşan bazı erken yapıların mimarilerinde bu özellikleri görmek mümkündür. Dolayısıyla, tez kapsamında yapılan geleneksel konut birimine dair sınıflandırmanın " *mimari ve kültürel özellikler ve de kronolojik veriler* " baz alınarak yapıldığını söylemek açıklayıcı olacaktır.

Kent dokusu ve tarihsel süreçleri incelendiğinde kente ait yapı kalıntılarını gelişimlerine ve de mimari karakterlerine göre farklı dönemlerde ele almak tipolojik sınıflandırmalar için kolaylık sağlayacaktır. Yapılan sınıflandırmada yapım tekniği ile birlikte mekansal biçimleniş çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında yapılan tipolojik sınıflandırmada, Güzelyurt (Gelveri) geleneksel konut dokusunun korunmuş özgün örnekleri ele alınmaya çalışılmış, müdahale gören ve mekansal değişime uğramış konut yapılarının ise restitüsyon yaklaşımı ile özgün mekansal ve estetik özelliklerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Genel olarak yapım tekniği ile ayırt edilen ana başlıklar kendi içlerindeki mekansal biçimlenişe göre sınıflandırılmıştır. İlçe bütününü kapsayan envanter çalışmalarıyla Güzelyurt (Gelveri) geleneksel konut mimarisinin sınıflandırılması ve geleneksel Gelveri evinin kronolojik gelişimi şu çizelge ve de başlıklarla oluşturulmuştur:

Çizelge 5.1. Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) evlerine ait tip şeması (Şahin, 2014)

Yer altı ve doğanın şekillendirilmesiyle oluşan konut yapıları

Kaya oyma konut yapıları (İlkel konut yapıları) (M.Ö. 3000 Hititlerle başlayan- M.S. 397 'de başlayıp devam eden Manastırlar Dönemini kapsayan kültürün etkisi)

- Yer altı şehirleri (alt katmanlardaki kaya oyma yapılar)
- Kaya oyma yamaç yapıları (üst dönem kaya oyma yapılar)
- Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapıları

Yer üstü konut yapıları

Erken dönem konut yapıları

- Kaya oyma + erken yığma taş yapılar
- Erken yığma taş yapılar

Geçiş Dönemi konut yapıları

- Revaklı dış sofalı, zemin üzeri tip
- Revaklı iç sofalı (divanhaneli), kaya oyma üzeri tip
- Revaklı dış sofalı, yüksek tip

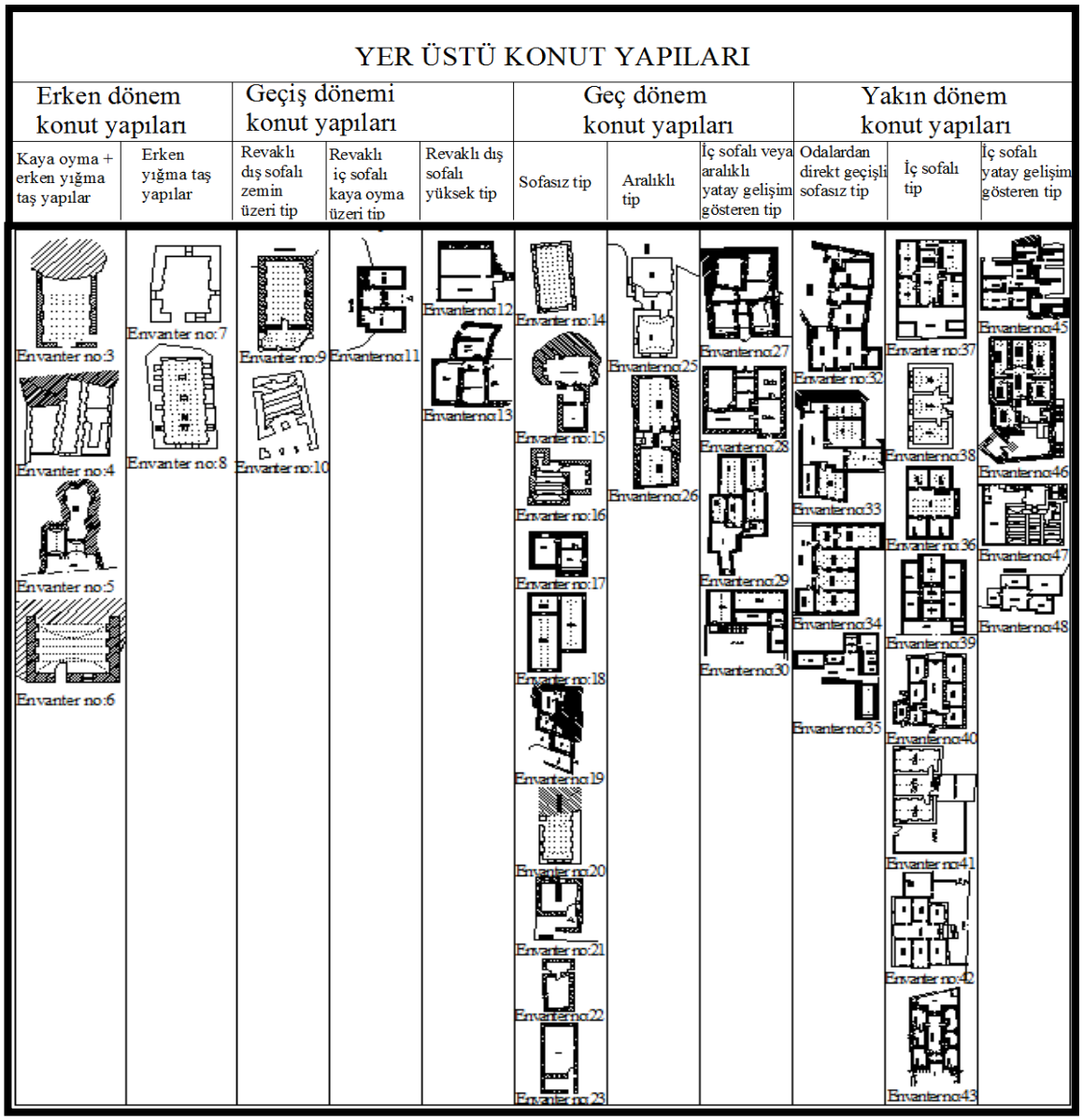
Geç dönem konut yapıları (1600-1900, Osmanlı Kültürü ve Barok etkisi altındaki yapılar)

- Sofasız tip
- Aralıklı tip
- İç sofalı yatay gelişim gösteren tip

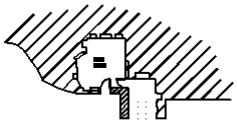
Yakın dönem konut yapıları (19. yüzyıl gelişmiş yapıları ve 20. yüzyılın ilk çeyreği yapıları)

- Odalardan direkt geçişli sofasız tip
- İç sofalı tip
- İç sofalı veya aralıklı yatay gelişim gösteren tip

Çizelge 5.2. Geleneksel Güzelyurt evleri plan tipolojisi ve örnekleri (Şahin, 2014)

Çizelge 5.3. Geleneksel Güzelyurt evleri plan tipolojisi ve örnekleri (Şahin, 2014)

<table>
<tr><td colspan="3">YER ALTI VE DOĞANIN ŞEKİLLENDİRİLMESİYLE OLUŞAN KONUT YAPILARI</td></tr>
<tr><td colspan="3">Kaya oyma konut yapıları (İlkel konut yapıları)</td></tr>
<tr><td>Yeraltı şehirleri</td><td>Kaya oyma
yamaç yapıları</td><td>Kaya oyma + erken
yığma taş yamaç yapıları</td></tr>
<tr><td></td><td>
Envanter no:1</td><td>
Envanter no:2</td></tr>
</table>

Gelveri konut dokusu için yapılan bu sınıflandırmanın sonucunda Güzelyurt'taki (Gelveri) mimari dokunun çok eski kültürlerin dahi bünyesinde etkisini halen taşıdığı sonucuna ulaşılır. Tarihlendirmenin tam olarak yapılamadığı birçok Gelveri evinde Bizans geleneğine değin çok eski kültürlerin etkisi gözlenmektedir. Bu kültürel izleri taşıyan yapıların günümüze kadar ulaşmış olması; geçmiş uygarlıklardaki inşa geleneğinin ve kültürünün sonraki uygarlıklarda ve dönemlerde de sürdürülerek günümüze değin ulaştığının göstergesidir.

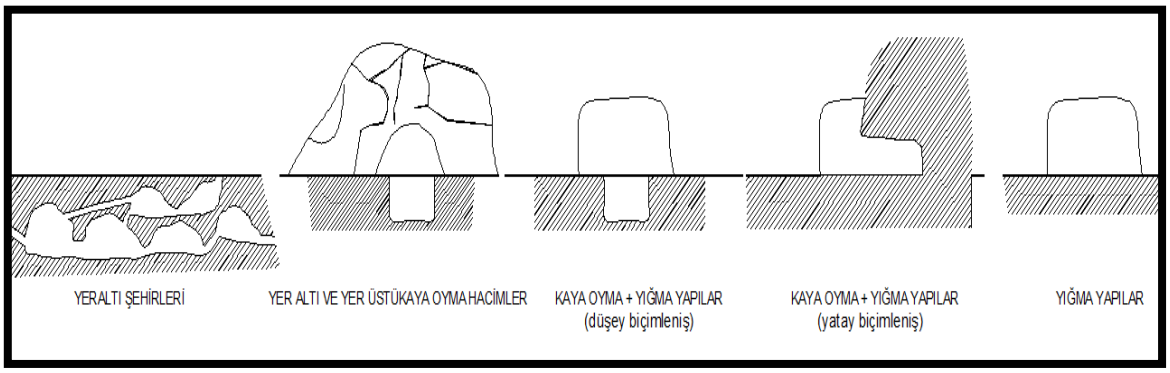
Geleneksel Gelveri evinin gelişimini irdeleyerek yapılan sınıflandırmanın mimari, fiziksel ve kültürel özelliklerine göre açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

Yer altı ve doğanın şekillendirilmesiyle oluşan konut yapıları

Kaya oyma konut yapıları (ilkel yapılar) (M.Ö. 3000 Hititlerle başlayan - M.S. 397 'de başlayıp devam eden Manastırlar Dönemini kapsayan kültürün etkisi)

Şehrin tarihsel oluşumu ve katmanları araştırıldığında, en erken kaya oyma yapılar olan yer altı şehirlerinin Hititlere kadar dayandığı düşünülmektedir. Neredeyse tarihin bilinen en eski dönemlerine kadar dayandığı düşünülen bu yapı topluluklarını oluşturan katmanlar, bugünkü fiziki kent dokusunun altında kalmaktadır. Güzelyurt fiziki kentleşme olgusunu; yer altından yer yüzeyine ulaşan ve yeryüzünde farklı biçim ve kurgularla gelişim gösteren bir yapısal evrimleşme süreci ile açıklayabiliriz. Barınma olgusunun yer altından yer

üstüne ulaşan ve yeryüzünde devam eden bu sürecinin ilk aşaması ise kaya oyma (ilkel) yapı toplulukları ile başlar (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Güzelyurt'ta konut biriminin yer altından yer üstüne çıkışı (Şahin, 2014)

Kaya oyma yapılar bu başlık altında iki şekilde sınıflandırılmıştır. Bunlardan "yer altı şehirleri" en eski tarihsel dönemlere kadar dayanan çoklu ve birbiri ile bağlantılı kaya oyma sığınma ve barınma mekanlarını oluşturmaktadır. İkinci tip sınıflandırma olan "kaya oyma yamaç mekanları (üst dönem kaya oyma mekanlar)" ise, genellikle tekil olarak yapılmış, birbiri ile bağlantısı olmayabilen mağara biçimindeki oyma yapılardır.

Kaya oyma yapıların ve bu yapıların çok yönlü gelişimleri ile oluşmuş yer altı şehirlerinin biçimsel kurgusu incelendiğinde herhangi bir tip oluşumunun bulunmadığı görülür. Bu tür yapılar düşeyde ve yatayda çeşitli şekillerde bir araya gelerek oluşmuştur. Barınma, sığınma ve yaşama amaçlı yapılmış bu yapılar, Güzelyurt geleneksel yerleşiminin toprağın altında kalarak korunmuş en eski konut birimlerini oluşturmaktadır. Sonraki tarih süreçlerinde ise, bu tür oyma ilkel barınakların yüzyıllar boyunca (397-1071) sürdüğü tahmin edilen Manastırlar Döneminde de kilise, manastır olarak veya da din ve mezhep savaşlarına karşı sığınak olarak kullanılmış olduğu söylenebilir. Tarih süreçlerinde ayrıntısıyla yer verildiği gibi bu yapılar bir dönem, Ortodoks Hıristiyanlar için önemli dinsel merkezler ve de sığınak olarak kullanım görmüş, Anadolu'da manastır hayatının yaşandığı mekanlar olmuşlardır (Resim 5.18).

Resim 5.18. Kaya oyma ve kaya oyma + erken yığma taş konut dokusu (Şahin, 2013)

Kaya oyma konut yapılarının alt başlıkları bu tez kapsamında yapılan tipoloji çalışmasında; yer altı şehirleri ve kaya oyma yamaç yapıları olarak belirlenmiştir.

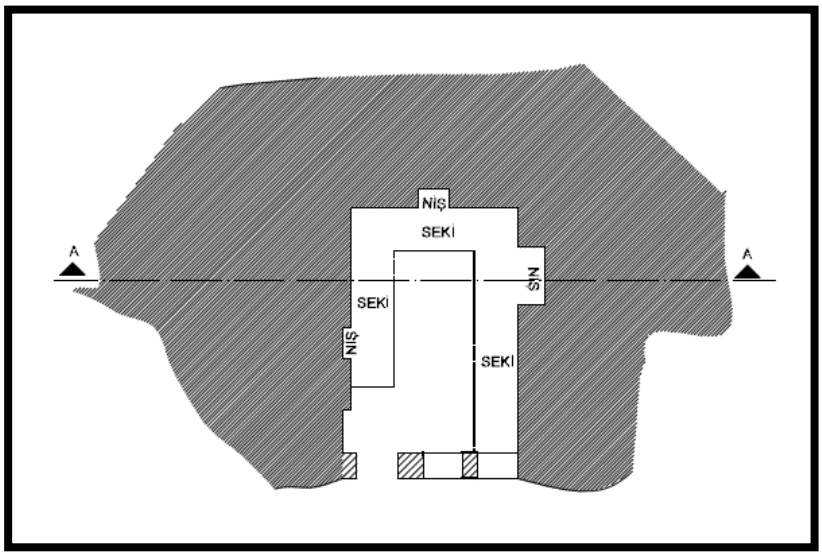
-Yer altı şehirleri

Hititlere kadar uzanan tarih dönemlerinde barınma mekanlarını, tapınakları oluşturan yer altı şehirleri Güzelyurt'un en eski konut yapılarını temsil eder. Hititler zamanında konut olarak kullanım gördüğü düşünülen yer altı şehirlerinin arkeolojik katmanlarının tespiti çok yönlü arkeolojik kazı çalışmalarını gerektirmektedir.

İlkel bir hayatın izlerinin çok net okunduğu mekanlar, bugün de konut yapılarının cevap verdiği bir takım fonksiyonlara cevap verebilmekteydi. Bu tür yapıların iç mekanları yeme, içme, barınma gereksinimlerini bir ölçüde karşılamaktaydı. Duvar yüzeyindeki çok sayıdaki nişler ve bölmelerin raf, dolap, tezgah görevlerini taşıdığı gözlenir. Oyma mekanların zeminindeki bazı oyukların erzakları korumak ve saklamak amaçlı yapıldığı, oyukların aydınlatma ve havalandırma deliklerinin pencere boşluğu görevlerini üstlendikleri, su biriktirmek amacıyla bazı oyma hacimlerin oluşturulduğu ve su yolarıyla bu suyun mekanlar içinde sirkülasyonunun sağlandığı gibi teknik çözümlerin bu ilkel konut yapılarında gerçekleştirildiği görülür (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

-Kaya oyma yamaç yapıları

Bu tür yapıların çok büyük bir çoğunluğu Güzelyurt'ta Manastır Vadisi'nde yer alır. Bu kaya oyma yamaç yapılarının bir kısmı Erken Hıristiyanlık Dönemine uzanan kilise ve manastır yapılarını, bir kısmı da ilkel kaya oyma konutları oluşturur (Resim 5.19 ve 5.20). Dinsel hayatın günlük yaşamda yoğun ve etkisinin kuvvetli olmasından dolayı bazı kaya oyma yamaç yapılarının hem konut, hem de kilise olarak her iki fonksiyona da sahip olduğu kanısına varılır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Birkaç oyma mekandan oluşan yamaç yapılarının olduğu gibi, yer altı şehirleriyle de ilişkili olan bazı yamaç yapılarının olduğu görülebilir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Kaya oyma yamaç yapısı planı (Bkz .Sf. 230) (Şahin, 2014)

Resim 5.19. Kaya oyma yamaç yapıları (Şahin, 2013)

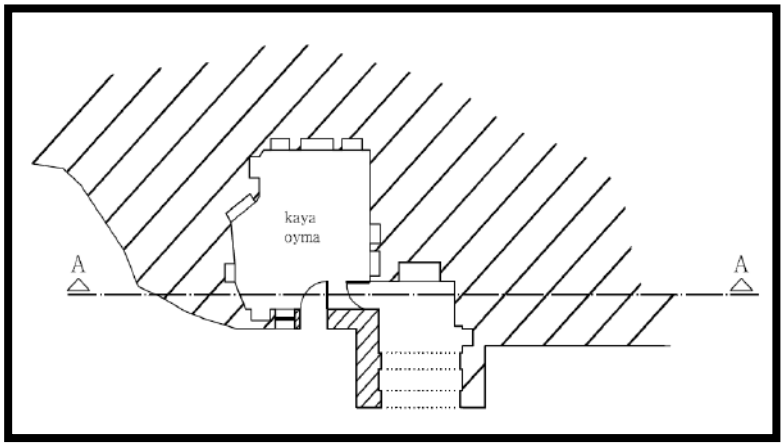

Resim 5.20. Kaya oyma yamaç yapıları (Şahin, 2013)

-Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapıları

Yer altı şehirlerinden sonra Gelveri evinin yeryüzüne doğru ulaşımında, doğadan kopuşun insan müdahaleleriyle ilk kez belirginleşmeye başladığı yapı sınıfıdır. Kaya oyma yapıların, yığma tekniğinde ve tonoz örtülü olarak inşa edilmiş yarı açık, girişi tanımlayan ve koruyan bir birimle birlikte oluşturulan yapılar veya da kaya oyma mekanların bir yüzeyinin yığma taş duvar ile kapatılmasıyla oluşturulan yapılardır (Şekil 5.6). Tamamı kaya oyma bir mekanın, yığma hacimlerle ilk kez geliştirilerek tanımlanmasıyla oluşmuştur. Güzelyurt'ta, Aşağı Mahalle'de yoğun ve bir arada görebildiğimiz yamaç yapılarının bahsedildiği üzere bir yığma hacme de sahip olanları bu sınıfta ele alınmıştır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Bu yapılarda ilkel kaya oyma konut birimi yığma bir hacimle vurgulansa veya tamamlansa da yapı, mimari estetik ve kütlesel özellikleriyle günümüzdeki konut biriminden uzaktır. Kapı ve pencere boşlukları günümüzdeki konut birimlerinde olduğu gibi düzgün ve modüler formlarını henüz almamıştır. Bu boşluklar daha çok girişi, havalandırmayı ve aydınlatmayı sağlayabilecek, gelişi güzel ve kaya malzemenin elverdiği form ve ölçülerde açılmış delikler şeklindedir (Resim 5.21 ve Resim 5.22).

Şekil 5.6. Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapısı planı (Bkz. Sf:232) (Şahin, 2014)

Resim 5.21. Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapısı (Bkz. Sf.232) (Şahin, 2014)

Resim 5.22. Kaya oyma ve kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapıları (Şahin, 2014)

Yer üstü konut yapıları

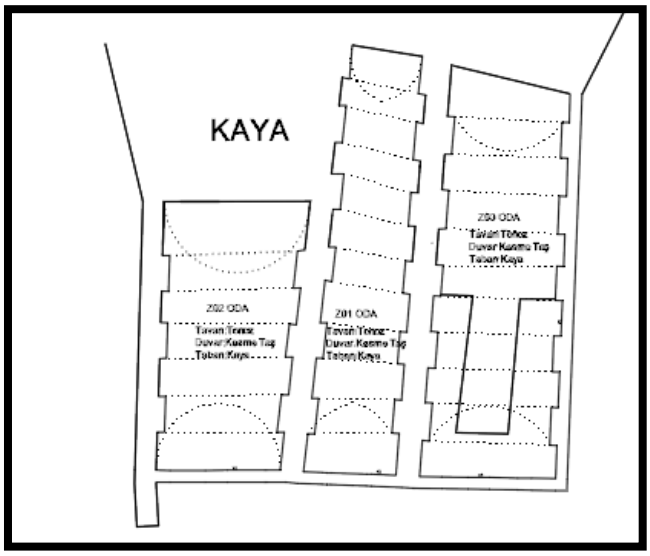
Erken dönem konut yapıları

Yerleşim birimlerinin yer altından yer yüzeyine çıktığı ve doğanın varlıkların oyularak barınaklara dönüştürülmesinin yanında, insana özgü inşa biçimlerinin oluşmaya başladığı dönem, erken dönem yer üstü yapılarının oluşum ve gelişim gösterdiği dönem olarak adlandırılabilir. Bu dönemde başlayarak sonraki dönemlerde de devam ettiği düşünülen erken dönem yer üstü yapıları, teknik ve biçimleniş açısından "kaya oyma + erken yığma taş yapılar" ve de "erken yığma taş yapılar" olarak sınıflandırmak mümkündür.

-Kaya oyma + erken yığma taş yapılar

Bu tipte de konut biriminin doğayla bağlantısı tam olarak kopmamıştır fakat yığma bölüm kütlesel olarak ayırt edilebilmektedir. Yapı inşa tekniğinin giderek yeryüzü şekillerinden bağımsız olarak meydana gelmeye başladığı, insanoğlunun doğanın oluşturduğu biçimlerle sınırlı kalmayarak, ona müdahalelerin gelişmeye başladığı dönemdir. Yığma bölüm cephe ve estetik özellikleriyle bir konut biriminin cephe özelliklerini almaya başlamıştır. Kapı ve pencere boşlukları günümüzdeki formlarına benzer biçimdedir (Resim 5.23 ve 5.24). Bu sınıfı, kaya oyma hacimlerle yatay bağlantılı veya düşeyde, kaya oyma üzerine inşa edilmeye başlayan yığma taş konut birimleri oluşturur (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Doğadan kopmanın henüz tam gerçekleşmediği okunan bu yapı tiplerinde yapı halen topografyanın bir parçası şeklindedir (Resim 5.23 ve 5.24). Yapıların bir, iki veya üç duvarını topografya veya kaya oluşturmaktadır (Şekil 5.7). Yarı açık birçok tolun da Aşağı Mahalle'de bu yapı toplulukları arasında bulunması dikkat çeker. Aşağı Mahalle'deki bu doğanın parçası şeklindeki yığma taş yapılar, yamaçlardaki kaya oyma yapılar ve tol olarak adlandırdığımız tonoz formundaki tekil yapıların iç içe ve ilişkiler halinde konumlanması, bu yapıların birbiri ardını takip eden yakın dönemlerde bir arada kullanımlarının gerçekleşmiş olabileceğinin bilgisini vermektedir (Resim 5.25).

Şekil 5.7. Kaya oyma + erken yığma taş konut planı (Bkz. Sf. 236) (Şahin, 2014)

Resim 5.23. Kaya oyma + erken yığma taş yapı (Şahin, 2014)

Resim 5.24. Kaya oyma + erken yığma taş yapı (Şahin, 2014)

Resim 5.25. Yamaç yapıları ve kaya oyma + erken yığma taş yapılar (Şahin, 2013)

Yığma yapıların ilçedeki erken örneklerini oluşturan bu yapılardan bir bölümü, tonoz örtülü ve dikdörtgene yakın planlı bir yığma hacim ve altındaki kaya hacimden oluşmuştur. Bu biçimlenişin, daha sonraları, zemin katları "*tol"* mekânı ile ilişkili bazı geç dönem ve yakın dönem konutlarındaki yarı açık mekan kullanımına kaynak oluşturduğu fikrine ulaşılır. Bununla birlikte, iki katlı yığma yapılarda zemin katın bir bölümünün yarı açık bir "*örtme"* mekanı olarak kullanılması geleneğini de yine bu biçimlenişin doğurmuş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, erken dönem yapılarının temel oluşturduğu gözlenen diğer bir biçimleniş ise, kaya oyma hacimlerin girişlerini tanımlamak ve korumak için yapılan yarı açık ve tonoz örtülü mekanlardır. Aşağı Mahalle Manastır Vadisi'nde yoğun olarak görülen bu biçimlenişin, sonraki dönem yapılarındaki *giriş eyvanı* mekanına temel oluşturduğu ortaya çıkmaktadır (Resim 5.25 ve Resim 5.26).

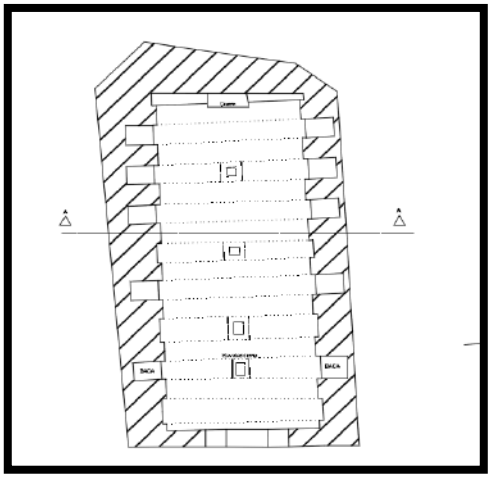

Resim 5.26. Kaya oyma + erken yığma taş yapı (Bkz. Sf. 236) (Şahin, 2014)

-Erken yığma taş yapılar

Erken yığma taş yapılar sınıflandırmasında ele alınan konutlar yoğun olarak Güzelyurt Aşağı Mahalle'de bulunan geleneksel konutlardır. Biçimleniş olarak doğadan kopuşun tamamen gerçekleşmeye başladığı, kaya oyma hacimlerin bulunmadığı tek katlı, yonu taşından yapılan gelişmemiş yığma yapılardır (Şekil 5.8). Bu biçimlenişte tek katlı yığma yapılar dikdörtgen veya kareye yakın formlarda, çoğunlukla tonoz örtü ile geçilen tek bir oda mekanı olarak inşa edilmiştir (Resim 5.27). Üzeri toprak ile örtülen bu hacimler genellikle büyük ebattaki kaba yonu taşlardan harçsız veya toprak harcı kullanılarak yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Erken yığma taş yapılardan yakın döneme tarihlenenleri olsa da yapım tekniği ve mimari biçimleniş açısından bu sınıfta ele alınmıştır.

Yığma yapıların bölgedeki en erken şekilleri olan, tek katlı kabaca yontulmuş taşlardan inşa edilen bu mekânların açık olan ön yüzlerinde genellikle bir kapı boşluğu ve bir veya iki küçük pencere boşluğu bırakılmıştır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Şekil 5.8. Erken yığma taş yapı planı (Bkz. Sf. 244) (Şahin, 2014)

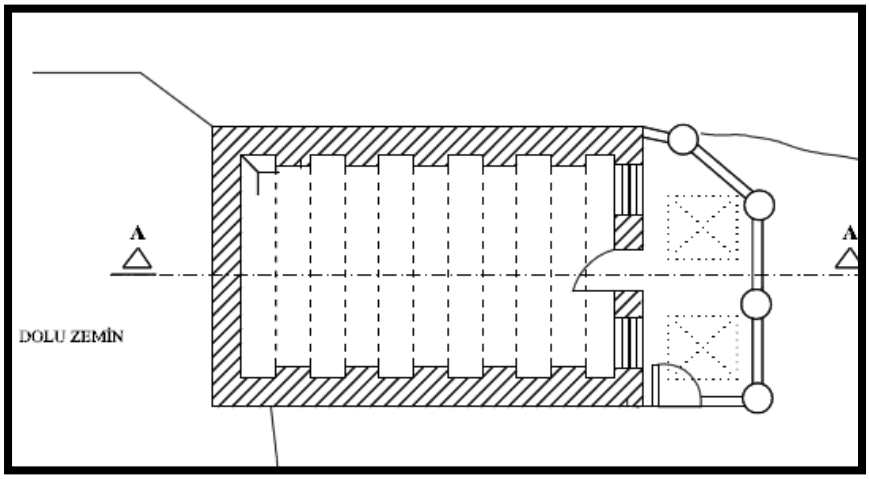
Resim 5.27. Erken yığma taş konut birimi (Bkz. Sf. 244) (Şahin, 2014)

Geçiş dönemi konut yapıları

Bu tür yapılar sahip oldukları sütunlu (revaklı) yarı açık, girişi ve ön cepheyi vurgulayan mekânlarıyla özelleşerek ayrı bir sınıfta ele alınmıştır. Bazılarının doğuya yönlendirilmiş olduğu bu yapıların konut + ibadet mekanı olarak kullanıldığı kanısına varılmaktadır. Yarı açık revaklı dış sofa ve genellikle şehre hakim yüksek bir yerde konumlanmış olmaları bu yapıların ortak özelliklerini oluşturmaktadır. Kentte çok az örneğinin kaldığı tespit edilen yapı tipinin alt sınıfları; revaklı dış sofalı zemin üzeri tip, revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri tip, revaklı dış sofalı yüksek tip olarak belirlenmiştir (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Tarihlendirmenin tam olarak yapılamadığı yapıların en erkenlerinin 17 ve gelişmişlerinin 18-19. yüzyıllara ait olabileceği düşünülmektedir.

-Revaklı dış sofalı zemin üzeri tip

Zemin üzerine tek kat olarak konumlanmışlardır (Şekil 5.9). Bir kapalı ve bir yarı açık hacimleri bulunur. Günümüzde ilçede sadece iki örneği bulunmaktadır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Bu örneklere tez kapsamında yapılan envanter çalışmalarında yer verilmiştir (Resim 5.28 ve 5.29.)

Şekil 5.9. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut planı (Bkz. Sf. 246) (Şahin, 2014)

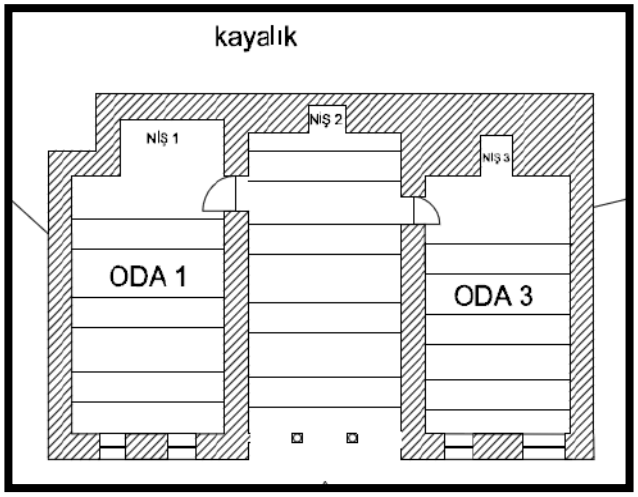
Resim 5.28. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut (Bkz. Sf. 246) (Şahin, 2014)

Resim 5.29. Revaklı dış sofalı zemin üzeri konut (Bkz. Sf. 248) (Şahin, 2013)

-Revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri tip

Kaya oyma hacimlerin üzerine inşa edilmiş revaklı iç sofaya sahip yapı tipidir (Şekil 5.10). İlçede bir adet bulunmaktadır. Envanter çalışmalarında da yer verilen bu örneğin mekansal açıdan diğer tiplerden oldukça farklı olduğuna rastlansa da benzerliğinden dolayı bu sınıfta ele alınmıştır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Yapının alt katında kaya oyma birimler bulunmaktadır. Bu birimler kaya merdivenle üstteki yaşama alanına ulaşmaktadır. Yapıyla ilişkili kaya oyma alt birimlerin ibadet ve de servis mekanları olabileceği düşünülmektedir (Resim 5.30 ve Resim 5.31).

Şekil 5.10. Revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri konut planı (Bkz. Sf. 250) (Şahin, 2014)

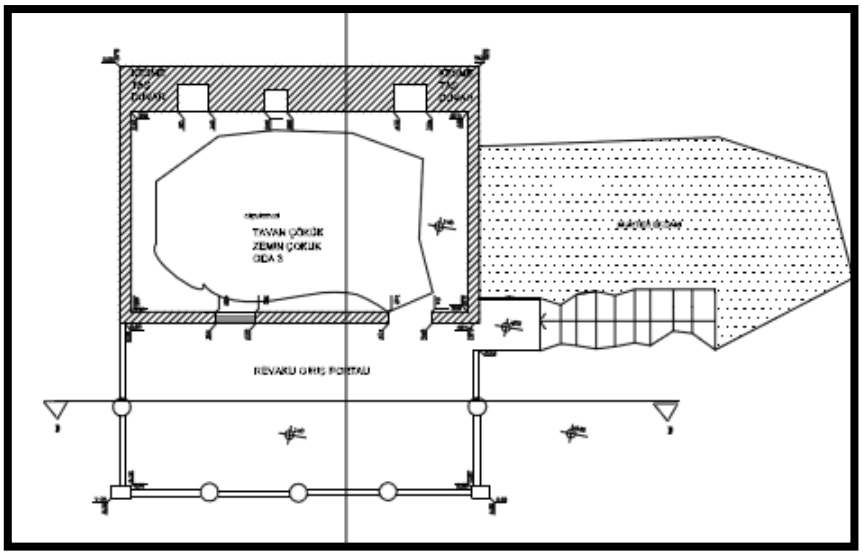
Resim 5.30. Revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri konut (Bkz. Sf. 250) (Şahin, 2014)

Resim 5.31. Kaya oyma alt mekan (Bkz. Sf. 250) (Şahin, 2014)

-Revaklı dış sofalı yüksek tip

Yığma bir zemin kat üzerine inşa edildiğinden dolayı yüksek tip olarak adlandırılır (Şekil 5.11). İlçedeki tek örneği halk arasında da akropol olarak adlandırılmaktadır. Türünün tek örneği olduğu için tez kapsamındaki envanter çalışmalarında bu yapıya yer verilmiştir (Resim 5.32) (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Şekil 5.11. Revaklı dış sofalı yüksek tip konut (Bkz. Sf. 252) (Şahin, 2014)

Resim 5.32. Revaklı dış sofalı yüksek tip konut (Bkz. Sf. 252) (Şahin, 2014)

Geç dönem yapıları (1600-1900, Osmanlı Kültürü ve Barok etkisi altındaki yapılar)

Bu çalışma kapsamında geç dönem yer üstü konut yapıları, doğadan kopuşun çok daha fazla belirginleştiği, yapı kütlelerinin doğanın sağladığı mevcut imkânlardan uzaklaşılarak meydana getirildiği, kütlelerinin çoğunlukla bağımsız olarak kendilerini temsil etmeye başladığı, estetik kaygının daha fazla gözetildiği ve bu yöndeki inşa tarzlarının geliştiği dönem yapıları olarak ele alınmıştır.

Bu sınıflandırma kapsamında ele alınan geç dönem konut yapıları, genellikle yığma taş tekniğinde iki katlı olarak inşa edilmiş birimlerdir. Alt katın kaya olduğu bazı örneklere de rastlanır. Önceki dönem yapım tekniklerinde kullanılan yonu taş ile birlikte düzgün kesme taşlar bu dönemde daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bölgenin genel karakterini oluşturan atkılı tonoz üzeri toprak dam olan üst örtü biçimi geç dönem yapılarında da kullanılmıştır. Bununla birlikte, ender rastlanan birkaç örnekte ahşap kirişlemeli örtüye de rastlanmıştır. Bu örneklerde, üst örtü büyük ölçüde yıkık veya tamamen yıkılmış durumdadır. Böylece tonoz örtü üzeri toprak damın dışında, ahşap kirişlemeli örtü sisteminin de geleneksel mimaride nadiren kullanıldığının fakat bu örtülerin çok azının günümüze ulaştığının fikrine varmaktayız.

Geç dönem yer üstü konut birimlerinde gelişen estetik anlayışı ve kütlesel özellikler dikkat çeker. Önceki dönem yapılarından daha zarif ve estetik kütlesel oluşumlara sahip bu yapılar, kapı ve pencere boşluklarıyla biçimsel olgunluğa ulaşan, motif ve işçiliklerle süslenen cephelere sahiptir. Cephelerde yoğunlaşan zanaat ve süsleme geleneği bu yapıların ayırt edici özellikleri arasındadır. Bu özelliklerden faydalanılarak geç dönem yapı sınıfının, Barok tarzı etkisi altındaki 1600-1900 yılları arasına tarihlendirilebileceği tez çalışması kapsamında düşünülmektedir (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

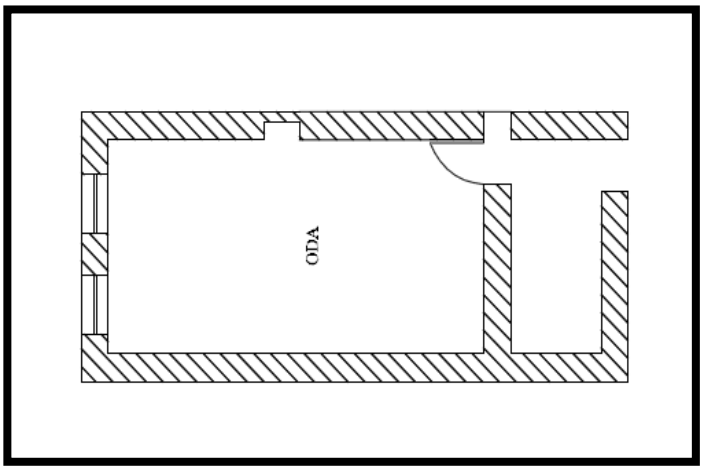
Bu dönem yapılarının en belirgin diğer bir özelliği, mekansal ve biçimsel gereksinimlerin birlikte gelişmeye başlamasıdır. Estetik kaygısı yapılarda yoğun bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Cephe anlayışı gelişmiştir. Cepheleri süslemeye başlayan, kat silmeleri, kapı ve pencere boşluğunu oluşturan kemerli formlar, bu boşlukları vurgulayan bezemeler, nefeslik (dehliz) pencereleri, bitkisel ve geometrik motiflerin kullanımı geç dönem konut yapılarının ayırt edici özelliklerindir.

Mekânsal oluşum da bu dönemde farklılaşarak gelişmiştir. Konut birimi tek odalı ve bazen de kaya oymalı birimlerin dışında artık; birden fazla odanın, geçiş mekânlarının, çoğunlukla bir avlunun ve servis birimlerinin bulunduğu, özel mülkiyeti tanımlayan ve sınırlayan yaşam alanıdır. Alt kat daha özensiz inşa edilmiş ahır veya depo görevindedir. Bu yapıların üst veya alt katta, bir kısmının halen düşeyde veya yatayda bir kaya oyma birimle bağlantının bulunması muhtemeldir. Yaşama birimleriyle düşey bağlantılı, kaya oyma bodrumlar şaraphane, depo, ambar, ahır gibi fonksiyonlara sahiptir (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Yatayda yer alan kaya oyma bazı hacimlerin de bu dönem yapım tekniğinde görülmesi dikkat çeker. Bu biçimlenişin nedeni, yatayda topografyanın sağladığı imkanların kullanılmak istenmesi olabileceği gibi, daha önceki dönem yapıları olan oyma birimlerin devamı şeklinde inşa edilen yığma yapılar da olabilmektedir.

Geç dönem konut yapıları kendi içinde sofasız tip, aralıklı sofalı tip ve iç sofalı veya yatay gelişim gösteren tip olarak sınıflandırılmıştır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

-Sofasız tip

Bu yapı sınıfındaki geç dönem konutları, genellikle alt kattı depo, ambar veya ahır olarak kullanılan bir yığma hacmin üzerine sofasız, bir veya iki oda mekanından oluşan bir kullanım katı ile yapılmıştır (Şekil 5.12). Alt kat ve üst kullanım katı birbirinden bağımsız çalışır . Topografyadan dolayı kullanım katına avlunun yanındaki bir merdivenden veya damın üzerinden ulaşılır. Aşağı Mahalle'de yoğun görülen bu tipin, cephe süslemeleri ve biçimlenişi bu sınıfa ait karakteristik özellikleri oluşturur (Resim 5.33 ve 5.34).

Şekil 5.12. Sofasız geç dönem konut planı (Bkz. Sf. 274) (Şahin, 2014)

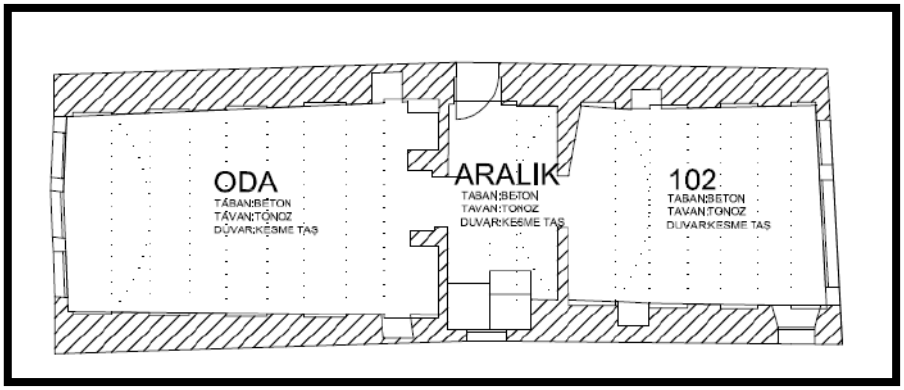
Resim 5.33. Sofasız geç dönem konut (Bkz. Sf. 274) (Şahin, 2014)

Resim 5.34. Sofasız geç dönem konut (Bkz. Sf. 268) (Şahin, 2014)

-Aralıklı tip

Bu sınıftaki yapılar kullanım katının biçimlenişi ile sofasız tipten ayrılır. Altta yine servis mekanına ait genellikle yığma veya kaya oyma bir hacim bulunurken üst kullanım katında iki oda ve bu odaları birbirine bağlayan, aralık olarak tanımlanan bir ara mekan mevcuttur (Resim 5.35 ve 5.36). Geç dönem aralıklı tip konut yapılarındaki bu aralık mekanı, henüz çok gelişmiş bir kullanım mekanı değil, sadece geçişi sağlayan bir mekan olarak karşımıza çıkmıştır (Şekil 5.13). Alt kat ve üst kullanım katı genellikle birbirinden bağımsız olarak çalışır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Şekil 5.13. Aralıklı geç dönem konut planı (Bkz. Sf. 281) (Şahin, 2014)

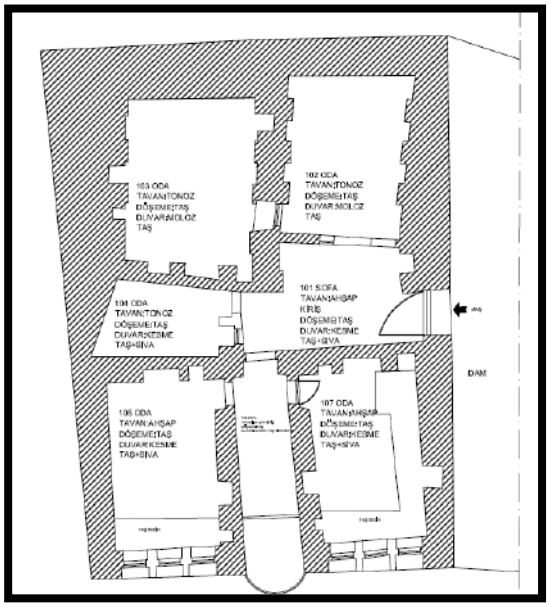
Resim 5.35. Aralıklı geç dönem konut (Bkz. Sf. 281) (Şahin, 2014)

Resim 5.36. Aralıklı geç dönem konut (Bkz. Sf. 279) (Şahin, 2014)

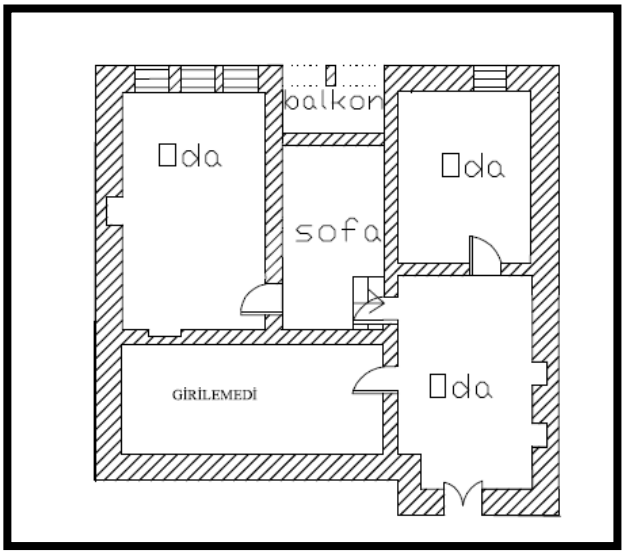
-İç sofalı veya aralıklı yatay gelişim gösteren tip

Alt katın genellikle yığma veya kaya hacimlerden oluştuğu geç dönem iç sofalı yatay gelişim gösteren tipte, kullanım katı bir sofa mekanı etrafında yer alan oda mekanlarından oluşmuştur. Bazı örneklerde odaların yatayda kaya oyma mekanlarla ilişkili olduğu örnekler de vardır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Bu tür yapıların bir dönem yapısı olan mevcut kaya oyma yapıların devamı şeklinde yapılarak gelişim gösterdiği düşünülebilmektedir (Şekil 5.14, Şekil 5.15 ve Resim 5.37).

Şekil 5.14. Aralıklı yatay gelişim gösteren geç dönem konut (Bkz. Sf. 283) (Şahin, 2014)

Resim 5.37. Aralıklı yatay gelişim gösteren geç dönem konut (Bkz. Sf. 283) (Şahin, 2014)

Şekil 5.15. İç sofalı yatay gelişim gösteren geç dönem konut (Bkz. Sf. 285) (Şahin, 2014)

Yakın dönem konut yapıları (19. yüzyıl gelişmiş yapıları ve 20. yüzyıl ilk çeyreği yapıları)

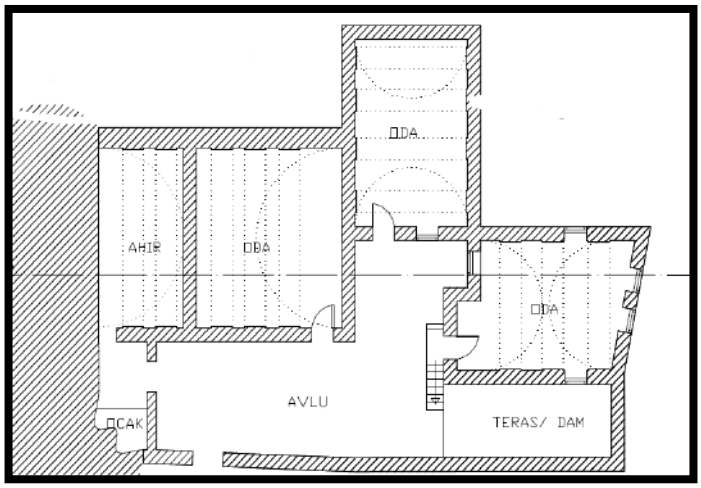
Günümüze en yakın zaman diliminde yapılan geleneksel konut birimleri bu sınıflandırma ile incelenmiştir. Yapılan tarihsel incelemelerde bu sınıfta yer alan geleneksel konut yapıları genellikle 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilmektedir. Mekan oluşumları incelendiğinde, bu sınıflandırmada yer alan yapıların plan tipolojisinin geç dönem konut yapılarının gelişmiş formları oldukları görülür. Güzelyurt kent dokusundaki yakın dönem geleneksel konut yapılarını, kütlesel olarak oldukça büyük, geniş hacimli mekanlardan oluşan, bazen iç sofadan ulaşılan gömme bir balkona sahip, genellikle sivri kemerlerle giriş eyvanlarının vurgulandığı, geç dönem yapılarına nazaran bezemelerin yoğun olarak uygulanmadığı, estetik kaygının yerini kütlesel kaygı ve devasallığın aldığı yapılar olarak tanımlayabiliriz(Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

Yakın dönem geleneksel konut yapılarından bir kısmında ise, üst örtü daha farklı biçimlenmiştir. Atkılı tonoz örtü ile geçilen açıklıklar düz toprak dam yerine, dışarıdan birbiri ardına iki yöne kırılan bitişik üç beşik çatı formundan oluşan bir çatı sistemi ile kapatılarak Marsilya kiremidi kaplanmıştır.

Bu karakteristik özelliklerin dışında geç dönem yapılarıyla mekansal oluşum yönünden benzerlik gösterir. Gelveri yakın dönem geleneksel konut mimarisini; odalardan direkt geçişli sofasız tip, iç sofalı tip ve iç sofalı yatay gelişim gösteren tip olarak incelemek uygun olacaktır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler).

-Odalardan direkt (doğrudan) geçişli sofasız tip

Sofa gibi ortak bir mekan olmadan, odaların direkt birbiri ile bağlantılı olduğu plan tipini içeren kullanım katına sahip konut yapılarıdır (Şekil 5.16). Bu yapılarda genellikle bir avlu ile sokak bağlantısı sağlanmıştır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Odalar geç dönem yapılarına göre daha geniş ve birbiri ardına gelen bir biçimleniş göstermiştir (Resim 5.38).

Şekil 5.16. Odalardan direkt geçişli sofasız yakın dönem konut (Bkz. Sf.295) (Şahin, 2014)

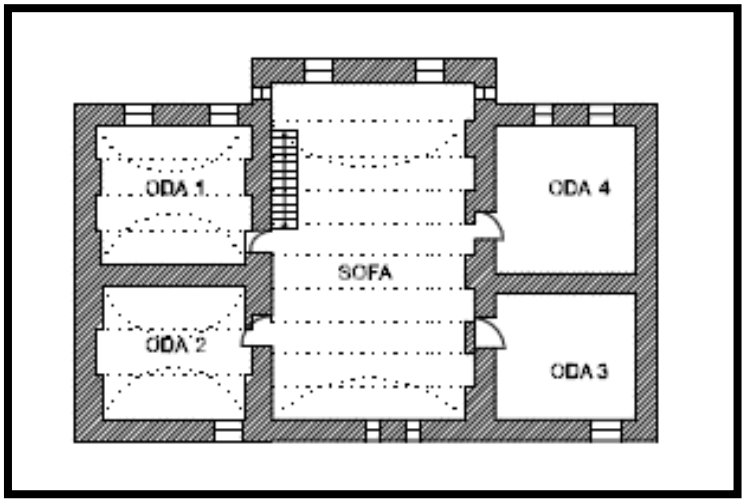

Resim 5.38. Odalardan direkt geçişli sofasız yakın dönem konut (Bkz. Sf.295)

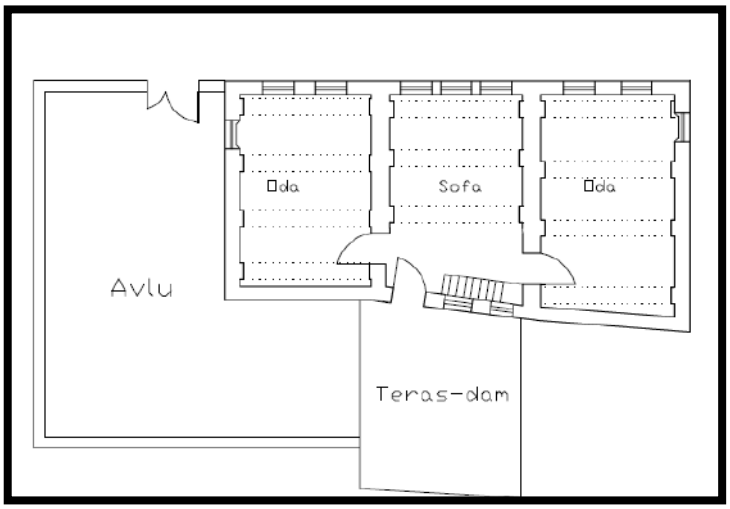
-İç sofalı tip

Sofanın iki yanında oda mekânlarının ortasında yer almasıyla oluşan kullanım katı mevcuttur (Şekil 5.17 ve Şekil 5.18). Yakın dönem konut yapılarında sofa, oda mekânları gibi gelişmiş bir kullanım alanıdır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Bazı örneklerde

ise, bu iç sofadan ulaşılan bir balkon yer alır. Bu yapılarda cephede genellikle simetri hakimdir (Resim 5.39, 5.40 ve 5.41).

Şekil 5.17. İç sofalı yakın dönem konut planı (Bkz. Sf. 301) (Şahin, 2014)

Şekil 5.18. İç sofalı yakın dönem konut planı (Bkz. Sf.311) (Şahin, 2014)

Resim 5.39. İç sofalı yakın dönem konut (Bkz. Sf. 313) (Şahin, 2014)

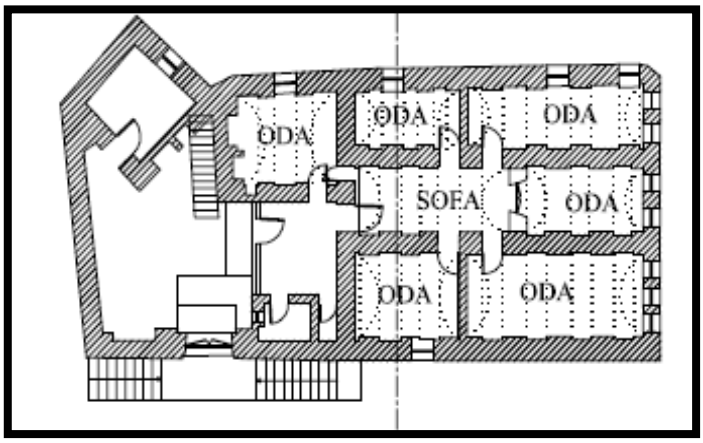
Resim 5.40. İç sofalı yakın dönem konut (Bkz. Sf. 301) (Şahin, 2014)

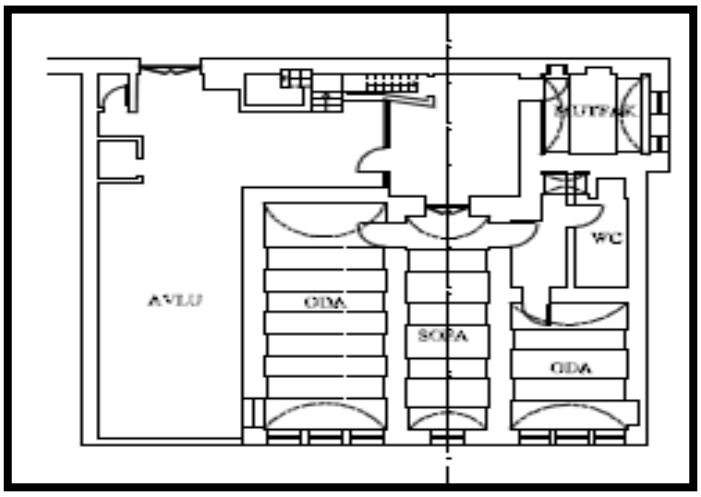
Resim 5.41. İç sofalı yakın dönem konutlar (Bkz. Sf. 307) (Şahin, 2014)

-İç sofalı yatay gelişim gösteren tip

Bu yakın dönem konutlarında plan tipi öncekilere göre farklılaşır (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Bir iç sofa mekanı etrafında konumlanan oda mekanlarında oluşur (Şekil 5.19 ve Şekil 5.20). Tek katlıları olabildiği gibi, alt katı yığma ve de kaya oyma hacimleri de barındıran yakın dönem iç sofalı yatayda gelişim gösteren yapı tiplerine rastlanabilir (Resim 5.30).

Şekil 5.19. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakın dönem konut (Bkz. Sf.321) (Şahin, 2014)

Şekil 5.20. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakın dönem konut (Bkz. Sf.323) (Şahin, 2014)

Resim 5.42. İç sofalı yatay gelişim gösteren yakındönem konut (Bkz.Sf.325) (Şahin, 2014)

5.3. Genel Cephe Düzeni

Plan tipleri bölümünde verilen karakteristik sınıflandırmaya göre Güzelyurt geleneksel konut biriminin cephe düzeni ve cephe elemanları farklılık göstermektedir. Tipolojik incelemede, her yapı sınıfının kendine ve yansıttığı dönemin kültürüne özgü izler taşıdığı ve bu izlerin konut cephelerine yansıdığı görülür (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Tez kapsamında yapılan tipoloji sınıflandırmalarında, plan biçimlenişinin yanında, cephe ve estetik özellikler de ayırt edici unsur olmuştur.

Geç dönem ve yakın dönem geleneksel konut sınıflandırmamızda günümüze ulaşmış avlulu örnekler de göz önünde bulundurularak cephe düzeni sokak cepheleri ve avlu cepheleri olarak iki bölümde incelenmiştir.

5.3.1. Avlu cepheleri

Büyük çoğunluğu avlulu olan ve avlu öğesinin önceki dönemlere göre ayırt edici bir özellik olarak karşımıza çıktığı 19. Yüzyıl yapılarında avlu cepheleri sokak cephelerine göre sadedir. Konut girişi avlu içinde bir giriş eyvanı ile vurgulanmıştır. Bunun dışında avluyu hareketlendiren tandır, mutfak, örtme, ahır veya tol gibi elemanlar da bulunabilmektedir. Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere avlu, bu yörede Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da olduğu gibi çok gelişmiş bir mimari öğe olmasa da servis birimlerini barındıran ve çok amaçlı kullanıma elverişli bir elemandır. Eski dönem yapılarının bazılarında da avlu bulunmakla birlikte, bazılarının da günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir (Resim 5.31 ve 5.32).

Resim 5.43. Avlulu geleneksel konut örneği (Şahin, 2014)

Resim 5.44. Avlulu geleneksel konut örneği (Şahin, 2011)

5.3.2. Sokak cepheleri

Güzelyurt kent dokusunda Aşağı Mahalle'de büyük ölçüde korunmuş sokak cephelerini görmek mümkündür. İlkel ve Erken Dönem Gelveri yapılarında sokak cepheleri yapıların sokakla direkt ilişkili olduğu, organik ve doğayla uyumlu bir kompozisyon sergilerken geç dönem ve yakın dönem yapılarında, avlu duvarları, sokak giriş kapıları, üst kat oda pencereleri, çıkmalar, taş konsollar, teras damlar sokak cephelerini oluşturan elemanlardandır. Evlerin eğimli arazide yer almasından dolayı üst ve alt kotta ayrı sokak cepheleri oluşmuştur. Bir yamaca konumlanan evlerin ise, üst kot cephesi avlu duvarı ve üst kat elemanlarından oluşurken, yamaca bakan alt kotta evin alt ve üst katı cepheyi oluşturmuştur (Resim 5. 33).

Resim 5.45. Geleneksel sokak cepheleri (Şahin, 2013)

5.3.3. Cephe elemanları

Duvarlar

Yığma duvarlar erken dönem yapılarında genelde yonu veya moloz örgü biçimindedir. Bazı geç dönem yapılarında alt kat yonu taşıyla inşa edilmişken üst kat cephe duvarında düzgün kesme taş kullanımı dikkat çekmektedir. Yakın dönem yapılarında ise genellikle tamamen düzgün kesme taş kullanılırken, bazı örneklerde alt katta yine daha özensiz taşların kullanıldığı örneklere rastlanır. Yakın dönem yapılarında derzler daha düzgün ve duvarlar bezemelerle süslenmiştir.

Avlu içinde yer alan servis birimlerinin duvarları yonu veya düzgün olmayan taşlarla yapılmıştır. Bu mekanlarda kaya oyma duvarlar da sıkça görülür. Duvar kalınlıkları zemin katta ve servis mekanlarında 80-100 cm arası değişirken üst katlarda 50-80 cm arası olabilmektedir.

Duvar yükseklikleri de katlar arasında farklılıklar gösterir. Genellikle 4 metreyi bulan duvar yükseklikleri ahır ve servis mekânlarında değişmektedir. Damı çevreleyen 15-20 cm kalınlığındaki parapet duvarı yapının son kotunu belirlemektedir.

Çıkmalar

Güzelyurt geleneksel evlerinde çıkma nadir görülen bir cephe elemanıdır. Daha çok geç dönem yapılarında rastlanır ve işlemeli taş konsollarla desteklenen çıkmalar sokak cephelerine bakmaktadır. Bazen bu çıkma kademeli olarak yapılarak cepheye silme şeklinde hareket vermiştir. Taş bezemelerle de süslenerek üst katın alt kata göre vurgusunun güçlendirildiği örnekler vardır (Resim 5.34).

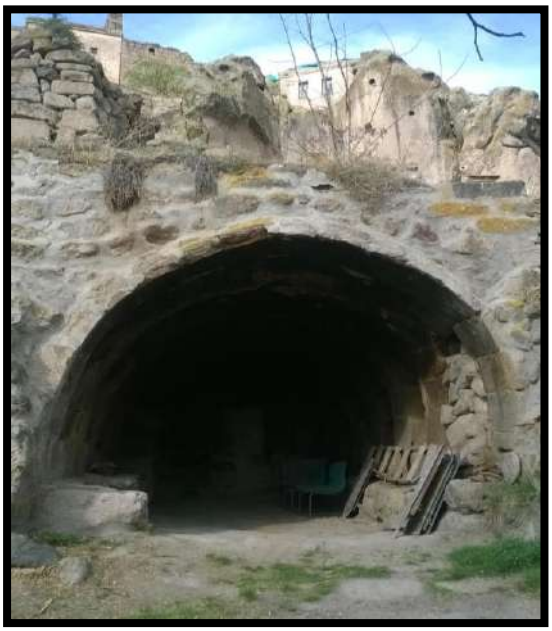

Resim 5.46. Taş konsollarla taşınan çıkma örneği (Şahin, 2014)

Eyvan, örtme, tol kemerleri ve asma balkon kemerleri

Plan tiplerinde değinildiği gibi eyvan Güzelyurt geleneksel mimarisinde giriş kapısını vurgulayan kemerli bir ara mekan şeklindedir. Bazı örneklerde yakın dönem yapılarındaki gömme balkonu vurgulayan odaların arasında kalan ve iç sofa ile bağlantılı bir cephe elemanıdır (Resim 5.36, 5.37 ve 5.38). Bu cephe elemanı daha çok sivri kemer formundadır.

Örtme mekanında ve tollarda belirli aralıklarla geçen sivri veya yarım daire kemerler tonoz üst örtüyü oluşturur (Resim 5.39 ve Resim 5.40). Kapadokya'nın diğer merkezlerinde görülen asma kemer kullanıma Güzelyurt mimarisinde de rastlıyoruz (Resim 5.41). Daha çok balkonlarda yer alan asma kemer cephe estetiği ve mekan ferahlığı sağlayan bir cephe elemanıdır.

Resim 5.47. Tol örneği (Şahin, 2014)

Resim 5.48. Giriş eyvanı örneği (Şahin, 2014)

Resim 5.49. Kaya oyma birimi tanımlayan giriş eyvanı (Şahin, 2014)

Resim 5.50. Giriş eyvanı, avlu duvarı ve dama ulaşan merdiven (Şahin, 2014)

Resim 5.51. Örtme geleneğine bağlı yarı açık alt kat oluşumu (Şahin, 2014)

Resim 5.52. Avluda bir örtme mekanı (Şahin, 2014)

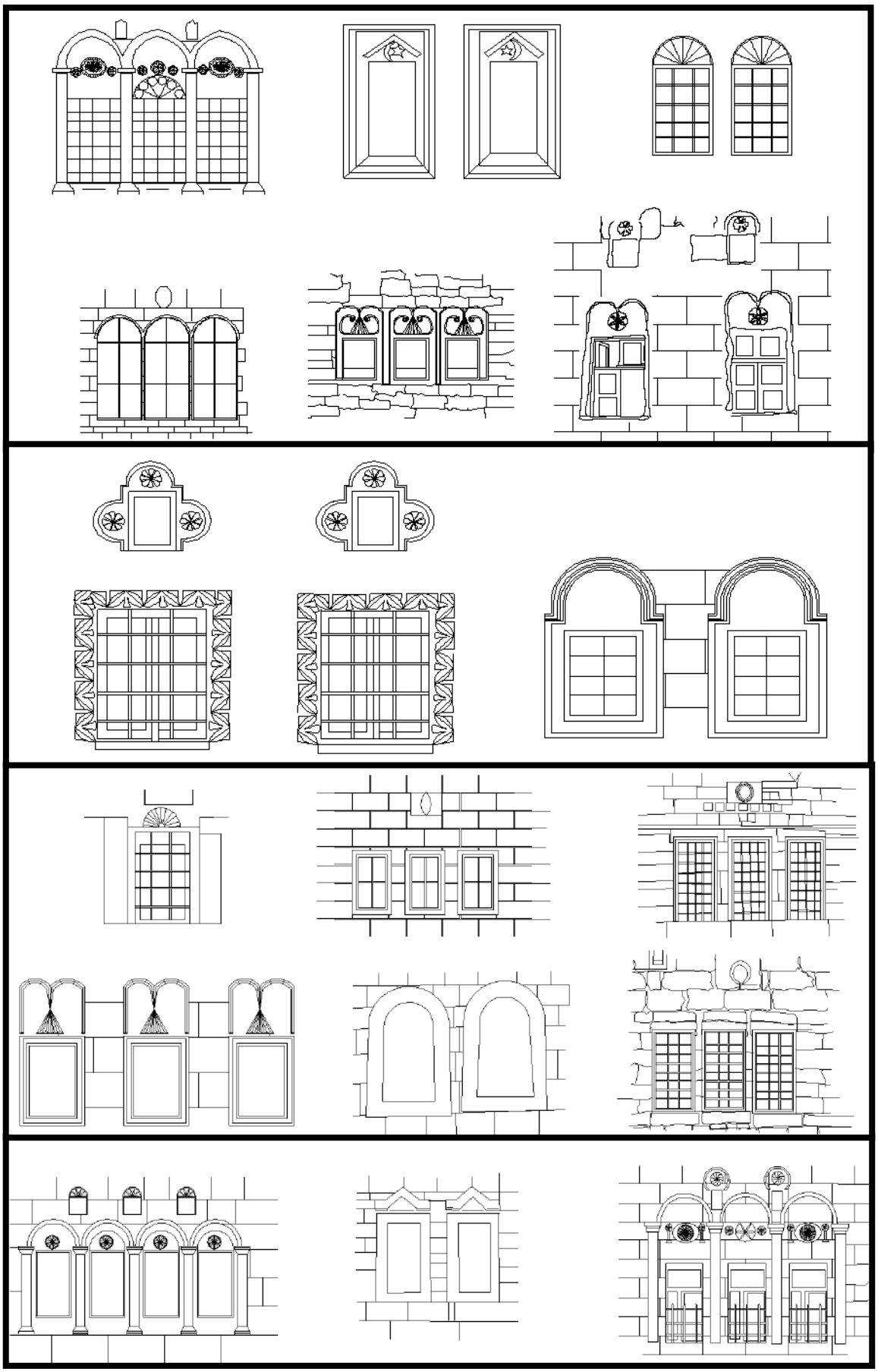

Resim 5.53. Asma balkon kemeri uygulaması ve taş konsollar (Şahin, 2014)

Pencereler

Pencereler İlkel dönem yapılarında, dörtgen veya oval olan, büyüklü küçüklü delikler biçimindedir. Erken dönem yapılarında genellikle girişin yan tarafında veya hemen üzerinde yer alan, bir veya iki adet dikdörtgen ve kareye yakın boşluklar şeklindedir. Geç dönem ve yakın dönem yapılarında ise pencereler ve boşlukları biçimsel ve estik yönden daha gelişmiş, düzenli formlarda (kare, dikdörtgen, kemerli) ve modülerdir. Cephe ve estetik anlayışının da bu son dönem yapılarında gelişmesiyle pencere boşluklarını vurgulayan bezemeler yaygınlaşmıştır. Pencere üstlerindeki kemerli bezemeler, eğrisel veya geometrik bezemeler, pencere kenarlarında yer alan sütünceler dikdörtgen pencere formlarını tanımlamış ve cepheye estetik katmıştır.

Bazı yakın dönem yapılarında ise, daha önceden değinildiği gibi daha yalın ve güçlü cephe anlayışının yaygınlaşmasıyla beraber, pencere formları gelişirken (kemerli, dikdörtgen) boşluklarının dikdörtgen formda taş söveler ile tanımlanması geleneği de oluşmaya başlar. Mekan içinde tavan yüksekliğinin fazla oluşundan dolayı yörede oluşmuş bir gelenek de tepe pencereleridir. Geleneksel adıyla “nefeslik” olarak bilinen bu boşluklar cephede pencerelerin üstlerinde, bir veya iki adet bulunabilirler. Nefesliklerin dairesel, oval, dörtgen formları ve bezenmiş olanları mevcuttur (Şekil 5.21).

Şekil 5.21.Geleneksel evlerde pencere örnekleri (Şahin, 2014)

Nişler

Nişler geleneksel evlerde sıklıkla görülen iç mekan elemanıdır. Yapının büyüklüğü, mimari ve estetik değerlerine göre iç mekanlardaki nişler de çeşitlenip gelişmiştir. Bazı evlerde düz ve dikdörtgen formlu nişleri görürken bazılarında yoğun süslemeli eğrisel formların kullanıldığı bitkisel ve geometrik bezemeli nişler görmek mümkündür (Resim 5.42).

Resim 5.54. Süslemeli niş örnekleri (Şahin, 2014)

Kapılar

Evlerin sokak ile ilişkisini kuran avlu kapıları genellikle basık kemerlidir. Pencere boşluklarında olduğu gibi, kemerle geçilen kapı boşlukları yaygınken, bazı örneklerde de düz atkı ile geçilmiş, ahşap hatıl ile desteklenmiş avlu kapısı boşlukları görülür. Avlu kapıları ahşap, çift kanatlıdır (Resim 5.43). Kapıların üzerlerinde tokmaklarına genelde rastlamaz, bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır. Bazı kapılarda ise, orijinal demir sürgüler bulunmaktadır.

Avlu kapıları ve binalardaki giriş kapıları pencerelerde olduğu gibi, geometrik bitkisel veya hayvan bezemeleri (aslan veya aslan başı figürleri) ile süslenmiştir. Kapı üzerinde, duvar yüzeyinde bulunan hareketler yine kapıyı ve kapı boşluğunun geçildiği kemeri vurgulanmıştır. Kapı yükseklikleri ise, avlu ve odalarda geçişi sağlayabilecek kadarken, ahır mekânlarında daha yüksektir.

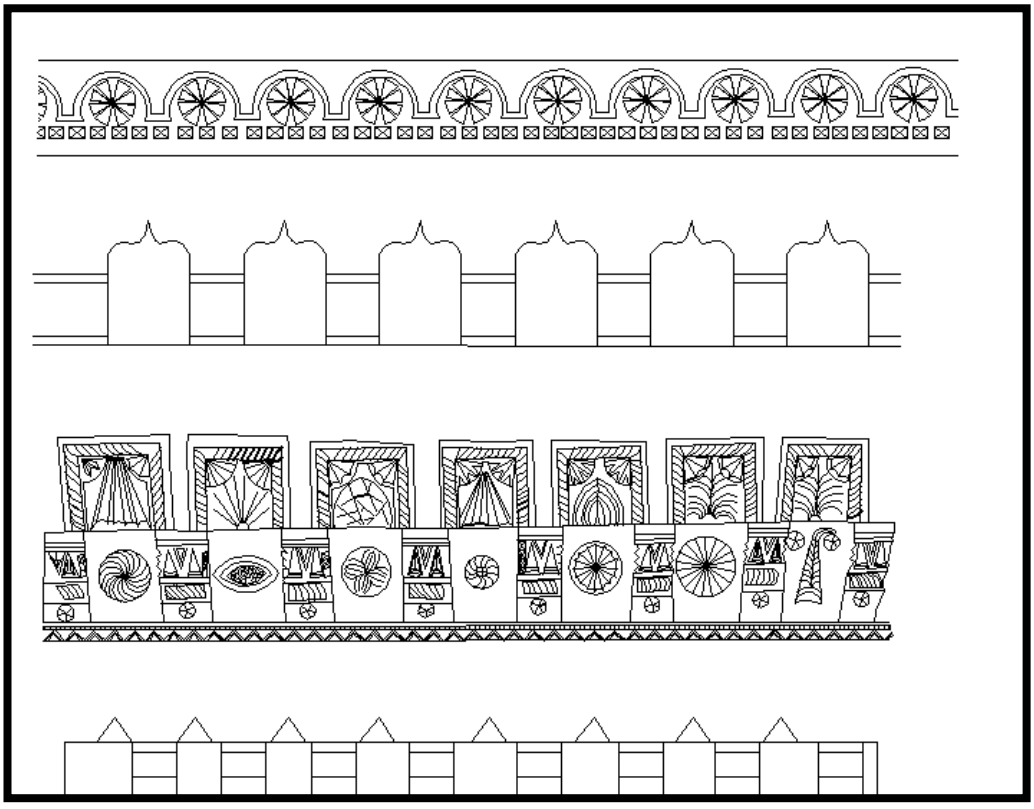
Resim 5.55. Avlu ve bahçe kapıları örnekleri (Şahin, 2014)

Parapet duvarı ve silmeler

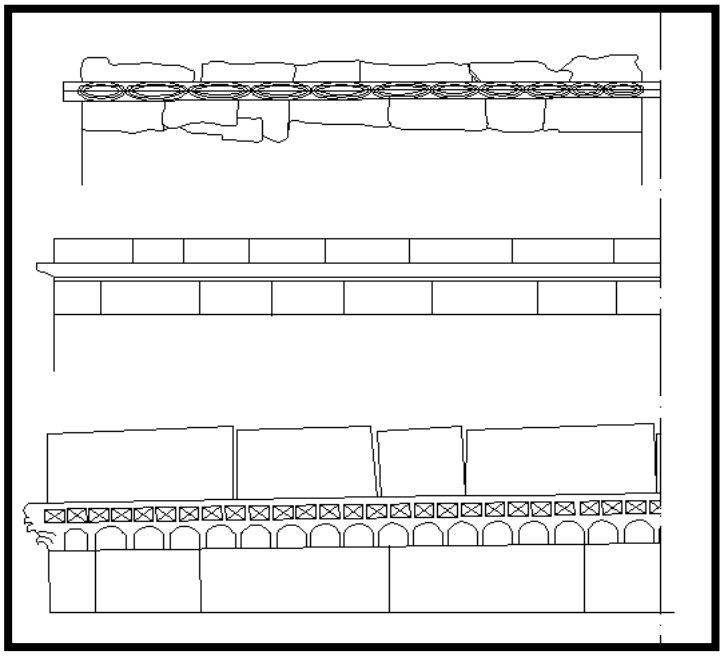
Toprak örtülü damlar bir sıra taş örtüsünün çevrelediği parapet duvarına sahiptir. Damdaki parapet duvarının hemen altında korniş taşı ve onun altında ön cephe boyunca uzanan taş silme detayı yaygın olarak görülür. Dam parapeti altındaki bu silme damlalık görevi de görmektedir. Üst kat ve alt kat sınırı da bazen silme ile vurgulanmıştır (Resim 5.44 ve Resim 5.45). Silmeler geometrik veya bitkisel formlarda olabilen cepheyi zenginleştiren elemanlardır (Şekil 5.22 ve Şekil 5.23). Bu tez kapsamında yapılan sınıflandırmada geç dönem yapılarının bezemelerinin yoğun olduğu görülür.

Resim 5.56 ve Resim 5.57 Kat silmesi örnekleri (Şahin, 2014)

Şekil 5.22. Kat silmesi örnekleri (Şahin, 2014)

Şekil 5.23. Çatı parapeti ve işlemeli korniş taşı örnekleri (Şahin, 2014)

Çörtenler

Parapet seviyesinin altından başlayan taş çörtenler yapıdan suyun tahliyesini sağlayan geleneksel mimari öğelerdir. Damdaki suyun doğrudan sokağa veya avluya akmasını sağlarlar. Kapadokya Bölgesi'nde farklı formlarda, işlemeli çörtenler dikkat çekerken Güzelyurt'takiler genelde tek tip ve sadedir.

Kitabeler (yazıtlar)

Yakın dönem yapılarının bazılarında orijinal kitabeye ulaşmak mümkündür. Kitabeler Karamanlıca (Karamanice) yazılmıştır. Grek harfleriyle yazılan yazıtlar okunduğunda Türkçe mana vermektedir (Resim 5.46 ve Çizelge 5.4).

Resim 5.58. Karamanlıca kitabe örnekleri (Şahin, 2014)

Çizelge 5.4. Karamanlıca alfabesi [97]

KARAMAN TÜRKÇESİ ALFABESİ			
Büyük Harfler		Küçük Harfler	
A	A	α	a
AI	E	αι	e
Π	B	μ, π	b
TZ	C, Ç	τζ	c, ç
Δ, T	D	τ, ντ, σ	d
E	E	ε, αι	e
Φ	F	φ	f
Γ	G, Ğ	γ, γ	g, ğ
X	H	χ	h
H, I	I, İ	ι, ει, ή, οί, υ	ı, i
K	K	κ, χ	k
Λ	L	λ	l
M	M	μ	m
N	N,	ν	n
O	O, Ö	ο, ω	o, ö
Π	P	π	p
P	R	ρ	r
C	S, Ş	σ,	s, ş
Σ	S, Ş, Z	ς	s, ş
T	T	τ	t
OY, Ιυ, υ	U, Ü	ου	u, ü
B	V	β	v
ΓΙ	Y	γ	y
Z	Z	ζ, z	z

5.3.4. Cephe tipleri

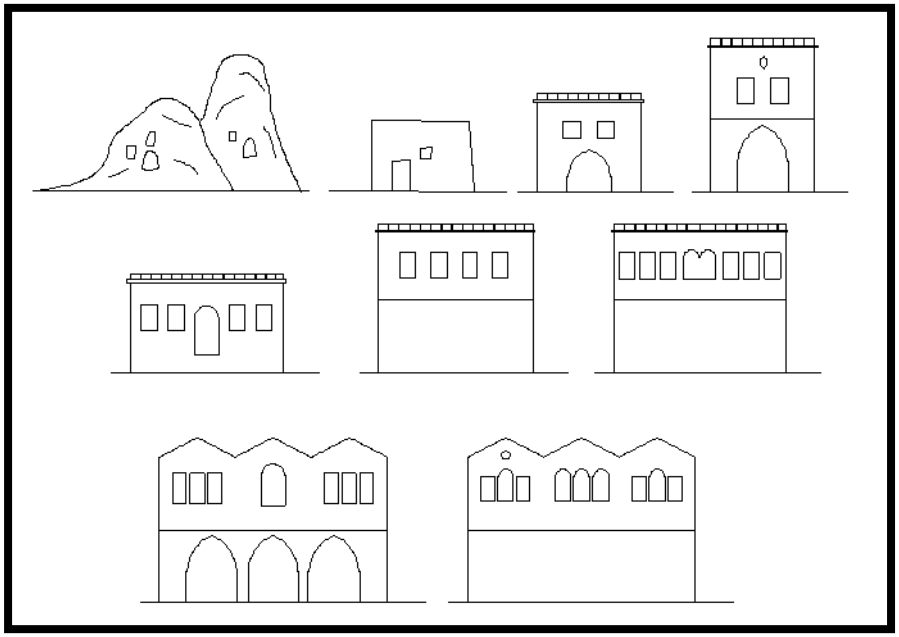
Cephe tipi belirlemede alt katlar için tip belirlemesi yapılamadığından iki katlı yapılarda üst katlar baz alınmıştır. Plan iplerinde olduğu gibi cephe tipleri de dönemsel ayrıma göre ele alınmıştır.

Kaya oyma ilkel konut yapılarında plan tipleri konusunda herhangi bir tipoloji oluşturulma mümkün olmasa da erken dönem yapılarına geçişte kapı ve pencere boşluklarının oluşumu ve düzgün formları dikkat çeker. Erken dönem yapılarında ise mimari yapı cephe ve biçimiyle doğadan biraz daha koparak, kendini göstermeye başlamıştır. Aşağı Mahalle kent siluetini incelendiğinde kaya oymadan erken dönem yapılarına geçişteki söz konusu bu gelişim, cephesel olarak izlenebilmektedir. Aşağı Mahalle'de yoğun ve iç içe olarak

bulunan bu ilkel ve erken dönem yapılarının cephelerindeki doluluk boşluk oranları incelendiğinde aşağıdaki farklı tiplere rastlanır.

Geç dönem yapılarında cephe anlayışı oldukça gelişmiştir. Tez kapsamında yapılan tipolojik sınıflandırma içerisinde 17 ve 18. yüzyıllara tarihlendirilen Geç dönem yapılardaki yoğun cephe süsleme geleneğinin, söz konusu tarih dönemini dünyada etkisi altına alan *Barok* tarzından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dikdörtgen formda pencereler, eğrisel motifleri içeren pencere üstü süslemeleri, söveler, nefeslikler, kemerli kapılar, balkonlar, kemerli giriş yapıları (revak), bitkisel ve dairesel formda bezemeler, sütünceler, dam parapeti, çörten, korniş taşı ve silme cepheyi zenginleştirerek geç dönem yapı karakterini oluşturan mimari öğelerdir (Bkz. Sayfa 229, Ek-1 Envanterler). Düzenli ve modüler olarak yan yana gelen genellikle bezenmiş pencereler dikkat çeker. Genelde simetrinin hakim olduğu daha zarif cepheler hakimdir (Şekil 5.24).

Yakın dönem sınıflandırmasında yer alan yapım tekniği, estetik ve mimari yönden benzer özellikleri gösteren yapıların cephe karakteri geç dönem yapılarına göre oldukça farklılaşmıştır. Daha sade, yalın, büyük ve güçlü cephelerin hâkimiyetini ve geleneğini bu dönemde görmekteyiz. Çatı formunda ve örtüsündeki değişimler de cepheye yansımıştır. Bezeme geleneği devam etse de geç dönem yapılarındaki kadar yoğun ve ince olmadığı dikkat çeker.

Şekil 5.24. Geleneksel evlerde cephe tipleri gelişimi (Şahin, 2014)

5.4. Yapım Tekniği ve Malzeme

5.4.1. Taşıyıcı sistem

Kaya oyma yapım tekniğinin çok şehitli örneklerini bulunduran ilçenin kayaçlarının oyulabilme ve işlenebilme özelliğinin yer şekillerinin jeolojik yapısından ve türünden kaynaklandığı ilgili bölümlerde ayrıntısıyla verilmişti. Bu yapım tekniğine olanak sağlayan kayaçlarda yapım tekniğine ve yaşam biçimlerine dair birçok izler bugün hala izlenebilmektedir.

Yığma yapım tekniğinin uygulandığı Güzelyurt geleneksel evlerinde taş duvarlar çoğunlukla yonu ve kesme taş, nadiren de moloz taş duvar örgüsüne de rastlanır. Aşağı Mahalle'de ki kuru taş duvar örgüsü ile inşa edilmiş bahçe duvarları arsa sınırlarını çevrelemiştir. Taşların yerleşime yakın taş ocaklarından sağlandığı düşünülen özgün Gelveri taşlarıdır.

İlçenin genel dokusunu oluşturan örtü biçimi tonoz üzeri killi toprak damdır. İç mekândaki tonoz örtü belirli aralıklarla geçen yarım daire veya sivri kemerlerle taşıtılmıştır. Ender görülen birkaç örnekte ise ahşap kirişlemeli örtü sistemine rastlanır. Bu kirişleme sistemini, hasır örtü üzeri toprak dolgu kapatmaktadır. Tol hacimleri ise, yarım daire ve çoğunlukla da sivri tonoz formundaki bir yapının oluşturduğu açıklıktır. İlçedeki taş yapım teknikleri ve işçilikleri incelendiğinde taş ustalarının yöreye has bir mimari oluşturduğu kanısına varılır.

5.4.2. Malzeme

Geleneksel evlerin yapımında en çok taş, ahşap, metal ve alçı kullanılmıştır.

<u>Taş</u>

Geleneksel evlerde yapım malzemesi bölgedeki taş ocaklarından çıkarılan yerel taşlardır. Bölgenin jeolojik yapısından dolayı magmatik kayaçlardan koparılan taşlar düzeltilerek yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Kabaca düzeltilerek şekil verilen taşlar daha çok alt katta veya avlu duvarlarında kullanılırken, daha özenle düzleştirilmiş ince yonu (kesme)

taşlar da genellikle üst katlar da kullanılmıştır. Cephelerdeki kemer, silme, sütun ve kitabelerde taş işçiliğinin sergilendiği biçim ve bezemeler yer alır.

Edinilen bilgilere göre; Güzelyurt'taki taş ustalarının ve işçilerin daha çok yerli halk olan Karamanlıların hizmet işlerinde çalışan Türkler olduğu düşünülmektedir. Bugün de Güzelyurt'ta inşaat işleriyle uğraşan halkın bir hayli yoğun oluşu, bu yatkınlığın ve uğraşlarının geçmişten geldiğini düşündürmektedir.

Duvarlarda kullanılan özgün harçlar yöresel taş tozu, kireç su ve çamurdan oluşur. Bazı duvar örgülerinde kıtıklı (bitkisel artık) harca da rastlanır.

Ahşap

Ahşap geleneksel evlerde kapı ve pencerelerde, dolaplarda kullanılmıştır. Fakat ahşap kalıntılar günümüzde az sayıdadır. Orijinal ahşap kapılar, pencere doğramaları günümüze pek fazla ulaşamamıştır. Bununla birlikte, çok az sayıda evin üst örtüsünün ahşap kirişleme sistemi ile geçildiği görülür.

Metal

Metal malzeme evlerin pencere önlerindeki parmaklıklarında ve bazı evlerin teras ve de merdiven korkuluklarında kullanılmıştır.

5.4.3. Yapı elemanlarının yapım ve malzeme özellikleri

Duvarlar

Geleneksel yapım tekniğinin taş yığma olduğu Güzelyurt'ta, taş duvarlar yonu, düzgün kesme ve nadiren de moloz taş olmak üzere karşımıza çıkar. Bu çalışma kapsamında yapılan tipoloji çalışmasında erken yapılar olarak incelenen sınıflandırmada bazı taş duvarların, yonu taşlarının taş duvar örüm tekniğine göre, üst üste konularak ve sıkıştırılarak, harçsız bir şekilde inşa edilmiş olduğu görülür.

Geç dönem ve yakın dönem yapılarında ise genellikle taş tozu, kireç veya çamur esaslı harçlar kullanıldığı görülür. Bu yapılarda alt katlar daha çok yonu veya düzgün olmayan taşlarla inşa edilmişken üst katlar ince yonu taş ile yapılmıştır. Duvarların kalınlıkları katlara ve mekanlara göre değişmektedir. Alt katlarda 80-110 cm arasında duvar kalınlıkları mevcutken, üst katlarda bu kalınlık daha az olabilmektedir. Günümüzde moloz veya yonu taşı ile inşa edilmiş bazı geleneksel yapıları kesme taş kaplayarak güçlendirme ve yenileme eğilimi vardır.

Döşemeler

Avlu mekânlarının genellikle toprak veya taş kaptı olduğu geleneksel evlerin iç mekanlarında zemin kat döşemesinin kaya veya taştır. Üst örtü sisteminin tonoz örtü olduğu mekan açıklıklarının üzeri, moloz dolgu ve taş döşemedir. Damlar sonradan yapılan müdahaleler haricinde daima toprak dolgudur. Avluyla ilişkili servis birimlerinin de zeminleri sıkıştırılmış toprak veya taş kaplamadır.

Tavanlar

İç mekanlarda yaygın olarak, tonoz formundaki üst örtü ve sıralı kemerlerim oluşturduğu sıvasız tavan sistemi görülür. Giriş portalı veya revak diyebileceğimiz yarı açık mekana sahip az sayıdaki örnekte bu yarı açık mekan çapraz tonoz ile geçilmiştir ve az sayıda örnekte de ahşap kirişleme sistemle oluşturulan tavanlar kaplamasız olarak görülür. Sonradan müdahalelerle tavan ve duvarlar kireç badana ile boyanmıştır.

6. GELENEKSEL GÜZELYURT (GELVERİ) EVLERİNDE SOSYAL VE FİZİKİ YAPIDA KORUNMUŞLUK VE DEĞİŞİMİN İNCELENMESİ

Sosyal yapının, fiziki yapının korunması üzerindeki etkisi büyüktür ve sosyal yapının değişmesinin fiziki yapının da değişmesine yol açması kaçınılmazdır. Birçok bölgedeki geleneksel dokunun korunamamasının sebebi değişen sosyo kültürel yapıdır. Sosyal yapıdaki değişim toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin değişmesi ile başlar. Bu değişim toplum yapısındaki değişimi beraberinde getirir. Sosyal yapıdaki bu değişimde, değişen kültürel anlayış, yaşam tarzı, ihtiyaçlar ve moda gibi etkenler de büyük oranda rol oynar.

Geleneksel kent dokusunda görülen sosyal değişimi etkileyen bir unsur da ailelerin geleneksel evlerini bırakarak günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilen ve konforu sağlayan betonarme yeni konutlara yerleşme eğilimleridir. Ekonomik nedenlerle kırsaldan kente göçler de geleneksel köy ve benzeri kırsal yerleşimlerin terk edilmesine yol açmaktadır. Gelişmiş kentte oturma isteği, büyük kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik imkanları geleneksel kent yerleşimlerinin terk edilerek, büyük kentlere göç edilmesini beraberinde getirmiştir. Büyük şehrin sunduğu imkanlar çocukların eğitim hayatı için de tercih sebebi olmuştur.

Güzelyurt kent dokusunda da yakın geçmişe yönelik, bu tür sosyal gereksinimler ve beraberinde getirdiği fiziki gereklilikler söz konusudur. Fakat Güzelyurt kent dokusundaki asıl köklü dönüşüm ve değişim 1924 Nüfus Mübadelesi ile gerçekleşmiştir. Tarih süreçlerinde ayrıntısıyla değinildiği gibi Güzelyurt'ta yaşayan tüm yerli halkın tamamı, Yunanistan'a nüfus değişimi ile gönderilmiştir. Gelen halk da başka bir sosyal yapının aynası olan bu mevcut fiziki yapı içinde yaşamak durumunda kalmıştır. Yaşayışları, gelenek görenekleri ve dini inançları farklı olan bu iki halk arasındaki nüfus değişimi kent dokusunu oluşturan fiziki yapıda da değişikliklere ve müdahalelere neden olmuştur. Mimari yapı, sosyal yapıdaki bu değişimden etkilenmiş, birtakım temel ihtiyaçların değişmesinden mekansal gereksinimler oluşmuştur.

Mübadele ile Güzelyurt'taki tüm Karamanlılar Yunanistan'a gönderilmiştir. Giden bu halkın tamamı Hıristiyan, ekonomik durumu iyi, ticaretle uğraşan yerli halktır. Bu halkın

sosyoekonomik durumu kent mimarisine de yansımıştır. 19.yüzyıla tarihlenen birçok yakın dönem yapısının mübadele ile gönderilen Karamanlılara ait olduğu bilinir. Sosyo ekonomik durumun mimariye yansımasının gelenek olduğu hissedilen bu toplumda, gösterişli Güzelyurt (Gelveri) evlerinin mimari tarzları, süsleme ve büyüklükleri de bu gücü yansıtır durumdadır. Mübadele ile Yunanistan'dan Güzelyurt'a göç eden muhacirlere ilçeye geldiklerinde Karamanlı halkının konutları verilerek onlara yerleştirirler.

Başka bir kültüre ait fiziki yapı yeni kullanıcıları tarafından kullanılmaya başlar ve bu kullanım günümüze değin devam eder. Kentin yeni bir kültürle bütünleşmesi ve bu kültürün ihtiyaçlarına cevap vermesi bu kullanım sürecindeki fiziki değişimleri beraberinde getirir. Güzelyurt'ta görülen değişim, kentsel dokuda ve geleneksel evlerde görülen değişimler alt başlıklarında incelenmiştir. Asatekin'in oluşturduğu ve ailenin mekan organizasyonu ile ilişkilerini gösteren yöntem Güzelyurt özelinde denenmiştir [3]. Bu yönteme göre yapının oluşum aşamasında, konutu yaptıran ailenin ihtiyaç ve gereksinimleri mimari birimi şekillendirmiş, daha sonraki dönemlerde mimari birimin kullanıcıları değişince buna bağlı olarak mimari birimin kullanımı ve fiziki yapı da değişmiştir [9].

6.1. Geleneksel Kent Dokusunda Görülen Değişimler

Güzelyurt yerleşimi Manastır Vadisi olarak bilinen içinde kentin en eski kalıntılarını barındıran vadinin etrafına yayılmış bir yerleşim alanıdır. Eski yerleşim dokusu incelendiğinde genel olarak organik bir yerleşime sahip kent, bir meydan ve çarşı bölgesiyle dört mahalleden oluşur.

Bu çalışma kapsamında Güzelyurt'un geleneksel dokusunu barındıran Aşağı ve Yukarı Mahalle konu edilmiştir. Yeni yapılaşmaların da eski kent dokusu içinde veya çevresinde kurulan mahallelerde hızla arttığı kent dokusunda, geleneksel tarihi doku giderek tehdit altında kalmaktadır. Tarihi yapıların bilinçsiz restorasyonu, üzerlerine kat çıkılması, betonarme yapıların yaygınlaşmaya başlaması ile kent silueti bozulmaktadır.

Geleneksel evlerin birçoğu günümüz konfor koşullarını sağlamadığı için ya terk edilmiş ya da kullanıcıları tarafından birçok müdahale görmüş, ihtiyaçlara cevap verebilecek duruma getirilmeye çalışılmıştır. Konut birimindeki bu değişim ve müdahaleler hızla özgün

geleneksel kent dokusuna yansımaya devam etmektedir. Yerel yönetimin geleneksel dokuyu korumaya yönelik yaptırımları ve tarihi çevre planlama çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Günümüzde halen daha birçok korunmuş yapıyı bulunduran özgün dokunun bu ve benzeri müdahalelerle, korumacı anlayıştan uzak projelerle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Güzelyurt geleneksel yerleşiminde büyük önem taşıyan "Manastır Vadisi" doğal ve kültürel mirası iç içe bulunduran bir yerleşim olması nedeniyle de özel bir koruma bölgesi olarak ele alınmalı, ticari amaç güden projelerden uzak tutulmalıdır. Aksi yönde, Güzelyurt geleneksel kent dokusu gelecek yıllarda, mimari ve kültürel anlamda içerdiği değerleri günden güne yitirecek ve yanlış müdahalelerin ve projelendirmelerin eseri olan, giderek özgünlüğünü yitirmiş bir yerleşim haline gelecektir.

6.2. Geleneksel Güzelyurt Evlerinde Değişimler

Sosyal yapının ve onunla birlikte konut biriminin değişmesiyle kentin fiziki dokusu da değişme uğramıştır. Bu değişim süreci sosyal yapıdan fiziki yapıya ve tek yapıdan çevre ölçeğine giden ilişkiler bağlamında irdelenmelidir. Geleneksel konut birimi yeni kullanıcıların aile yapıları ve kültürel özelliklerine göre yeniden düzenlenen mimari ürünler olarak analiz edilmelidir [9]. Bu nedenle geleneksel evlerde meydana gelen değişimler, hem sosyal yapıda hem de mimari yapıda incelenmiştir.

6.2.1. Geleneksel Güzelyurt evlerinde sosyal değişim

Yakın tarihimiz incelendiğinde Güzelyurt geleneksel konut biriminin değişmesindeki en önemli faktörün 1924 Nüfus Mübadelesi olduğu görülür. Mübadele ile ilçenin yerli halkı Karamanlıların bölgeyi tamamen terk etmesi ve Yunanistan'dan gelen muhacirlerin ilçeye yerleşmesi ile kent, tamamen bir sosyal değişim sürecine girmiştir.

Güzelyurt evlerinde sosyal yapıdaki değişim; demografik yapıdaki değişim, sosyal ve kültürel yaşamda değişim, gelir ve üretim durumunda değişim alt başlıklarında incelenmiştir.

Güzelyurt ilçesinde sosyal yapıdaki değişimin araştırıldığı bu bölüm, anket, mülakat ve kişilerle yapılan görüşmeler ışığında, evlerde yapılan inceleme ve alanda yapılan gözlemlerin sonuçlarına göre hazırlanmıştır.

Demografik yapıda değişim

Tarih süreçlerinde ve sosyal yapı başlığında ayrıntısıyla yer verildiği üzere, Selçuklulara kadar uzanan bir tarihe sahip Karamanlı halkının Osmanlı'dan sonra Anadolu'daki varlıkları 1924 Mübadelesine kadar sürmüştür. Çok uzun yıllar topraklarda yaşamış olan Karamanlılar, Lozan Antlaşması hükümlerindeki içeriğe göre Türkiye Yunanistan arasındaki nüfus değişimine tabi tutulmuştur. Bu tarihten itibaren Yunanistan ve Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi ile Güzelyurt'ta demografik yapıdaki değişim başlar.

Doktora tezi kapsamında yapılan bu çalışmada, Kapadokya ve Güzelyurt yerleşimlerinin yerli halkı olarak tespit edilen "Karamanlıların" kim olduğu ve kökenleri hakkında çeşitli tartışmalarla karşılaşılmıştır. Bu tartışmalara bilimsel anlamda bir cevap ve yorum getirebilmek için, Güzelyurt ve Kapadokya Bölgesi'nin ayrıntılı tarihsel araştırması yapılarak, bilinen tüm tarih süreçleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu tarihsel süreç çalışmalarının ışığında Kapadokya genelinde ve Güzelyurt özelindeki "sosyal yapı ve kültürel çeşitlilik" açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yöndeki tarihsel ve sosyal çalışmalar, fiziksel yapıyı anlamayı, yorumlamayı ve teşhisi mümkün kılmıştır.

Tarih süreçlerinde değinildiği üzere, Güzelyurt'un yakın geçmişi incelendiğinde, burada yoğun olarak yaşayan yerli halk "Karamanlılar" ile karşılaşmaktayız. Karamanlılar konusundaki tartışmalara bu çalışmada ayrı ayrı yer verilmiştir. Bu tez kapsamında yapılan çalışmalar, röportaj ve anketler, tarihsel araştırmalar ve mimar gözüyle yapılan yöredeki fiziksel analizler ise bu çalışmanın sonucu olgunlaşan fikri şöyle ortaya koyar:

Karamanlılar (Karamanlides), Roma ve Bizans kökenli Hıristiyan halkın yaşadığı toprakların, Selçuklu hâkimiyeti altına girmesiyle, buradaki Rum (Grek ve Helen) kökenli Hıristiyanların Türk ve Müslüman halkla karşılıklı sosyal ve kültürel etkileşimlerle beslenerek, Osmanlının sonlarına değin 800 yılı aşkın bir arada yaşamışlığının sonucu oluşmuş Anadolulu bir halktır.

Karamanlıların, Osmanlı Kültürüyle ve Türkçe ile bütünleşmelerinin ise, Karamanlıoğulları Beyliğine dayandığı kuvvetle muhtemeldir. Bizans'ın ardılları olarak düşünülen bu Anadolu halkının, Anadolu Selçuklu Sultanlığı Döneminde Karaman, Konya, Kapadokya ve Kilikya bölgelerinde özgür bir biçimde yaşamını ve kültürlerini

sürdürmeleri Karamanoğulları Beyliği yönetiminde değişmeye başlar. Milliyetçi politika izleyen Karaman Beyi Türkçe konuşulmasını zorunlu tutar. Karamanlıların konuşma dilinde Türkçeyi kullanmaları ve Türk kültürüne entegre olmalarının büyük oranda bu döneme dayandığı düşünülmektedir.

Karamanlılara Selçukludan sonra, Osmanlı zamanında da Karaman, Konya çevresi ve Kapadokya ağırlıklı olmak üzere, Kilikya ve İstanbul'un bazı semtlerinde de karşılaşılabilmektedir. Bu durumu ise, Osmanlı Devleti'nin bu alandaki Rum ve Hıristiyan birliğini dağıtmak amacıyla bu bölgedeki Karamanlıların bir bölümünü İstanbul'a göndermiş olabileceği ihtimali açıklamaktadır.

Güzelyurt'un yerli halkı olan Karamanlılar ve kökenleri hakkında bu bölümde yeniden yer verilen açıklamalardan sonra, 1924 Mübadelesinden sonra kentteki demografik yapısının bütünüyle değiştiği sonucuna varılır.

Sosyal ve kültürel yaşamda değişim

Mübadeleden sonra Güzelyurt'taki demografik yapıdaki değişim sosyal ve kültürel yaşamdaki değişimi de kaçınılmaz kılmıştır. Ortodoks Hıristiyan Karamanlıların ardından bölgeye yerleştirilen mübadillerle kentin sosyal ve fiziksel yapısındaki değişim süreci başlar.

Dinsel yaşamlarına çok bağlı olan Hıristiyan Karamanlıların bu özelliği Osmanlı hakimiyetinde 19. yüzyılda devam eder. Bu bağlılıkta, Gelveri'nin çok eski tarihlerde de bir dinsel merkez oluşunun etkisinin olduğu düşünülebilir. Dinsel yaşamın sosyal hayata da fazlasıyla yansıdığı Güzelyurt kent dokusundaki çok eskilere tarihlenen birçok kilise Karamanlılar tarafından da kullanım görmüştür. Osmanlı Döneminde Güzelyurt ve çevresindeki Ortodoks Hıristiyan cemaat okullarının varlığı ve eğitimde dinin ön planda olduğu tutucu ve katı bir sistemin olduğu bilinmektedir [120]. Güzelyurt ilçesindeki geleneksel doku içinde yer alan, "Kızlar Okulu" ve "Erkekler Okulu" olarak bilinen yapılarda cinsiyet ayrımına dayalı, tutucu bir dini eğitimin verildiği düşünülmektedir.

Sosyal statünün önemli olduğu bu toplumda ailelerin ekonomik durumlarının yaşayış biçimine ve yapı tarzına yansıdığı görülür. Sosyo ekonomik gücün Karamanlılarda olduğu

ve Türklerin azınlıkta olduğu bir yapı hakimdir. Bu toplumda Karamanlıların büyük şehirlerle bağlantılı olarak ticaretle uğraştıkları bilinirken, Türkler bahçe işleri ve hayvancılıkla uğraşmışlardır.

Günümüzde kentteki sosyal ve kültürel yaşamla, Güzelyurt'un yakın geçmişine hakim bu durum karşılaştırıldığında sosyal ve kültürel yapının tamamen değiştiği görülür. Sosyal yapıyla birlikte gelenekler, alışkanlıklar, dinsel yaşam, eğitim anlayışı, mimari ve fiziksel çevrenin kullanım biçimi değişmiştir.

Ekonomik yapıda değişim

İlçede yaşayan Karamanlılar, ekonomik durumu iyi, ticaretle uğraşan halktır. Azınlıkta olan çok az sayıdaki Türk aileye göre Karamanlıların sosyal ve ekonomik yapıdaki bu üstünlüğü yaşayışlarına ve evlerinin biçimlenişine yansımıştır. Türklerin ise daha çok Karamanlıların hizmet işlerinde çalıştıkları, inşaat ve bahçe işleri ile uğraştıkları, hayvancılık, çiftçilik yaptıkları bilinir. Demircilik, nalbantlık gibi geleneksel zanaatlarla da genellikle Türkler uğraşmıştır.

19. yüzyılın sonlarına kadar böyle bir sosyal yapının sahip olduğu Güzelyurt'ta Mübadele sonrası gelen mübadil Türklere (muhacirler) Karamanlılara ait konutlar ve araziler verilmiştir. Selanik, Kozan ve Kesriye kentlerinden gelen muhacirler (mübadil Türkler) Güzelyurt'ta tarımla ve bağ bahçe işleriyle uğraşmaya başlamışlardır.

Güzelyurt'taki yerli Türkler ise, Karamanlı halkın hizmet işlerinde çalıştıkları için onlar halk gittikten sonra işsizlik yaşayarak ekonomik sıkıntı çekmişlerdir. Fakirleşen yerli Türklerin bazılarının bu tarihten sonra, Aşağı Mahalle'deki daha eski dönem yapılarına yerleştiği ve buralarda yaşamaya devam ettiği bilgisine ulaşılır. Ayrıca gelen muhacirler ile yerli Güzelyurt halkının çok uzun yıllar boyunca birbirini benimseyemedikleri, birbirlerini yerli ve muhacir olarak dışladıkları, kız alıp vermedikleri edinilen bilgiler arasındadır. Güzelyurt'tan giden Karamanlılar ise, Nea Kalvari şehrine yerleştirilmiştir fakat Yunanca bilmeyen halk o topraklarda uzun süre sıkıntı yaşamıştır.

Anlaşılabileceği üzere, mübadele hem giden hem gelen insanlar için hem de Güzelyurt'ta yaşamına devam eden Türkler için sosyo kültürel ve ekonomik açılardan çeşitli zorluklar doğurmuştur.

6.2.2. Geleneksel Güzelyurt evlerinde fiziki yapıda değişim

Güzelyurt'un yakın tarihine batkımızda yerli halk ve mimari yapılarının kullanıcılarının Karamanlılar olduğu görülür. Fakat Güzelyurt'un mimarisini sadece Karamanlı kültürü ile değerlendirmemiz yetersiz olacaktır. Tarih süreçlerinde yer verildiği gibi, kentin çok eski bir yerleşim yeri olmasından dolayı fiziksel yapıyı oluşturan erken dönem ve geç dönem konut biriminde çok daha eskiye uzanan kültürlerin izlerini görmek mümkündür.

19. yüzyıldan sonra tamamıyla değişen sosyal yapı, değişen ihtiyaçlar, talepler ve toplumsal yaşam anlayışı Güzelyurt evlerinde değişikliklere yol açmıştır. Mekânsal ve biçimsel değişiklikler yapılara bazı eklentileri zorunlu kılmıştır.

Geleneksel konut biriminde görülen değişiklikleri daha iyi analiz etmek için, mimari özelliklerde ve mekanlarda görülen değişiklikler, Asatekin'in doktora tezindeki analiz tipi irdelenerek hazırlanmış, geleneksel Güzelyurt evlerini incelemek için uygun görülen başlıklar seçilerek aşağıda sunulmuştur [3,9].

<u>Mimari özelliklerde görülen değişiklikler</u>

Geleneksel evlerin çoğunda demografik yapının tamamen değişmesine bağlı olarak değişiklikler meydana gelmiştir. Karamanlılardan kalan yapılar yeni sahipleri tarafından kullanım görmeye başladığında kültürün ve yaşam biçiminin değişmesine bağlı olarak bazı mekansal gereksinimler oluşmuştur. Erken ve geç dönem yapılarından bazıları ise sağlıksızlaşmaya, yok olmaya, değersizleşmeye ve terk edilmeye başlamıştır. Bu nedenlere bağlı olarak mimari özelliklerde görülen değişiklikler bozulma, ekleme ve yeni yapım alt başlıklarında incelenmiştir.

Bozulma, evlerin doğal koşullar altında yıpranma ve yorulmalar sonucu bir bölümünün veya öğelerinin çürümesi, deformasyonu olarak tanımlanabilir. Tarihi yapı koruma ve yaşatmada en önemli unsurlardan biri yapıdaki bozulmaların ve yapıyı tehdit eden

bozulmaya yol açabilecek unsurların saptanması ve analizidir. Terk edilmişlik, yapının bakım ve onarım süreçlerini kesintiye uğrattığı için, tarihi yapının bozulma ve yok olma süreçlerine zemin hazırlar. Terk edilmişliğin dışında doğal etkiler de bozulmaya neden olmaktadır. Taşların ve derzlerin bozulması, üst örtü, kapı ve pencere elemanlarının aşınması görülen bozulma örnekleridir. Doğal koşulların dışında bilinçli müdahaleler ve bazen de vandalizm (bilinçli zarar verme eğilimi) olarak tabir edilen unsurlar da yapılardaki bozulmalara yol açar.

Değişme, bilinçli müdahaleler sonucu yapının iç mekanının, bir bölümünün veya öğelerinin değiştirilmesi olarak tanımlanabilir. Gereksinimlerin değişmesiyle yapıya ya iç mekanda bölme duvarlar oluşturularak yeni mekanlar elde etme yoluna gidilmiş, ya da yeni kütleler eklenerek bu mekan gereksinimleri giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin özgün biçimiyle avlu veya evin dışındaki mekanlarda çözülen tuvalet, mutfak, ocak gibi hacimler, evlerin odalarının bölme elemanlarla değiştirilmesi sonucu iç mekanda sonradan oluşturulmuştur.

Fonksiyon gerekliliklerinin dışında, değişime neden olan bir müdahale türü ise deformasyon ve bozulmaların yanlış yöntem ve detaylar kullanılarak çözülmeye çalışılmasıdır. Örneğin, üst örtüde malzeme yorulması ve eskimeye bağlı sorunlar yapının özgün biçim ve estetiğine uymayan gelişigüzel müdahalelerle onarılmaya çalışılmaktadır. Bu müdahaleler yapının biçim ve estetik özelliklerini değiştirerek, yapının özgün kimliğiyle uyumsuz ve niteliksiz biçimde gerçekleşmektedir.

Mekanların işlevinde ve iç donanımlarında görülen değişiklikler

Mekanların işlevinde ve iç donanımlarında görülen değişiklikler bu çalışma kapsamında yapılan tipolojik sınıflandırmaya göre ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bölgedeki en ilkel ve eski yapılar olarak nitelendirdiğimiz kaya oyma yapılar işlevini günümüzde tamamen kaybetmiştir. Kaya oyma yapıların bazılarının bölgedeki en ilkel konut yapılarını oluşturduğu bazılarının ise manastır hayatını barındıran mekanlar olduğuna çalışmanın daha önceki bölümlerinde yer verilmişti. Bu mekanların günümüzde turistik amaçlı ziyaret edilmektedir.

Erken dönem konut yapıları olarak adlandırılan yapılarda ise, alt katı kaya olan yapılarda bu kat neredeyse tamamen işlevsizleşmiş durumdadır ya da depo olarak kullanım görmektedir. Bu sınıfta incelenen tek katlı kısmen yığma erken konut yapıları da bugün çoğunlukla işlevsizleşmiş bir kısmı ise ahır veya depo olarak kullanım görmektedir.

Geç dönem yapılarında üst katların bazıları günümüzde de kullanılırken bazıları ise terk edilmiştir. Alt kat ve üst katın genellikle birbirinden bağımsız olarak kullanıldığı bu evlerde ahır veya depo olarak kullanıldığı düşünülen yaşamaya elverişli olmayan alt bölümler günümüzde genellikle atıl durumdadır.

Yakın dönem yapıları büyük oranda günümüzde de konut kullanımındadır. Gereksinimlerden dolayı iç mekânda yeni bölümler oluşturma ve de yeni kütleler ekleme eğilimi bu tip yapılarda yoğun olarak görülür. Günümüzde de kullanılan 19. yüzyıl Karamanlı evlerindeki işlevsel dönüşüm ve iç donanımda görülen değişimler şöyledir:

Avlular, yakın dönem konutlarında genellikle korunurken bazılarında yok olmuştur. Korunan avlular da kısmen işlevselliğini yitirmiştir. Avluya bağlı servis birimlerinden de işlevsizleşenleri bulunmaktadır. Örneğin; geleneksel tokana, ocak, tandır mekanları günümüzde iç mekanda mutfak biriminde çözüldüğü için atıllaşmıştır.

Damlar ve teraslar, geçmişte olduğu gibi bugün de avlu kadar gelişmiş mekânlar olmasa da bahçe ve açık alan görevini üstlenmiş birimlerdir. Damlara sonradan yapılan müdahale türü de üzerlerine beton atarak etrafını korkulukla sınırlandırmalardır. Üzeri toprak örtülü olan bu damlara yapılan müdahale, üst örtünün ve de kentin özgün siluetini bozmaktadır. Damlardaki diğer bir bozulma da üst örtünün taşıyıcı sisteminden kaynaklanan strüktürel sorunların sebep olduğu bozulmalardır.

Sofalar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de genelde ortak bir alan olarak kullanılmaktadır. Bazen iç mekanda bir hacim oluşturma gereksinimi bazen de eklenen yeni kütleler sofadaki değişimlere neden olmuştur. Bazı tuvalet ve oda mekanları bu şekillerde sofaya eklenmiştir. Sofa iç mekanındaki nişler de raf ve dekoratif amaçla kullanılmaktadır.

Odalar, halen kullanılan geleneksel evlerde, büyük ölçüde geçmişteki fonksiyonlarını devam ettirmektedir. Konut mekanlarının kapasitelerini aşacak biçimde işlevlendirilmeye çalışılması Güzelyurt genelindeki en ciddi sorunlardan biridir. Yapılara kapasitelerini aşan ticari işlevler vererek oda birimlerine banyo tuvalet hacimleri ekleme eğiliminden dolayı odalar mimari ve mekansal özelliklerini kaybetmektedir. Odalardaki orijinal iç mekan elemanlarının birçoğu değiştirilmiş, zarar görmüştür. Odalardaki sıkça görülen bir eleman olan nişler raf ve dekoratif amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu nişlerin bazıları camlı dolaplara ve vitrinlere dönüştürülmüştür. Dolap ve yüklüklerin bir kısmı korunsa da birçoğu zarar görmüştür. Odalarda özgün kullanım şeklinde oturma odası, yatak odası misafir odası gibi fonksiyonel ayrışma yoktur, günümüzde ise bu fonksiyonlarla odalar kendi içinde işlevlendirilmiştir. Genellikle görülen taş sedir yerine, iç mekan tefrişleri günümüzde yeniden şekillenmiştir. Odalarda ısıtma odun ve kömür sobalarıyla yapılmaktadır. Sobalar sofada ve odalarda yer alabilmektedir ve genellikle kapatılan ocakların üzerindeki bacaya bağlanmıştır.

Islak hacimler, (mutfak, banyo, tuvalet) geleneksel haliyle avluda ve avluya bağlı birimlerde yer alırken, daha sonraki dönemlerde konut biriminin içine alınmıştır. Bu amaçla oda ve sofa mekanlarında ekleme ve değişimler gözlenir. Bazı geleneksel konutların bir odası mutfağa dönüştürülmüştür ve banyo hacimleri eklenmiştir. Avluda ve evin dışında kalan ıslak hacimlerse atıllaşmıştır.

Gelveri geleneksel konut mimarisine yönelik plan tipolojisi tespitine kaynak oluşturmak üzere tez kapsamında yapılan envanter çalışmalarında, plan şeması bozulmamış veya özgün plan şemasına ulaşılabilen 48 yapıya yer verilmiştir. Yapılan tipoloji sınıflandırmasında iç mekandaki muhdes ekler göz önünde bulundurulmuş, özgün plan tipi dikkate alınmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Güzelyurt geleneksel kent dokusu mimari, arkeolojik ve tarihi değerleri bünyesinde barındırmaktadır. Kent dokusunun en önemli özelliği Kalkolitik Çağa kadar tarihlenebilen höyük ve kent katmanlarını ve de yakın döneme ait çeşitli mimari ve fiziki değerleri iç içe bulunması ve bu bir aradalığın kent dokusundan günümüzde de okunabilmesidir.

Bu tez kapsamında Kapadokya Bölgesi'nde yer alan kent dokusunun bölge içindeki tarihsel, kültürel ve fiziki özellikleri araştırılmış, kent dokusunun yerleşim alanı ve içinde bulunduğu coğrafya çeşitli özellikleriyle tanımlanmaya çalışılmıştır. Yapılan fiziksel ve sosyal analizlerle geleneksel evlerin sosyal ve mimari yapısını anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Güzelyurt geleneksel konut birimi sosyal ve mimari açıdan ele alınmış, değişme parametreleri belirtilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde de sonuçlar tartışılarak karar-öneri aşamasının geliştirilmesi sağlanmıştır.

7.1. Alan Çalışması İle İlgili Sonuçlar

Güzelyurt geleneksel kent dokusu Kapadokya Bölgesi konut mimarisi ile yapım tekniği, malzeme, topografik düzen ve kullanım açılarından benzerlik göstermektedir. Güzelyurt kent dokusunun analiziyle birlikte yerleşime özgü sonuçlara ulaşılırken, sosyal yapının ise tamamen değiştiği görülmüştür. Güzelyurt'a ait geleneksel yaşam biçiminin mübadele sonrası neredeyse tamamen değişmesi, güncel gereksinimlerin değişmesi, yaşam şekillerinin farklılaşması kent kimliği de değişime uğratmaya başlamıştır. Bu durum da geleneksel dokunun korunması sorununu doğurmuş ve zorlaştırmıştır. Alanda sosyal ve mimari yapının incelenmesi sonucu elde edilen sonuçlar şöyledir:

7.1.1. Sosyal yapı ile ilgili sonuçlar

Güzelyurt'ta sosyal yapı 1924 Nüfus Mübadelesi ile değişmeye başlamıştır. Mübadeleden önce Karamanlı Hıristiyanların yoğun olarak yaşadığı yerleşim, mübadeleden sonra Yunanistan'dan gelen mübadil Türkler tarafından yerleşim görmeye başlamıştır. Kullanıcının değişmesiyle beraber dini inanç ve sosyo kültürel yaşam da değişikliğe uğramıştır. Tarihten mübadeleye dek bir Ortodoks Hıristiyan yerleşmesi olan kentte daima yoğun ve katı bir Hıristiyan inanç sistemi hakimdir. 19. yüzyılda da sosyo kültürel hayatta

inanç sisteminin etkisi büyüktür. Yaşam biçimi, eğitim hayatı ve alışkanlıklarda dini inancın rolü büyüktür. Ayrıca bu dönemde sosyal hatta komşuluk ilişkileri, dostlukların ve yardımlaşmanın oldukça gelişmiş olduğu bilinmektedir.

Sosyal yapıdaki değişimleri yorumlayabilmek için öncelikle Güzelyurt'tun Karamanlı Hıristiyanlar zamanının sosyokültürel ve ekonomik hayatına değinmek gereklidir.

Yerli halk (yerli Güzelyurt Türkleri) ve mübadele ile giden Karamanlı halk ile yapılan röportaj ve anketlerde 19. yüzyıl Gelveri (Güzelyurt) sosyo ekonomik hayatıyla ilgili çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

Bu dönemde Güzelyurt'taki toplumsal hayatta barışın, huzurun ve kent sakinleri arasında iyi ilişkilerin hakim olduğu bilinmektedir. Karamanlı Hıristiyanların başlıca uğraşları arasında ticaret, sarraflık, bir miktar da hayvancılık (et ve sucuk işleri) ve tarım yer almaktadır. Karamanlıların ticaret amaçlı ve uğraştıkları işlerle amaçlı İstanbul'a sıkça gittikleri ve büyük şehirlerde ticaret ilişkilerini yürüttükleri o dönemin insanları tarafından ifade edilmektedir. Ticari işleri için yılın büyük bölümünde büyük şehirlerde olan Karamanlı Hıristiyanların ailelerinin Güzelyurt'ta sürekli ikamet ettiği, kendilerinin ise sene de iki üç kez Güzelyurt'a gelip gittikleri bilgilerine bugünkü Güzelyurt halkı ile edilen sohbetler ve sosyal yapı araştırmaları sırasında ulaşılmıştır.

Karamanlılarla birlikte bu kentte yaşayan azınlık sayıdaki Türk hanelerinin ise daha çok bu ekonomik açıdan üstün Karamanlı halkının hizmet işlerinde, ev yapım faaliyetlerinde, bahçe işlerinde çalıştığı bilinir. Ekonomik üstünlüğü ve hakimiyeti ellerinde bulunduran Karamanlı halkının, Türkleri kendi ticari faaliyetlerinden ve seyahatlerinden işleri öğrenmemeleri adına özellikle uzak tutukları ise yerli halktan edinilen diğer bir bilgidir. Böyle bir toplumsal yapının, farklı inanış, kültür ve yaşayışın iç içe olduğu Gelveri'de yine de genel olarak huzur ve barış hakimdir.

Ticaretle uğraşan Karamanlı halkın ticari faaliyetleri için İstanbul'a sık sık gittikleri oralarda edindikleri yenilikleri, mimari tarzları Gelveri'ye getirdikleri bilir. Güzelyurt'ta konut mimarisindeki tarz ve çeşitliliğin getirilen bu yenilikler ile modanın etkisinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Çünkü, zengin Karamanlıların toplumsal yaşantısında ekonomik güç ve gösterişin konut mimarisine yansıtma geleneği hakimdir.

İstanbul ve büyük şehirlerde çalışarak, gurbette para kazanan Karamanlılar, Güzelyurt'a zenginliklerini yansıtacak konut yapılarını inşa etmişlerdir.

1850'lerden sonrası Osmanlı tebaasında yaşayan azınlıklar ve Hıristiyanlar için önemli gelişmelerin olduğu dönem başlar. 1856 yılından sonra Islahat Fermanıyla azınlıkların hak ve özgürlüklerinin genişletildiği, bir takım ayrıcalıkların tanındığı, mülkiyet haklarının genişletildiği, dini eğitimin ve bu konudaki azınlık okullarının özgürlüklerinin arttığı dönemdir. Bu dönemde Gelveri'deki Hıristiyan Karamanlı halkı da sosyal ve ekonomik yönden gelişimini sürdürmüştür. Ayrıca yerleşimin ekonomik gücünü ortaya koyan bir bilgi de Güzelyurt'ta Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında alınan özel bir izinle para basılmış olmasıdır. Üzerine Gregorios Theologos'un resmi bulunan bu sikkeler, bir kuruş ve 10 para şeklinde, Aziz Gregorios Kilisesi'nin içinde bulunan bir küçük darphane odasında basılmıştır. Nüfus Mübadelesinden sonra tüm bu girişimler iptal edilmiş ve kilisenin freskleri boyanarak camiye çevrilmiştir [43,118].

Güzelyurt'ta gelen Muhacir Türkler, tarım, inşaat işleri ve çeşitli zanaatlarla uğraşmışlardır. Fakat mübadeleden sonra Güzelyurt toplumsal yapısı içinde sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Yerli Türkler ile Yunanistan'dan gelen muhacir Türklerin uzun süre birbirlerini benimseyememe sorunları yaşanmıştır. Bu sorunların aşılmasının çok uzun süreler aldığı halktan edinilen bilgiler arasındadır. Hâlbuki Karamanlı halk ve yerli Türkler arasında iyi ilişkiler olduğu ve bu halkın iyi bir şekilde anıldığı bilinmektedir. Aynı şekilde mübadele ile Yunanistan'a giden Karamanlı halk da orada "Türkler" denilerek dışlanmış ve çeşitli zorluklar yaşamıştır.

Bu da insan topluluklarını bir arada tutan unsurların yalnız din ve ırk birliğine dayalı olarak değil, kültür birliğine dayalı olarak da gelişebildiğinin göstergesidir. Gelveri (Güzelyurt) bunun çok iyi örneği olmuş bir yerleşimdir. Osmanlı tebaası altındaki faklı köken ve dini inanca sahip ama benzer kültürel özellikleri de bünyelerinde barındıran iki halk; Karamanlılar ve Türkler Gelveri'de uzun tarih süreçlerinde bir arada yaşamıştır. Giden Karamanlıların bazılarının farklı etnik kökende olmalarına rağmen kendilerini Türk hissetmeleri Selçuklulardan itibaren bu kültürlerin bir arada yaşamışlığından ve kendilerini bu topraklara ait hissetmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu tez kapsamındaki tarihsel çalışmalarda ve Karamanlılarla ilgili yapılan araştırmalarda, Karamanlıların sırasıyla Selçuklu, Karamanoğulları ve de Osmanlı Devleti (Karamanlı Eyaleti) yönetiminde daima varlığını sürdürmüş, kökeninin Bizans'a (Helen ve Grek) kadar dayandığı düşünülen bir yerli halk olduğu sonucuna varılmıştır. Selçuklu egemenliğinde Konya, Karaman ve Kilikya bölgesinde yoğun olarak bulunan Ortodoks Hıristiyan halk, Karamanoğulları Döneminde ise, Karaman Beyinin milliyetçi tutumu ve yasakları ile Türk kültürüne ve diline kısmen adapte olmuşlarsa da yazı dilinde Grek ve Kiril alfabesi etkisinde olan "Karamanlıca" alfabelerini kullanmayı sürdürmüşlerdir. Bu halk, Osmanlı Döneminde de "Karamanlılar" adıyla anılan bir Osmanlı tebaası olarak varlığını sürdürmüştür.

7.1.2. Mimari yapı ile ilgili sonuçlar

Güzelyurt'ta sosyal yapı ile birlikte mimari yapı da 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren değişmeye başlamıştır. Mübadele ile gelen Türk ve Müslüman halk, Karamanlılardan kalan konutlara yerleştirilmiş ve kendi kültürünü yaşamaya başlamıştır.

Güzelyurt evlerinin bugünkü sahipleri mübadele sonraki ev sahiplerinden bir sonraki kuşaktır. Kentteki iş imkanlarının azlığı ve geçim sıkıntısı nedeniyle okuyan gençlerin çoğu çalışmak için Ankara ve ya Aksaray'a göç etmişlerdir.

Mübadele sonrası fiziksel yapıdaki değişim, sosyal yapıya paralel olarak gerçekleşir. Ailenin sosyal ve kültürel yaşamının değişmesiyle konut biriminin değişimi başlar. Geçmişteki aileleri barından konutlar günümüzde çekirdek Türk aileleri tarafından kullanılmaktadır. Değişen ihtiyaçlar konut birimindeki müdahalelere ve mekan gereksinimlerine neden olmuştur. Günümüz adetlerine göre konut birimindeki mekanların misafir odası, oturma odası, yatak odası gibi özelleşmesinden dolayı iç mekanlarda değişim ve eklemeler görülmektedir. Avludaki servis birimleri işlevsizleşmiş evlerin dışında yer alan birimler evlerin içine alınmıştır. Mahalle ve sokak aralarındaki bazı ocaklar bugün kullanımını yitirmiştir. Bu şekillerde konutlar yeni bir kültüre fiziksel olarak adapte edilmeye çalışılmış, bazı kilise yapıları ise bu dönemde camiye çevrilmiştir.

Tez kapsamında yapılan geleneksel konut mimarisine yönelik envanter çalışmalarında Geleneksel Güzelyurt (Gelveri) evinin özellikleri mimari, estetik ve kütlesel olarak

incelenmiştir. Geçmişten günümüze ulaşan geleneksel konut mirasının tipolojik incelemesi, oluşturulan kronolojik sınıflandırmaya göre yapılmıştır. Bu tipolojik çalışma ve sınıflandırmalar ile Güzelyurt geleneksel konut dokusu tanımlanmış ve tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Geleneksel konutlara ait özgün plan ve cephe tipolojileri tespit edilmiştir. Bu tespitler, ilçedeki özgün dokunun ve Kapadokya Bölgesi konut mimarisinin korunması için kaynak niteliği taşımaktadır.

Mübadeleden sonra şehircilik hareketleriyle kent dokusuna müdahaleler olmuştur. Tarihi çevre koruma bilincinden uzak bu müdahalelerde geleneksel doku zarar görmüştür. Yol geçirmek için çarşı merkezinde yer alan değerli Karamanlı evlerinin yok olduğu halktan edinilen bilgiler arasındadır. Kiliseler bilinçli olarak tahrip edilmiştir. Bu kasti tahriplerin Türkleştirme ve Müslümanlaştırma politikalarıyla yapıldığı düşünülmektedir.

7.1.3. Sonuçların genel değerlendirmesi

Geleneksel Güzelyurt dokusunun fiziksel ve tarihi analizinden ulaşılan sonuçlar irdelendiğinde, sosyal yapının fiziksel yapı üzerindeki etkilerinin büyük önem taşıdığına ve korumada sosyal yapının önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşılır.

Güzelyurt'ta mübadele sosyal ve fiziksel değişimin başladığı dönem olmuştur. Mübadele öncesi ve sonrası sosyal yapı araştırmaları sonucunda bu yapının büyük ölçüde değiştiği ve de mimari yapı birimi üzerinde de farklılaşmalar oluşturduğu sonuçlarına ulaşılır. Aşağı Mahalle'deki Geleneksel evlerin birçoğu atıllaşarak terk edilmiştir, Yukarı Mahalle'deki Karamanlı evleri ise mübadele sonrasında ilçeye yerleştirilen muhacir sahiplerin ikinci kuşakları tarafından bugün hala kullanılmaktadır.

Güzelyurt geleneksel kent dokusunun analiz ve değerlendirmesinin yapıldığı bu çalışmada görülmüştür ki özgün kullanıcılarını barındırmayan yerleşimlerde geleneksel dokunun korunması sorunu oluşmaktadır. Evin özgün sahiplerinin konutların bakım ve onarımıyla ilgilenebilecek bilince sahip olmaları mimari yapının ömrünü koruyabilecek iken, özgün olmayan sahiplerinin bilinçsiz müdahaleleri yapılara zarar vermektedir. Bu kapsamda, kültürel ve sosyal yapının korunması mimari yapının korunmasını sağlayan etmendir.

7.2. Alanın Korunmasına Yönelik Öneriler

Güzelyurt geleneksel dokusu ve onu oluşturan en önemli yapı gruplarından olan evleriyle, doğal, kültürel ve tüm mimari değerleriyle önemli bir yerleşim alanıdır. Doğal ve kültürel mirasın iç içe bulunduğu Güzelyurt geleneksel dokusunun yaşatılması ve sürekliliğinin sağlanması evrensel bir sorumluluktur. Kent siluetinin korunması ve fiziksel değişimlerin önüne geçilmesi için kent ölçeğinde gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Güzelyurt'taki sosyal yapının 1924 Nüfus Mübadelesinde büyük ölçüde değişmesinden sonra fiziki yapının, değişen sosyal yapı içerisinde korunması sorunu doğmuştur. Fiziksel çevrenin yeni kullanıcılarının, yapıların özgün sahipleri olmadığı için bakım ve onarım süreçlerinde yanlış müdahaleler söz konusu olabilmektedir. Güzelyurt geleneksel kent dokusu içinde Güzelyurt Evlerinin yeri büyük önem taşır. Bu evlerin kullanım sürecinde zamanın gereksinimleri ve yapım tekniklerinin değişmesine yönelik olarak mekansal ve biçimsel değişimler gözlenmektedir. Evlerin yanlış restorasyonu ve tadilatları, bazı yapılarsa ikinci katların çıkılması, kent dokusundaki yoğunluğu oluşturan bu konutların özgün kimliklerinden uzaklaşmasına ve bu durumun kent siluetine zarar vermesine neden olmaktadır.

Güzelyurt genelinde tescil çalışmalarında birçok geleneksel ev tescil dışında tutulmuştur. Bu çalışmaların revize edilip uzman ekiplerce yapılması ve yok olmaya yüz tutmuş kültürel varlıkların belgeleme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. İlçenin koruma amaçlı imar planı olmasına rağmen uygulamadaki eksikler ve denetimsizlikler nedeniyle bu planın tam olarak amacına ulaşmadığı izlenmektedir.

Güzelyurt ilçe merkezi, yine korunması gerekli doğal ve kültürel varlıkları bünyelerinde barından çevre yerleşimler; Selime, Belisırma, Ihlara ile birlikte özel bir proje dahilinde değerlendirilerek ele alınmalı ve yörenin koruma ve geliştirme kriterleri bütüncül bir yaklaşımla sağlanmalıdır. Bu yaklaşım, yörenin turizm potansiyelini de ortaya çıkaracak ve sosyo ekonomik yönden kalkınmasını sağlayacaktır.

Kentsel koruma için yapılması gereken başlıca unsurlardan biri kullanıcıların ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesidir. Sosyal yapısı değişmiş olan kentin günümüz kullanıcıları

sahip olduğu doğal ve kültürel mirasın farkında olmalıdır. Bu alanda farkındalık oluşturulması korumanın toplumsal anlamda sağlanabilmesi için önemli bir adımdır.

7.2.1. Koruma organizasyonu ile ilgili öneriler

Güzelyurt geleneksel tarihi dokusunun korunması ve geleceğe aktarılması uzman ekipler tarafından hazırlanacak bütüncül ve sürdürülebilir projelerle Avrupa Birliği standartları ve uluslar arası sözleşmeler kapsamında değerlendirilmelidir.

Güzelyurt ilçesi mevcut koruma amaçlı imar planı kararları, kentin gelişme ve turizm potansiyelleri ile birlikte ele alınarak yeniden değerlendirilmelidir. Güzelyurt çevresindeki Selime, Ihlara, Belisırma yerleşimleri de kendi doğal, kültürel değerleri ve de turizm potansiyelleri kapsamında değerlendirilmelidir. Güzelyurt ve çevredeki doğal ve kültürel zenginlik içeren bu yerleşimler bütüncül bir plan dahilinde geliştirilerek korunmalıdır. Güzelyurt ve bu yerleşimler, konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörler ile kentsel-kırsal yapı ve gelişme ile doğal ve kültürel değerler arasında koruma-kullanma dengesini sağlayan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen yönetsel, mekansal ve işlevsel bütünlük gösteren idareler arası koordinasyon esaslarını belirleyen bir bütün plan olarak çevre düzeni planı ile ele alınmalıdır.

Günümüzde büyük ölçüde korunmuş sayılabilecek Güzelyurt kent dokusu için gerekli tedbirler alınmadığı halde bu geleneksel dokunun kaybı söz konusu olabilir. Korumanın bu anlamda tam anlamıyla gerçekleştirilmesi içinse yerel yönetim ve halkın iş birliğinin sağlanması, halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Koruma bilincinin kullanıcılar tarafından idrak edilmesi ve anlaşılması doğal ve tarihi çevrelerin korunarak geleceğe aktarılmasını destekleyecektir.

İlçenin tanıtımı ve turizm organizasyonu için ulusal ve uluslar arası gezi programları oluşturulmalıdır. İlçedeki turistik faaliyetlerin canlanması kentin sosyal ve sporsal faaliyetlerinin canlanmasıyla ilişkilidir. Bu sebeple kette doğal çevrenin imkanlarından faydalanarak çeşitli spor faaliyetleri ve de festivalleri gerçekleştirilebilir. Ayrıca ilçede turizmin hak ettiği noktaya ulaşması için yerli ve yabancı turistlerin gereksinimlerine, mevcut tarihi dokuyu koruyacak biçimde cevap vermeli, bu gereksinimlerin karşılanması içinse çeşitli mekan oluşumları ve konaklama imkanları sağlanmalıdır. Bu mekan

oluşumları atıllaşmış ve yok olmaya yüz tutmuş geleneksel dokunun yeniden işlevlendirilmesi ve kapasitelerine uygun biçimde kullanımlarıyla mümkün olabilir. Ayrıca, kente yönelik koruma ve geliştirme projelerine yönelik parasal ve teknik gereksinimlerin karşılanması için sponsorlar ve ilgili kurumların desteği sağlanmalıdır.

Kapadokya'nın önemli bir merkezi olan Güzelyurt ve çevre yerleşmelerinin, Kültür ve Turizm Bakanlığı kapsamında değerlendirilmesi, Kapadokya Bölgesi ile fiziksel, kültürel ve turizm bağlarının geliştirilmesi ve de tanıtılması yerli ve yabancı turist ziyaretini arttırabilecektir. Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışmalarıyla kentin doğal ve kültürel zenginliği, korunmuşluk derecesi ve ender özellikleri tespit edilip, UNESCO Dünya Kültür Mirası kapsamına alınması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

Kentin çok eski bir dini merkez oluşundan faydalanılarak inanç turizmi açısından canlandırılması ve tanıtımı sağlanmalıdır. Bölgenin halen sahip olduğu fiziksel yapısıyla birlikte inanç turizmi kapsamında ele alınması kültürel sürekliliğin de devamını bir miktar sağlayacaktır. Turizm kapsamındaki rehberlik hizmetlerinin artması ve geliştirilmesi ile bilinçlendirme ve doğru tanıtım sağlanacak, nitelikli turlar yapılabilecektir.

İlçenin eğitim geliştirilmesi sosyal ve ekonomik alanda kalkınma sağlayıp, tanıtıma imkan oluşturacaktır. Bu anlamda ilçedeki, Aksaray Üniversitesi Güzelyurt Meslek Yüksekokulu bu gelişimi gerçekleştirebilecek ve her türlü gelişime katkı sağlayabilecek en önemli kurumdur.

7.2.2. Sosyal yapının korunması ve geliştirilmesi için öneriler

Toplumsal Yapı

Kentsel dokunun korunmasında özgün sosyal yapının korunması büyük önem taşır. Mübadele Güzelyurt sosyal yapısının tamamıyla değişmeye başladığı bir dönüm noktası olmuştur. Değişen sosyal yapı Güzelyurt'taki mimari mirasın korunmasını ve sürekliliğini olumsuz biçimde etkilemiştir. Mimari mirasın kullanıcılarının değişmesi veya terk edilmesi korumayı zorlaştırıcı bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Güzelyurt toplumsal yapısı sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerle ilgili bilinçlendirilmelidir. Toplumsal sürekliliğin bir anlamda yaşatılması ve geleneklerin unutulmaması için sosyal

ve kültürel açıdan çeşitli organizasyonlar yapılarak dünü ve bugünü ele alan etkinlikler ilçenin sosyo kültürel ve fiziki açıdan korunmasına katkı sağlayacaktır. İlçenin hem eski hem de bugünkü kullanıcılarını kapsayan gezi ve organizasyonlarla bu toplumların dostluk çerçevesinde kaynaşması sağlanabilir. Bugün Yunanistan' da yaşayan ve kentin eski kullanıcılarının torunları olan insanlar çeşitli organizasyonlarla ilçeye çağrılıp ağırlanabilir. Bu tutum uluslar arası da olumlu bir politika oluşturarak insanların dostluklarını sonraki nesillere de aşılayacaktır.

Eğitim

Eğitim ilçenin ve yöre halkının her alanda kalkınmasını ve gelişimini hızlandırabilecek en önemli unsurdur. Bu anlamda ilçeye katkı sağlayabilecek tüm eğitim kurumları desteklenmelidir. Eğitim ve öğretimin sadece yeni nesille sınırlı kalmayarak halkla bütünleşmesi toplumsal gelişimin en önemli unsurudur. Bu anlamda, yerli halkı bilinçlendirecek sosyal olarak geliştirecek, kültürel değerleri ve korunması gereken varlıkları vurgulayacak kurslar seminerler halkın da paylaşımı ile oluşturulmalıdır. Kamuoyunun koruma bilinci açısından, kentin turizm olanakları ve gelişimi açısından bilinçlendirilmesinde sivil toplum örgütlerine ve eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir.

Ekonomi

İlçede sakinlerinin mal varlığı ya atalarından kalan ev, bağ, bahçe veya konut ya da mübadele sonrası mal değişimiyle kendilerine verilen mal varlıklarıdır. Tarım faaliyetlerinin de pek gelişmiş olmadığı kentte, inşaat işleriyle uğraşan, esnaflık yaparak geçimini sağlayan veya da küçük çaptaki turizm hizmetleriyle ekonomik yaşantısını sürdüren yerliler mevcuttur. Bunların dışında iş olanaklarının sınırlı olduğu ilçede, eğitim hayatını tamamlayan gençler iş bulmak ve çalışmak için Ankara veya Aksaray'a göç etmişlerdir. Bu göçler ilçe merkezinde yaşlı nüfusun yoğun olmasına neden olmuştur. Kentin ekonomisinin canlandırılması iş imkânlarının sağlanması unutulmaya yüz tutmuş bazı zanaatların canlandırılmasıyla da gerçekleşebilir. Güzelyurt evlerinde görülen taş işlemeciliğinin uzmanları tarafından taş atölyeleri kurularak yaygınlaştırılması, geleneksel el sanatlarının halk evleri ve kurslar oluşturularak yaygınlaştırılması gibi faaliyetler hem turizm potansiyellerini canlı tutacak hem de kent ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Sağlık

İlçede sağlık hizmeti veren bir hastane bulunmaktadır. İlçe hastanesinin yeterli donanıma ve nitelikli personel ihtiyacı bulunmaktadır. Bu hastanenin eksiklerinin giderilmesi ilçedeki sağlık hizmetlerini geliştirecektir.

Turizm

Turizm konusunda Güzelyurt ilçe merkezi hak ettiği değerin oldukça gerisinde kalmıştır. Kapadokya'nın önemli bir merkezi olan yerleşimin sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin korunarak yaşatılması ve tanıtımı ilçedeki turizm faaliyetlerini de olumlu ölçüde destekleyecektir.

7.2.3. Mimari yapının ve dokunun korunması için öneriler

Güzelyurt koruma ve geliştirme projeleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çevre ölçeğinden tek yapı ölçeğine, tek yapı ölçeğinden çevre ölçeğine uzanabilen bir kapsamda koruma, restorasyon ve geliştirme önerileri belirlenmelidir. Bu planlama için, 1/500, 1/100, 1/50'den 1/20, 1/5, 1/1'e kadar gidebilecek bir koruma sistemi oluşturulmalıdır. Her yapı için uygun koruma ve restorasyon önerileri uzmanlar tarafından geliştirilmelidir. Tek yapı ölçeğinde uygulanacak restorasyon önerileri ilçenin kent ölçeğindeki ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olup, kent ile bütünleşmelidir.

Yapılan tespit çalışmalarından sonra alandaki yapıların bakım ve onarım ilkeleri belirlenmelidir. Bu kapsamda bütüncül bir yaklaşımla, çevre ölçeğinden tek yapı ölçeğine müdahale kararları alınmalıdır. Alanda yapılması önerilen başlıca müdahaleler kısaca şöyledir:

Çevre ölçeğinde koruma önerileri

Kentte ayrıntılı inceleme ve tespitler yapılarak güncen envanter çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Tescili bulunmayan nitelikli yapılar tescil edilmelidir. Geleneksel tarihi doku içerisinde yeni yapılaşmalar mümkün olduğunca sınırlanarak tarihi dokunun siluetinin korunması sağlanmalıdır.

İlçede sosyal faaliyetler yok denecek kadar azdır. Çarşı ve meydan bölgesindeki kahveler dışında ilçede sosyal alan bulunmamaktadır. İlçedeki üniversite öğrencileri ve tüm gençler bu kahvelerde vakit geçirmektedir. Tüm bu ihtiyaçlara cevap verebilecek sosyal ve sportif faaliyet alanlarının oluşturulması, kentin koruma sorunu ile birlikte tüm bu gereksinimlerine cevap verecek projeler geliştirilmelidir.

Yeşil alan, rekreasyon alanları, piknik alanları ilçenin gereksinim duyduğu diğer alanlardır. Bu alanlar oluşturularak, bunlarla ilişkili, geleneksel dokularla bütünleşen veya bu dokunun seyrine imkan sağlayabilen, servis imkanlı açık ve kapalı sosyal mekanlar oluşturmak, kent dokusunun çehresini değiştirebilecek canlandırabilecek bir yaklaşımdır.

Tek yapı ölçeğinde koruma önerileri

Güzelyurt geleneksel dokusunda yapılacak projeler kapsamında öncelikle, yapıların tek yapı ölçeğindeki sorunlarının tespiti ve bu sorunlara ayrı ayrı cevap verebilecek çözüm ve müdahale önerilerinin oluşturulması gerekmektedir. Hasar tespitlerine göre sınıflandırılan yapılar, en az müdahale ilkesi doğrultusunda, bakım, onarım, restorasyon veya rekonstrüksiyon uygulamalarının uygun olanları doğrultusunda müdahale görmelidir. Alandaki geleneksel evlerin her birinin sorunları, nedenleri ve çeşitleri belgelenerek, uygun koruma önerilerini içeren restorasyon projeleri hazırlanmalıdır.

Geleneksel evlerin konforu günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte geliştirilmelidir. Kullanıcı gereksinimleri ve istekleri koruma projeleri kapsamında daima göz önünde bulundurularak kentin geleneksel dokusunu bozmayacak biçimde tasarımlar geliştirilmelidir.

Fiziksel sorunlara yönelik düzenlemeler

Fiziksel sorunlara yönelik müdahalelerin uzman ekipler tarafından hazırlanacak restorasyon projeleri ile ve bu projelerin uygulamasında çalışacak nitelikli elemanlarca yapılması gerekmektedir. Minimum müdahale ilkesi kapsamında, özgün malzeme ve biçimler kullanılarak çözümler aranmalıdır. Fiziksel sorunların koruma bilincine ters düşmeyecek uygun müdahalelerle giderilmesi için eğitimli kişilerce oluşturulan bir koruma ve restorasyon merkezi kurulmalıdır.

Bu anlamda bir merkez oluşumu gerçekleştirilerek bu yönde çalışacak kalifiye eleman desteği ilçede bulunan Güzelyurt Meslek Yüksekokulu mimari restorasyon bölümünden sağlanabilir. Projelerin uygulamaları için maddi kaynak ve desteğin ilçe yerel yönetimlerinden, Aksaray Kültür ve Turizm İl Müdürlüğünden ve de Kültür ve Turizm Bakanlığından bir takım destek ve ödenek taleplerinde bulunulabilir.

İşleve yönelik öneriler

İşlev, geleneksel dokunun korunması ve yaşatılması için sahip olması gereken en önemli unsurların başında gelir. Geleneksel yapı kullanım gördüğü sürece bakım ve onarım süreçleri devam edeceğinden ömrünü daha uzun bir zaman sürdürebilecektir. Terk edilmişliğin tarihi çevrelerin atıllaşmasında ve yok olmasında etkisi büyüktür. Bu sebeple, yapının sürdürülebilir bir işlev dahilinde kullanım görmesi geleneksel yapının yaşamının sürekliliğine büyük oranda katkı sağlayacaktır.

Geleneksel evlerin ilçeye gelecek ziyaretçilerin konaklayabileceği, yöreye özgü yemekler yiyebileceği, yörenin kültürünü yaşayabileceği, eğlence ve sosyal ihtiyaçlarını giderebileceği alanlar ve mekanlar oluşturulabilir. Kentte bu anlamda dikkat edilmesi gereken en önemli; konu geleneksel evlerin kapasitelerini aşmayacak işlevler dahilinde kullanım görmelerine dikkat etmektir. Yapılara kapasitelerini aşan işlevlerin verilmesi yapıların özgün iç mekanlarında müdahaleler yapmayı ve de kütlesel olarak yapı kimliği ve estetiğiyle uyuşmayan ekleri gerekli kılmaktadır. Koruma ve restorasyon çalışmalarında bu tür uygulamalardan özellikle kaçınılmalı, minimum müdahale ilkesi daima dikkate alınmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi, 20-32.

2. Asatekin, N.G. (2004). *Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİM Basımevi, 36-48.

3. Asatekin, N.G. (1994). *Kullanıcının Korumadaki Rolü: Anadolu'daki Geleneksel Konut Mirasının Değerlendirilmesi İçin bir Öneri*, Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.

4. KÜMİD. (2007). *Avrupa Birliği Kültür Mevzuatı ve Türkiye Projesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 300-310.

5. Binan, C. (1999). *Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü'nden Günümüze Düşünsel Gelişmenin Uluslar arası Evrim Süreci*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basın Yayın Merkezi Matbaası, 65-68.

6. Canıtez, T. (2010). *Trakya Bölgesi Ortak Tarihsel Kültürel Gelişim Süreci ve Türkiye Trakyası Koruma Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 42-45.

7. Dalkılıç, N. (2004). *Midyat İlçesindeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Mekansal Dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

8. Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 24-26.

9. Halifeoğlu, M. (2005). *Geleneksel Konut Aile İlişkisinin Sürdüğü Yerleşmeler İçin Bir Koruma Model Önerisi: Mardin-Savur Örneği*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

10. Kaşıkçı, M. (1991). Türk *Hukukunda ve Uluslararası Hukuk'ta Kültür Varlıklarının Korunması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 20-22.

11. Örnek, Elif. (1996). *Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurullarının İşleyişinde Bir Örnek Olay İncelenmesi*: *Edirne*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.74-77.

12. Toksöz, Emre. (2001). *Kültürel Miras ve Koruma Bağlamında Avrupa Birliği Mezuat ve Politikalarının Türk Hukuk Sistemine Uyarlanma Koşulları Üzerine Bir Yaklaşım*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

13. Ülgen, A.S. (1943). *Anıtların Korunması ve Onarılması*. Ankara: Maarif Matbaası, 36-38.

14. Zeren, N. (1981) *Kentsel Alanlarda Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği*, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul.

15. Hakman, M. (2013). *Kapadokya'da Zeus Kültü*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Ankara, 20-25.

16. İşçen, Y. (2007). *Anıların Emanet Edildiği Yer: Güzelyurt*, *Peribacası Dergisi*, Ankara, Ankamat Matbaacılık, Sayı-2: 47.

17. Gülçur, S., Endoğru, M. (2000). *Güvercinkayası 1999 Kazısı*, İzmir: 22. KST, cilt 1, İzmir, 47-62.

18. Omura, S. (1992). *1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları*, *9. AST*, Ankara, 541-560.

19. Emre, K. (2011). Kulakoğlu F., Kangal Selmin, (editörler) *The Discovery of Kanesh, Anatolia's Prologue Kültepe Kanesh Karum,* İstanbul: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 20-23.

20. Arkman, C. (2006). *The Launching of the Turkish Thesis of History: A Close Textual Analysis M.A. in History,* Sabancı University Faculty Of Arts And Social Sciences.

21. Bilgiç, E. (1943). *Kapadokya Tabletleri'ne Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar*, Doktora tezi, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sumeroloji Bölümü, Sosyal Bilimler Enstitüsü**,** Ankara, 102-107 (1943).

22. Öztan, A., (1997). *Acemhöyük*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

23. Bülbül P. (2010). *Neolitik Devirden M.Ö. 2. Binyıl Sonuna Kadar Afyonkarahisar ve çevresi, S.D.Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi***,** Sayı 2: 1-10.

24. Smellie, W. (1995). Encyclopædia Britannica, *Encyclopædia Britannica Ultimate Reference Suite,* Chicago**,** Cilt:1,2,3, 1768-1771.

25. Tüfekçi S.T. (2007). *Frigler Ve Frig Uygarlığı, Friglerin Gizemli Uygarlığı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9-14.

26. Akurgal E. (1997). *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 52,54.

27. Börker-Klähn, J, Zur Herkunft Der Bezeichnung Muski, Frigi E Frigio, (1995,1997). *Atti Del 1. Simposio Internazionale Roma,* EM. Salvini, P. Vannicelli (editors), 249-260.

28. Akçay, A. (2011). *Arkeolojik Ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 21-32.

29. Özükan, B. (2010). *Türkiye Gezi Kitaplığı: Kapadokya*. İstanbul: Boyut Yayınları, 30-39.

30. Johnston, C. (1901). *The Fall Of Nineveh*, *Aos,* Volume 22, 20-22.

31. Herodotos. *Herodot Tarihi*, Müntekim Ökmen (Editör). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5:52.

32. Briant, P. (2002). *From Cyrus To Alexander: A History Of The Persian Empire*, Tr. Peter T. Daniels, Eisenbrauns, Winona Lake, Ind. 357-656,741-832.

33. Tekin, O. (2007). *Eski Anadolu Ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğunun İkiye Ayrılmasına Kadar (M.Ö. 12.-M.S. 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 158.

34. Korat, G. (2010). *Taş Kapıdan Taçkapıya Kapadokya.* İstanbul: İletişim Yayınları 8. Basım, 20-73.

35. Simonetta, B. (1977). *The Coins Of The Cappadocian Kings*, Typos Band II, Office Du Livre Fribourg, 21.

36. Sunay, S. (2008). *Aksaray Güzelyurt Manastır ve Kiliseleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 6-17.

37. Barret, A. (1989). *Caligula: The Corruption Of Power*. New York: Routledge. 226.

38. Demirbaş, H.M. *Aksaray İli Güzelyurt (Gelveri) İlçesi'nin Sosyokültürel ve Ekonomik Yapısı*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, Niğde, 3-15,82.

39. Ulusoy Binan, D. (1993). *Güzelyurt Örneğinde, Kapadokya Bölgesi Yığma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve Restorasyon Programı, İstanbul, 38-45.

40. Nazians G. Briefe. (1981). *An Valentiniaus*. Stutgart: Nr.203, 154.

41. Nazianzos G. (1964). *Threskeytıke Kaıethıaıengyklopaıdeıa*. Atina: C.4.

42. Huston S., Cyril G. (2002). *The new encyclopedia of Islam,* Walnut Creek, Ca: Altamira Press. ISBN 0-7591-0190-6.

43. Unutmaz, İ. (1996). *Manastır Yaşamının Doğduğu Kent: Güzelyurt, Focus Dergisi,* Hürriyet Ofset Matbaacılık, Sayı-8: 88-92.

44. Boyacıoğlu, R. (1999). *Karamanoğulları'nın Kökenleri, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27-50.

45. Cahen, C. (1968). *Pre-Ottoman Turkey: a general survey of the material and spiritual culture and history* . (Çev. Jones-Williams). New York: Taplinger, 281-2.

46. Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. İstanbul: Osav yayınları, 306.

47. İpşirli, M. (1994). *Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı, Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi*, c.1, İstanbul, 225.

48. İpşirli, M. (1992). *Beylerbeyi*. İstanbul: İslam Ansiklopedisi, c.6, 69.

49. Yörük, D. (2005). *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*. Konya:Tablet Yayınları, 23-80.

50. Ayçin, F. (2010). *Aksaray İli Merkez Kültür Envanteri*, Ankara: Kayıhan Ajans**,** 22-25.

51. İşlek, M. (2008). *Mübadele Sonrası Kapadokya Bölgesi'ne Yerleşen Mübadillerin Göç Uyarlanmaları: Güzelyurt Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 27-32.

52. Ayhan A. (2008). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Sonucu Kocaeli'ne İskan Edilen Göçmenler (1923-1930)*, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 53-54.

53. Erdal, İ. (2006). *Türkiye İle Yunanistan Arasında Mübadele Meselesi (1923-1930)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 285.

54. İşçen, Y. (2007). *Anıların Emanet Edildiği Yer: Güzelyurt, Peribacası Dergisi*, Ankamat Matbaacılık, Ankara, 2: 44-50.

55. Clark, B. (2006). *Twice A Stranger: How Mass Expulsion Forged Modern Greece And Turkey*, Granta. P. 18. ISBN 1-86207-752-5.

56. Şaşmaz, M. (2008). *Niğde, Aksaray ve Nevşehir Tarihi Üzerine* İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 27-49.

57. Büyükmıhçı, G. (1997). *Taş Sivil Mimarlık Örneklerinde Korumaya Yönelik Yöntem Önerileri ve Bu Yöntemlerin Kayseri Örneğinde Uygulanışı*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1-20, 93-129.

58. Efe, E. (2013). *Niğde İli Kadıoğlu Konağı Restorasyon Önerisi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 109-142.

59. Korkanç, M., Solak, *B.* (2010). *Yapı Taşı Olarak Kullanılan Zayıf Kayaların Mühendislik Özellikleri: Niğde Yöresi Tarihi Yapılarından Örnekler.*

60. İmamoğlu, V. (1992). *Geleneksel Kayseri Evleri*. İstanbul: Türkiye Halk Bankası Kültür Yayınları, 45-55.

61. Küçükerman, Ö. (1991). *Türk Evi*, İstanbul: Temel Matbaacılık, 57-58.

62. Tali, Ş. *Kayseri Evlerinde Süsleme*, (2005). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt No: 6, 61-86.

63. Özdem, O. (2007). *Biz Vatanımıza Hasret Öldük Yavrularım*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 27-33.

64. Küçük Asya Araştırmaları Merkezi (2004). *Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı* 1919-1923, Sena Ofset.

65. Hild, F., M. Restle. (1981). *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadoken, Wien.*

66. Konyalı, İ. H. (1974). *Abideleri ve Kitabeleri İle Niğde Aksaray Tarihi*. İstanbul.

67. Pekak, S. (1993). *Güzelyurt'ta Bulunan Bizans/Post Bizans Dönemi Kiliseleri, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi***,** Cilt: 10 Sayı:2, 123-160.

68. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2F&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

69. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.international.icomos.org&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

70. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fkumid.eu&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

71. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fguvercinkayasi.com%2Ftr%2Fexcavations.php&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

72. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FHititler+&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

73. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FHititler%23cite_note2&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

74. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr%2Fbelge%2F1-55016%2Fasur-ticaret-+kolonileri-cagi.html&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

75. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.oykuevi.net%2Fkapadokya.htm+&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

76. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftayproject.org%2FTAYmaster.fm%24Retrieve%3FYerlesmeNo%3D10%26html%3DmasterEngDetail.html%26layout%3Dweb&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

77. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FAcemh%25C3%25B6y%25C3%25BCk%23cite_note-3&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

78. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ffemitolojisozlugu.com%2Fyerlesmeler_anadolu.html+&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

79. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FDeniz_Kavimleri&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

80. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.trakyanet.com%2Frumeli%2Fmakale%2Ftraklar%2F804-frigler-vetraklar.html++&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

81. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FFrigler%23Frigler.27in_Sonu&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

82. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FPersler++&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

83. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2F++http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FHelenistik_d%25C3%25B6nem&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

84. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FAnadolu_tarihi&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

85. *Eski Anadolu Tarihi*, T.C. Anadolu Üniversitesi (Açık Öğretim Fakültesi) Yayını**,** No: 226.

86. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FDosya%3ARomanEmpire_117_tr.svg&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

87. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.aksaraykulturturizm.gov.tr%2Fbelge%2F1-70055%2Fpers-donemi-ve-kapadokya kralligi.html&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

88. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fortacalar.com%2Farhavi%2Farhavi-nin-tarihi.html&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

89. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=https%3A%2F%2Fen.wikipedia.org%2Fwiki%2FBasil_of_Caesarea&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

90. İnternet:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fkryptoxristianos.blogspot.com%2F2009%2F01%2Faziz-vasilios.htm&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

91. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fsanattarihi.net%2Fforum%2Findex.php%3Ftopic%3D776.0&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

92. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.avanosevi.com%2Ftr%2Fkapadokya%2520tarihi.htm&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

93. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FKapadokya&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

94. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2F+http%3A%2F%2Fwww.enfal.de%2Fstarih40.htm&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

95. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FKaramano%25C4%259Fullar%25C4%25B1_Beyli%25C4%259Fi+&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

96. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Faksehirtarihi.blogspot.com%2F2008%2F06%2Fkaraman-eyaletinde-sancaikarilan.html&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

97. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FKaramanl%25C4%25B1lar_%28Ortodoks%29&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

98. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FOsmanl%25C4%25B1_eyaletleri_listesi&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

99. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Filhank.blogcu.com%2Fsurgundeki-ortodoks-turkler-karamanlilar%2F1314114&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 05.06.2013

100. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.ttk.org.tr%2Findex.php%3FPage%3DSayfa%26No%3D249&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

101. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FT%25C3%25BCrkiyeYunanistan_N%25C3%25BCfus_M%25C3%25BCbadelesi&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

102. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Ftr.wikipedia.org%2Fwiki%2FRum&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

103. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fhttp+defineci.org&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

104. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.forumacil.com%2Fdunya-tarihi%2F393646-eski-turk-anadolu-uygarliklari+nelerdir.html&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

105. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Flozanmubadilleri.org.tr%2Fcomponent%2Fcontent%2Farticle%2F2-uncategorised%2F135-mubadele-soylesileri-mustafa-islek-bir-adaptasyon-sureci-zorunlu-goc-sonrasi-gelveri-guzelyurta-gelen-mubadiller&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

106. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fdergiler.ankara.edu.tr%2Fdergiler%2F26%2F1040%2F12546.pdf&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

107. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fcografyabilimi.net%2Fturkiyenin-daglari-ve-cografi-dagilislari%2F&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

108. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.yerelnet.org.tr%2Filceler%2Filce_belediye_nufus.php%3Filceid%3D198239+&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

109. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.tgdturkey.com%2Ftr%2Faksaray%2Faktiviteler%2Feski-aksaray-evleri.html&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 05.06.2013

110. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.aksaraykulturturizm.gov.tr%2Fbelge%2F1-59342%2Fsivil-mimari-ornekler.html&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

111. T.C. Aksaray Valiliği. *İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Envanteri*. (2009). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

112. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.kenthaber.com%2Fic-anadolu%2FRehber%2Fsivil-mimari-ornekleri&date=2014-05-07Son Erişim Tarihi: Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

113. Eldem, S. H. (1968). *Türk Evi Plan Tipleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, 66-71.

114. Bektaş, C. (1996). *Türk Evi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 44-50.

115. İnternet:URL:http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Feogrenme.anadolu.edu.tr%2FeKitap%2FKMT102U.pdf&date=2014-05-07 Son Erişim Tarihi: 07.05.2014

116. Özcan, Z., Gültekin, N., Dündar, Ö. ve Büyükgöçmen. A. (2000). *Geleneksel Dokuda Kullanılabilirlik Ölçütlerinin Belirlenmesi Yaçev Araştırmaları II, İncesu Örneği*, Gazi Üniversitesi Araştırma Projesi Afp 06/98-08**,** Ankara.

117. Özcan, Z. (1996). *The Ihlara Valley And The Village Of Selime*, Along Ancient Trade Routes, Royal Institute For The Sustainable Management Of Natural Resources And The Promotion Of Clean Technology Yayını, S.116 – 124.

118. Misailidis, E. (1986). *Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i Dünya ve Cefakar-u Cefakeş)*. İstanbul: Cem Yayınevi, 105-109.

119. Aladağ, E. (1999). *Maria-Göç Acısı.* İstanbul: Belge Yayınları, 11-18.

120. Yüzgeçer, H. (2014, 20 Mayıs). *Türk tarihi üzerine doğrudan iletişim.* Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

121. Özcan, Z. (2014, 14 Mayıs). *Osmanlı tarihi üzerine doğrudan iletişim*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

122. Yalçın, S. (2010). *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*. Ankara: Berikan Yayınevi, 58-64.

123. Zachariadou, E. (2007). II. İzzeddin Keykavus un Veroia daki Hristiyan Torunları. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 21, 245-257

124. Yüce, N. (2010). Karamanlı Türkleri. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 42 (42), 155-164

125. Yavuz, N. (1998). *Anadolu'da Beylik Dönemi-Siyasi Tarih ve Kültür.* Ankara: Cantekin Yayıncılık, 130-131.

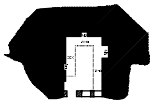
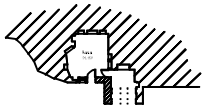
126. Somuncu, M. (2004). Cehri Üretimi ve Ticaretinin 19. Yüzyılda Kayseri Ekonomisindeki Önemi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 99-125.

EKLER

GELENEKSEL GELVERİ EVLERİ PLAN TİPOLOJİSİ

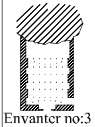
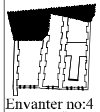
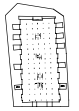
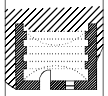
YER ALTI VE DOĞANIN ŞEKİLLENDİRİLMESİYLE OLUŞAN KONUT YAPILARI

Kaya oyma konut yapıları (İlkel konut yapıları)

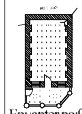
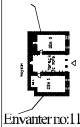
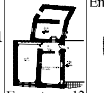
Yeraltı şehirleri	Kaya oyma yamaç yapıları	Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapıları
	 Envanter no:1	 Envanter no:2

YER ÜSTÜ KONUT YAPILARI

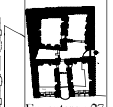
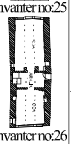
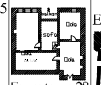
Erken dönem konut yapıları

Kaya oyma + erken yığma taş yapılar	Erken yığma taş yapılar
 Envanter no:3	 Envanter no:7
 Envanter no:4	 Envanter no:8
 Envanter no:5	
 Envanter no:6	

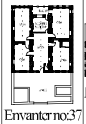
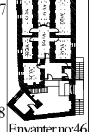
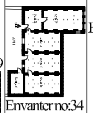
Geçiş dönemi konut yapıları

Revaklı dış sofalı zemin üzeri tip	Revaklı iç sofalı kaya oyma üzeri tip	Revaklı dış sofalı yüksek tip
 Envanter no:9	 Envanter no:11	 Envanter no:12
 Envanter no:10		 Envanter no:13

Geç dönem konut yapıları

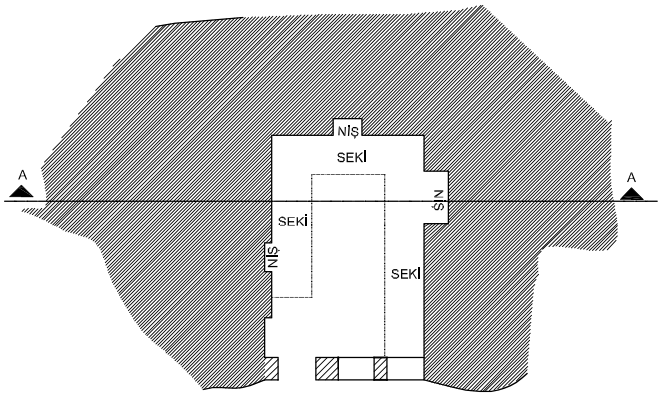
Sofasız tip	Aralıklı tip	İç sofalı veya aralıklı yatay gelişim gösteren tip
 Envanter no:14	 Envanter no:25	 Envanter no:27
 Envanter no:15	 Envanter no:26	 Envanter no:28
 Envanter no:16		 Envanter no:29
 Envanter no:17		Envanter no:30
 Envanter no:18		
 Envanter no:19		
 Envanter no:20		
 Envanter no:21		
 Envanter no:22		
Envanter no:23		

Yakın dönem konut yapıları

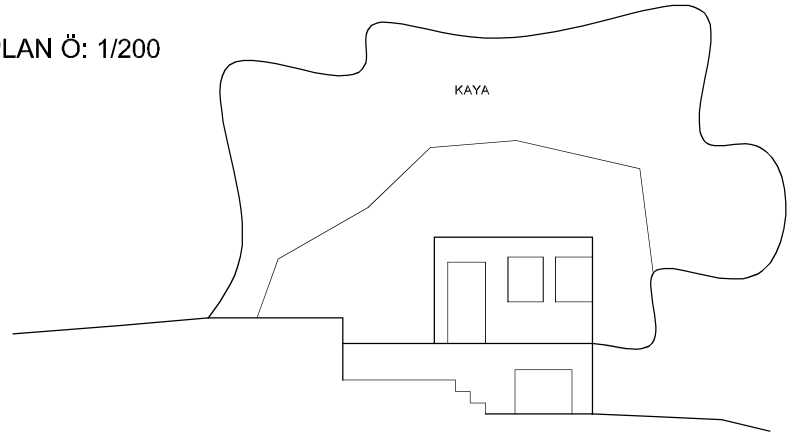
Odalardan direkt geçişli sofasız tip	İç sofalı tip	İç sofalı yatay gelişim gösteren tip
 Envanter no:32	 Envanter no:37	 Envanter no:45
 Envanter no:33	 Envanter no:38	 Envanter no:46
 Envanter no:34	 Envanter no:36	 Envanter no:47
 Envanter no:35	Envanter no:39	Envanter no:48
	Envanter no:40	
	Envanter no:41	
	Envanter no:42	
	Envanter no:43	

ENVANTER NO : 1
ADRES : Aşağı Mah. Sivişli Kilise Yolu. PARSEL :-
YAPIM YILI: -
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA: Kaya Oyma (ilkel) Gelveri Evi, Kaya oyma yamaç yapıları.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

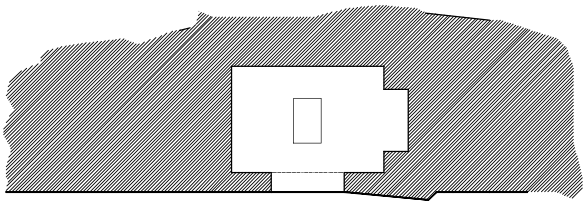
TANITIM: Kaya oyma yapı, cephe ve iç mekanıyla konut biriminin özelliğini açıkca taşımaktadır. Kapı ve iki adet pencere boşluğu bulunur.Altta küçük bir kaya oyma hacmi bulunan yapının kullanım katına bir kaç basamakla ulaşılmaktadır. İlkel bir konutun en belirgin örneklerinden olan yapının altında yine bir oyma mekanın bulunması bu geleneğin çok eskiyue dayandığının kanıtıdır.

PLAN Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

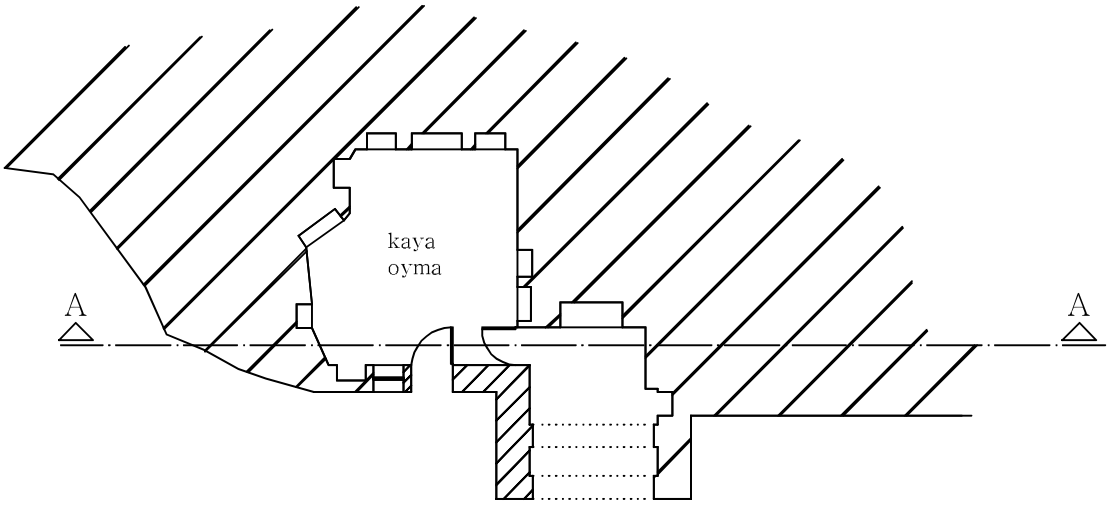

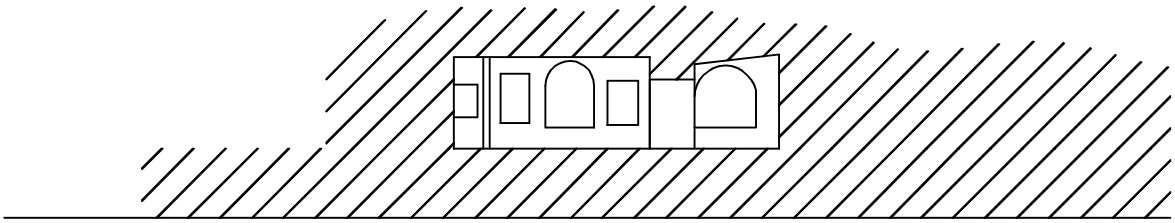

ENVANTER NO : 2
ADRES : Aşağı Mah. Manastır Vadisi Yolu Üzeri. PARSEL :-
YAPIM YILI: -
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA: Kaya Oyma (ilkel) Gelveri Evi, Kaya oyma + erken yığma taş yamaç yapıları.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

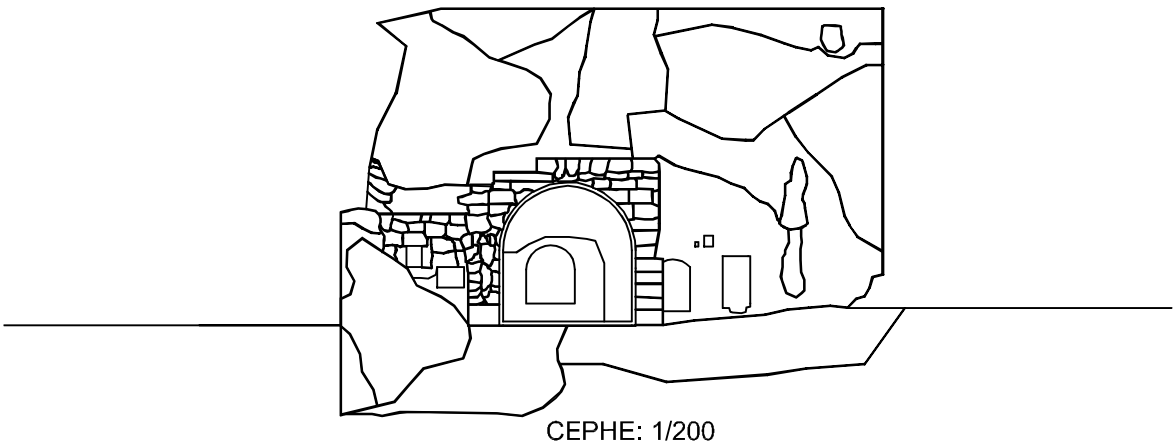
TANITIM: Gelveri kaya oyma ilkel konut birimlerinin ortak özelliği olarak yamaça konumlandırılmıştır.Kaya oyma yapının ön yüzünde yığma taştan inşe edilmiş tonoz örtülü bir hacim bulunur. Giriş eyvanını andıran bu yarı açık mekandan asıl kullanım alanı olan kaya oyma mekana ulaşılır. Kaya oyma mekanın içinde nişler ve oyuklar bulunur.

PLAN Ö: 1/200

KESİT: 1/200

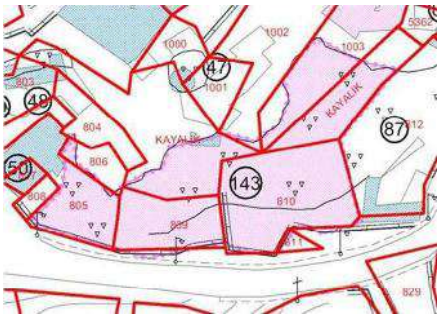
CEPHE: 1/200

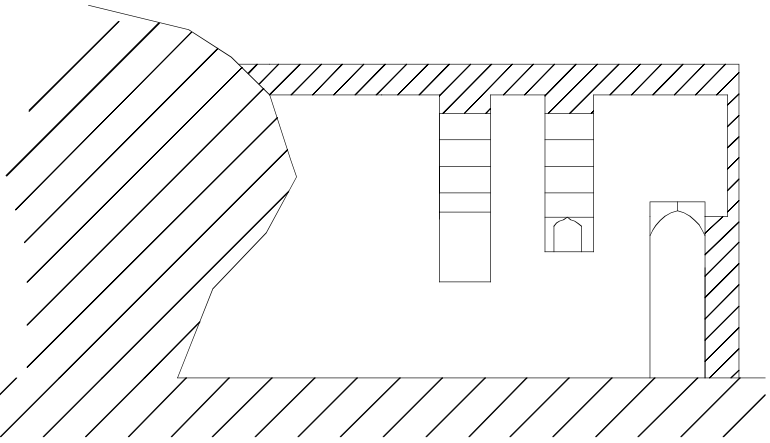

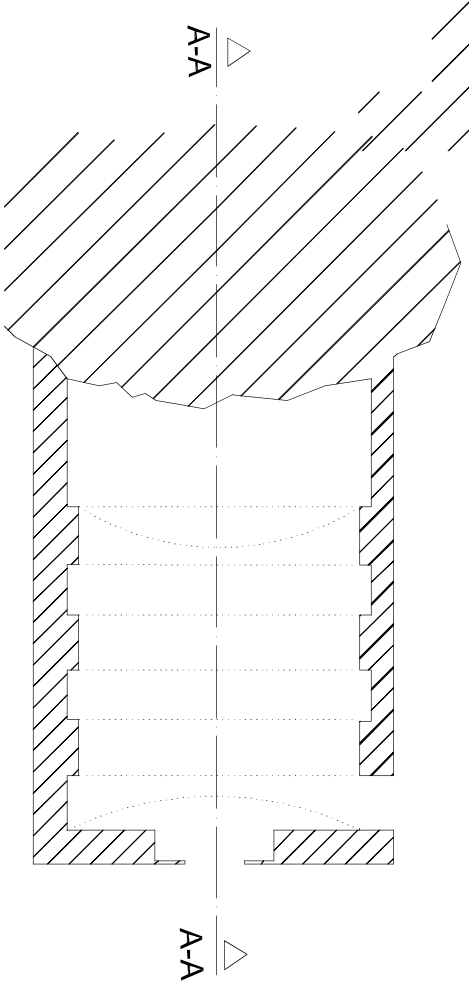

ENVANTER NO : 3
ADRES : Aşağı Mah. Cevizli Sok. Parsel : 810
YAPIM YILI:19. Yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Erken Dönem Gelveri Evi, Kaya oyma + erken yığma taş yapılar.
MÜLKİYET: Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

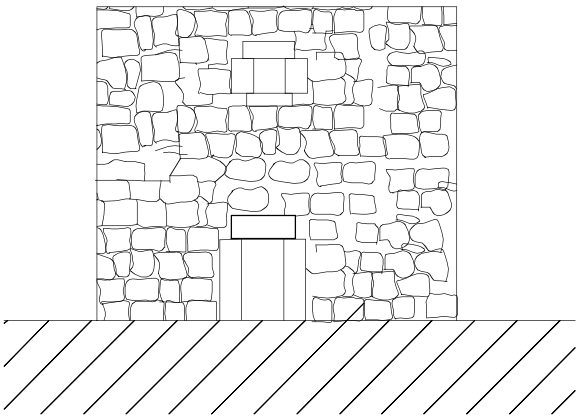
TANITIM: : Tek katlı kısmen yığma ve kısmen kaya bölümden oluşan erken dönem konut yapısıdır. Bu mekânlar bir dönem ibadethane, müştemilat, olarak da kullanım görmüştür.Bu tür mekânların genelde kayalara oyulmuş olup bazılarının ön cephelerinde, çatılarında veya giriş mekânlarında yonu taş veya moloz taş kullanıldığı görülmektedir. Bu mekânların büyüklükleri kullanım amaçlarına göre değişiklik göstermektedir. Bazıları tek bölümden oluşurken bazıları iç içe mekânlardan oluşmaktadır. Bu mekânların içleri kemerli tonozludur. İç içe mekânların ön kısımlarında eyvan şeklinde açıklıkları vardır.

KESİT Ö: 1/100

PLAN Ö: 1/100

CEPHE Ö: 1/100

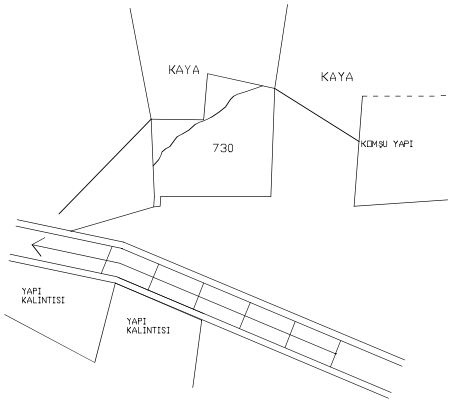

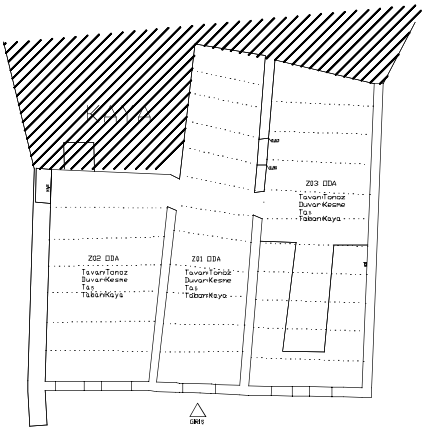

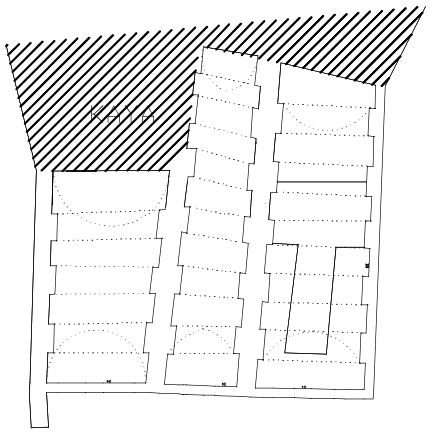
ENVANTER NO :4
ADRES : Aşağı Mah. Sivişli Kilise civarı. PARSEL :730
YAPIM YILI: -
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA: Erken Dönem Gelveri evi, Kaya oyma + erken yığma taş Gelveri Evi
MÜLKİYET: Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: 2012

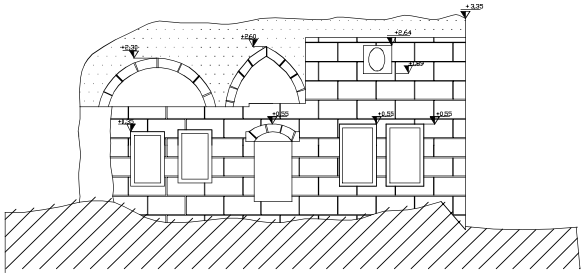
TANITIM:Geleneksel Gelveri Evleri içinde konut mimarisi biçimsel ve mekansal gelişimine yönelik yapılan sınıflandırmada Erken Dönem Gelveri evleri içerisinde yer alır. Kaya oyma ve yonu tekniğinde inşa edilen yapı topografya bağlantılarıyla kısmen mağara olarak gözükmektedir. Tonuz örtülü üç adet açıklıktan meydana gelmiştir. Bu örtü dışarıda toprak örtülüdür. Üst örtü ve ön cepheye bakan kemer gözleri büyük ölçüde hasar görmüştür.Yapı içindeki taş sedir dikkat çekmektedir.

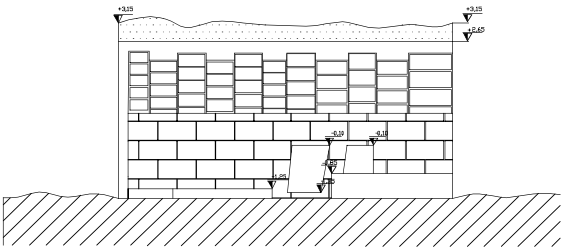
0.00 KOTU PLANI Ö: 1/200

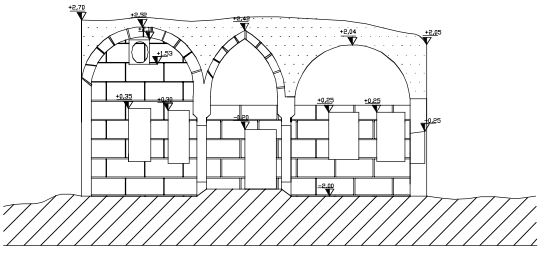
+0.50 KOTU PLANI Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

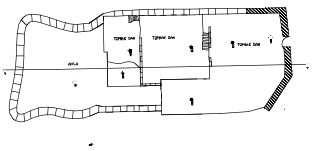

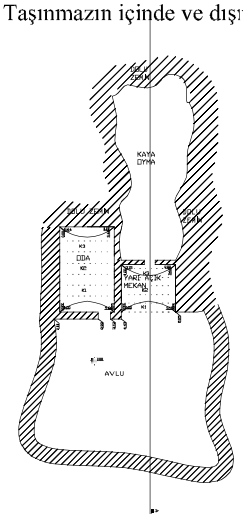

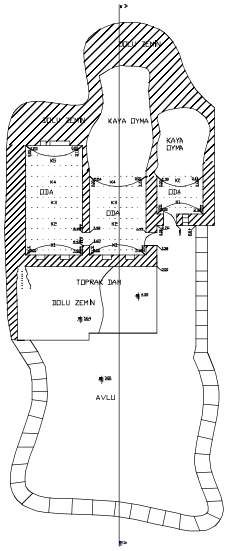
ENVANTER NO : 5
ADRES : Yukarı Mah. PARSEL:1137
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Erken Dönem Gelveri Evi, Kaya oyma + erken yığma taş yapı tipi.
MÜLKİYET: Ramazan Dik
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

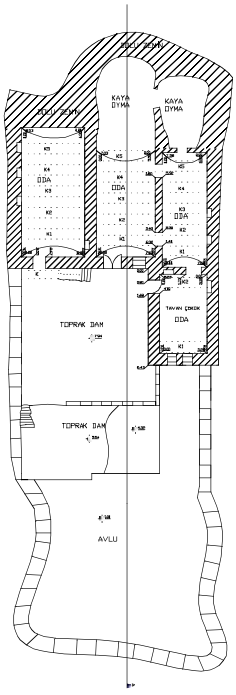
TANITIM: : Konut yonu taştan inşa edilmiş olup avlu içinde yer almaktadır. Eğimli arazi üzerine üç kat olarak yapılmıştır. Sofa ve oda ilişkilidir. Konutta teras uygulaması mevcuttur. Taşınmaz kayalıklar üzerine oturmuştur ve bu kısımlar konutun müştemilat kısımlarını oluşturmaktadır. Örtü sistemi içten kemerli tonoz, üstten ise düz damdır. Taşınmazın içinde ve dışında süsleme görülmemektedir.

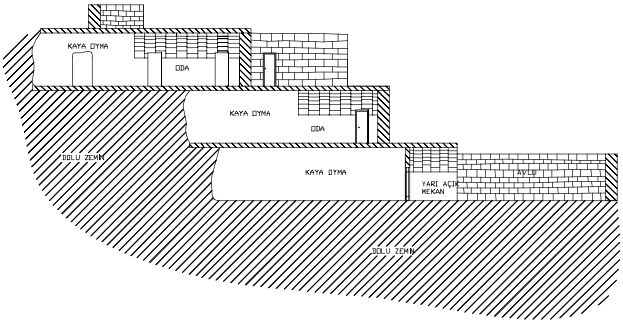
1. KAT PLANI ⏢1/500

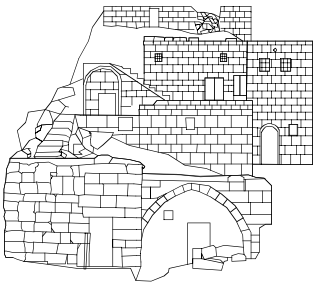
2. KAT PLANI ⏢1/500

3. KAT PLANI ⏢1/500

A-A KESİTİ ⏢ 1/500

KUZEY CEPHE ⏢1/500

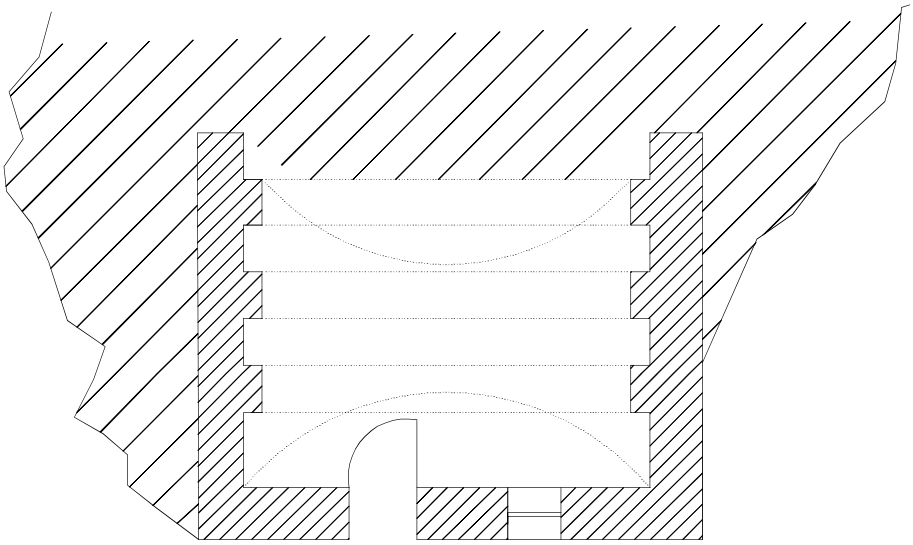

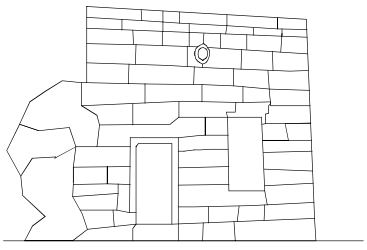

ENVANTER NO : 6
ADRES : Şehit Celal Sokak. PARSEL:833
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Erken Dönem Gelveri Evi, Kaya oyma + erken yığma taş yapı tipi.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

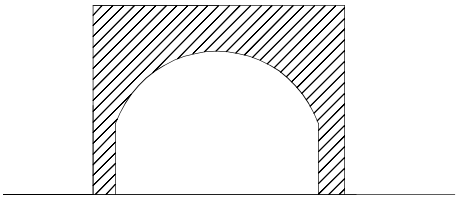
TANITIM: : Tek açıklıklı yığma taş yapının bir kısmı ise kayadır. Üst örtü sistemi içeride tonoz üzeri kaya ve toprak damdır. Günümüzde kalıntı bahçe duvarlarından bir bahçe içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Konutun ön cephesi ve yan cephelerin bir kısmı kesme taştan yapılmış diğer kısımlar ise moloz taş malzemeyle ve kaya içine yerleştirilerek inşa edilmiştir. Konutun ön cephesinde kapısı ve dikdörtgen formda penceresi bulunmaktadır.

PLAN Ö:1/100

CEPHE Ö:1/200

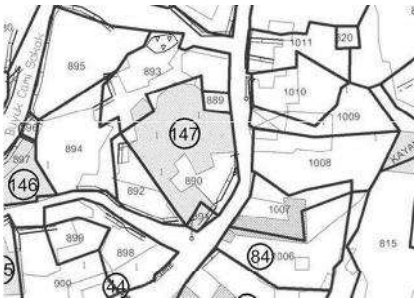

KESİT Ö:1/200

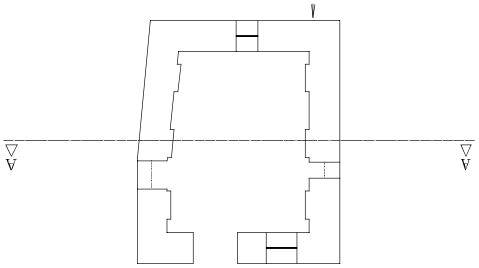

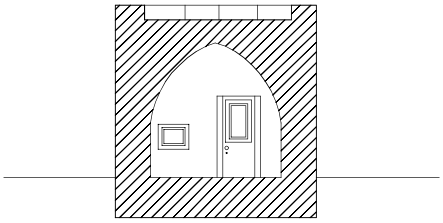

ENVANTER NO : 7
ADRES : Aşağı Mah. PARSEL :890
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA: Erken Dönem Gelveri Evi, Erken yığma taş yapılar.
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

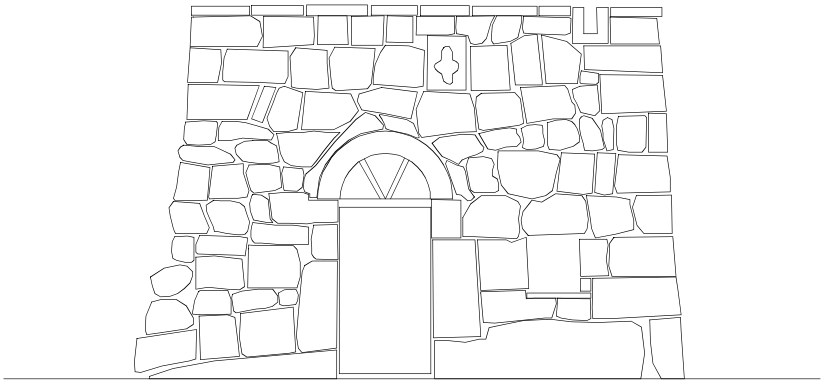
TANITIM:Konut tek katlı olarak inşa edilmiş olup bir avlu içinde yer almaktadır. Tamamen düzgün kesme taştan yapılmıştır. Tek odadan oluşmaktadır. Kapının girişi ana caddeye bakmakta olup yuvarlak taş kemerlidir. Kapının hemen yanında bir pencere ve kapı üstünde tepe penceresi bulunmaktadır. Konutun örtü sistemi içten kemerli tonoz dıştan ise düz damdır. Çatıda bir tane çörten bulunmaktadır. Oldukça sade olan yapı günümüzde sağlam olup kullanılmaktadır.

PLAN Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

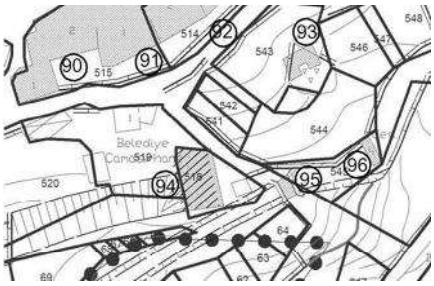

CEPHE Ö: 1/100

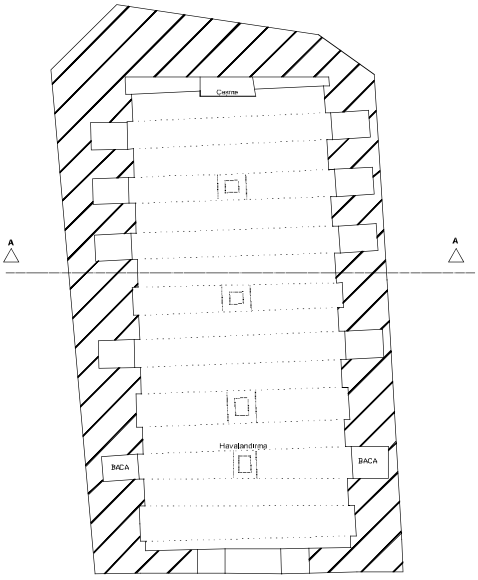

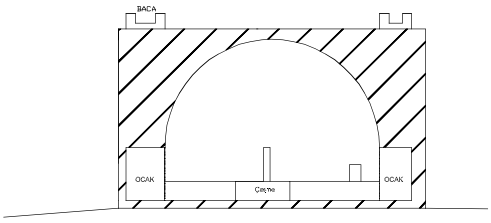

ENVANTER NO : 8
ADRES : Aşağı Mah. Irmak Yanı. No:17. PAFTA:5 PARSEL :518
YAPIM YILI: Haziran 1853
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA: Erken Dönem Gelveri Evi, Erken yığma taş yapılar.
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

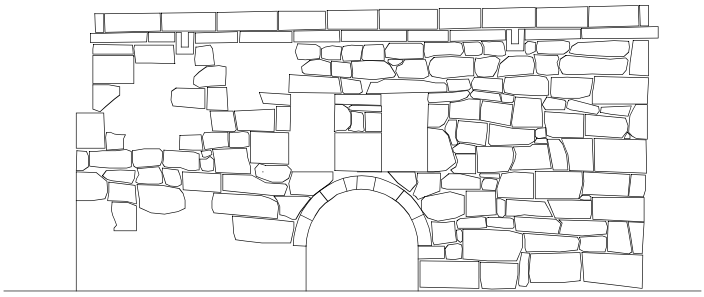
TANITIM:Çamaşırhane olarak bilinen yapı yığma taş olarak yapılmış olup dikdörtgen planlıdır. Ön cephesinde yer alan girişi yuvarlak kemerlidir. Girişin hemen üstünde dikdörtgen iki adet pencere vardır örtü sistemi içten kemerli tonoz dıştan ise düz damlıdır. İçteki kemerlere ara ara küçük kare havalandırma delikleri yapılmıştır. Yerler ise büyük boyutlu taşlarla kaplıdır. Giriş kapısının tam karşısında suyun aktığı oluk vardır. Bu kısımda boydan boya suyun biriktiği döşeme vardır. Giriş kısmının sağında ve solunda çamaşırların konduğu nişler yer almaktadır. Bu nişler arasında ise ateşin yakıldığı kısımlar yer almaktadır. Çamaşırhanenin tam ortasında suyun dışarı taşmaması için kanallar bulunmaktadır.

KAT PLAN Ö: 1/200

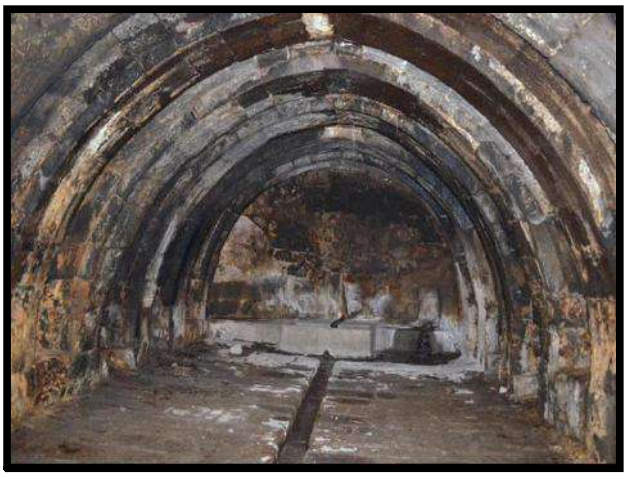
KESİT Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

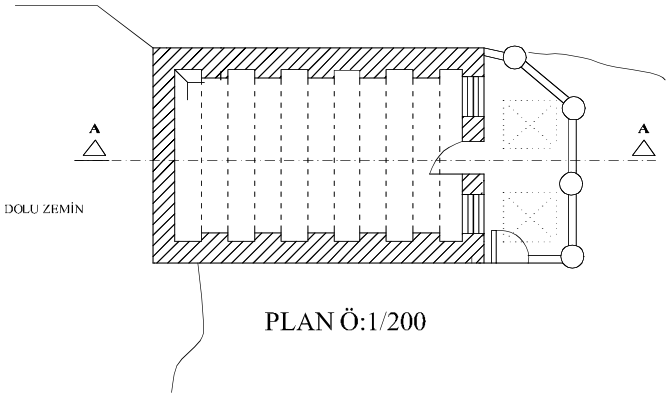

A.S.H.P 8 HAZİRAN 1852

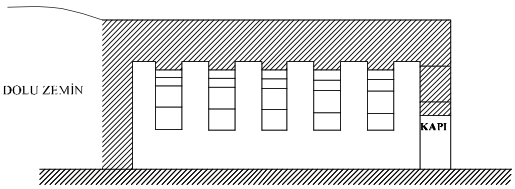
ENVANTER NO : 9
ADRES : Aşağı Mah. Kilise Camii yolu. PAFTA:2 PARSEL: 5288-5290
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geçiş Dönemi Gelveri evi, Revaklı dış sofalı, zemin üzeri tip.
MÜLKİYET:Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

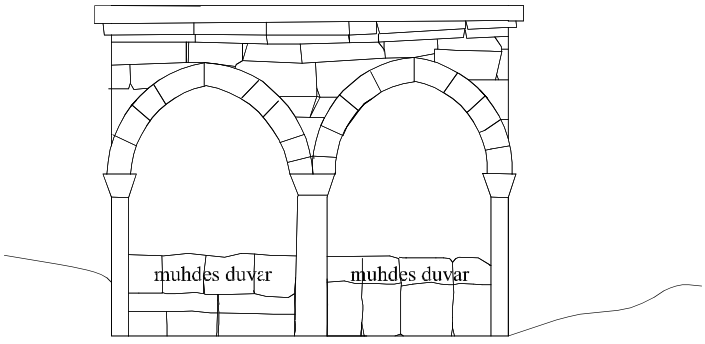
TANITIM: Dikdörtgen planlı yapı zemine oturmaktadır. Tekkatlı ve tek oda şeklinde kesme taştan yapılmıştır. Üst örtü tonoz üzeri toprak damdır. Girişi tanımlayan yarı açık portalın üzerini çapraz tonoz formlarlar örtmüştür . Bu portalın yan cephesinin sonradan kapatıldığı görülür.

PLAN Ö:1/200

KESİT Ö:1/200

ÖN GÖRÜNÜŞ
Ö:1/100

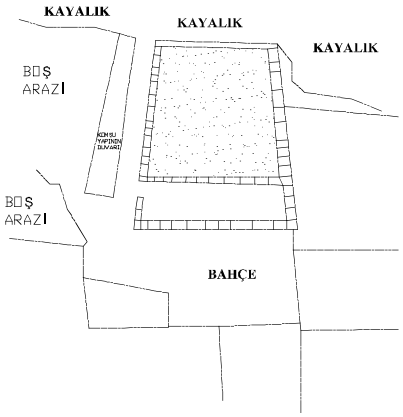

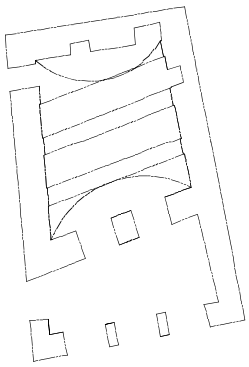

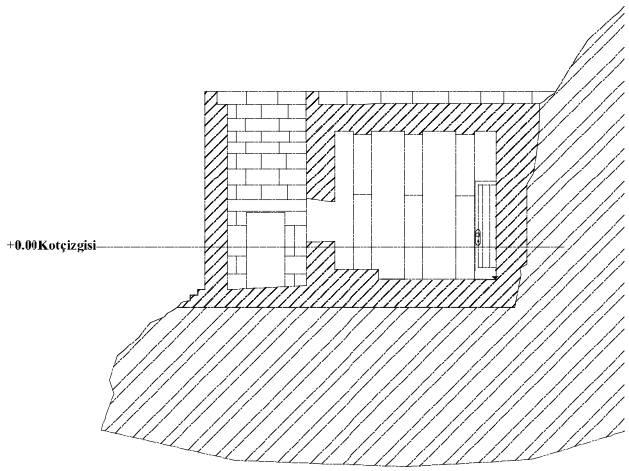
ENVANTER NO : 10
ADRES : Aşağı Mah. Manastır Vadisi. PARSEL: -
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geçiş Dönemi Gelveri evi, Revaklı dış sofalı, zemin üzeri tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Kasım 2013

TANITIM: Aşağı Mahalle Manastır Vadisi'nde bulunan yapı kapalı tek hacimden ve yarı açık bir giriş portalından oluşmuştur. Yarı açık giriş hacminin üst örtüsü yıkılmış durumdadır. İç mekan ise tonoz örtü ile geçilmiştir. İlçede nadir bulunan Akropol Tipi yapı sınıfında yer almaktadır.

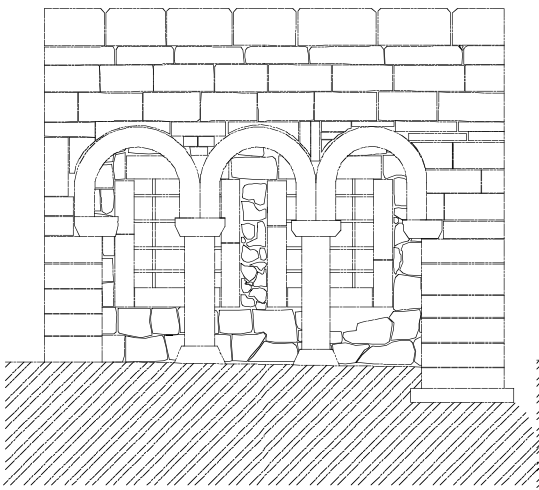

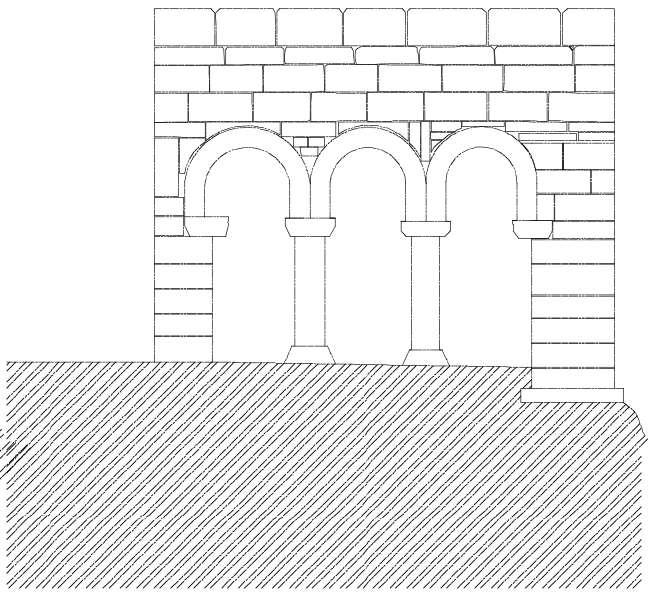
PLAN Ö:1/200

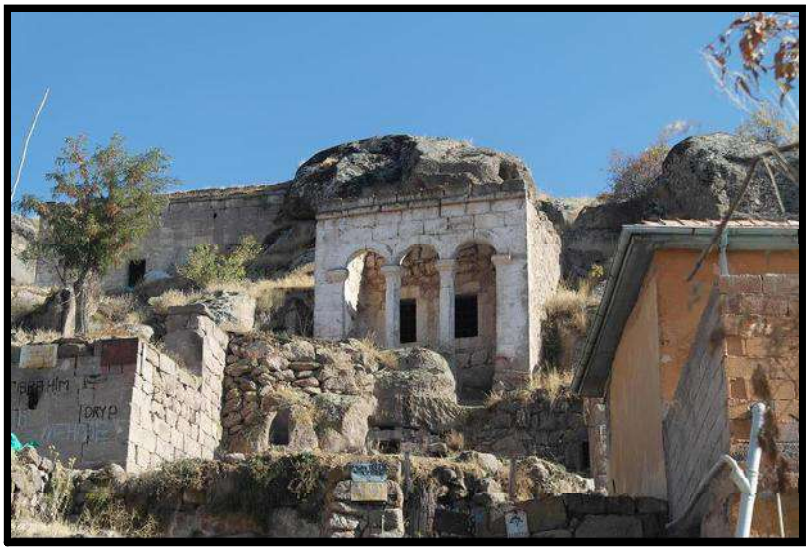
KESİT Ö:1/200

CEPHE Ö:1/100

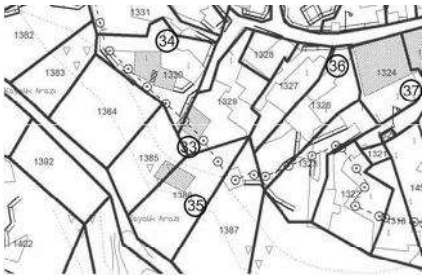
CEPHE Ö:1/100

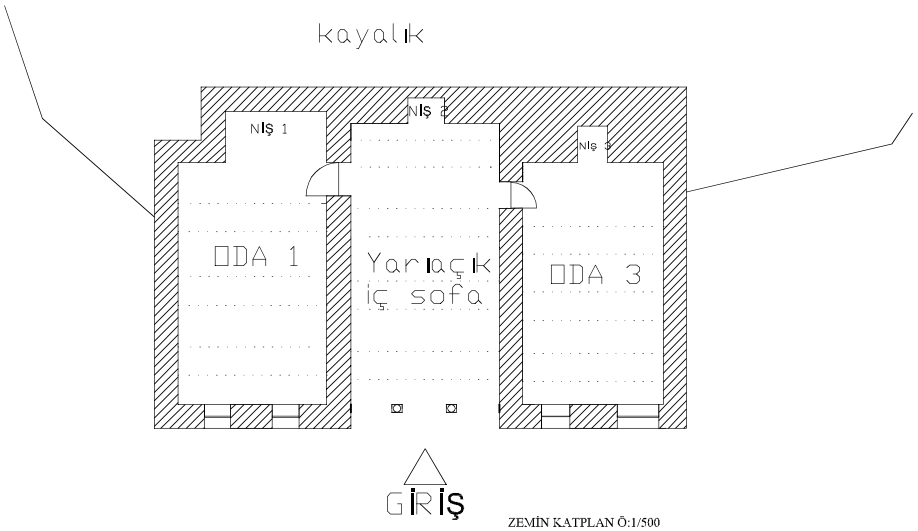

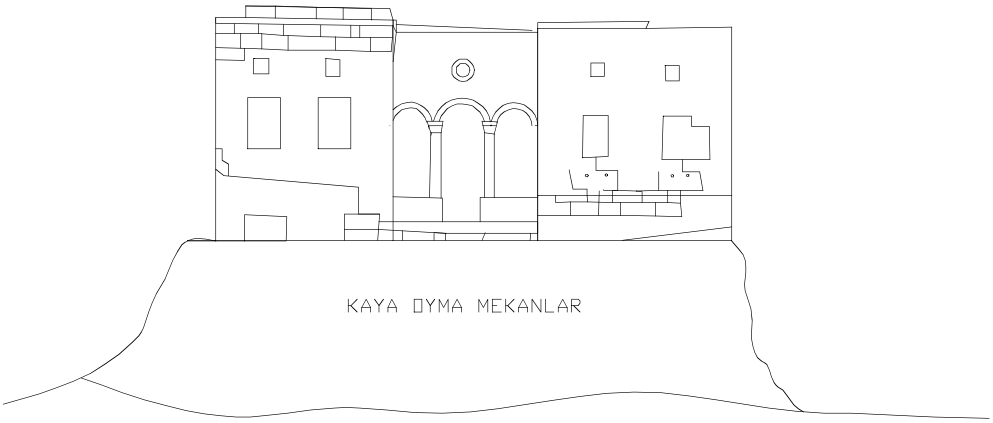

ENVANTER NO : 11
ADRES : Aşağı Mah. Manastır Vadisi. PAFTA:2-3 PARSEL: 1385
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geçiş Dönemi- Revaklı iç sofalı, kaya oyma üzeri tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

TANITIM:Aksaray Caddesinden Manastır Vadisine inilen kaya ve taş döşemeli yol üzerinde solda bulunan konut tek katlı olarak inşa edilmiştir. Konutun plan tipi sofa ve sofaya açılan iki adet oda şeklindedir. Sofa yarıaçık sofadır ve önünde iki yuvarlak sütun ve bu sütunları bağlayan üç adet kemer mevcuttur. Böylece sofanın ön kısmı açık tutulmuştur. Orta kemerin üzerinde oval tepe penceresi vardır. Yanlardaki odalar birbirlerinin simetriği durumundadır. Odalar ikiz pencere uygulaması mevcuttur. Dikdörtgen pencereler üzerinde taş kabartma süslemeleri vardır. Bu pencerelerin üzerinde de aynı formda tepe pencereleri vardır. Örtü sistemi içte kemerli tonoz dışta düz damdır.

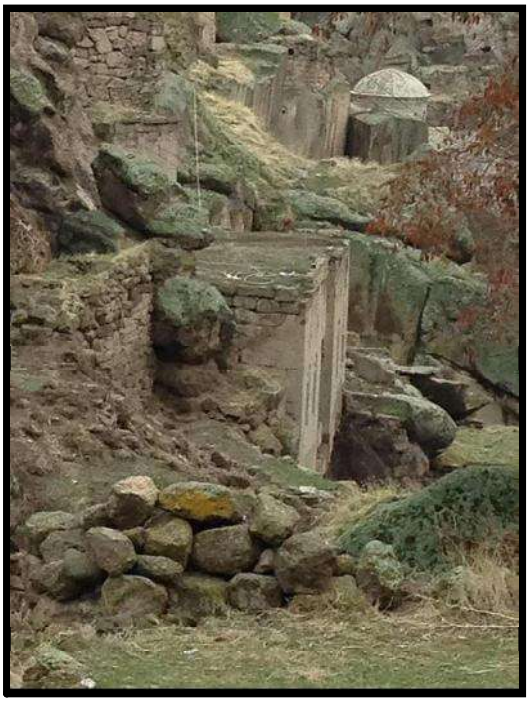

ZEMİN KATPLAN Ö:1/500

ZEMİN KATPLAN Ö:1/500

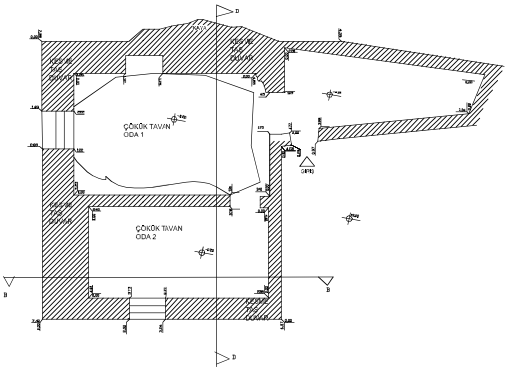

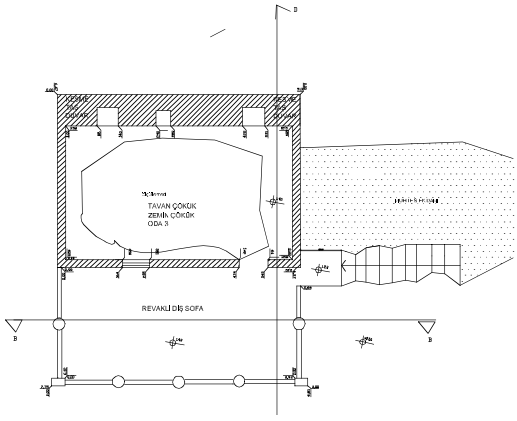

ENVANTER NO : 12
ADRES : Akrepol Sokak. ADA:9 PAFTA:3 PARSEL:1329
YAPIM YILI:1859
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geçiş Dönemi Gelveri evi, Revaklı dış sofalı, yüksek tip.
MÜLKİYET:Ümmet Kan
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

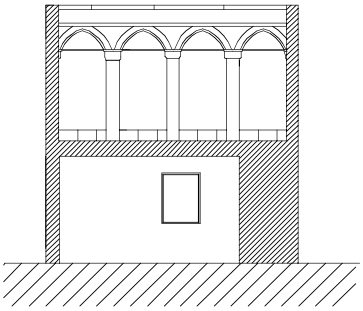
TANITIM: : Yapı, esas olarak dikdörtgen planlı kapalı bir mekânla önündeki revaklı terastan oluşur. Yapıya girerken önce terasa sonra kemerli bir kapıyla esas mekâna geçilir. Teras kısmı üç yönden sütunlarla çevrilidir. Sütun araları yarım daire kemer şeklindedir. Köşe sütunlar kare diğerleri ise daire planlıdır. Tavanı ahşap kirişlemedir. Kapalı kısım terasa iki adet dikdörtgen pencereyle açılır. Bunlardan birisinin üzerinde oval tepe penceresi bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı mekâna uzun kenarının bir köşesinden girilir. Döşemesi(Ahşapkirişleme)+(hasır)+(toprak)+(taşkaplama)şeklindedir. Duvarlar ise saman karışımlı bir sıva ile sıvanmış, çok güzel kalem işleriyle zengin renk çeşitleriyle canlı bir yapıya sahiptir. Girişin karşısına rastlayan duvarda iki adet küçük bir adet büyük niş bulunur. Duvar-tavan birleşiminde bitkisel motiflerle boyalı iç bükey bir profil görülmektedir. Tavan ahşap kirişlemedir. Üzeri zarlarla kaplanmıştır. Göbek kısmında çeşitli boyama ve ahşap işçilikleri tahrip edilmiştir.

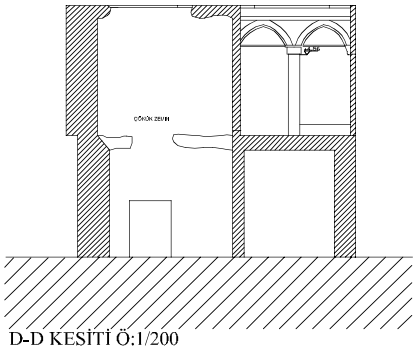
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/200

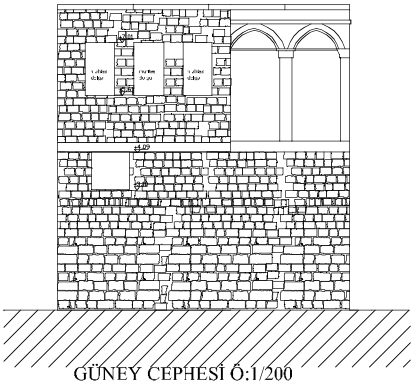
1. KAT PLANI Ö:1/200

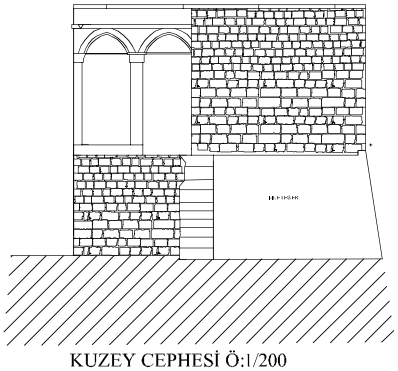
B-B KESİTİ Ö:1/200

D-D KESİTİ Ö:1/200

GÜNEY CEPHESİ Ö:1/200

KUZEY CEPHESİ Ö:1/200

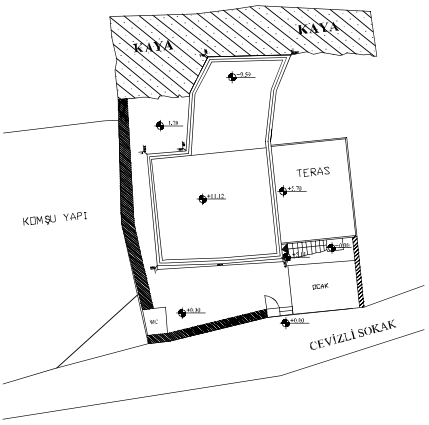

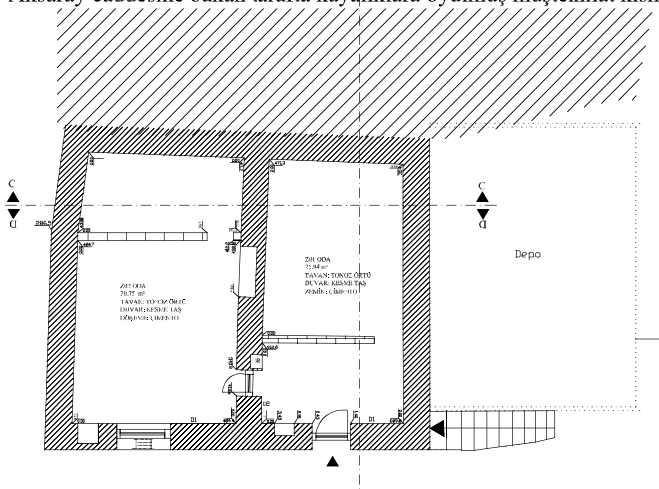

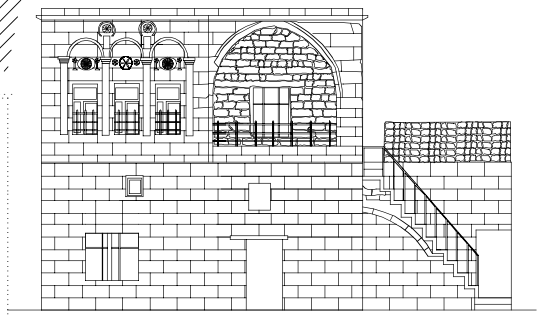
ENVANTER NO : 13
ADRES : Cevizli Sokak. No:7 . PAFTA:4 PARSEL:1026
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Geçiş Dönem Gelveri Evi, yarı açık (revaklı olabilir) dış sofalı yüksek tip. (yapı müdahale görmüştür)
MÜLKİYET:Hamit Sökmen
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

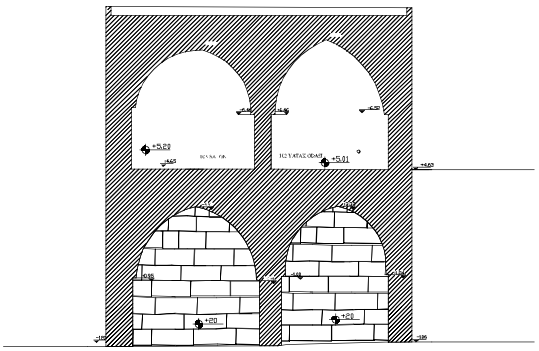
TANITIM: : Yapı bir avlu içerisinde yer almaktadır. Avlu girişi iki adettir. Öndeki bulunan taş basamaklarla önü sonradan briketlerle kapatılıp pencere açılarak odaya dönüştürülen yarı açık bir dış sofaya girilmektedir. İç kısımda ise ilk girilen tonozlu odadan yandaki diğer odaya geçilmektedir. Bu odada dolap ve taş sedirler vardır. Ön cephede üçlü pencere sistemi vardır ve bu pencereler sütun ve bunları birbirine bağlayan kemerlerle çerçevelendirilmiştir. Kemerler içinde kabartma rozetler yer almaktadır. İç kısımda ise pencere üstlerinde içe kavisli kemerler mevcuttur. Önü sonradan kapatılan odanın duvarlarında simetrik olarak kabartmalı niş ve konsollar mevcuttur. Oda sonradan duvarla bölünmüştür. Konutun alt katı bodrumdur. Aksaray caddesine bakan tarafta kayalıklara oyulmuş müştemilat kısmı vardır.

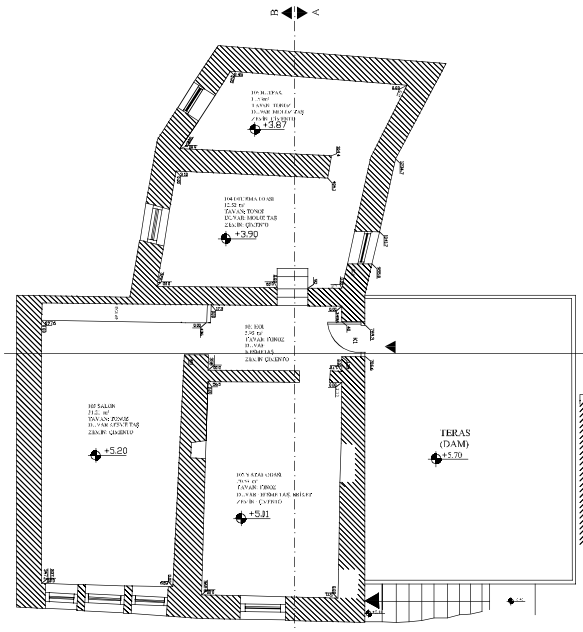
ZEMİN KAT PLANI ⍁:1/200

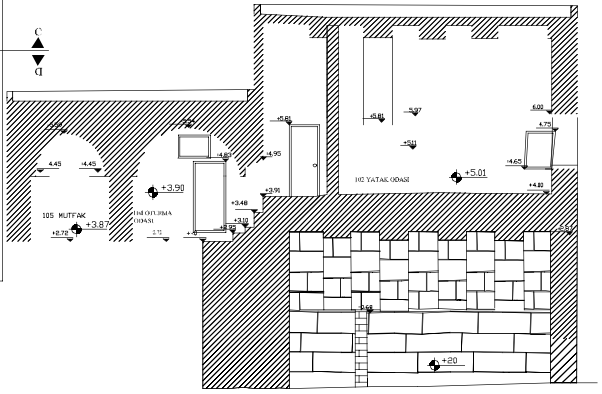
CEPHE ⍁:1/200

C-C KESİTİ ⍁:1/200

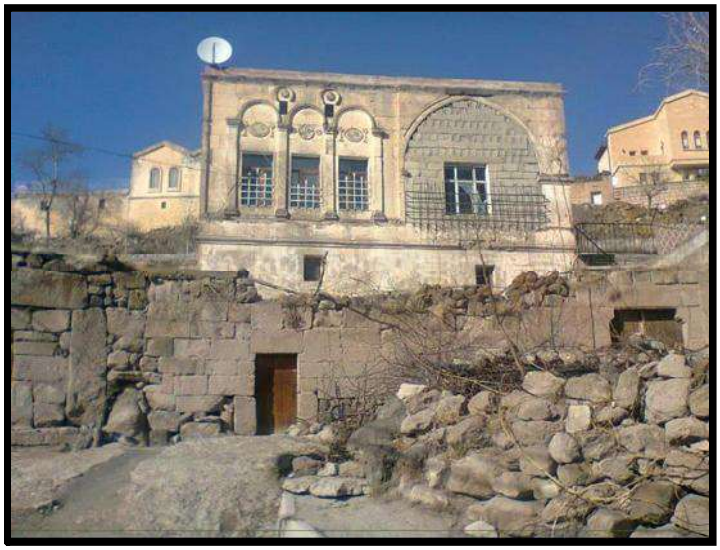
1. KAT PLANI ⍁:1/200

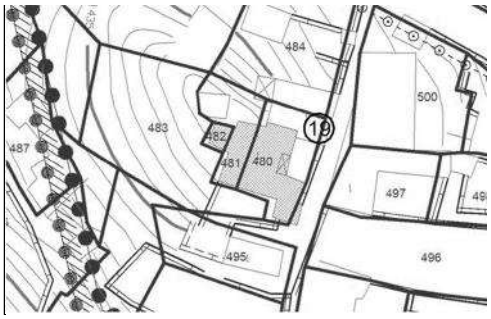
C-C KESİTİ ⍁:1/200

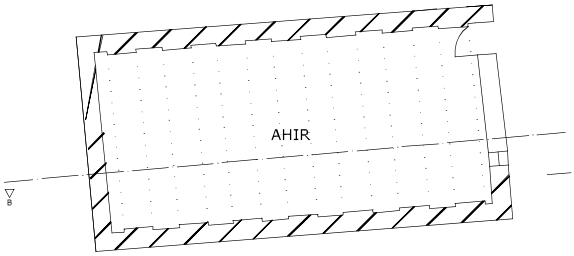

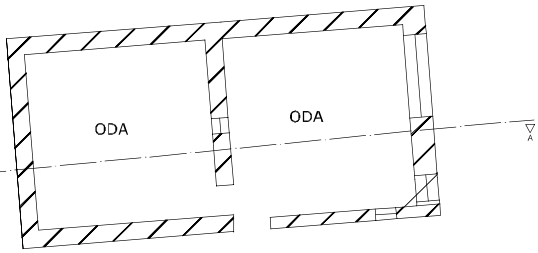
ENVANTER NO : 14
ADRES : Aksaray Cad. PARSEL :480-481-482
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, sofasız tip
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

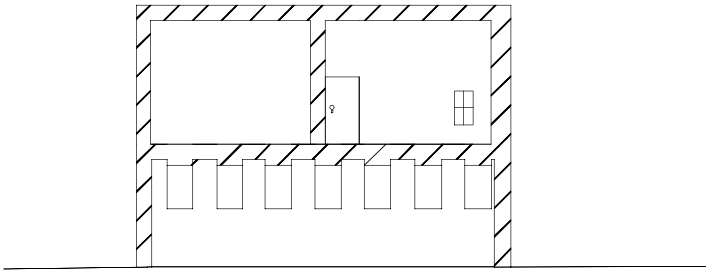
TANITIM:İki kat olarak tasarlanmıştır. Konutun üst katı düzgün kesme taştan yapılmıştır. Alt katı ahır olarak kullanılmaktadır. Üst kat yaşam birimlerine ayrılmıştır. Plan özelliği olarak bir avludan geçilen tek tek mekanlar şeklindedir. Tavan örtüsü alt katta kemerli tonoz olup üst katta ki tavan ise ahşap kirişlemelidir.

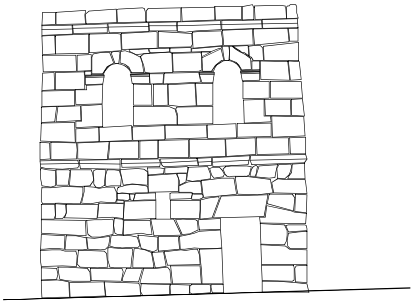
ZEMİN KAT PLANI Ö: 1/200

1. KAT PLANI Ö: 1/200

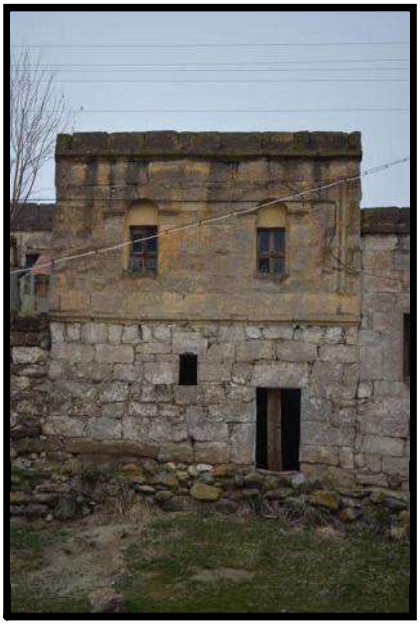

KESİT Ö: 1/200

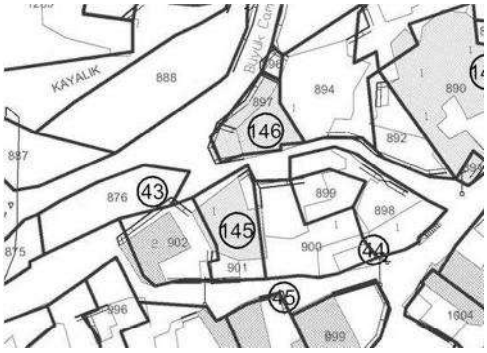

DOĞU CEPHESİ Ö: 1/200

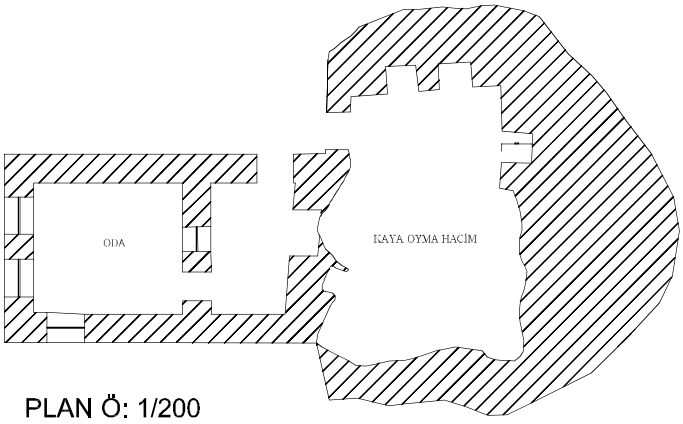

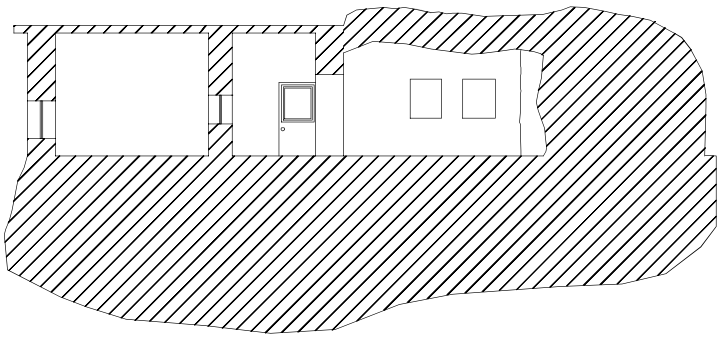

ENVANTER NO : 15
ADRES : Aşağı Mahalle. PARSEL :897
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, sofasız tip
MÜLKİYET: Mehmet Bekmez
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

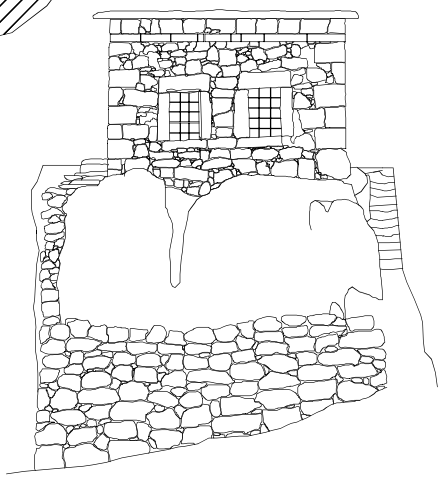
TANITIM:Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, kaya üzerine inşa edilmiş olup, moloz taş ile yapılmıştır. Kayalıklar müştemilatı olarak kullanılmıştır. Kareye yakın bir plan tipindedir ve çok büyük değildir. Düz damlı olarak yapılan konut içten beşik tonozla örtülüdür fakat günümüzde tonozlar yıkıldığı için üzeri betonla kapatılmıştır. Pencereleri dikdörtgen formundadır. Konut kayalıkla bütünleşmiş olup arkasında yer alan oyma mekanla genişletilmiştir. Konutta herhangi bir süsleme görülmemektedir. Mevcut yapı günümüzde oldukça bakımsız haldedir.

PLAN Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

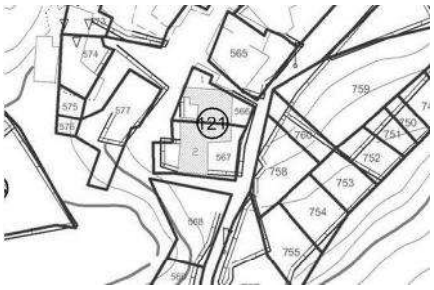

CEPHE Ö: 1/200

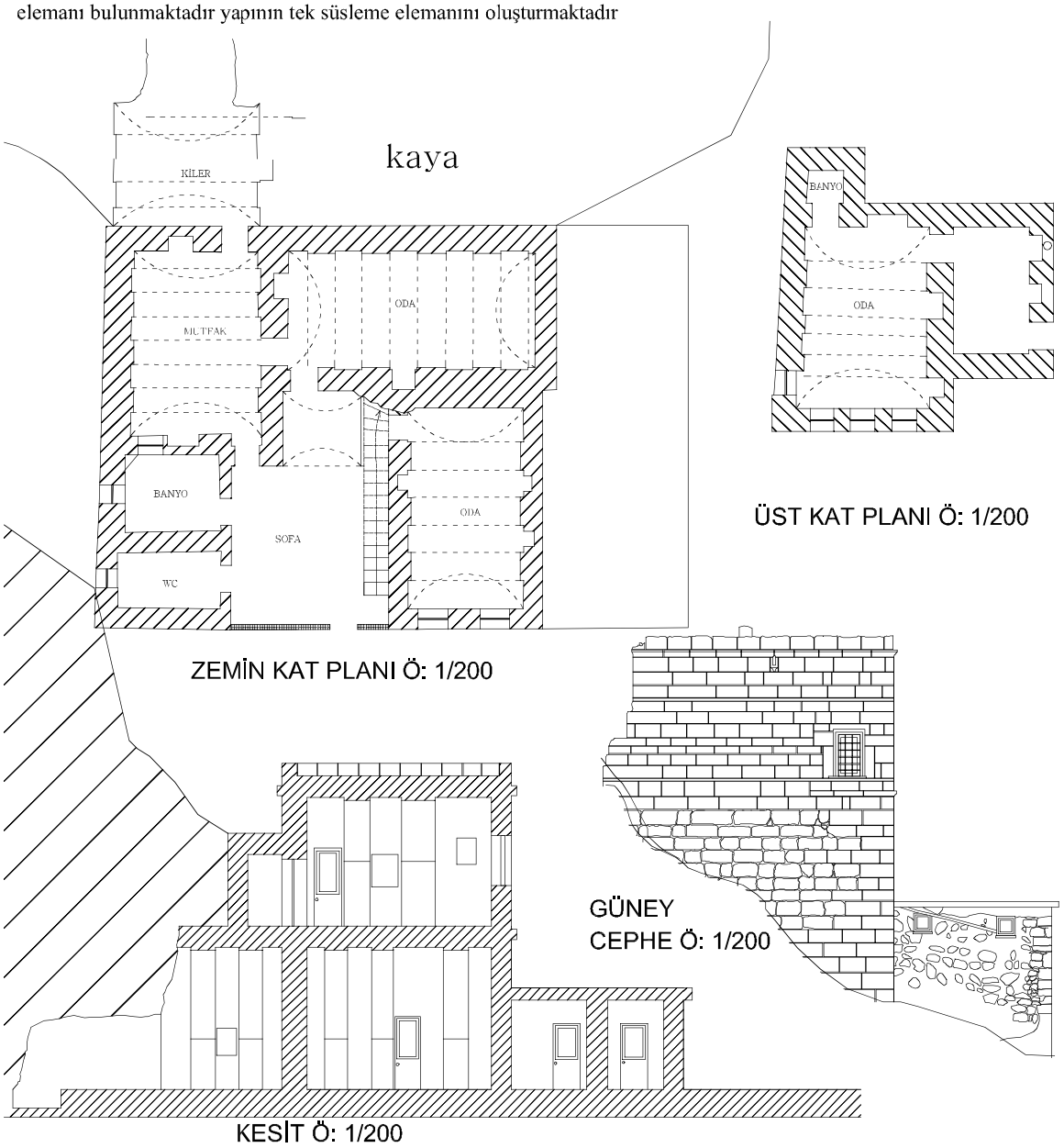

ENVANTER NO : 16
ADRES : Aşağı Mahalle. PARSEL :566-567
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip
MÜLKİYET: Mehmet Bezgen
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

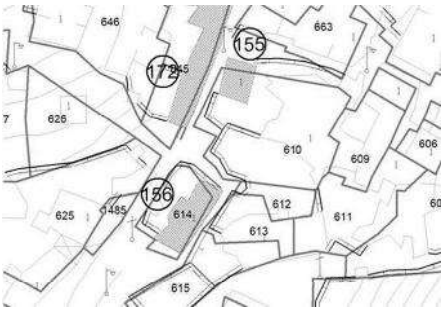
TANITIM:Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, iki katlı olup, düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Mevcut yapı, yöredeki Rum Evi plan tipindedir. Avlu içinde yer alan konutun birinci katına zemin kattan taş merdivenle giriş yapılmaktadır. Mevcut yapı oldukça bakımsız haldedir. Esas odalar zemin katta şekillenmiştir yapının batı cephesindeki son oda kaya oyma olup depo olarak kullanılmaktadır. Yapının örtü sistemi beşik tonoz olup üst örtü sistemi düz damdır. Tescilli mevcut yapının üst katına çıkış önceleri dışarıdan taş bir merdivenle yapılırken sonradan burası iptal edilerek içeriden geçiş sağlanmıştır. Avlu kapatılarak yeni bir mekan kazandırılmıştır. Konutun plan tipi oda sofa ilişkilidir odalar dikdörtgen formlu ikiz veya üçlü pencerelerle aydınlatılmaktadır. Pencere dışları sövelidir pencerelerin üzerinde oval formlu tepe pencereler mevcuttur. Konutun kat ayrımı profil silmelerle belirlenmiştir. Mevcut yapının birinci katında ki odada dikdörtgen formlu pencerelerin üzerinde istiridye süsleme elemanı bulunmaktadır yapının tek süsleme elemanını oluşturmaktadır

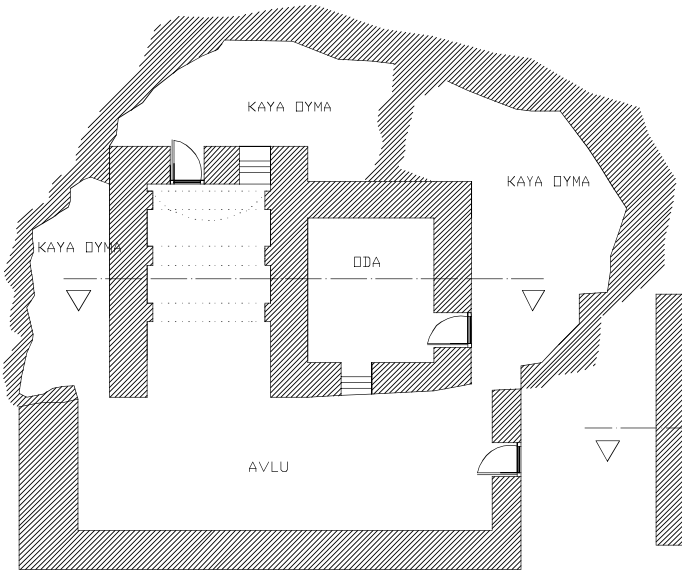

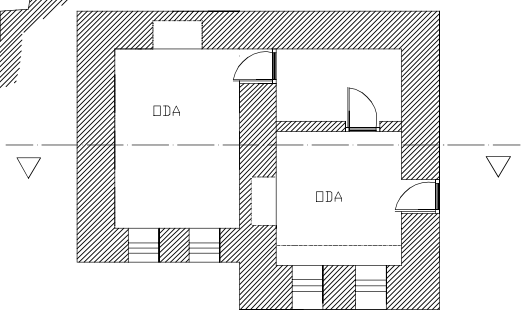

ENVANTER NO : 17
ADRES : Aşağı Mah. PARSEL:614
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

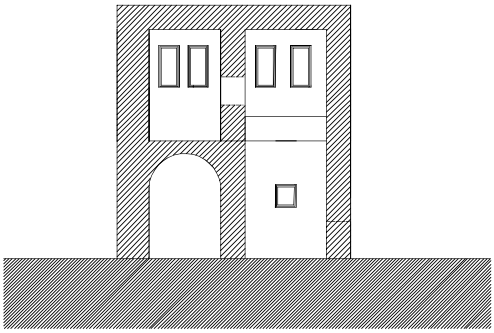
TANITIM: Konut kesme taş ve moloz taştan yapılmıştır. Konutun ön cephesinde kesme yan cephelerde ve zeminde moloz taş kullanılmıştır. Konutun ön cephesinin bir kısmı çıkma yapmıştır. Bu cephede pencereler dikdörtgen formlu olup ikiz penceredir. Konutun pencerelerinde ve ön cephesinde söve uygulaması görülmektedir. Plan tipi geleneksel tipe uygun olarak yapılmıştır. Örtü sistemi düz dam olup içerde ise kemerli tonozdur. Konutun alt katı müştemilat olarak kullanılmaktadır. Üst kat ise yaşama birimlerine ayrılmıştır.

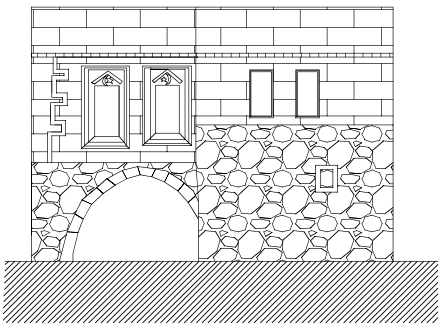
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/200

1. KAT PLANI Ö:1/200

KESİT Ö:1/200

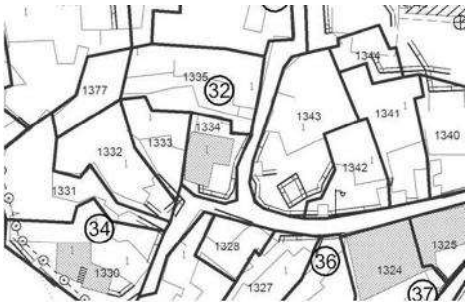
CEPHE Ö:1/200

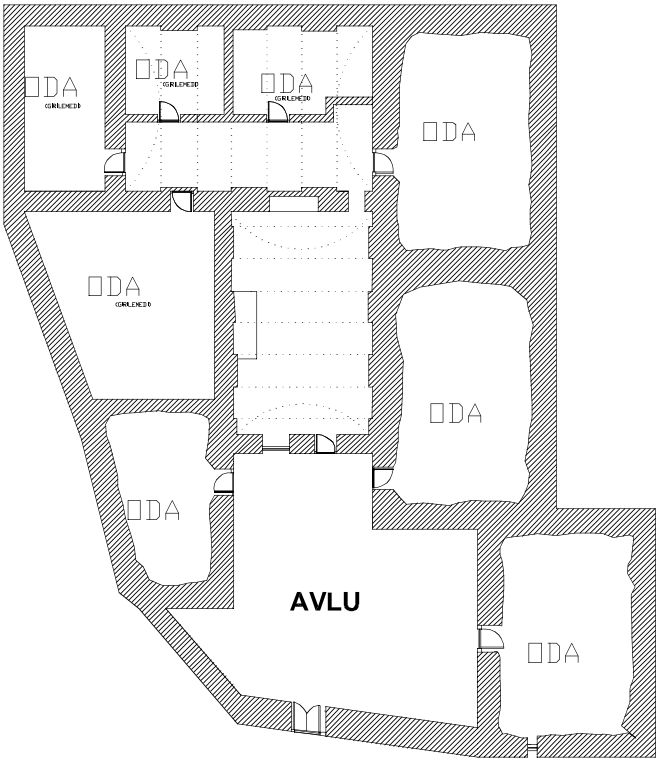

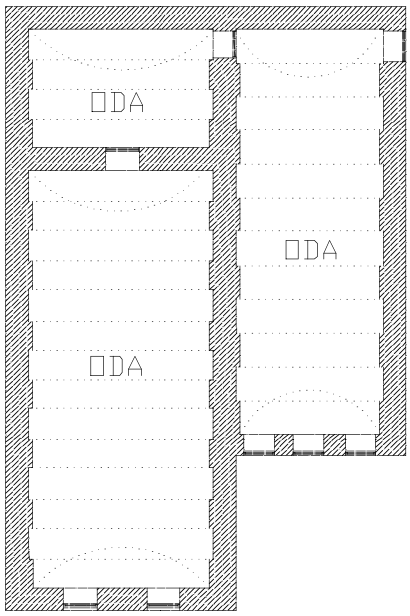

ENVANTER NO : 18
ADRES : Akrepol Sokak. 28/B PAFTA: 3 PARSEL:1334
YAPIM YILI:1800
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET:Ümit Günay Akıncı
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

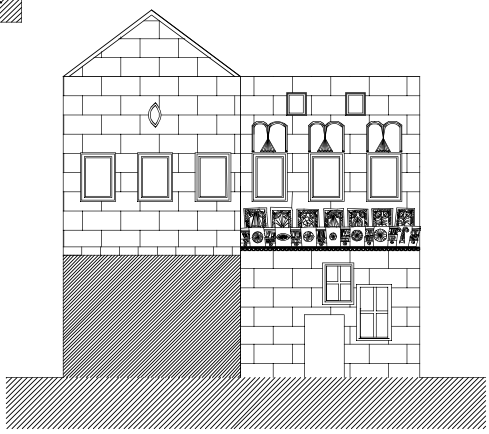
TANITIM: : Güney kuzey doğrultusunda dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yapının iki adet girişi bulunmaktadır. Girişin bir tanesi doğu cephesinde bulunmaktadır. Diğer giriş ise güney cephedeki avludadır. Avlu kapı girişi taş kemerlidir ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Konutun yan cephesine ek yapılmıştır. Plan tipolojisi üst kattaki esas yaşam alanına göre belirlenmiştir. Üst bölüme merdivenlerle çıkılmaktadır. Pencereler dikdörtgen formlu ve korkulukları bulunmaktadır. Yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. İç kısımda kemerli tonoz bulunmaktadır. Yapının güney cephesinde yoğun olarak taş süsleme bulunmaktadır. Süslemelerde bitkisel ve geometrik motifler bir arda kullanılmıştır. Katlar birbirinden silme ile ayrılmıştır. Ayrıca çıkmanın bulunduğu köşe pahlanmıştır. Yapı günümüzde çok fazla müdahale görmüştür. Orjinal çatı örtüsü ve özgün plan şeması değişime uğramıştır.

ZEMİN KAT PLANI Ö:1/200

1. KAT PLANI Ö:1/200

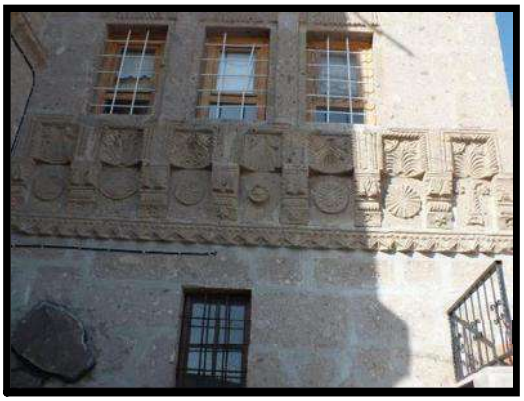
CEPHE Ö:1/200

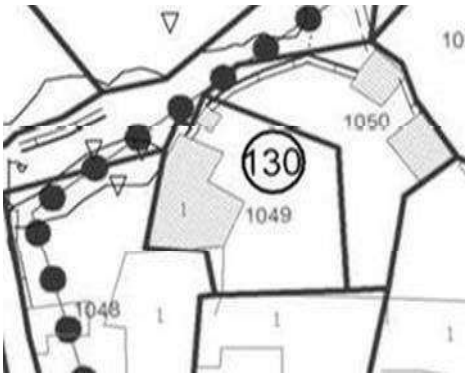

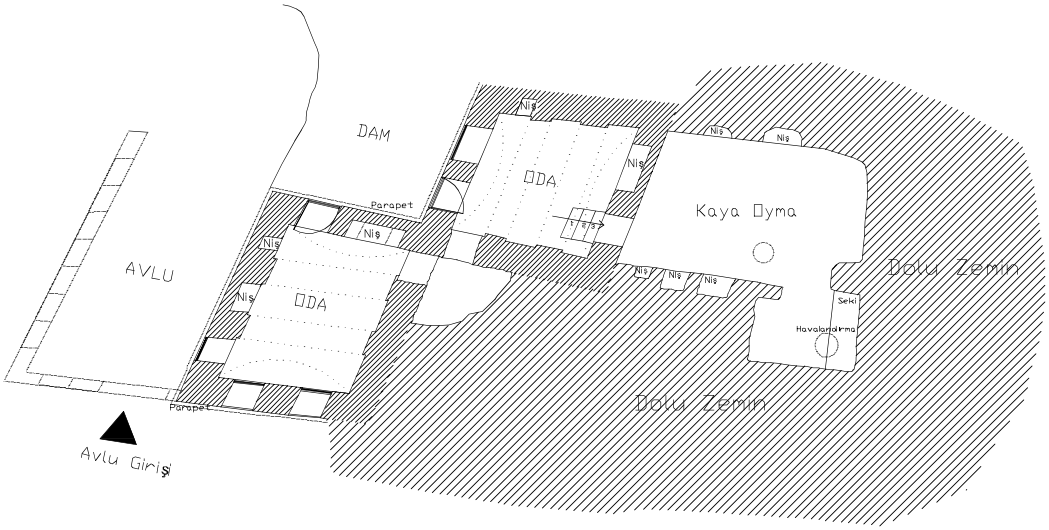

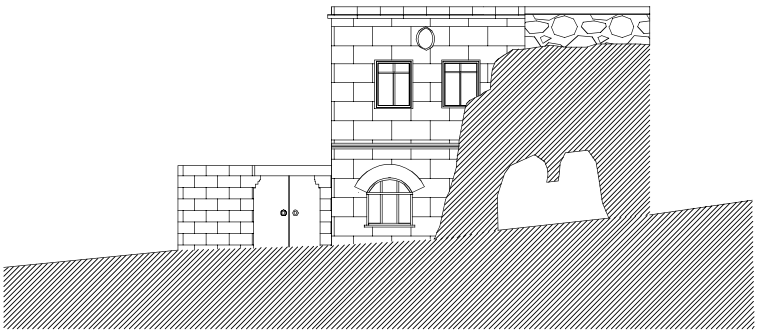

ENVANTER NO : 19
ADRES : Yukarı Mah. Niğde Cad. Yeraltı Şehri Sok.
PARSEL:1038-1039-1048-1049-1050
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

TANITIM: : Doğu-batı doğrultusundaki konut kesme taştan iki katlı olarak inşa edilmiştir ve avlu içinde yer almaktadır. Alt kat müştemilata, üst kat ise esas yaşama birimlerine ayrılmıştır. Komutun alt katında yuvarlak taş kemerli büyük bir penceresi yer almaktadır. Üstteki pencereler ise dikdörtgen formdadır. Komutun girişi yan tarafta yer almaktadır. Taşınmazın üst örtü sistemi dışta düz dam içte ise kemerli tonozdur. Taşınmaz hemen yanında ki kaya oyma şapele bitişik olarak yapılmıştır. Taşınmazın sol kısmında ise kaya oyma mekânlar ve müştemilatlar bulunmaktadır. Bu mekânlar ahır olarak kullanılmıştır. Günümüzde yapının kaya oyma mekanları taş kaplanarak müdahale görmüştür.

1. KAT PLANI Ö:1/200

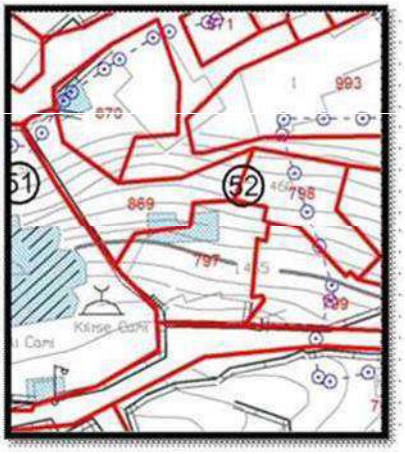
CEPHE Ö:1/200

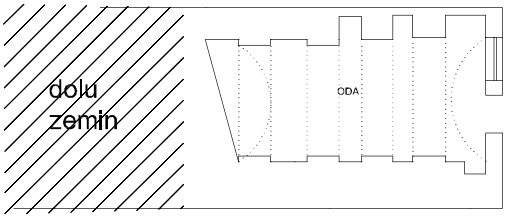

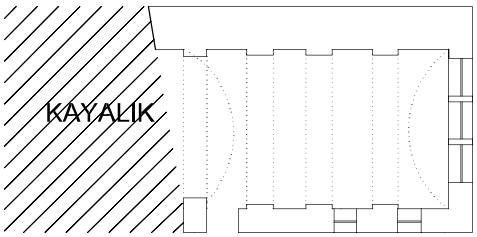
ENVANTER NO : 20
ADRES : Cevizli Sok. Kilise Camii yanı Pafta:5 Parsel : 797
YAPIM YILI:19. Yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız Tip
MÜLKİYET: Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

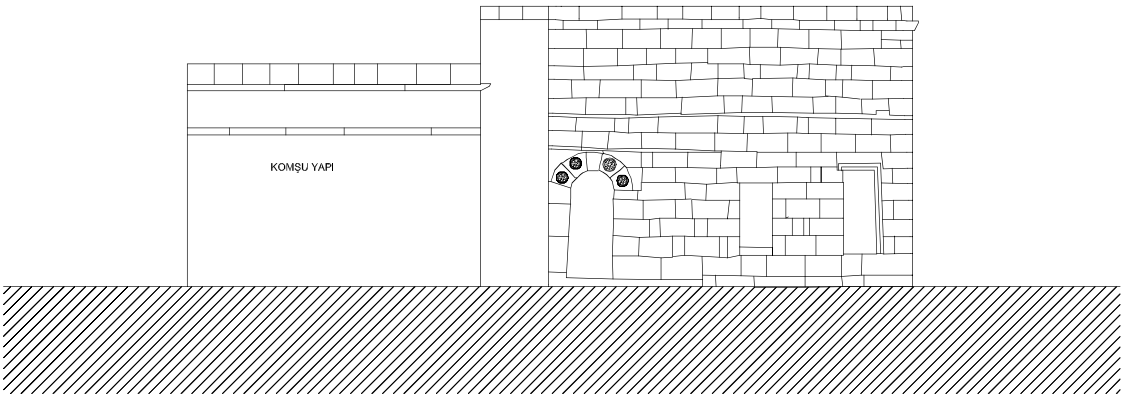
TANITIM: : İki katlı kesme taştan yapılmış olan evin Cevizli sokağa bakan cephesine üçlü pencere sistemi yapılmıştır.Ortadaki pencere yuvarlak kemerli olup kenardakiler dikdörtgen formludur.Süsleme amaçlı pencere aralarına sütunlar yapılmıştır ve sütunlar sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır.Kemerlerin ortasında motifler mevcuttur.Dikdörtgene yakın planlı olan evin üst katı tek odadan oluşmaktadır.İçten örtü sistemi kemerli tonoz dıştan düz damdır. Sahip olduğu biçimsel ve mekansal özellikleriyle Geç Dönem Gelveri Evleri sınıflandırmasına dahil edilmiştir.

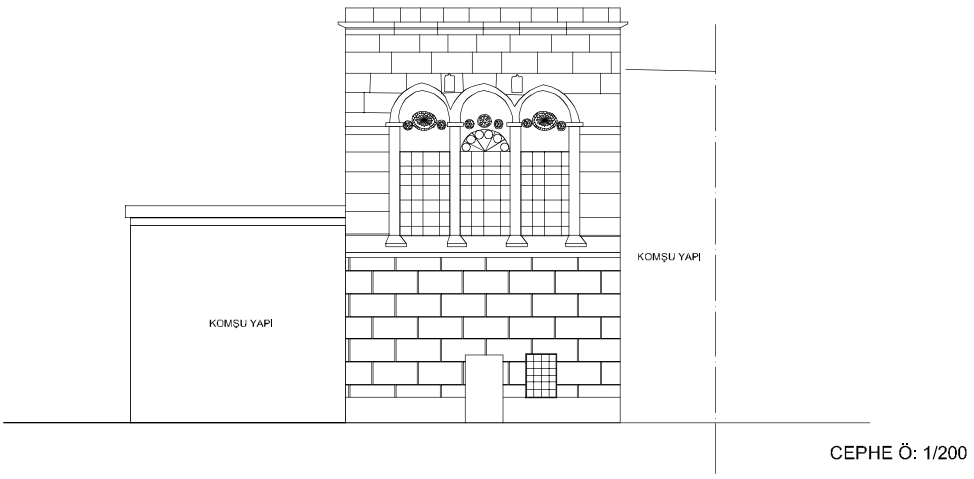
ZEMİN KAT PLANI Ö: 1/200

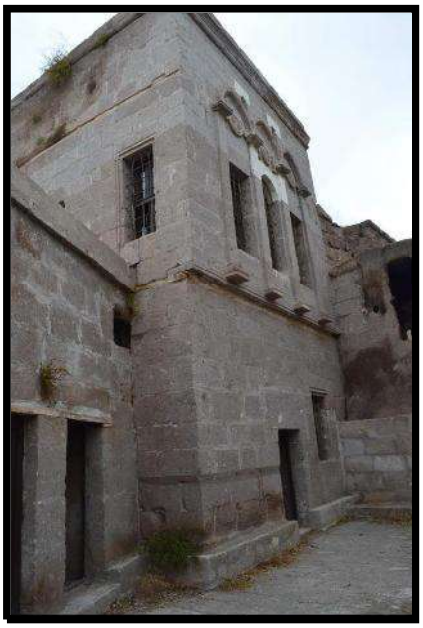
1. KAT PLANI Ö: 1/200

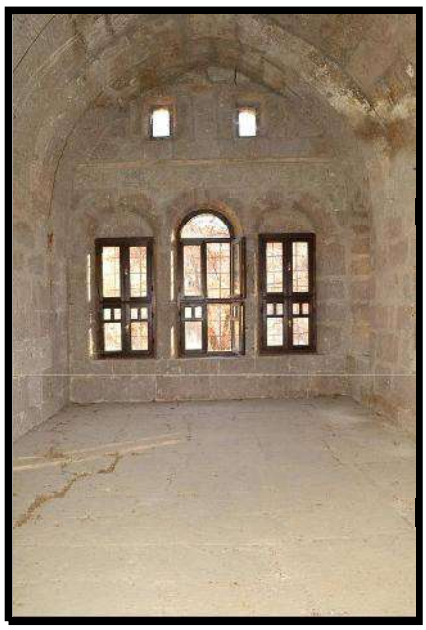

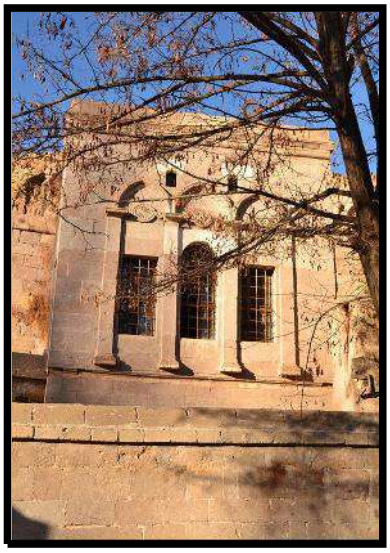
CEPHE Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

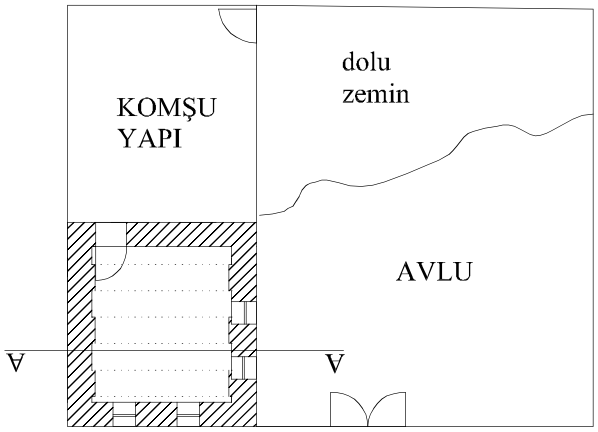

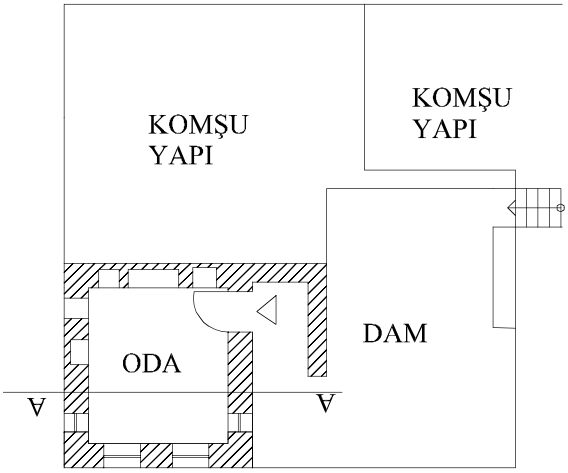

ENVANTER NO : 21
ADRES : Aşağı Mah. No:46 PAFTA 2. PARSEL :515
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız Tip
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

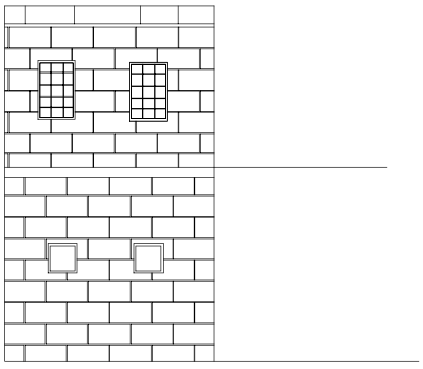
TANITIM: Konut günümüzde kullanılmamaktadır ve harabe durumdadır. İki katlı olarak yapılmış olup malzeme olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Alt ve üst katta dikdörtgen pencereler vardır. Kat araları dilmelerle ayrılmıştır.

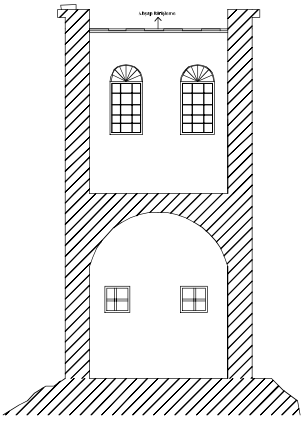
ZEMİN KAT PLANI Ö: 1/200

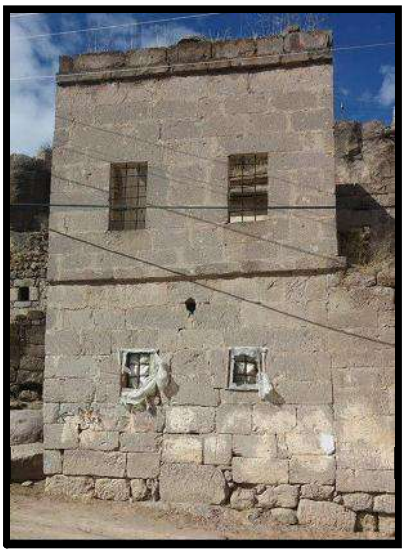
1. KAT PLANI Ö:1/500

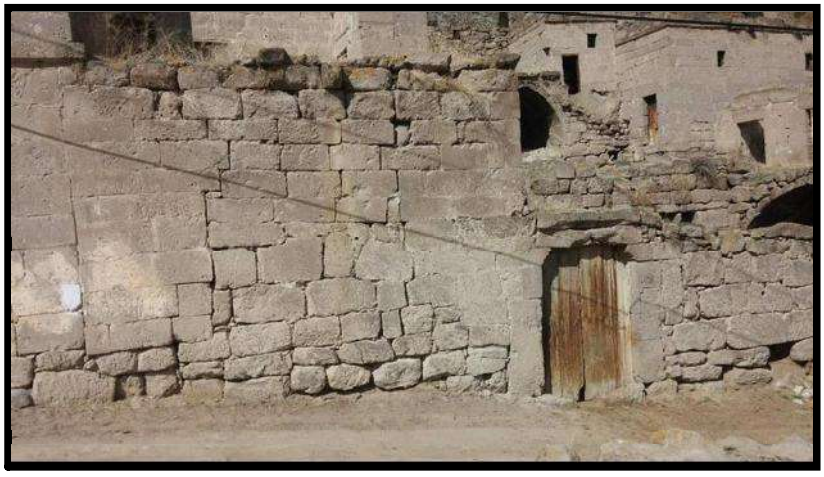
CEPHE Ö: 1/200

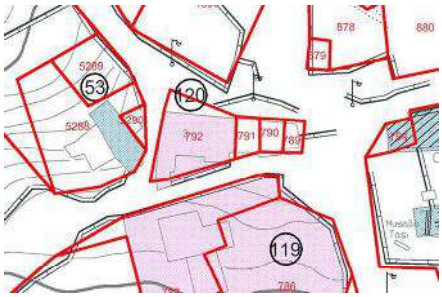
KESİT Ö:1/200

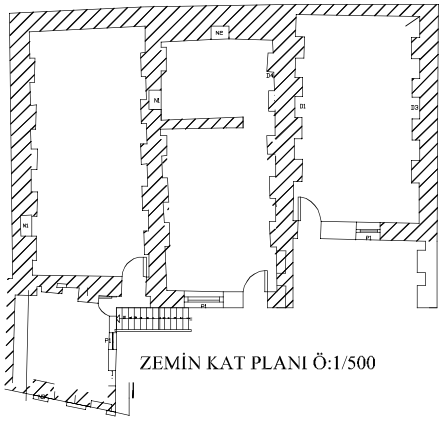

EK-1.(devam) Envanterler

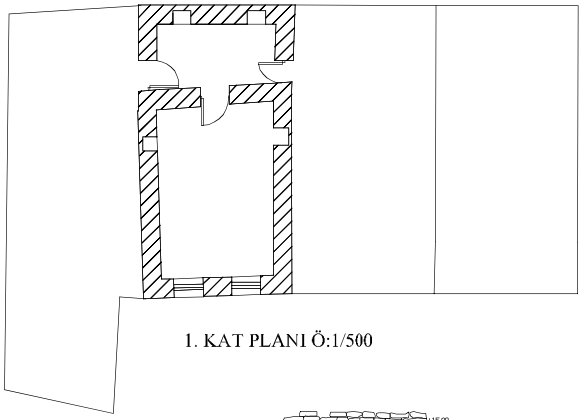

ENVANTER NO : 22
ADRES : Aşağı Mah. Ahmatlı Sokak. PARSEL:792
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: 2012

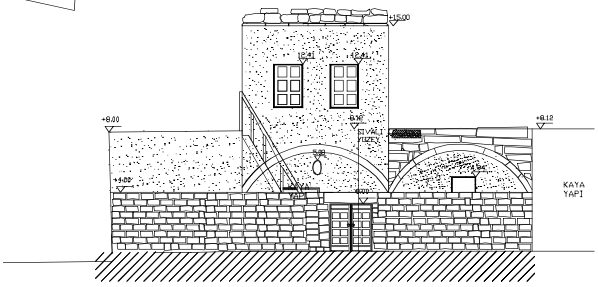
TANITIM: : : Konut iki katlı olarak inşa edilmiştir. Konut avlu içinde yer almaktadır. Avlu giriş kapısının tam karşısında konutun ana giriş kapısı yer almaktadır. Giriş kapısı yuvarlak kemer içine alınmış olup girinti yapmıştır. Konutun üst kısımları esas yaşama birimlerine ayrılmıştır. Alt kısım ise müştemilat kısmıdır. Altta mutfak yer almaktadır. Pencereler dikdörtgen formlu olup demir parmaklıklar yer alır. Üst kata içten merdivenlerle çıkılmaktadır. Odalar kemerli tonozla örtülmüştür. Konut düz damlıdır. Avlu içinde konutun hemen sağ yanına bitişik olarak yapılmış bir bölüm daha vardır. Konutta kullanılan yapı malzemesi düzgün kesme taştır. Tescilli taşınmazda süslemeye rastlanmamaktadır.

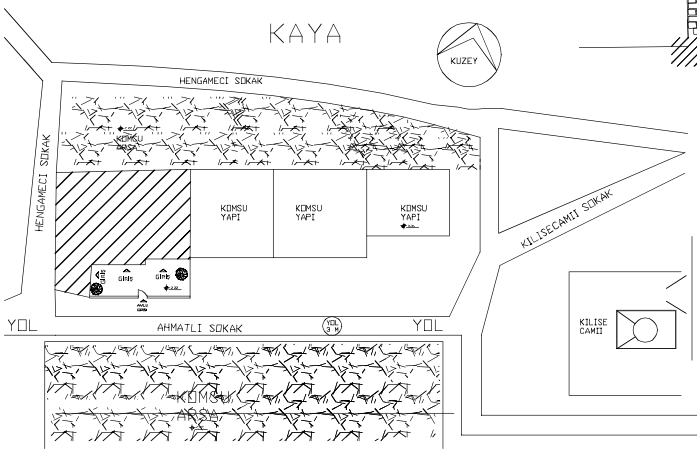
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

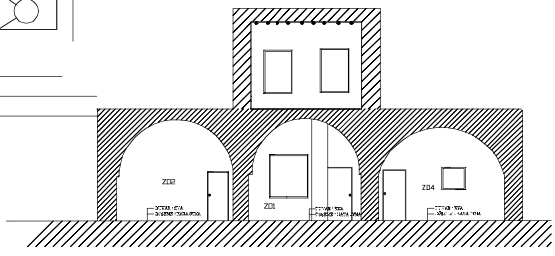

1. KAT PLANI Ö:1/500

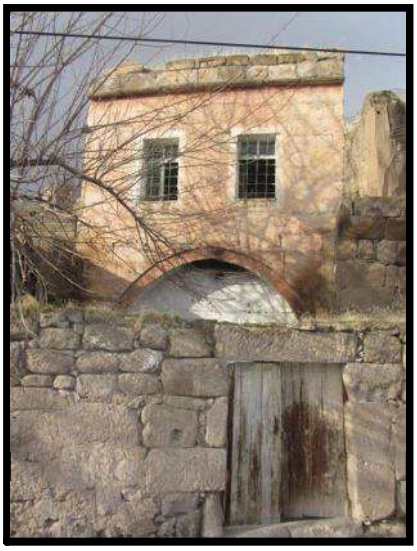

AVLU CEPHESİ Ö:1/500

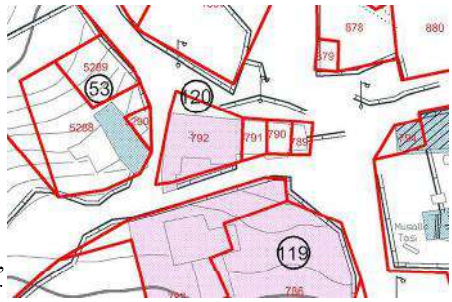
KESİT Ö:1/500

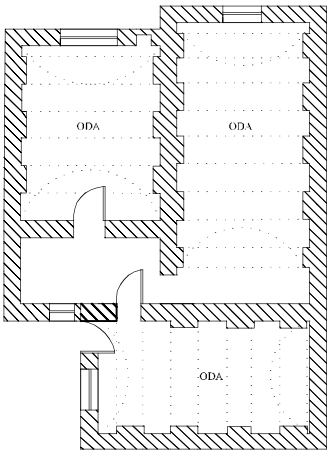

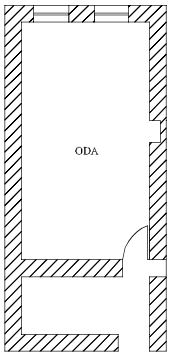

ENVANTER NO : 23
ADRES : Aşağı Mah. Cafarlar Sok. Parsel : 717
YAPIM YILI:19. Yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız Tip
MÜLKİYET: Asıf Özeş
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

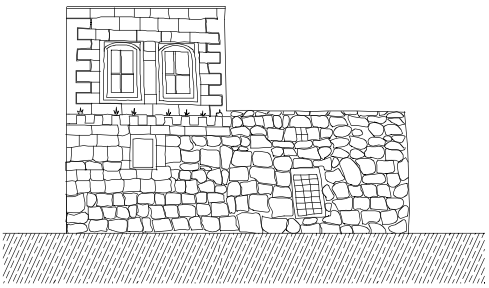
TANITIM: Doğu-Batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, 2 katlı olarak, üst katı düzgün kesme taşlardan, alt kat ise yonu taş ile inşa edilmiştir. Bir avlu içinde yer almaktadır. Üst kat yaşama birimleridir. Konut parsele dikdörtgen olarak konumlanmıştır. Taşınmazın yola bakan cephesin de ikili pencere uygulaması görülmektedir. Pencerelerde süsleme amaçlı yuvarlak kemer yapılmıştır ve etrafı sövelidir. Konutun köşelerinde de söve ve taş işçilikleri mevcuttur. Ayrıca yine bu cephede pencere altında cephe boyunca işlemeli konsol çıkıntıları mevcuttur. Konutun alt kat üst örtü sistemi tonoz örtüdür. Üst kat örtüsünün ise ahşap kirişleme olduğu düşünülmektedir. Bu örtü günümüzde müdahale görmüştür. Üst örtü sistemi ile de yöredeki nadir bulunan ahşap kirişleme üst örtülü geç dönem konutları sınıflandırmasında yer alır.

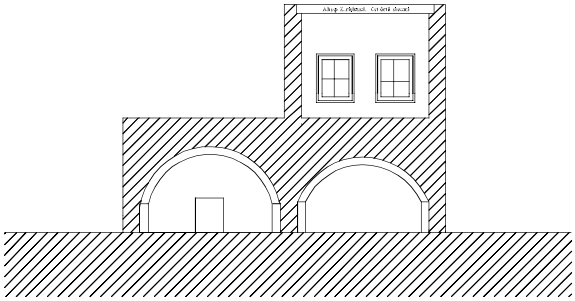
ZEMİN KAT PLANI ▫1/200

BİRİNCİ KAT PLANI ▫1/200

CEPHE ▫1/200

KESİT ▫1/200

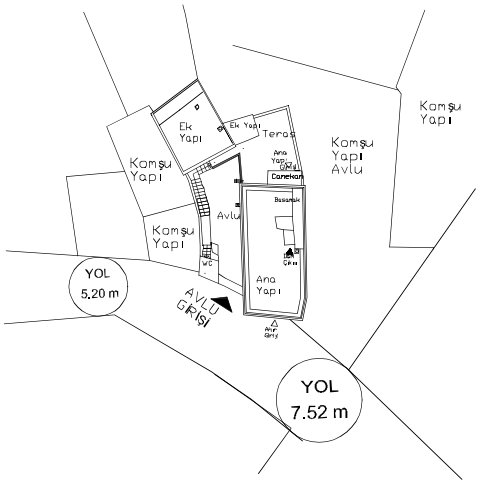

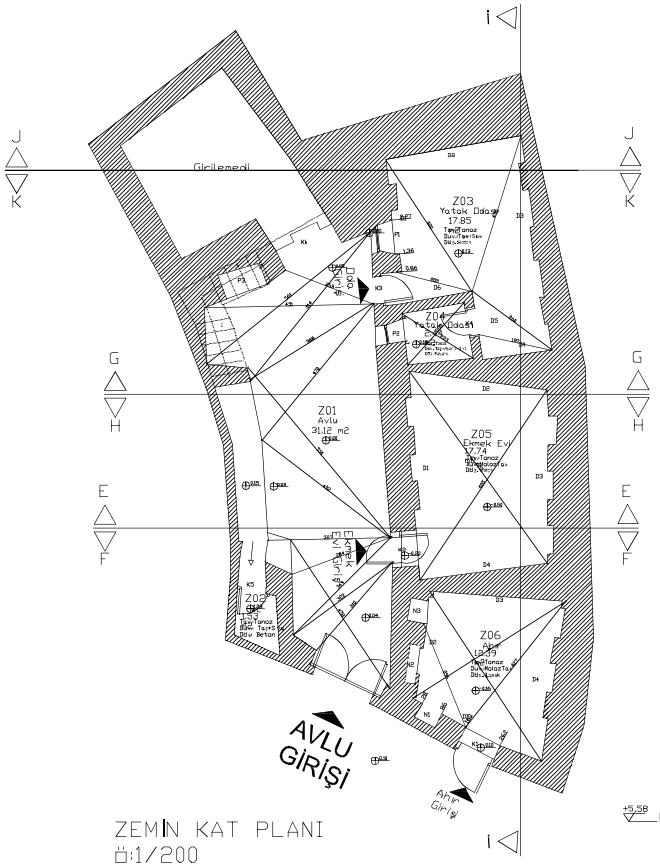

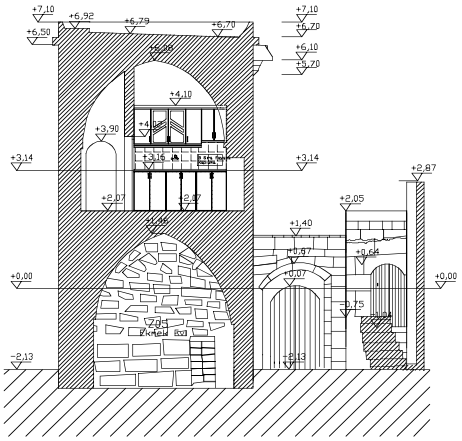
ENVANTER NO : 24
ADRES : Yukarı. Mah. Şehit Celal Sokak. NO:17, PAFTA:5 PARSEL:1007
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: 2013

TANITIM: Avlu ile bağlantılı gelişim gösteren ve zemin kat ilişkilerinin avlu ile sağlandığı bir konuttur. Zeminde tandır evi, ahır gibi servis birimleri yer alırken, üst kat yaşama hacimlerine ayrılmıştır. Mimari, estetik ve mekansal biçimlenişiyle Geç Dönem Gelveri evleri sınıflandırmasında incelenmiştir. Bu konut biriminin, Geç Dönem'den Gelveri Evinin modernize olmaya başladığı; Yakın Döneme doğru geçişteki gelişmiş örneklerinden olduğu kanısına varılmıştır. Yapı hacmi ve mekansal olarak gelişim gösteren yapı, biçimsel ve estetik yönleriyle geç dönem konutlarının sahip olduğu özellikleri taşımaktadır.

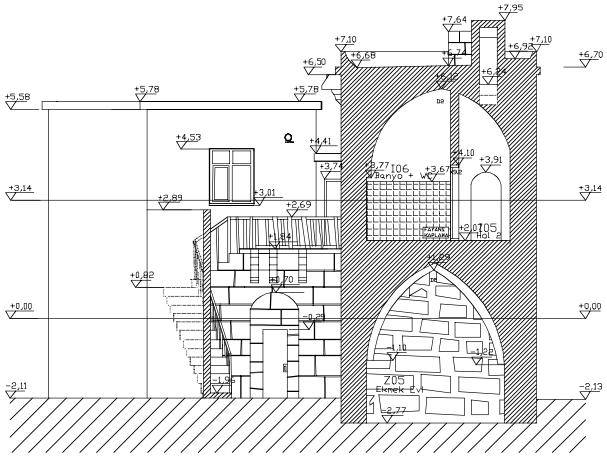

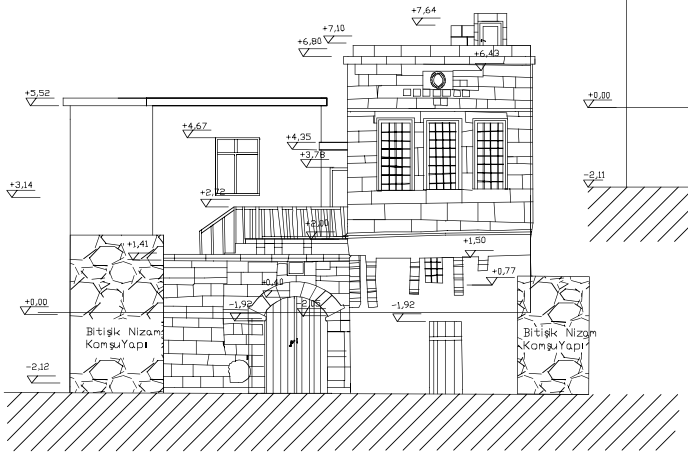
ZEMİN KAT PLANI
ö:1/200

H-H
KESİTİ

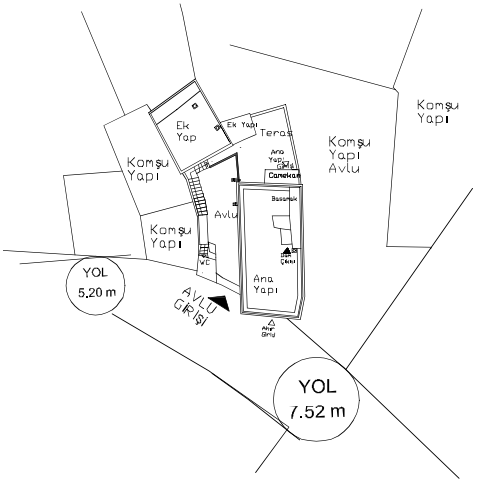
E-E
KESİTİ

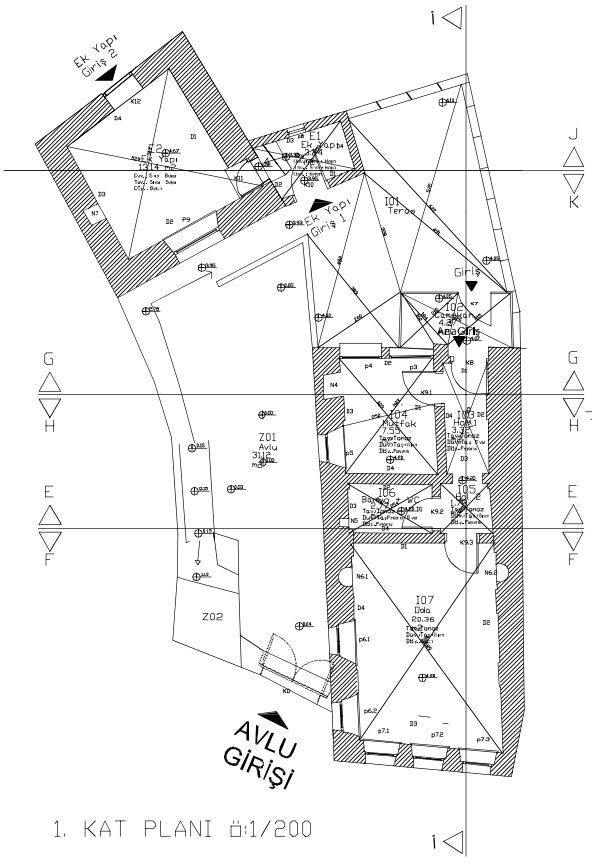

ÖN
CEPHE

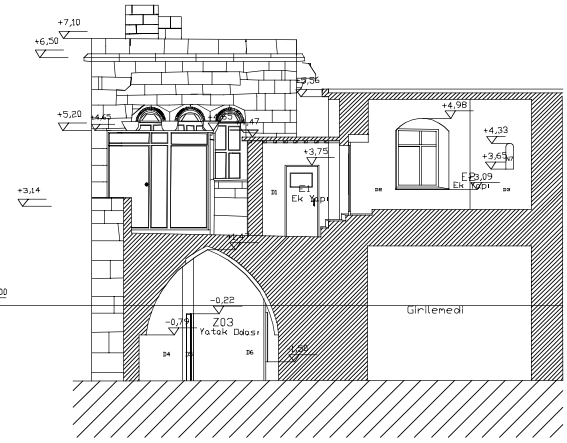
ENVANTER NO : 24
ADRES : Yukarı. Mah. Şehit Celal Sokak. NO:17, PAFTA:5 PARSEL:1007
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Sofasız tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: 2013

TANITIM: Avlu ile bağlantılı gelişim gösteren ve zemin kat ilişkilerinin avlu ile sağlandığı bir konuttur. Zeminde tandır evi, ahır gibi servis birimleri yer alırken, üst kat yaşama hacimlerine ayrılmıştır. Mimari, estetik ve mekansal biçimlenişiyle Geç Dönem Gelveri evleri sınıflandırmasında incelenmiştir. Bu konut biriminin, Geç Dönem'den Gelveri Evinin modernize olmaya başladığı; Yakın Döneme doğru geçişteki gelişmiş örneklerinden olduğu kanısına varılmıştır. Yapı hacmi ve mekansal olarak gelişim gösteren yapı, biçimsel ve estetik yönleriyle geç dönem konutlarının sahip olduğu özellikleri taşımaktadır.

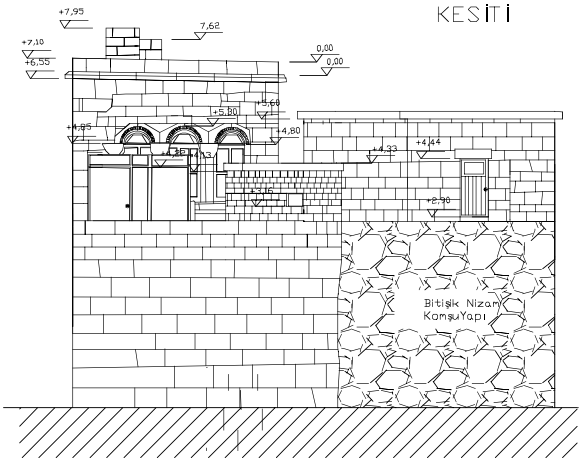

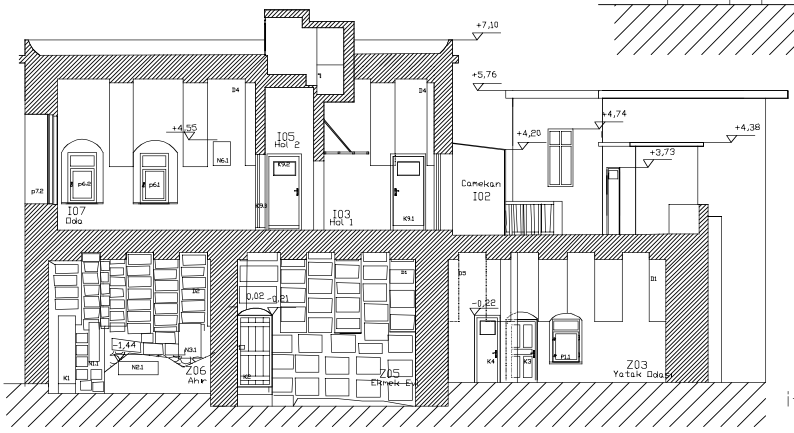
1. KAT PLANI ö:1/200

K-K KESİTİ

ARKA CEPHE

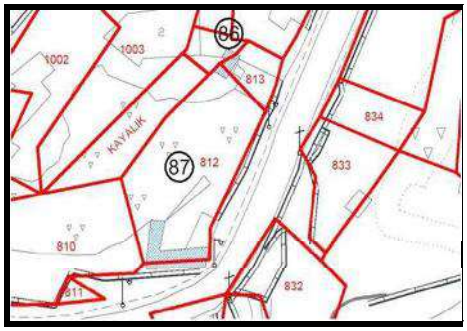

i-i KESİTİ

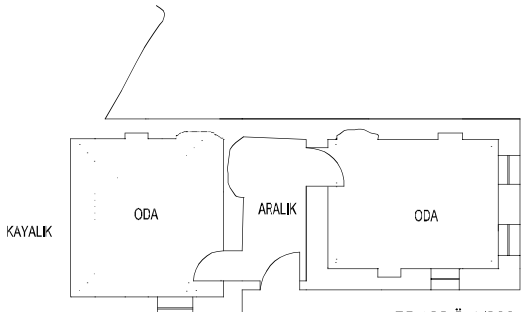

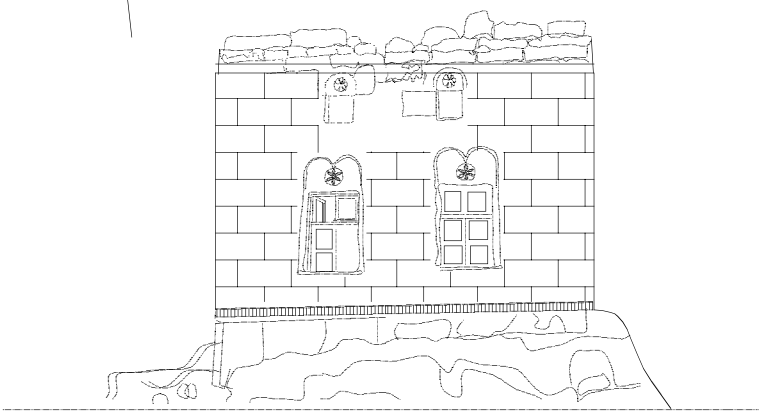

ENVANTER NO : 25
ADRES : Aşağı Mah. Cevizli Sokak. NO:10, PAFTA:5 PARSEL:812
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Aralıklı tip.
MÜLKİYET:Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

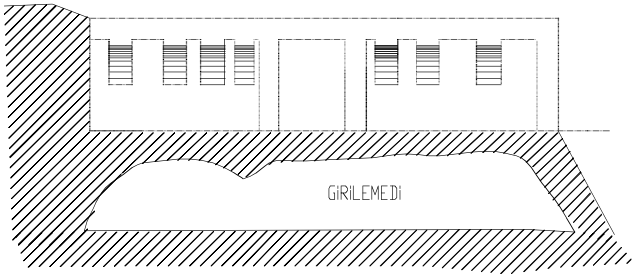
TANITIM: Çift kanatlı bir kapıdan avluya girilmektedir. Avlunun solunda sağa doğru sırasıyla tek katlı müştemilat, onun kuzeyinde tek odalı giriş kapısı ve cephesi özellikle oturulan kısım sağında iki kemerli eyvan şeklinde tonoz örülü önü açık yazlık bir kısım en sağda ise kemerli kısmı geniş açı ile birleşen yan yana üç tonoz mekan bulunmaktadır. Sofaya ortadaki kemerli eyvan şeklindeki tonoz örtülü girişten sonra geçilmektedir. Eyvanda tandır deliği vardır. Arka duvarı kayalık olan sofanın solundaki odanın döşemesi yüksek tutulmuştur. Kemerli yazlık kısma açılan bir kapısı daha bulunmaktadır. Sofanınsağındaki sonradan ikiye bölünmüş bir oda daha vardır. Arkadaki kaya duvarına oyularak elde edilen şıra hanesi mevcuttur. Cephesi özellikli olan iki katlı kısımda kat arasında süsleme amacıyla yapılmış taş konsollar yer almaktadır. Konsolların aralarında kabartma rozetler onların yukarısında üçgen şeklinde içe meyilli kenarları işlemeli süsler bulunmaktadır

PLAN Ö:1/200

CEPHE Ö:1/200

KESİT Ö:1/200

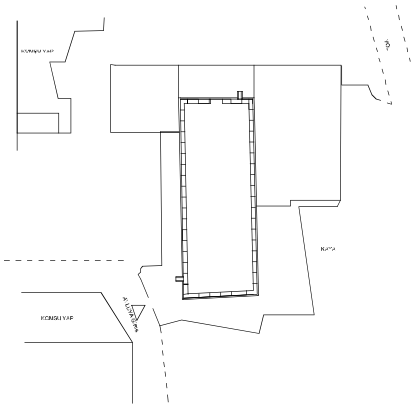

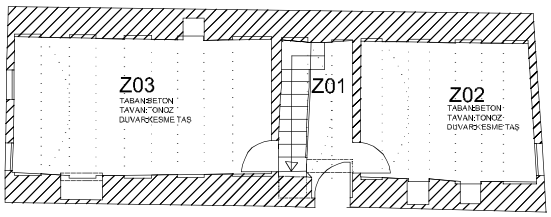

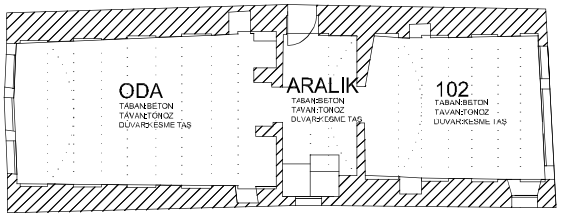
ENVANTER NO :26
ADRES : Aşağı Mah. PAFTA:2 PARSEL:1307
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Aralıklı tip.
MÜLKİYET:Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: 2013

TANITIM: Geç Dönem Gelveri Evlerininin içeriden merdivenli bir örneğidir. Dikdörtgene yakın planlı yapının iki odasını bir ara mekan birleştirir. Bu ara mekan Gelveri Evlerinin Geç dönem örneklerinde genellikle görülür. Burası, mekansal ve işlevsel olarak sofa olarak adlandırılamayacak bir geçiş mekanı görevindedir. Geç dönem örneklerinin ieriden merdivenli olanlarında, merdiven bu ara mekanda yer almıştır.

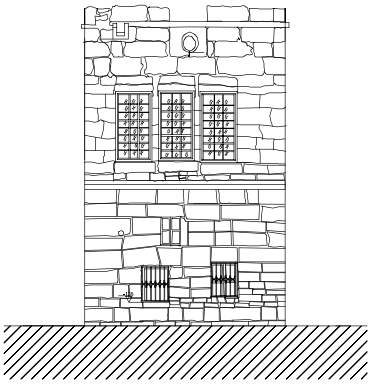

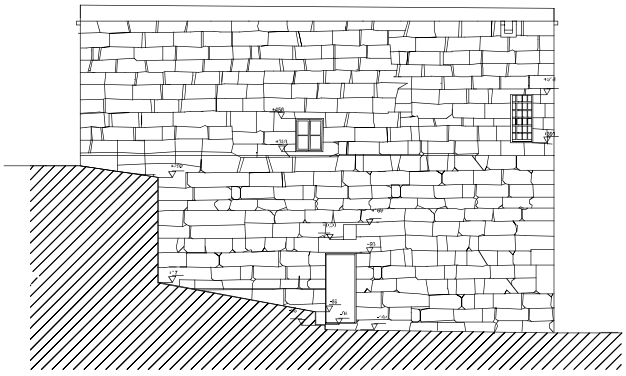
ZEMİN KAT Ö:1/200

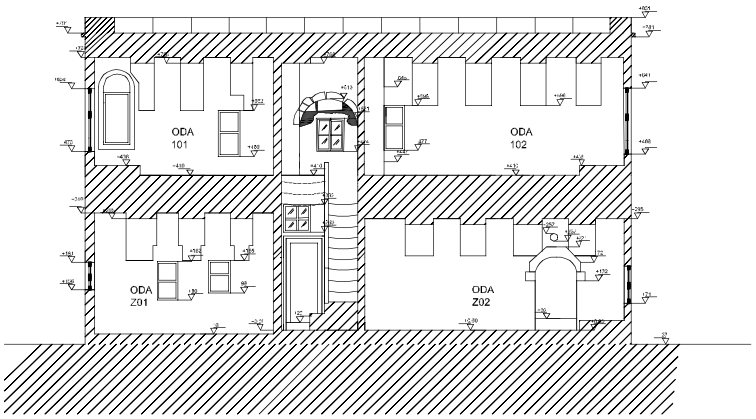
1. KAT Ö:1/200

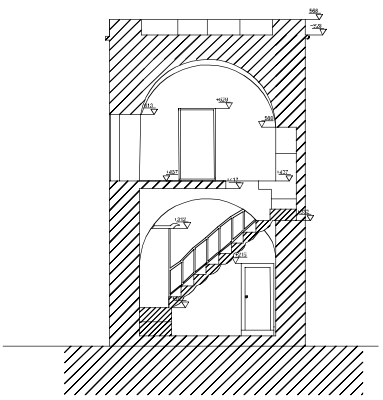
CEPHE Ö:1/200

CEPHE Ö:1/200

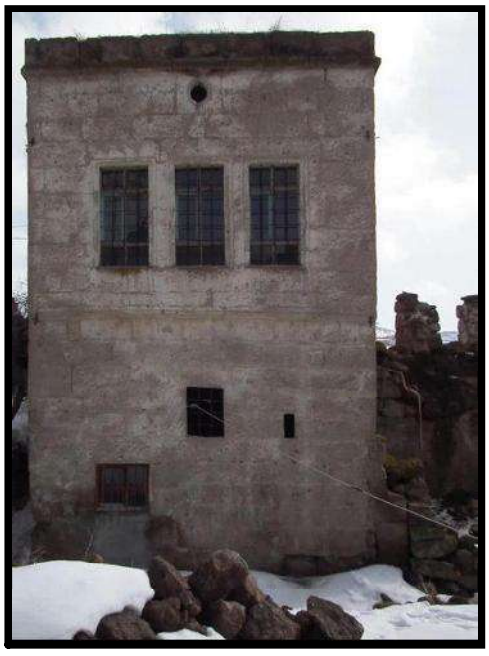
KESİT Ö:1/200

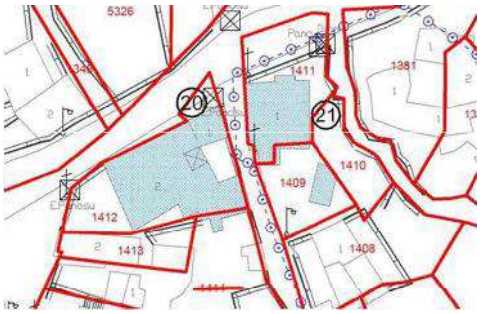

KESİT Ö:1/200

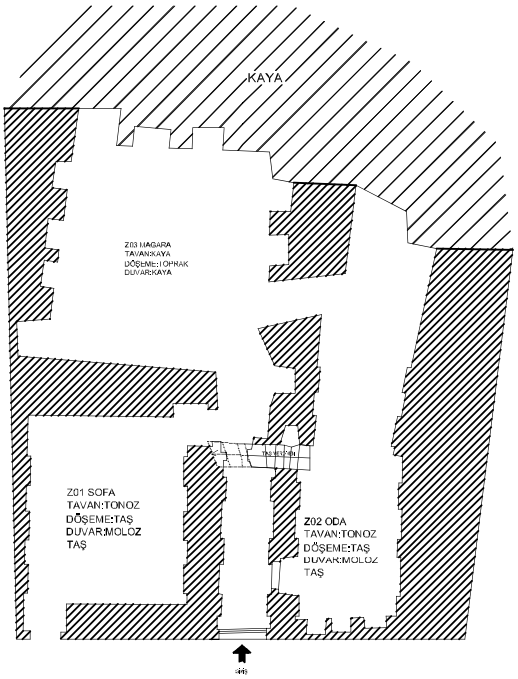

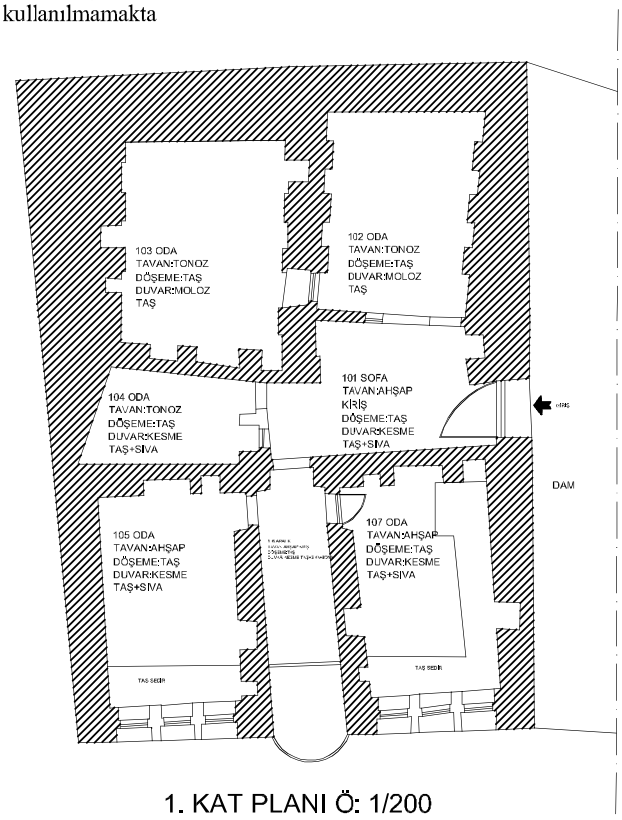

ENVANTER NO : 27
ADRES : Aşağı Mah. Gurutos Yolu. No:44 PAFTA 2. PARSEL :514
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, Aralıklı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET: Bilinmiyor
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

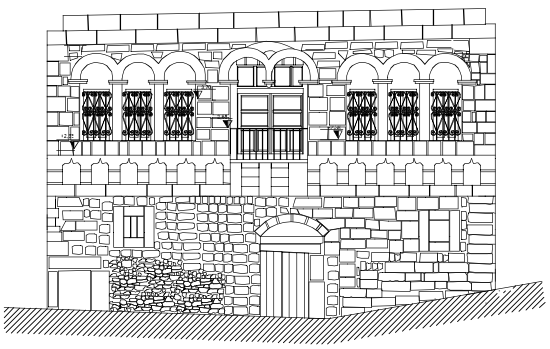
TANITIM: Konut iki katlı olarak inşa edilmiştir. Üst kat esas yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Konutun alt katı ise müştemilat veya depo olarak kullanılmıştır. Biçimleniş ve estetik özelliklerine göre Geç Dönem Gelveri Evleri arasında yer alabilir.Yapının odaları birer kapı ile sofaya açılmaktadır. Odalarda pencere sistemi üçlü pencere sistemidir. Balkon ve pencereler sütun ve kemerlerle çerçevelendirilmiştir. Konutun içten örtü sistemi kemerli tonozi dıştan ise düz damdır. Çatının etrafını çevreleyen silme mevcuttur. Konut günümüzde kullanılmamakta ve harabe durumdadır.

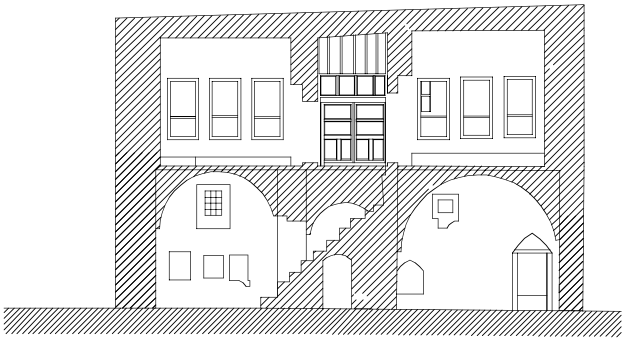
ZEMİN KAT PLANI Ö: 1/200

1. KAT PLANI Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

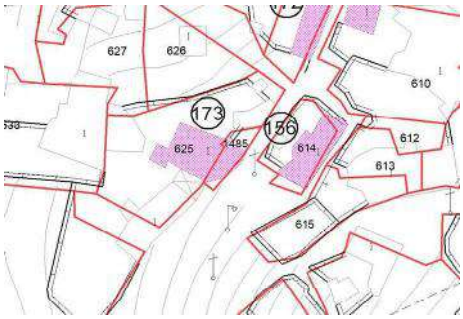
KESİT Ö: 1/200

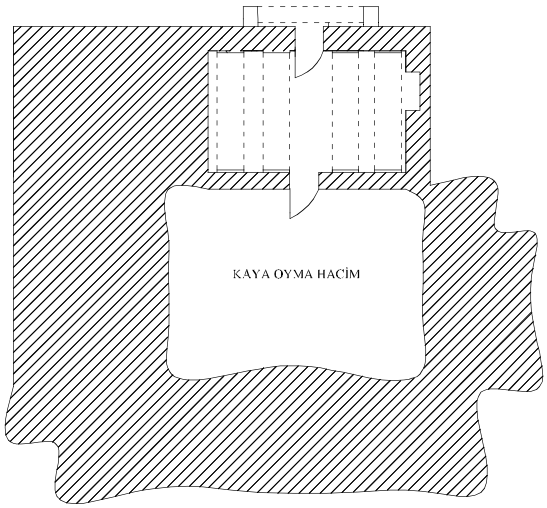

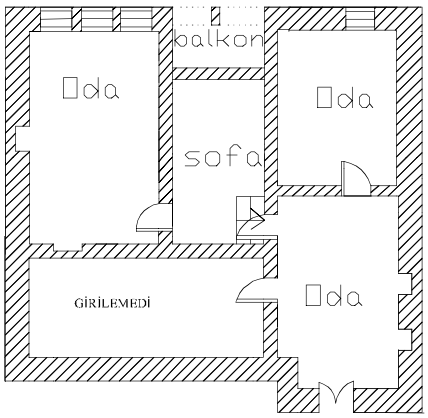

ENVANTER NO : 28
ADRES : Aşağı Mah. PARSEL: 625
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET:Adnan Amaç
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

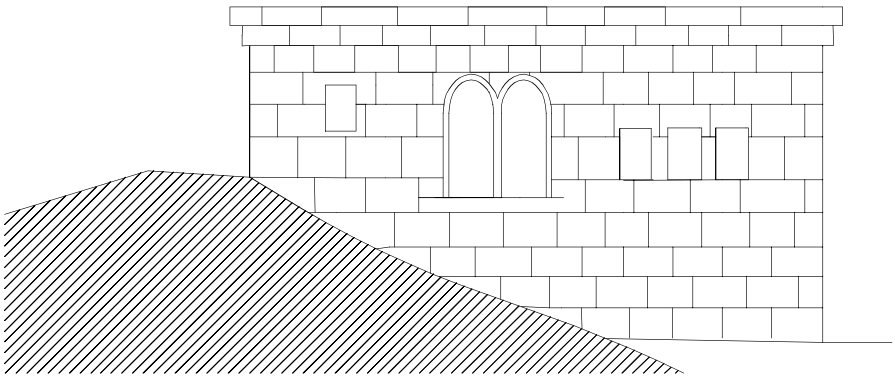
TANITIM:. Konutun yapım malzemesinde kesme taş kullanılmıştır. İki katlı olarak yapılan konutun alt katı müştemilat üst katı yaşama birimlerine ayrılmıştır. Konutun yapımında giriş kısmı kemerli ve sütunlu olarak yapılmıştır. Fakat daha sonra bu kısım kapatılmıştır. Bu kısma ulaşmak için taş merdivenler yapılmıştır. Fakat günümüzde burası kullanılmamaktadır.Pencereler dikdörtgen formludur.

ZEMİN KAT PLANI Ö:1/200

1. KAT PLANI Ö:1/200

ÖN GÖRÜNÜŞ Ö:1/200

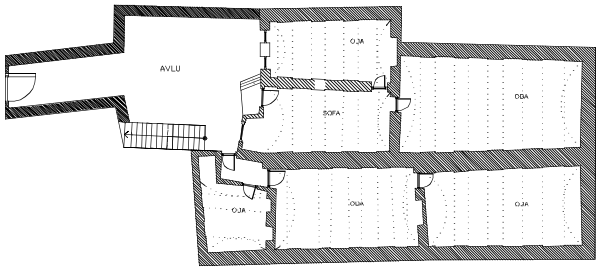

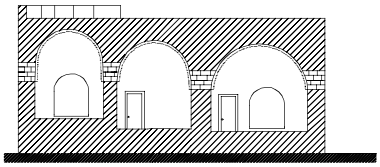
ENVANTER NO : 29
ADRES : Prof.Dr. Necdet Sağlam Cad. No:16/1 PARSEL :5276-1231
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET: Veyiz Nalbantoğlu
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

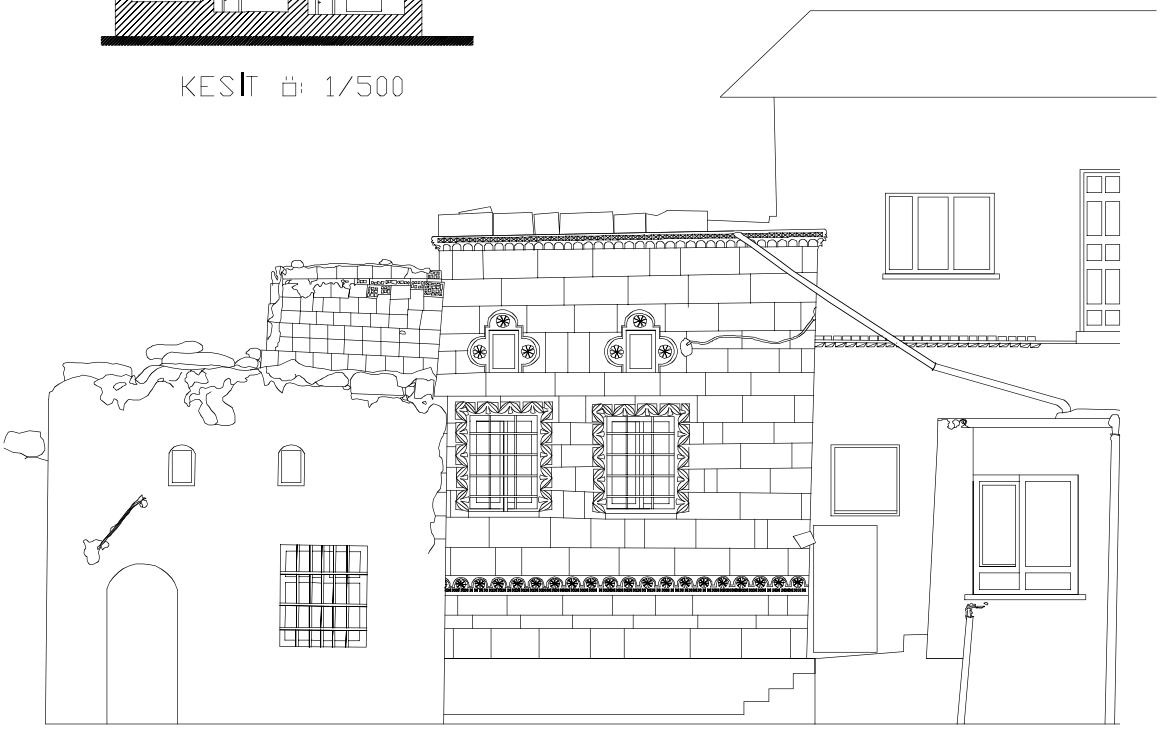
TANITIM:Güney-kuzey doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, iki katlı olup, düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Alt kat müştemilata üst katlar ise esas yaşama birimlerine ayrılmıştır. Konutun giriş kapısına basamaklı merdiven ile ulaşılır. Giriş kısmı tadilat görmüş ve eklenti yapılmıştır. Avlu içinde de eklentiler bulunmaktadır. Plan tipi yörenin geleneksel yapısına uygun olarak yapılmıştır. Pencereler dikdörtgen formlu olup üstte tepe pencereleri mevcuttur. Yapının güney cephesi oldukça süslü yapılmıştır. Pencere kenarlarında ve subasman kotunda geometrik ve bitkisel motifler yer alır. Konut içten kemerli tonoz dıştan ise düz damla kapatılmıştır.

PLAN ö: 1/500

KESİT ö: 1/500

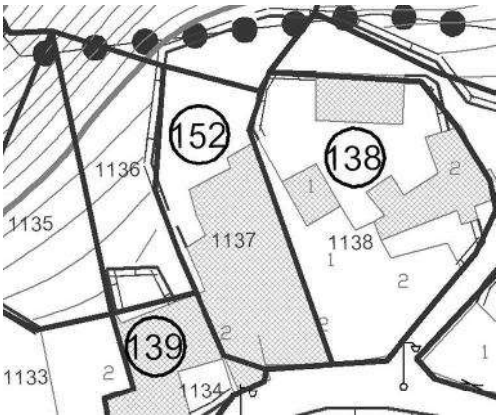
GÜNEY CEPHE ö: 1/200

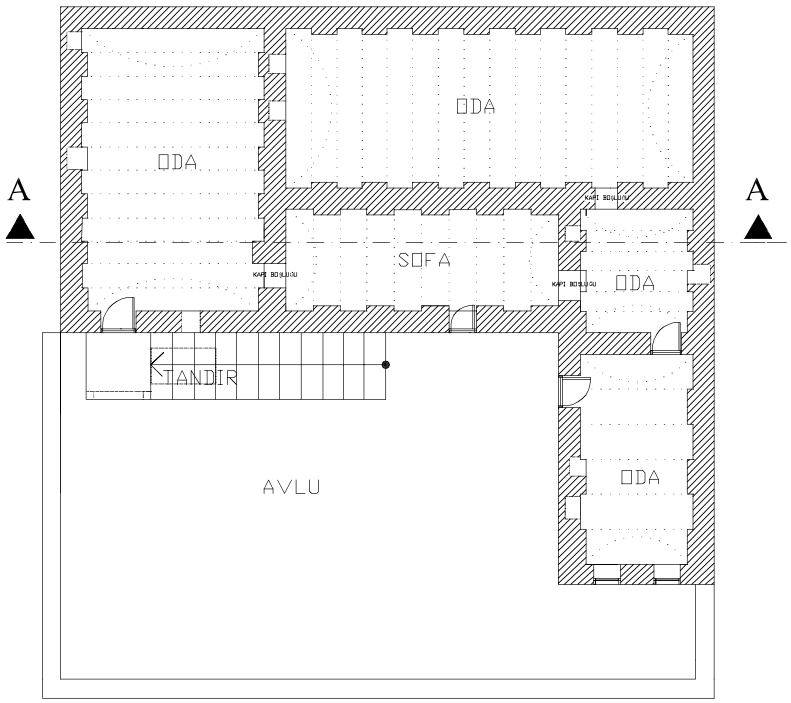

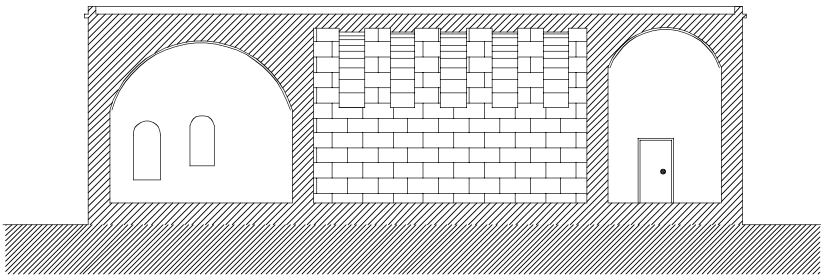
ENVANTER NO : 30
ADRES : Yukarı Mah. Dört Ali Sokak. PARSEL :1137
YAPIM YILI: 19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Geç Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET: Ramazan Dik
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

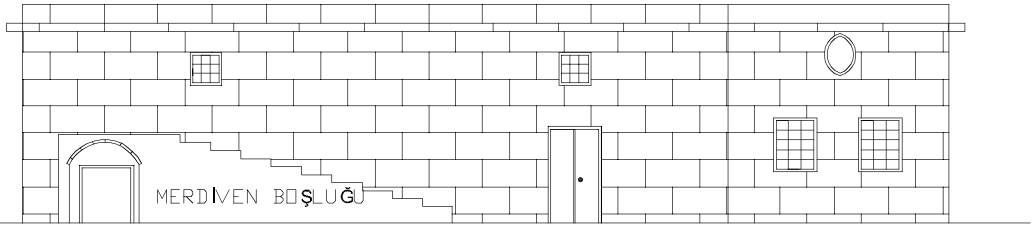
TANITIM:Kuzey- güney doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı kesme taştan inşa edilmiş olup avlu içinde yer almaktadır. Tek katlı olarak yapılmıştır. Plan tipi yörenin geleneksel olan tipine uygun olarak yapılmıştır. Sofa ve oda ilişkilidir. Odalar birer kapı ile sofaya açılmaktadır. Konutun yan tarafına L şeklini oluşturacak şekilde iki katlı yeni mekanlar eklenmiştir. Konutun giriş kapısına yan kısmında dikdörtgen formlu pencereler yer almaktadır. Konut düz damlıdır ve içte kemerli tonoz uygulaması yer almaktadır. Yapı günümüzde terk edilmiş ve harap haldedir.

PLAN Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

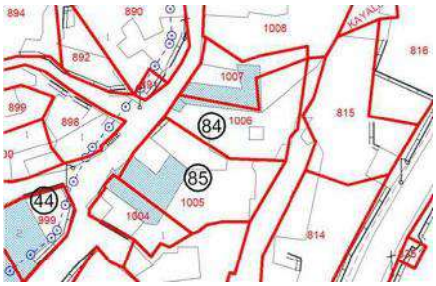

CEPHE Ö: 1/200

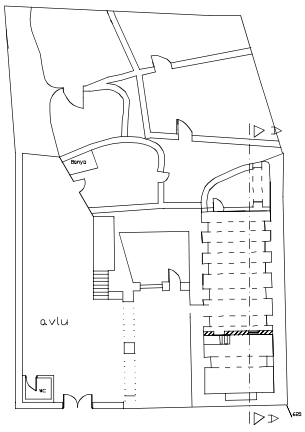

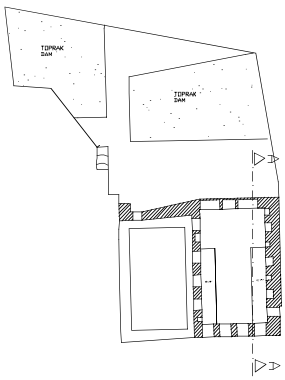

ENVANTER NO : 31
ADRES : Şehit Celal Sokak. PAFTA:5 PARSEL: 1005
YAPIM YILI:-
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Geç Dönem Gelveri Evi, sınıflandırma için restitüsyona gerek vardır.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

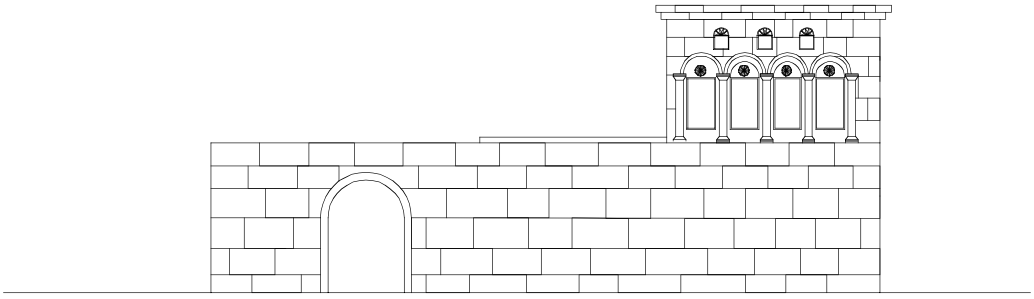
TANITIM:Avlu girişi üstünde ön cepheye doğru kademeli olarak yapılmıştır. Taş işçiliğinin çok güzel örneklerini gösteren konsollu çıkma mevcuttur. Avlugirişinin sağında yer alan iki katlı kısmın zemin katı düzgün olmayan taşlardan inşa edilmiştir. Üst kat ise düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Üst kat alt kata nispeten oldukça hareketli ve süslemelidir. Cephede beş adet sütuncuk ve bunlara oturan kemerler mevcuttur. Sütun aralarına dikdörtgen pencereler yerleştirilmiştir. Bu kısımda güneş şeklinde taş kabaralar mevcuttur. Sütun aralarında yukarıda üç adet tepe penceresi mevcuttur.

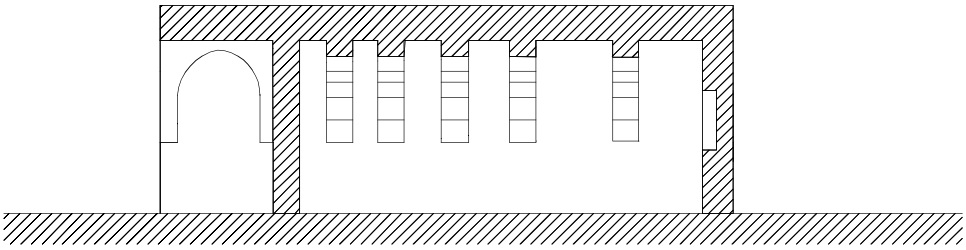
ZEMİN KATPLAN Ö:1/500

1. KAT PLANI Ö:1/500

ÖN GÖRÜNÜŞ Ö:1/200

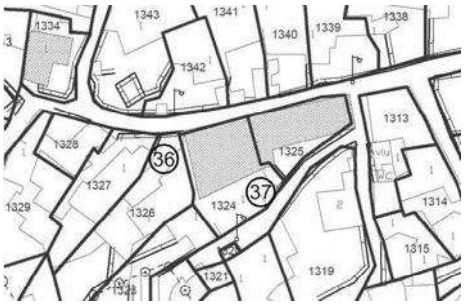

KESİT Ö:1/200

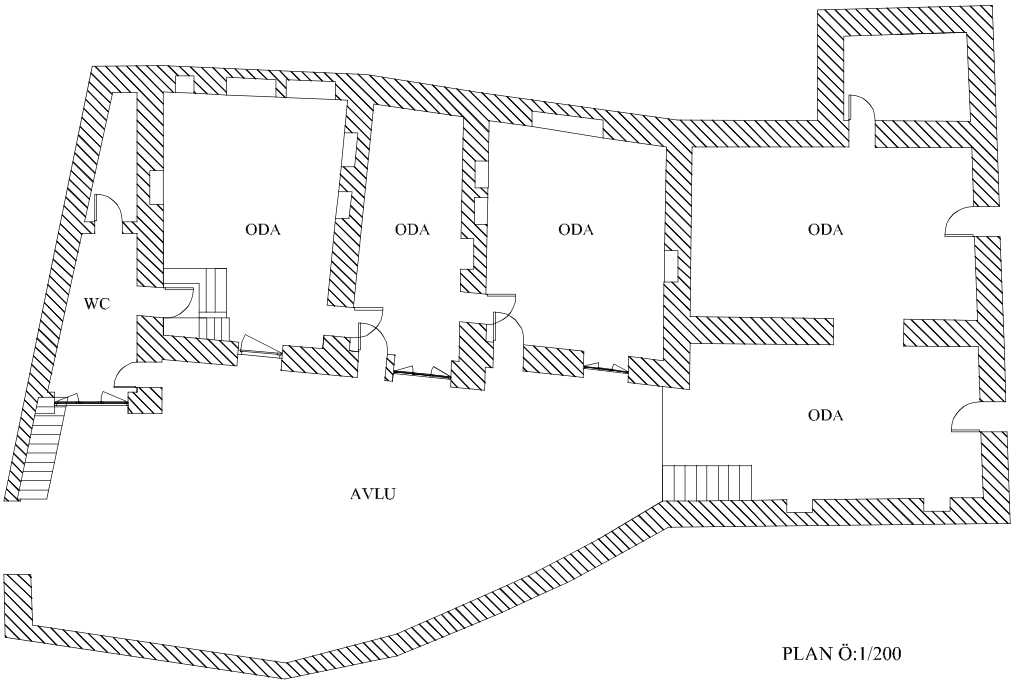

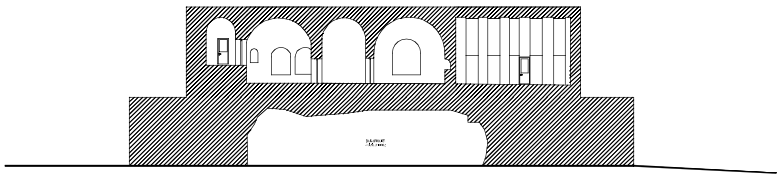

ENVANTER NO : 32
ADRES : YUKARI MAH. YEŞİM SOKAK NO:4, PAFTA:3
PARSEL:1324
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, Odalardan direkt geçişli sofasız tip.
MÜLKİYET:Raurand Jack Steworkoger
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

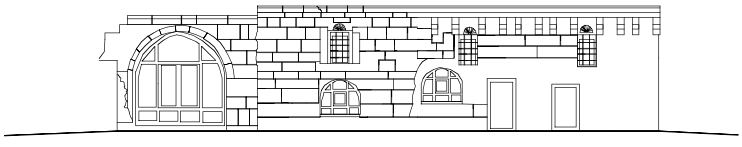
TANITIM: Doğu-Batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, kaya oyma kat ve bir zemin kattan oluşur. Düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Konut, bir avlu içerisinde yer almaktadır. Araziye dikdörtgen konumlanmakla birlikte, avlusu dar bir alandır. Konutun iç örtü sistemi kemerli tonoz olup dış örtü sistemi düz dam'dır. Konutun iç avlusu da olmakla birlikte, altında şaraphanesi bulunmaktadır. Pencereler dikdörtgen formludur. Yakın zamanda müdahale görmüştür.

PLAN Ö:1/200

KESİT Ö:1/500

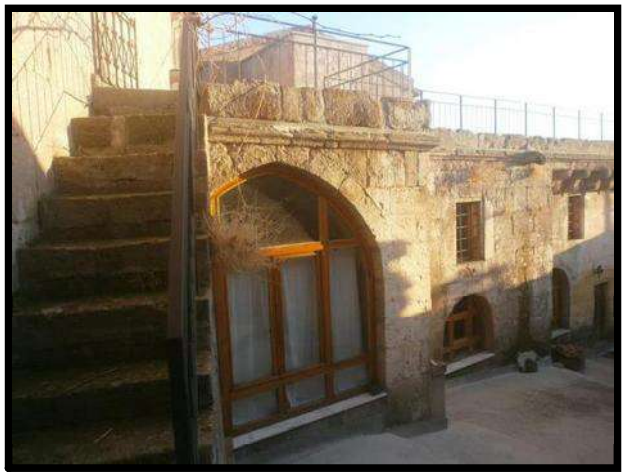

CEPHE Ö:1500

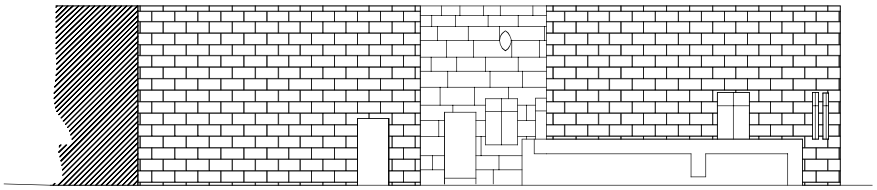

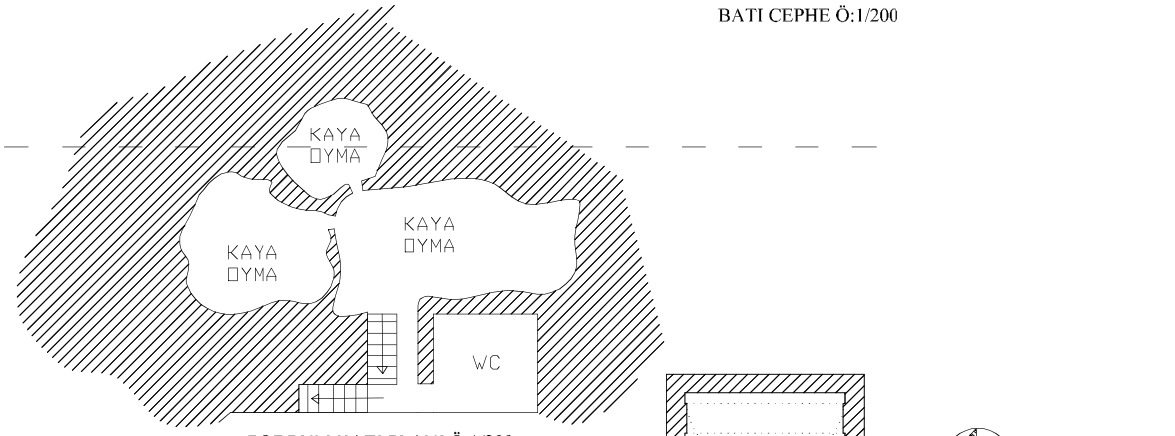
ENVANTER NO : 33
ADRES : Ortaokul Sokak. PARSEL:1128
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, Odalardan direkt geçişli sofasız tip.
MÜLKİYET:Süleyman Gümüş
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

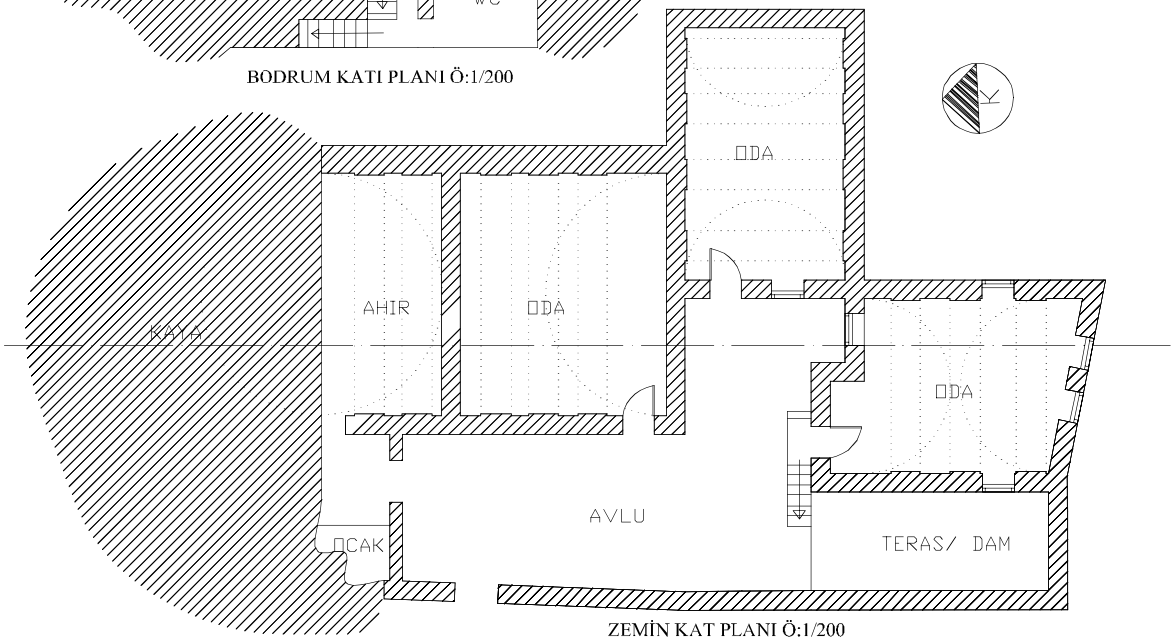
TANITIM: : Konut tek katlı olup malzemesinde kesme taş kullanılmıştır Yapı bir avlu içerisinde yer almaktadır. Avlu kapısının hemen yanında bir ocağı bulunmaktadır. Birkaç basamakla giriş kapısına ulaşılmaktadır. Odalar dikdörtgen formlu pencerelerle aydınlatılmaktadır. Yapının plan tipi yörenin plan tipine uygun olarak yapılmıştır. Çatının etrafı profilli silmelerle çerçevelenmiştir

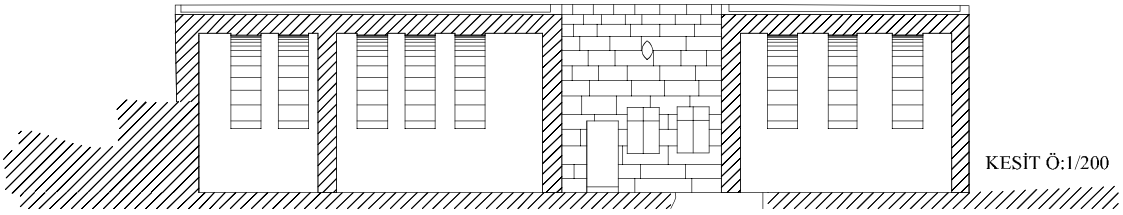
BATI CEPHE Ö:1/200

BODRUM KATI PLANI Ö:1/200

ZEMİN KAT PLANI Ö:1/200

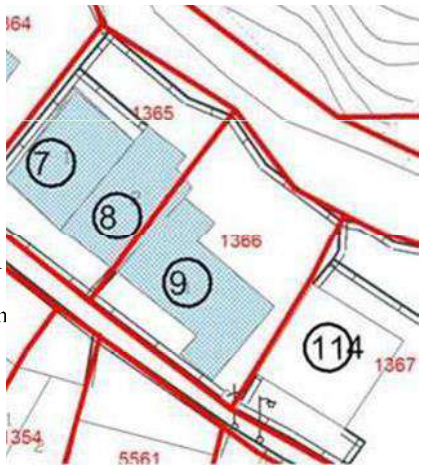
KESİT Ö:1/200

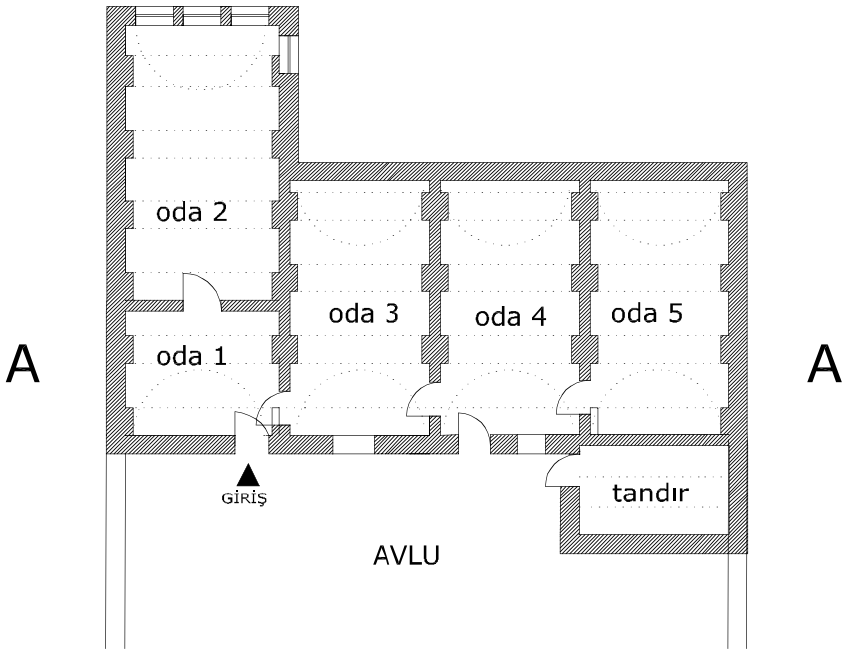

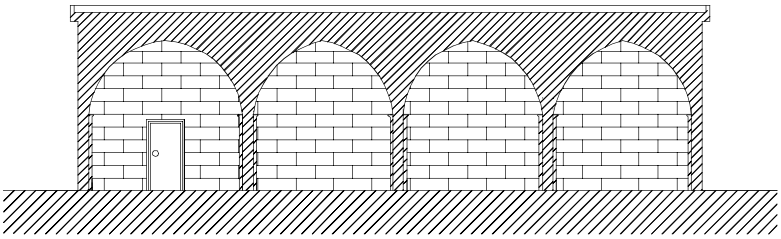
ENVANTER NO : 34
ADRES : Ortaokul Sokak. PAFTA 3. PARSEL :1366
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, Odalardan direkt geçişli sofasız tip.
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

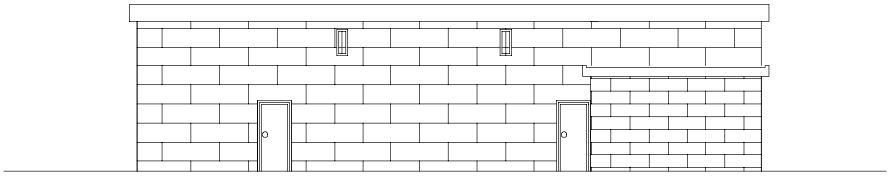
TANITIM: Konut avlu içinde yer almaktadır. Yapının giriş kapısı ön cephenin tam ortasında yer almışken daha sonra burası kapatılarak giriş ön cephenin soluna alınmıştır. Girişin hemen yanına ise ek oda ilavesi yapılmıştır. Sonradan açılan giriş kapısının tam karşısında kemerli tonozlu bir oda yer almaktadır. Odanın arka cepheye bakan kısmında üçlü pencere sistemi vardır ve yan cepheye ise birer pencere açılmıştır. Pencereler niş içerisinde yer almaktadır. Konutun yapı malzemesi düzgün kesme taştır. Yapının örtü sistemi içten kemerli tonoz, dıştan ise düz damdır. İçerde süslemenin yoğun olduğu kısım odadaki dolap ve kapıdadır.

PLAN Ö: 1/200

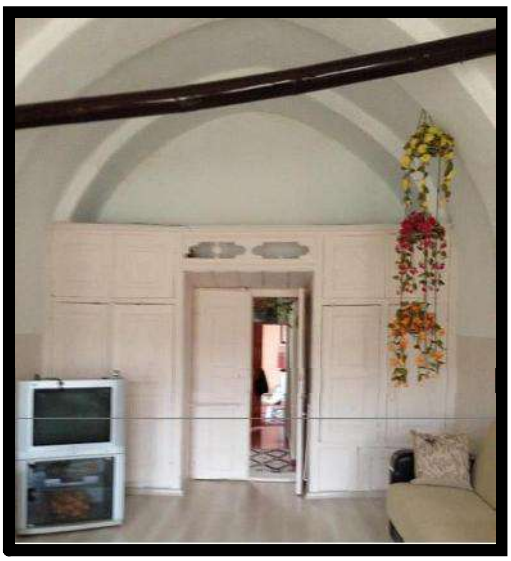

KESİT Ö: 1/200

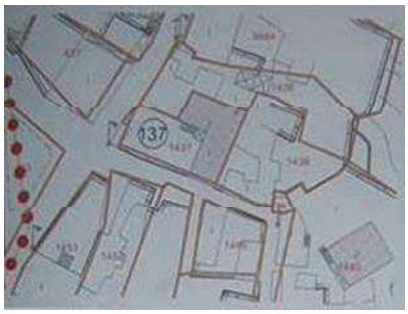

CEPHE Ö: 1/200

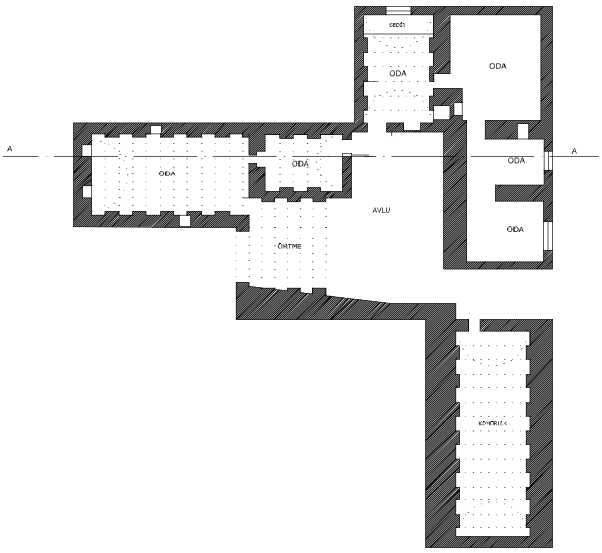

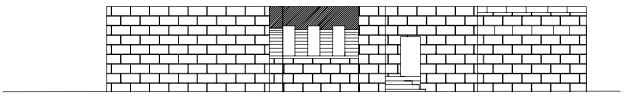

ENVANTER NO : 35
ADRES : Ortaokul Sokak. PAFTA 3. PARSEL :1437
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, Odalardan direkt geçişli sofasız tip.
MÜLKİYET: -
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

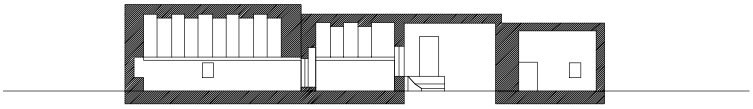
TANITIM: Konut kesme taştan inşa edilmiş olup avlu içinde yer almaktadır. Tek katlı olarak yapılmıştır. Plan tipi olarak yörenin geleneksel olan tipine uygun olarak yapılmıştır. Sofa ve oda ilişkilidir. Odalar birer kapı ile sofaya açılmaktadır. Konutun yan tarafına L şeklini oluşturacak şekilde iki katlı yeni mekanlar eklenmiştir. Konutun giriş kapısına basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır. Giriş kapısının yan kısmında dikdörtgen formlu pencereler yer almaktadır. Konut düz damlıdır ve içte kemerli tonoz uygulaması mevcuttur. Ayrıca çatıda çörtenler görülmektedir.

PLAN Ö: 1/200

CEPHE Ö: 1/200

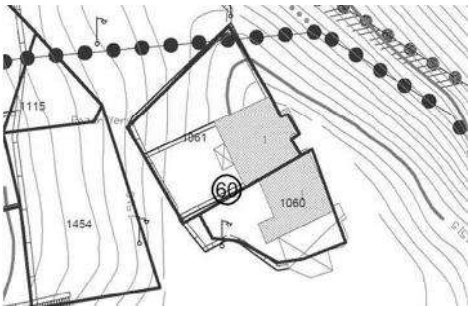

A-A KESİTİ Ö: 1/200

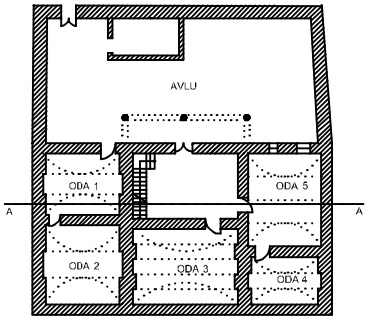

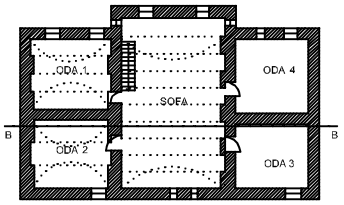

ENVANTER NO : 36
ADRES : Yukarı Mah. Okul Sokak. No:26 PAFTA 2. PARSEL :1060
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, İç Sofalı Tip
MÜLKİYET: Ekrem Gözmen
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

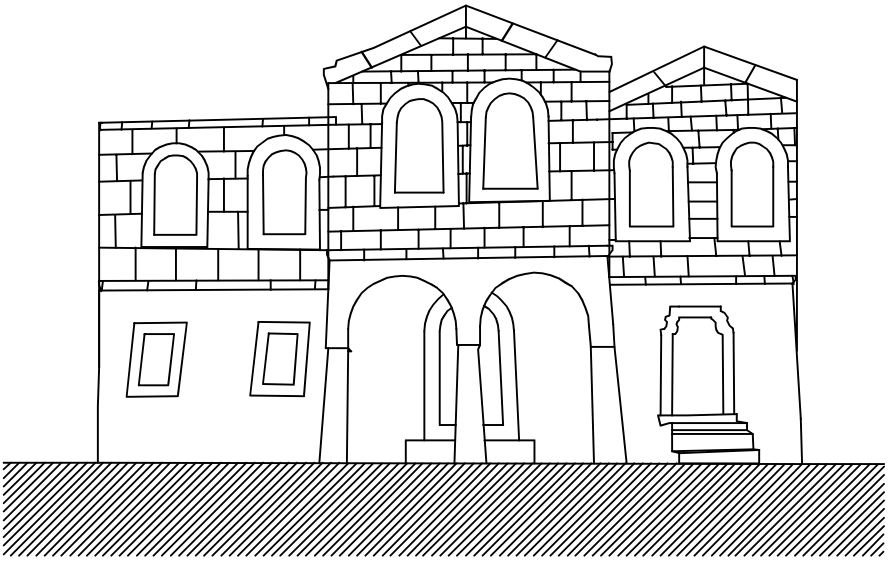
TANITIM: Taş malzemeden yapılan konut iki katlıdır ve katlar silme ile birbirinden ayrılmıştır. Alt kat kiler, mutfak vb. bölümlere ayrılmış olup esas birimler üst kattadır. Plan sofa ve sofaya açılan odalar halindedir. Sofa ön cephede dışa doğru çıkma yapmıştır. Yapı avlu içinde yer almaktadır. Giriş kapısı taştan yuvarlak kemerlerle çerçevelendirilmiştir. Cephede ikiz pencere uygulaması yapılmış olup, ayrıca çıkmanın yan cephelerinde de birer pencere mevcuttur. Pencerelerin üstü kemerlidir. Üst kata çıkış içeriden taş merdivenle sağlanmaktadır. Yapının üst örtüsü dıştan düz dam içeriden kemerli tonozdur. Süsleme ahşap ve taş elemanlarda yoğundur.

ZEMİN KAT PLANI Ö: 1/500

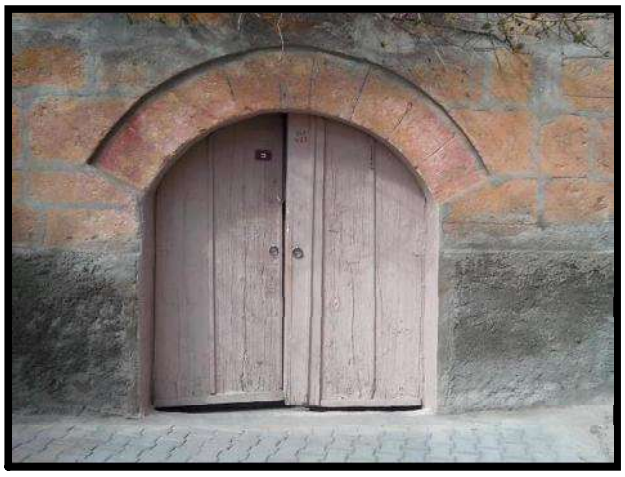

1. KAT PLANI Ö:1/500

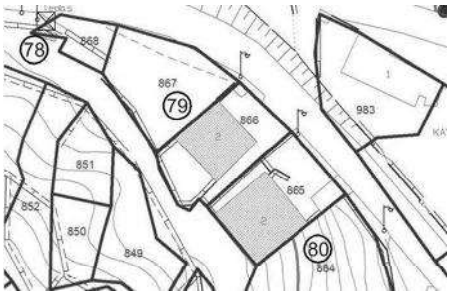

ÖN CEPHE Ö:1/200

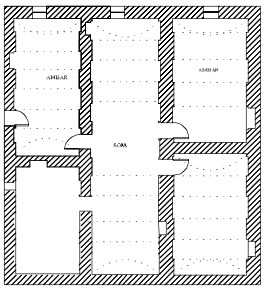

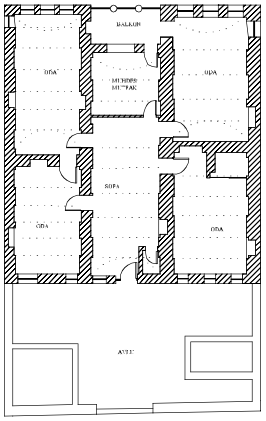

ENVANTER NO : 37
ADRES : Prof.Dr. Necdet Sağlam Cad. Niğde yolu üzeri. Manastır Vadisi. No:22 ADA:9 PAFTA:4 PARSEL:865
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı tip.
MÜLKİYET:Bekir Anduv.
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

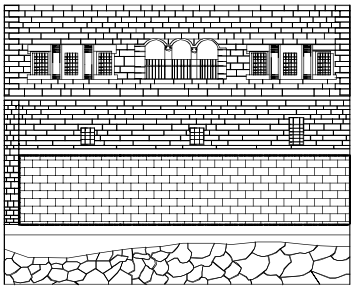
TANITIM: : Kuzey-Güney doğrultusunda kare planlı yapı, iki katlı olup, düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Bir iç sofa ve yana açılan mekanlardan oluşur. Ortadaki sofa kısmına, giriş kapısından ulaşılır. Mevcut yapıda iki sütunlu gömme balkon bulunur. Sütun, iyon başlıklıdır. Yapının köşesindeki taşlar çıkma yaparak süsleme elemanı olarak kullanılmıştır. Katlar arasındaki silme yalnız balkonlu kuzey cephede devam etmektedir. Yine bu cephede yanlardaki odalara açılan üç pencereden ortadakinin etrafındaki taşlar köşeli ve ters U çıkıntılıdır. Kuzey cephesine bakan dikdörtgen formlu pencerelerin üzerinde istiridye formunda süslemeler görülür. Yapının tüm pencerelerinin ve nişlerin üzerinde bu süslemeye rastlanılır. Zemin kat ve birinci kat simetriktir. Günümüzde zemin kat depo olarak kullanılmaktadır. Yap beşik tonoz ile örtülüdür. Üstten ise düz damdır. Yapının güney cephesinin giriş kapısındaki üçgen alınlığın üzerinde yer alan kitabe 1900 tarihini göstermekle birlikte Karamanice; "Maşallah, Kapanmasın Bu hanenin Kapısı İnşallah" yazmaktadır.

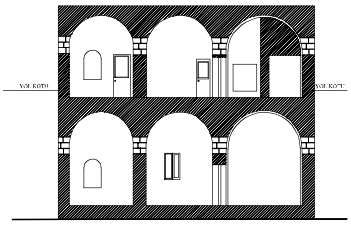
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

1. KAT PLANI Ö:1/500

CEPHE Ö:1/500

KESİT Ö:1/500

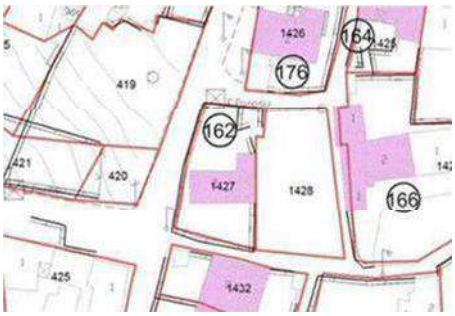

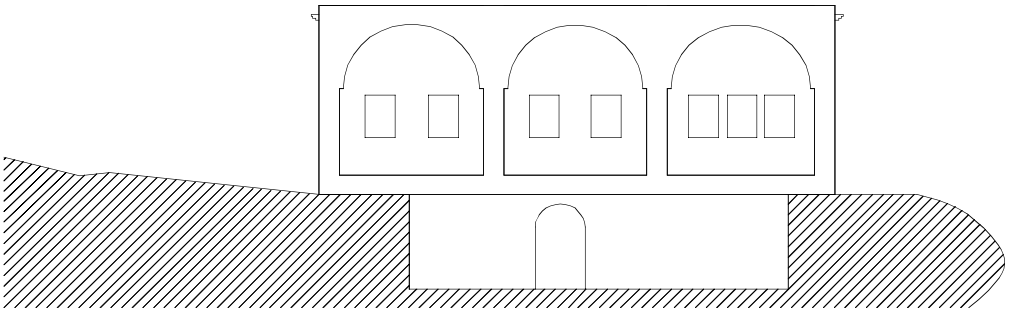
ENVANTER NO :38
ADRES : 1427 Parsel
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, İç Sofalı Tip
MÜLKİYET: Adnan Amaç
İNCELEME TARİHİ: 2014

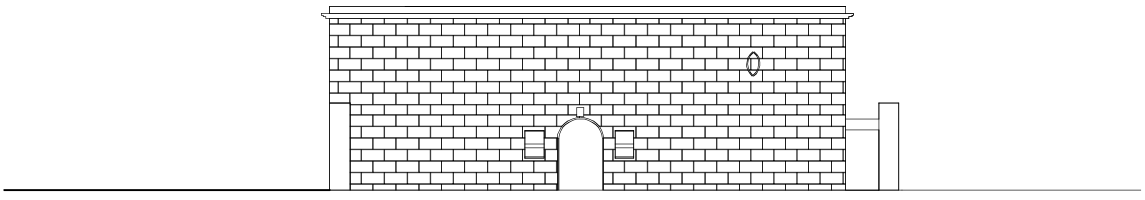
TANITIM: Konut avlu içerisinde yer almaktadır.Kesme taştan inşa edilmiştir.Tek katlı olarak yapılmıştır.Sofa ve oda ilişkilidir.Taşınmaz giriş kapısı ön cephede yer almaktadır.Yapının örtü sistemi içten kemerli tonozdur,üstten ise düz damdır.

PLAN Ö: 1/200

KESİT Ö: 1/200

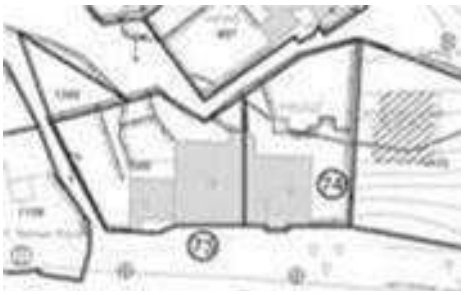
CEPHE Ö: 1/200

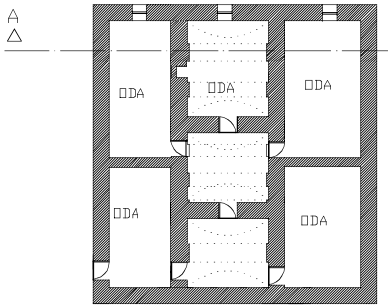

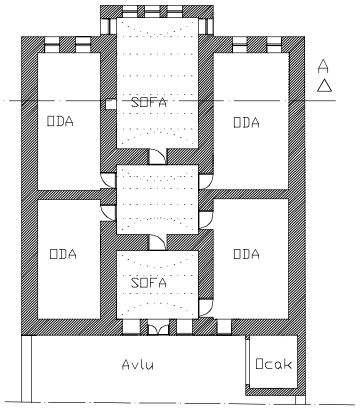
ENVANTER NO : 39
ADRES : Okul Sokak. No:9 PAFTA: 4 PARSEL:1097
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi
İç sofalı tip.
MÜLKİYET: Murtaza Koyun
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

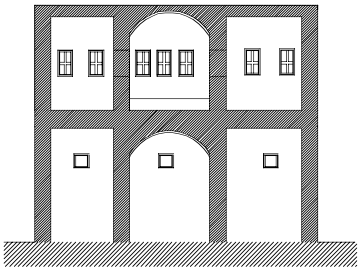
TANITIM: Konut arazinin eğimli olası nedeniyle önde tek, arkadan iki katlı olarak inşa edilmiştir. Alt kat ahır, kiler gibi, fonksiyonlarla kullanılmaktadır. Üst kat ise esas yaşama birimi için ayrılmıştır. İki kat birbirinden taş silme ile ayrılmıştır. Yapım malzemesi olarak taş kullanılmıştır. İkinci kat seviyesine kadar moloz taş, ikinci katta ise kesme taş kullanılmıştır. Örtü sistemi düz dam olup içten kemerli tonozludur. plan tipi konutun orta kısmında acılan bir kapı ile bölünmüş iç sofaya girilmektedir. Odalar bu sofalara açılmaktadır. Konutun ana caddeye bakan kısmında ortada sofa çıkması mevcuttur. Çıkma, taş konsollarla desteklenmiştir. konut çıkmasında üçüz ,yanlarında ise birer pencere bulunmaktadır.pencereler dikdörtgen formlu ve ahşaptır.bu cephede üçgen saçak uygulanmıştır.süslemeler konutun iç kısmında ahşap dolap kapakları ve kapılarda mevcuttur.

ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

1. KAT PLANI Ö:1/500

KESİT Ö:1/500

CEPHE Ö:1/200

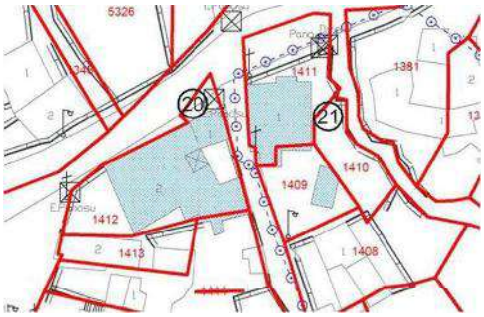

ΜΑΣΑΛΛΑΧ
ΓΙΑΘΑΝΛΑΡΗΓΒΙ
ΓΖΟΥΤΙΝΕΣΙΧΕΤ
ΟΖΑΘΤΗΡΛΝΗΓΚΣ
ΣΕΣΙΝΕΘΕΡΕΚΣΤ
ΣΕΝΕ
1900

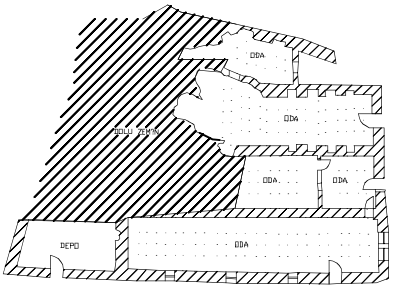

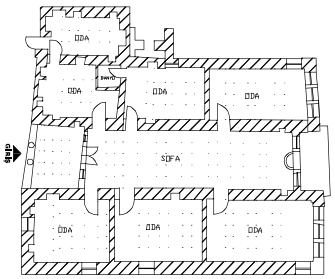

ENVANTER NO : 40
ADRES : GAYE SOKAK PAFTA 3. PARSEL :1412
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, İç Sofalı Tip
MÜLKİYET: Erdoğan Özmel
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

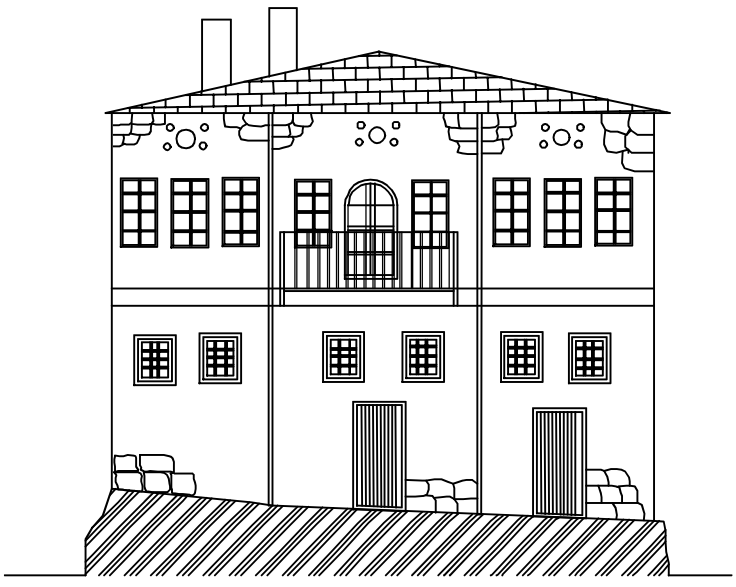
TANITIM: Konut avlu içinde yer almaktadır.Konut giriş kısmında tek kat yola bakan arka cepheden ise iki katlıdır.Avlu kapısının tam karşısında iki sütunlu üç kemerli giriş kapısının ön bölümü yer almaktadır.Sütun başlıkları ve yuvarlak kemer üzerlerinde süslemeler bulunmaktadır.Orta kemerin ortasında kitabesi vardır.Sütunlu ön bölümün ortasında giriş kapısından konutun sofa kısmına girilmektedir.Sofanın sonunda ise balkon bulunmaktadır. Balkon içeriye doğru girinti yapmıştır.Giriş kapısının hemen iki yanında birer pencere vardır.Konutun yola bakan arka cephesinde ise odalarla üçlü pencere uygulaması vardır.Balkon kapısının iki yanında dikdörtgen formlu pencereler yapılmıştır.Konutun sağır yan cephelerinde ise üstte ve altta küçük pencereler vardır.Tescilli taşınmazda kullanılan yapı malzemesi düzgün kesme taştır.Konut içten kemerli tonozla kapatılmış olup dış örtü sistemi ise kiremitli çatıdır.Yapı içinde süslemeye rastlanılmamaktadır.

GİRİŞ KATI PLANI Ö:1/200

GİRİŞ KATI PLANI Ö:1/200

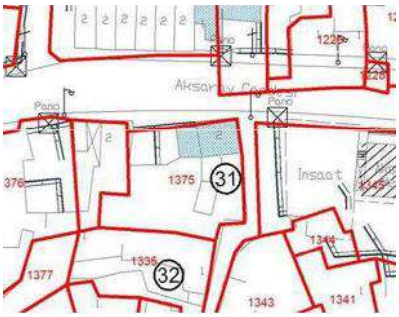
CEPHE Ö:1/100

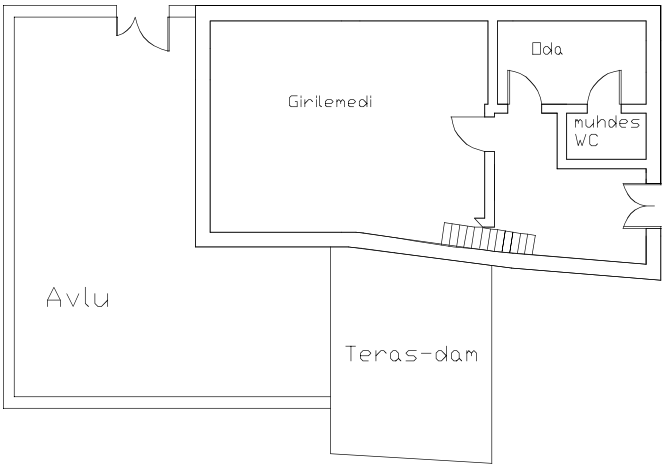

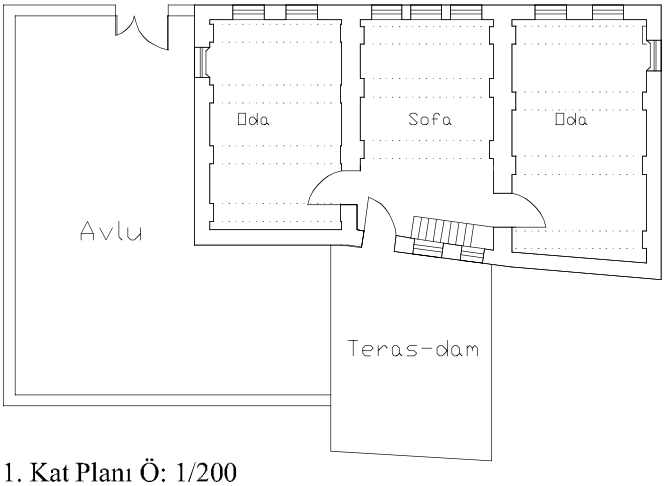

ENVANTER NO :41
ADRES : Aksaray cad. Güzelyurt M.Y.O yanı Kapı No: 17
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, İç Sofalı tip.
MÜLKİYET: Cevat Batmaz
İNCELEME TARİHİ: 2014

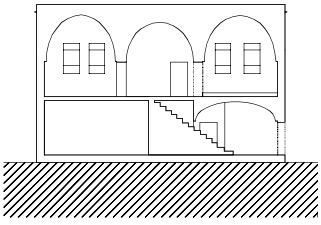
TANITIM: Doğu - Batı doğrultusunda kesme taştan yapılmıştır. Yapı iki katlı olup dikdörtgen planlıdır ve iki girişi bulunmaktadır. Yapıda bulunan pencereler demir korkulukludur. İçerideki tonoz örtü sistemi dışarıda düz toprak damla örtülmüştür. Üst kata içte bulunan taş merdivenden çıkılmaktadır. Yapının plan tipine günümüzde müdahaleler yapılmıştır. Tipolojiyi belirleyen üst kat planı orta sofalıdır.

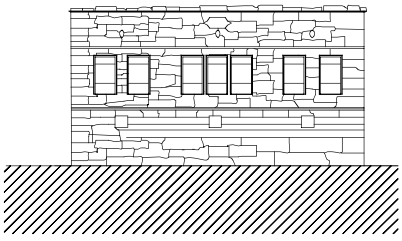
Zemin Kat Planı Ö:1/200

1. Kat Planı Ö: 1/200

Kesit Ö:200

Cephe Ö:1/200

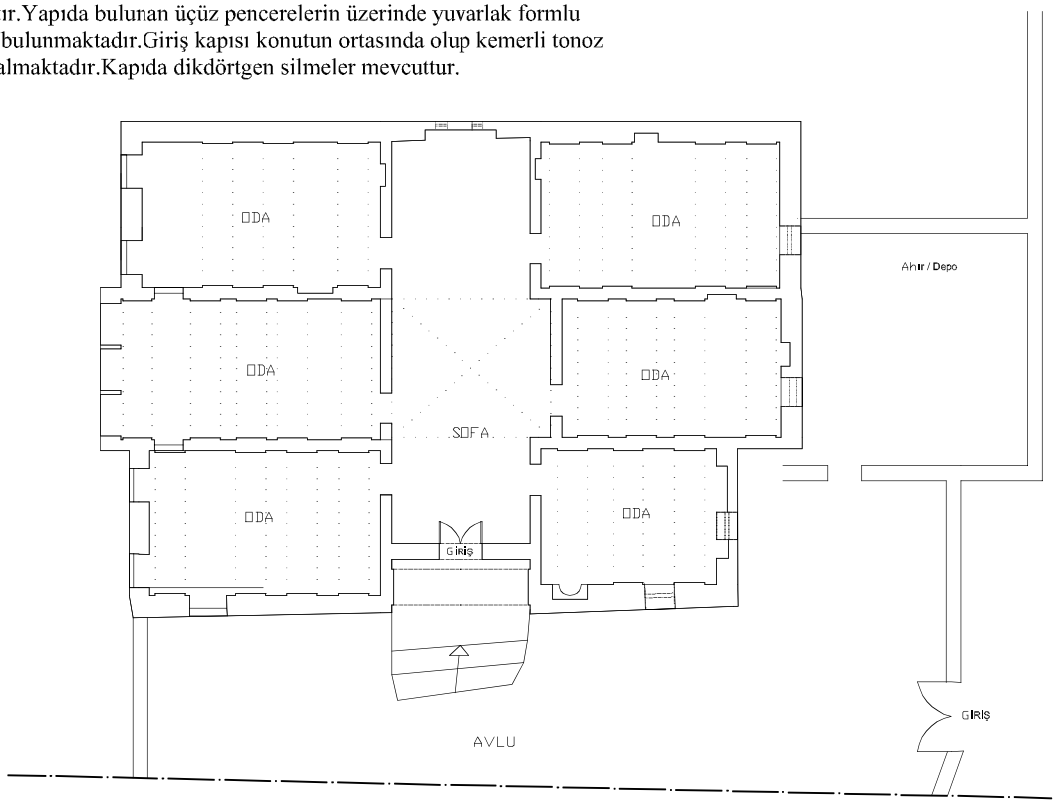

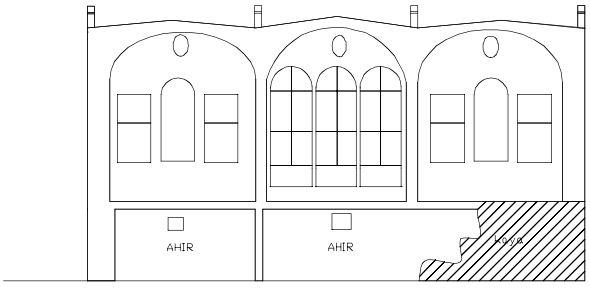

ENVANTER NO : 42
ADRES : Aksaray Cad. No:1 ADA:9 PAFTA:4 PARSEL:985
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı tip.
MÜLKİYET:Hacer Özkaya
İNCELEME TARİHİ: Ocak 2014

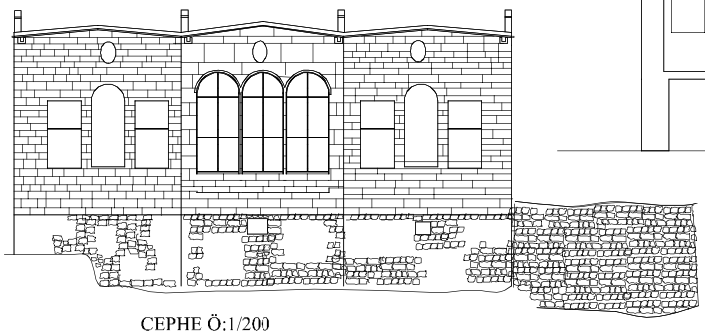
TANITIM: : Güney-Kuzey doğrultusunda önden tek kat arkadan ise iki katlı olarak inşaa edilmiştir. Alt kat ahır kiler vb. fonksiyonlar için kullanılmaktadır. İki kat birbirinden taş silme ile ayrılmıştır. Yapının malzemesin de taş kullanılmıştır. İkinci kat seviyesine kadar moloz taş, İkinci katta ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının örtü sistemi düz damdır ve iç kısımdan ise kemerli tonozdur. Yapının plan tipi konutun orta kısmında açılan bir kapı ile bölünmüş sofaya girilmektedir. Odalar ise bu sofalara açılmaktadır.yapıdaki orta sofa pencereleri kemerlidir.Bu bölümdeki pencereler yan oda pencerelerine göre daha büyük ve farklı konumdadır.Ancak yan oda üçüz pencerelerinin ortadaki kemer formlu pencereleri sonradan kapatılmıştır.Yapıda bulunan üçüz pencerelerin üzerinde yuvarlak formlu pencereler bulunmaktadır.Giriş kapısı konutun ortasında olup kemerli tonoz içinde yer almaktadır.Kapıda dikdörtgen silmeler mevcuttur.

PLAN Ö:1/200

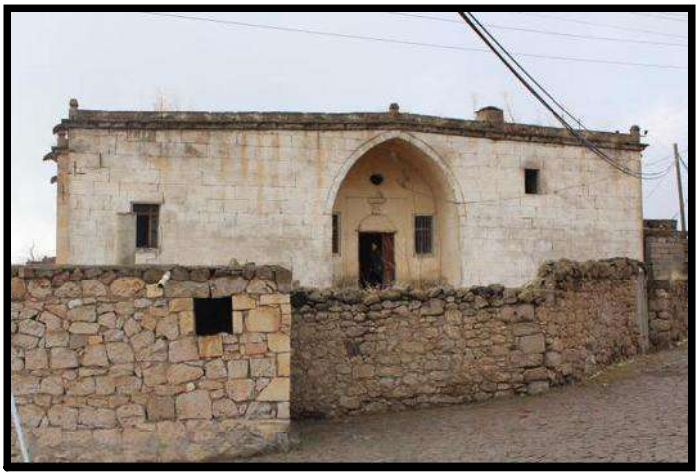

KESİT Ö:1/200

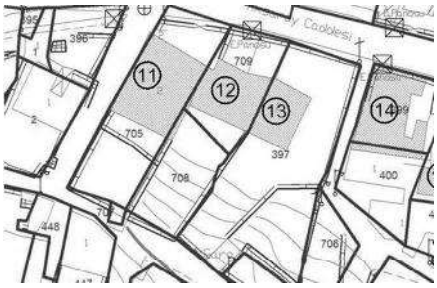
CEPHE Ö:1/200

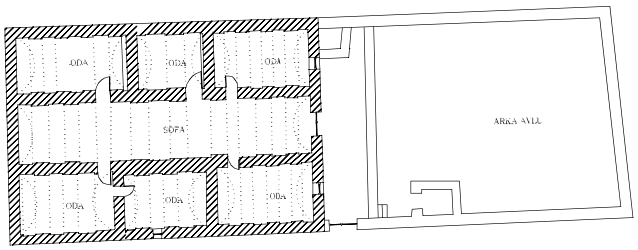

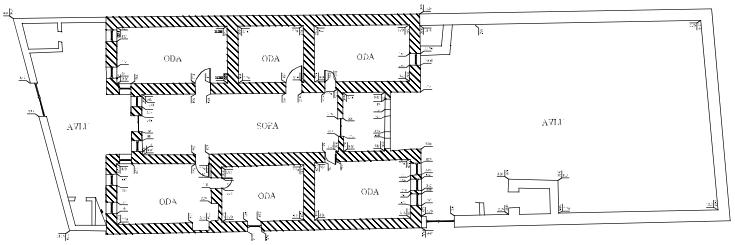

ENVANTER NO : 43
ADRES : Yukarı Mah. Prof. Necdet Sağlam Cad. No:41 ADA:3
PARSEL:705
YAPIM YILI:1800
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı tip
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Şubat 2014

TANITIM: : Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, iki katlı olup, düzgün kesme taş ile yapılmıştır. Giriş; yapının kuzey cephesinden yapılmaktadır. Bu cephe caddeye bakmaktadır. Kuzey Cephesi'nde bulunan giriş kapısı ahşaptan yapılmıştır. Yer yer süslemeler görülür. Kapının çevresi sivri kemerle profillendirilmiştir. Kapının hemen iki yanında birer adet dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Giriş kapısı ve pencereler sivri kemerin içinde yer almaktadır. İçeriye doğru nişler yapılmıştır. Plan tipi incelendiğinde, ortada sofa ve sofaya açılan odalardan oluşmaktadır. Konutun örtü sistemi kemerli tonozdur. Avlunun doğu cephesinde dama çıkılan taş merdiven bulunmaktadır. Konut düz toprak damla örtülmüştür. Çatı silmelerle profillendirilmiştir. Konutta ahşap kapı dışında süslemeye rastlanılmamaktadır

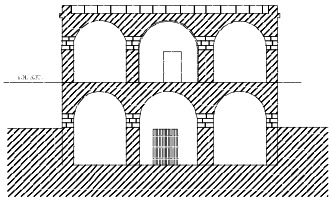
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

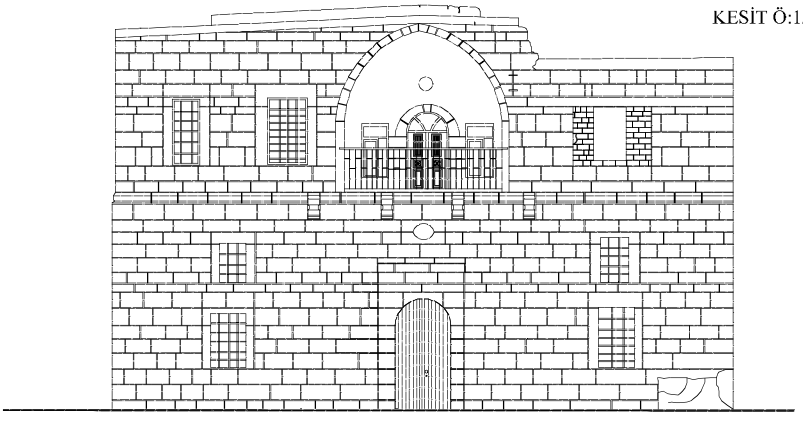
1. KAT PLANI Ö:1/500

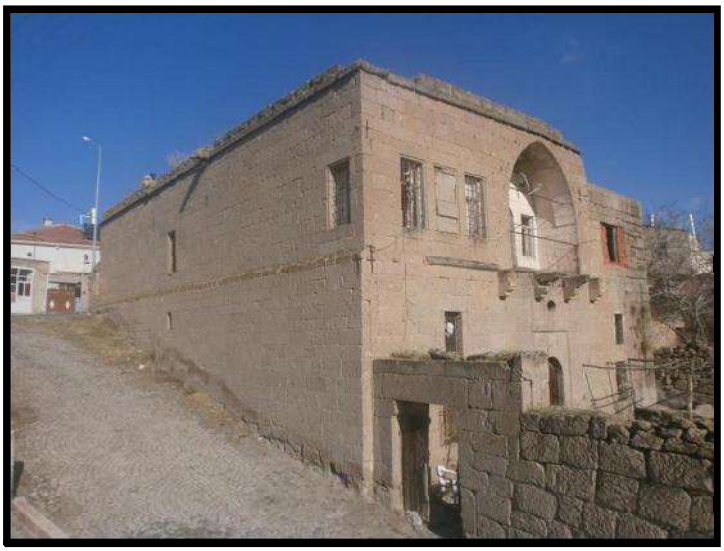
KUZEY CEPHE Ö:1/500

KESİT Ö:1/500

GÜNEY CEPHE Ö:1/200

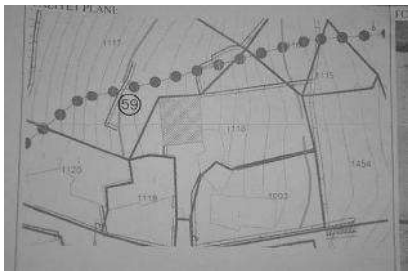

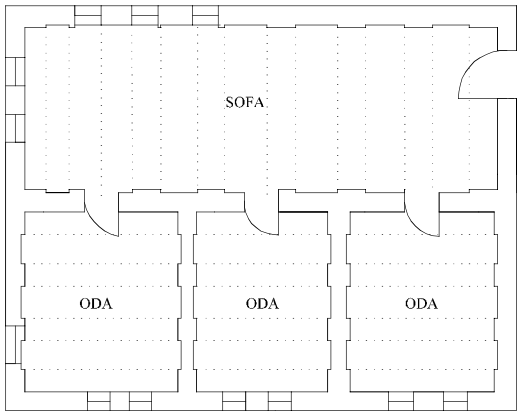

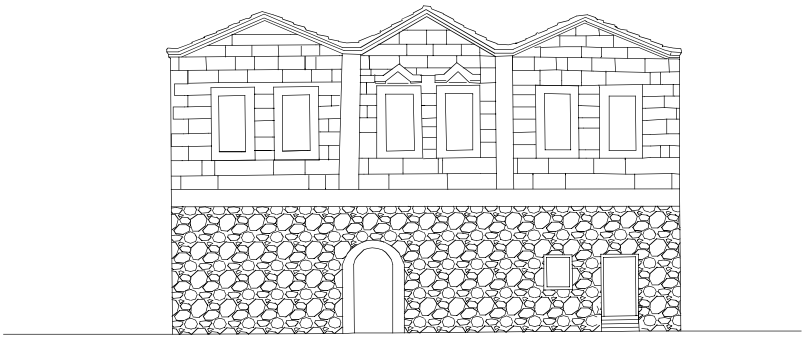

ENVANTER NO : 44
ADRES : Yukarı Mah. Dört Ali Sokak. No:34 PAFTA:4 PARSEL:1118
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

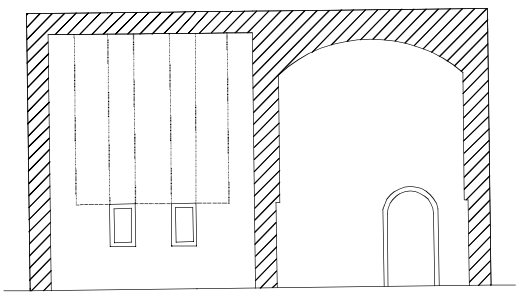
TANITIM: Doğu- Batı doğrultusunda kare planlı yapı, tek katlı olup, Konutun su basman kotuna kadar moloz taş beden duvarlarında ise düzgün kesme taş kullanılmıştır. Taşınmaz tek katlı olarak inşa edilmiştir. Plan tipi olarak bir dış sofa ve bu sofaya açılan odalar şeklindedir. Sofanın orjinalinde bir orta sofa olduğu ve simetrik yapının bir kısmının yok olduğu düşünülmektedir. Konut avlu içinde yer almaktadır. Konutun dış kapısı sofaya açılmaktadır. Beş basamaklı bir merdivenle giriş kapısına ulaşılmaktadır. Kapı etrafı sivri kemerle bağlanmış sütun görüntüsü ile çerçevelendirilmiştir. Kapı da ise dilimli sivri kemer kullanılmıştır. Pencere ve kapı kenarlarında , beden duvarlarında söve uygulaması vardır. Ayrıca subasmanın bitiminde ve çatı saçak kısmında taş silmeler bulunmaktadır. Yapıyı dolanan bu silmeler kapı hizasında üçgen oluşturmuştur. Örtü sistemi düz dam olup içten kemerli tonozdur. Taşınmazda ikiz pencere uygulaması vardır. Dikdörtgen formlu olan pencereler dermir parmaklıklıdır. Sofada bahçeye açılan bir kapı yer almıştır. Yapının iç kısmında çok süsleme yoktur. Bahçe içinde ocak ve kiler vardır.

1. KAT PLANI Ö:1/200

CEPHE Ö:1/200

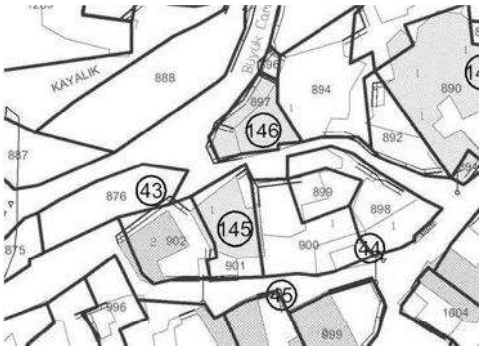
KESİT Ö:1/200

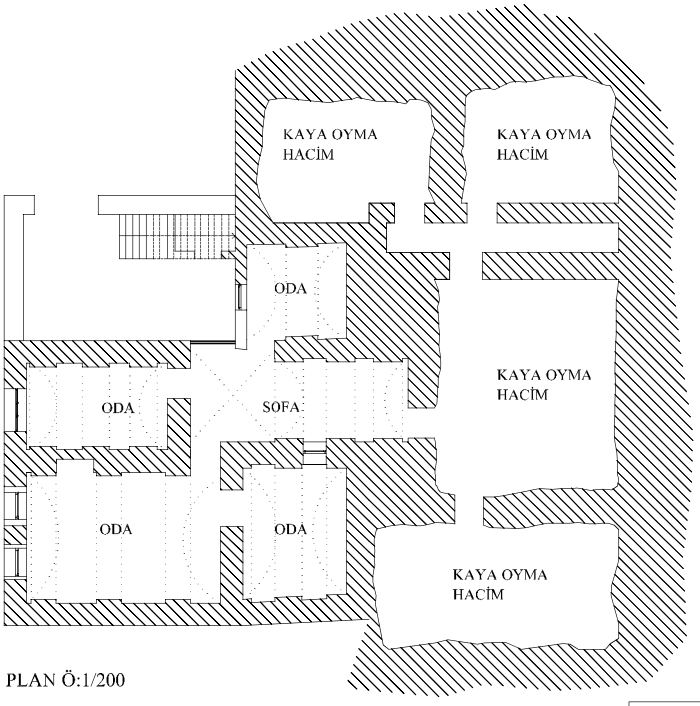

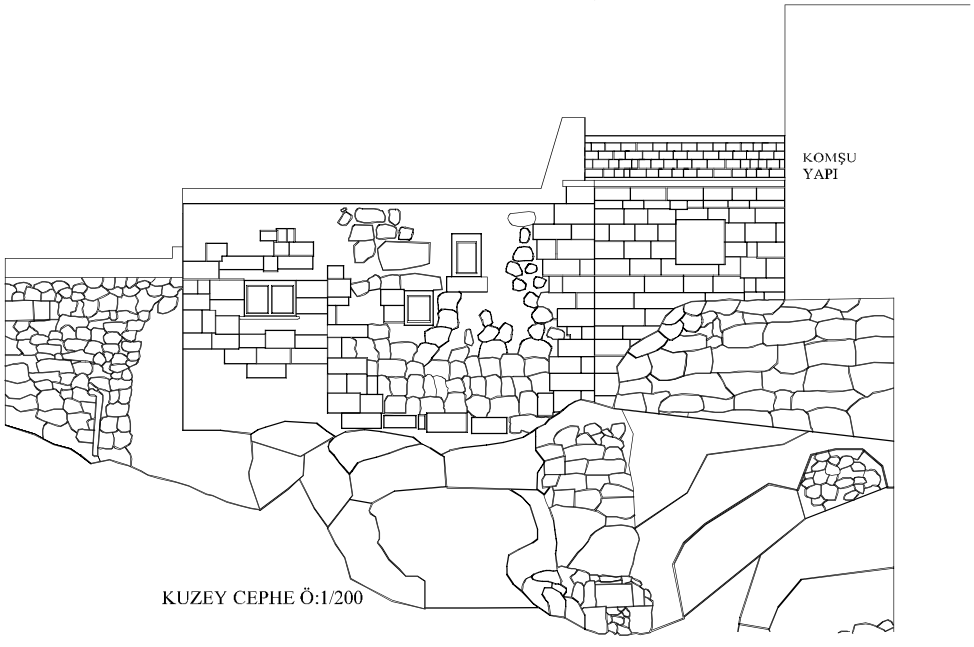

ENVANTER NO : 45
ADRES : Aşağı Mah. Şehit Celal Sokak. PARSEL:901
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET:Doğan Güvener
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

TANITIM: : Kuzey-Güney doğrultusunda kare planlı yapı, tek katlı olup, yığma taş sistem ile yapılmıştır. Mevcut yapı bir avlu içerisinde yer almaktadır. Avludan taş merdivenle terasa çıkılmaktadır. Oldukça geniş bir teras uygulaması yapılmıştır. Mevcut yapı bir sofa ve yana açılan mekanlardan oluşur. Ortadaki sofa kısmına, giriş kapısından ulaşılır.Sofadaki bir odadan kaya oyma 4 yapıya ulaşılır. Günümüzde bu odalar ev sahipleri tarafından kapatılmış olup, kullanılmamaktadır. Yapı süsleme elemanları bakımından oldukça yetersizdir. Mevcut yapı, taşınmaz kayalıklar üzerine oturtulmuştur. Örtü sistemi içten; kemerli tonoz üstten ise düz dam'dır.

PLAN Ö:1/200

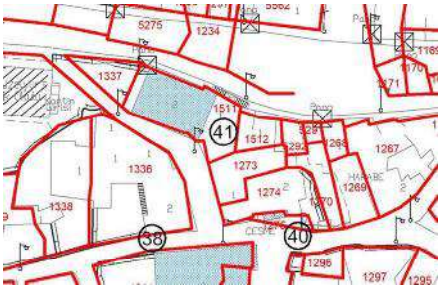

KUZEY CEPHE Ö:1/200

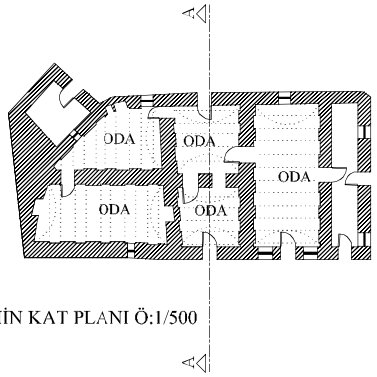

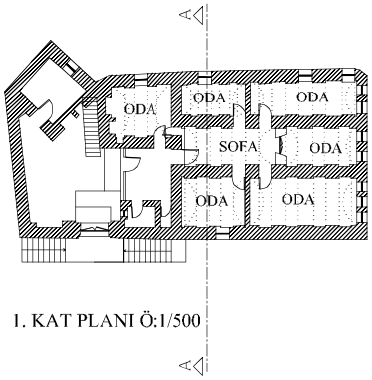

ENVANTER NO : 46
ADRES : Yukarı Mah. Aksaray Cad. PAFTA :3 PARSEL:1272
YAPIM YILI:1900
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Mart 2014

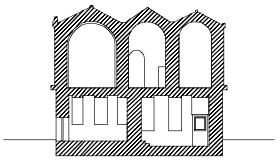
TANITIM: : Aksaray Caddesinden merdivenle girilen avlunun sağ tarafındaki basık kemer şeklindeki kapıdan önce sofaya geçilir. Sofanın sağ ve sol tarafında simetrik iki hacim vardır. Sağ ilk oda mutfak olup ikinci oda kapılarının bitiminde ahşap bölme ile sofa ikiye ayrılmıştır. Ahşap bölmenin ortasında kapı ve iki yanında dolaplar vardır. Tüm mekânların tavanı kemerli tonozdur. Giriş kapısının solunda dışta ayrı bir kapısı olan tek mekân yapıya sonradan ilave edilmiştir. Hemen yanındaki taş basamaklardan çatıya çıkılmaktadır. İç mekânların üçlü tonoz şekli dışarıya üçlü beşik çatı olarak yansımıştır. Konutun esas cephesi Aksaray Caddesine dik olan cephedir. Cephenin sağ köşesi pahlanmıştır.

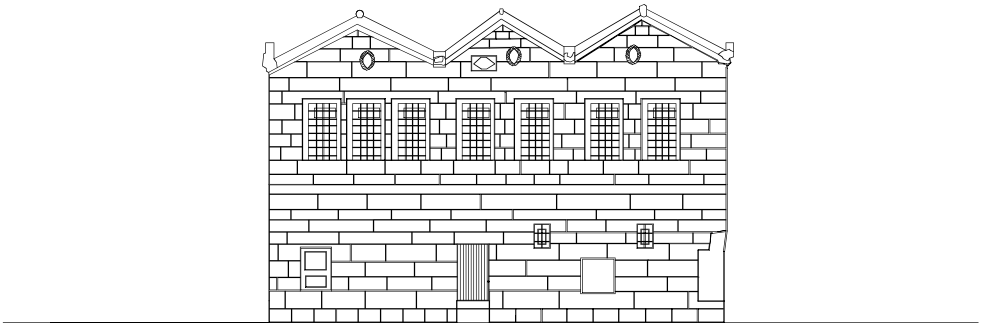
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

1. KAT PLANI Ö:1/500

KESİT Ö:1/500

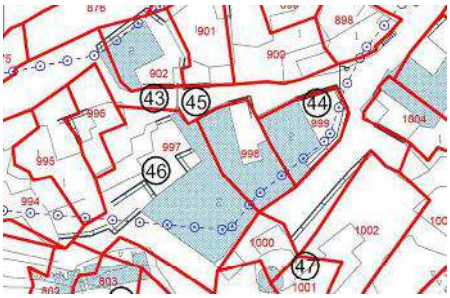
BATI CEPHESİ Ö:1/200

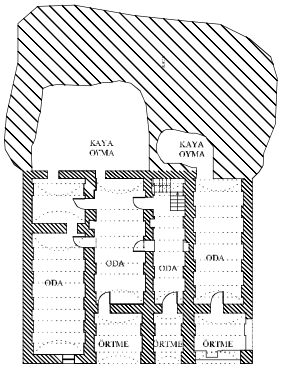

MAŞALLAH
HRİSTOS İOANU KAPANİDİS.
1900
İDARİ BİNA

Maşallah ne ala olmuş
bu hane
30 Temmuz 1900

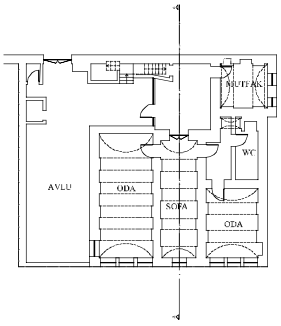

ENVANTER NO : 47
ADRES : Aşağı Mah. Şehit Celal Sokak. PARSEL:902
YAPIM YILI:1908
TİPOLOJİK DÖNEM VE SINIFLANDIRMA: Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET:-
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

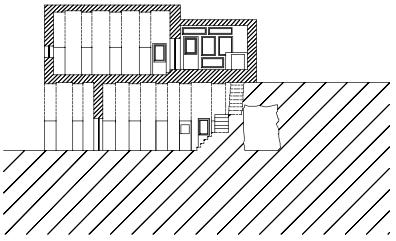
TANITIM: : Konut avlu içinde yer almaktadır. Taşınmaz önden tek arkadan iki katlı olarak inşa edilmiştir. Konutun giriş kısmı sonradan yenilenerek kapatılmıştır. Plan tipi orta sofa ve yan odalardan oluşmaktadır. Yan yana dizili bu odalarda örtü sistemi kemerli tonoz dur ve dışta ise kademeli trapez çatı şeklinde yansımıştır. Konutun arka cephesinde sofa penceresi tektir ve yuvarlak kemerlidir. Odalardaki pencerelerde üçlü pencere sistemi yapılmış olup dikdörtgen formludur. Sofa penceresinin altında süsleme amaçlı taş işçilikli konsol uygulaması vardır. Alt katta ise üç adet kemer açıklıkları vardır. Bunlar yarıaçık mekanlardır. Ortadaki dar diğer ikisi geniştir. Kemerli tonoz uygulaması vardır. Kat aralarında ve çatı kısmında silmeler mevcuttur. Orta mekanın sağındaki odanın dolabı ve avludan geçilen mutfak kapısı ahşap ve boya işçiliğinin güzel örnekleridir.

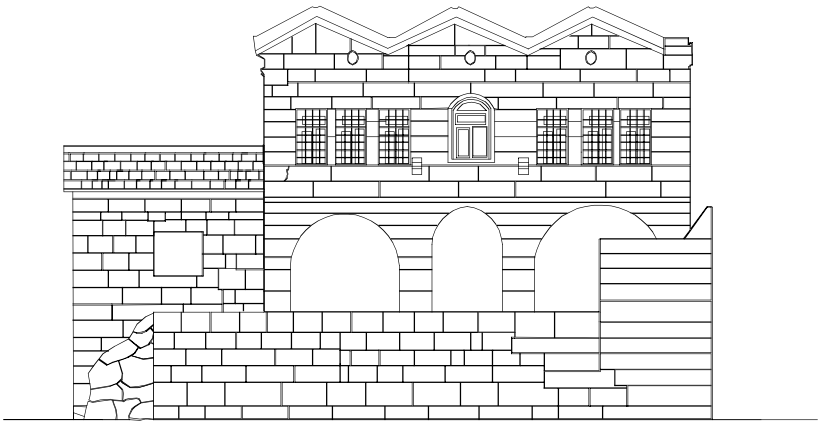
ZEMİN KAT PLANI Ö:1/500

1. KAT PLANI Ö:1/500

KESİT Ö:1/500

KUZEY CEPHESİ Ö:1/200

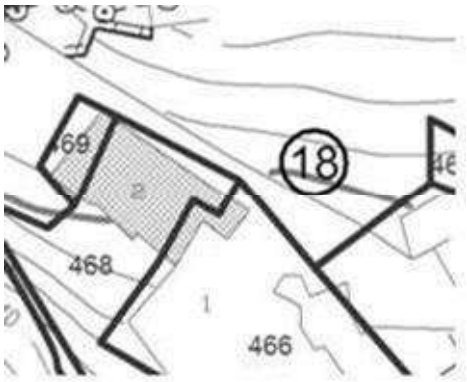

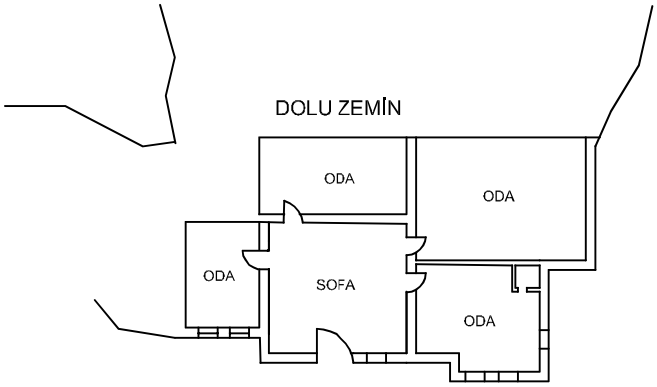

1908 ŞUBAT 22

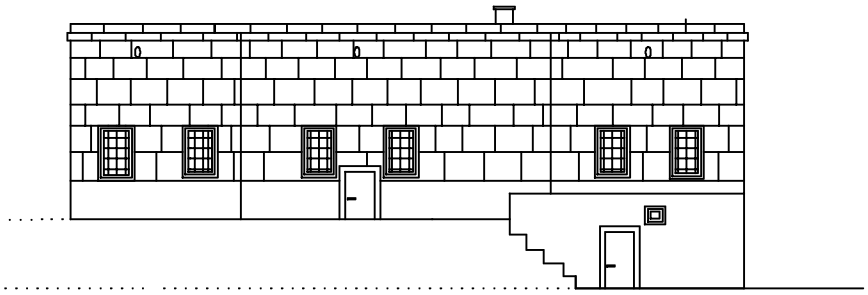
ENVANTER NO : 48
ADRES : Şehit Celal Sokak. PAFTA 2. PARSEL :468-469
YAPIM YILI:19. yüzyıl
TİPOLOJİK DÖNEM-SINIFLANDIRMA:Yakın Dönem Gelveri Evi, İç sofalı yatay gelişim gösteren tip.
MÜLKİYET: Hanife Balcan
İNCELEME TARİHİ: Nisan 2014

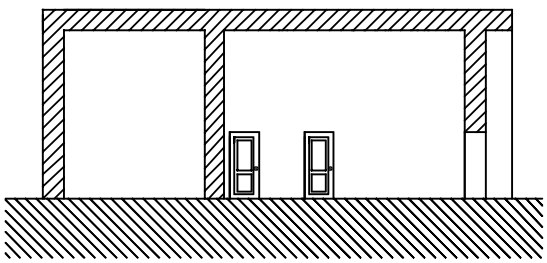
TANITIM: Konut kuzey güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup tek katlı olarak inşa edilmiştir. Kullanılan yapı malzemesi düzgün kesme taştır. Plan tipi orta sofa her iki yanında birer adet pencere yanlarda ise ikiz pencereleri mevcuttur. Konutun iç örtüsü kemerli tonoz dıştan ise düz damdır. Çatıda çörten vardır. 5226 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanununda belirtilen özellikleri taşıması nedeni ile II. grup kültür varlığı olarak tescil edilmesi gerekmektedir.

PLAN Ö: 1/500

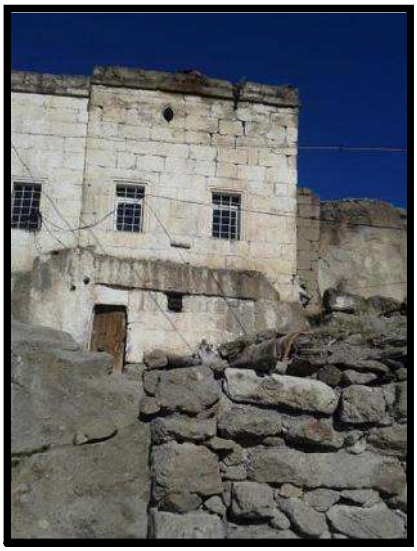

CEPHE Ö: 1/200

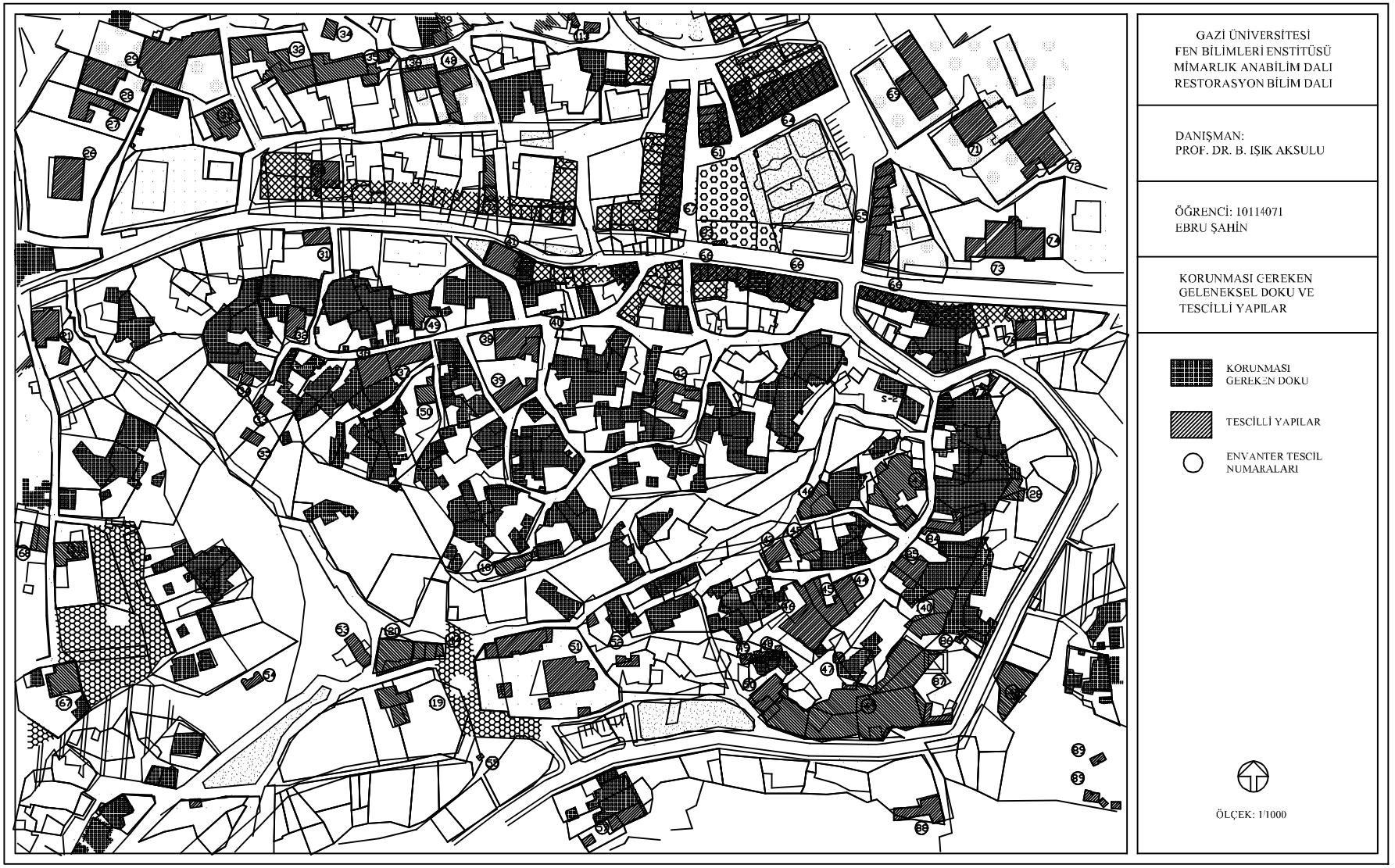
KESİT Ö: 1/200

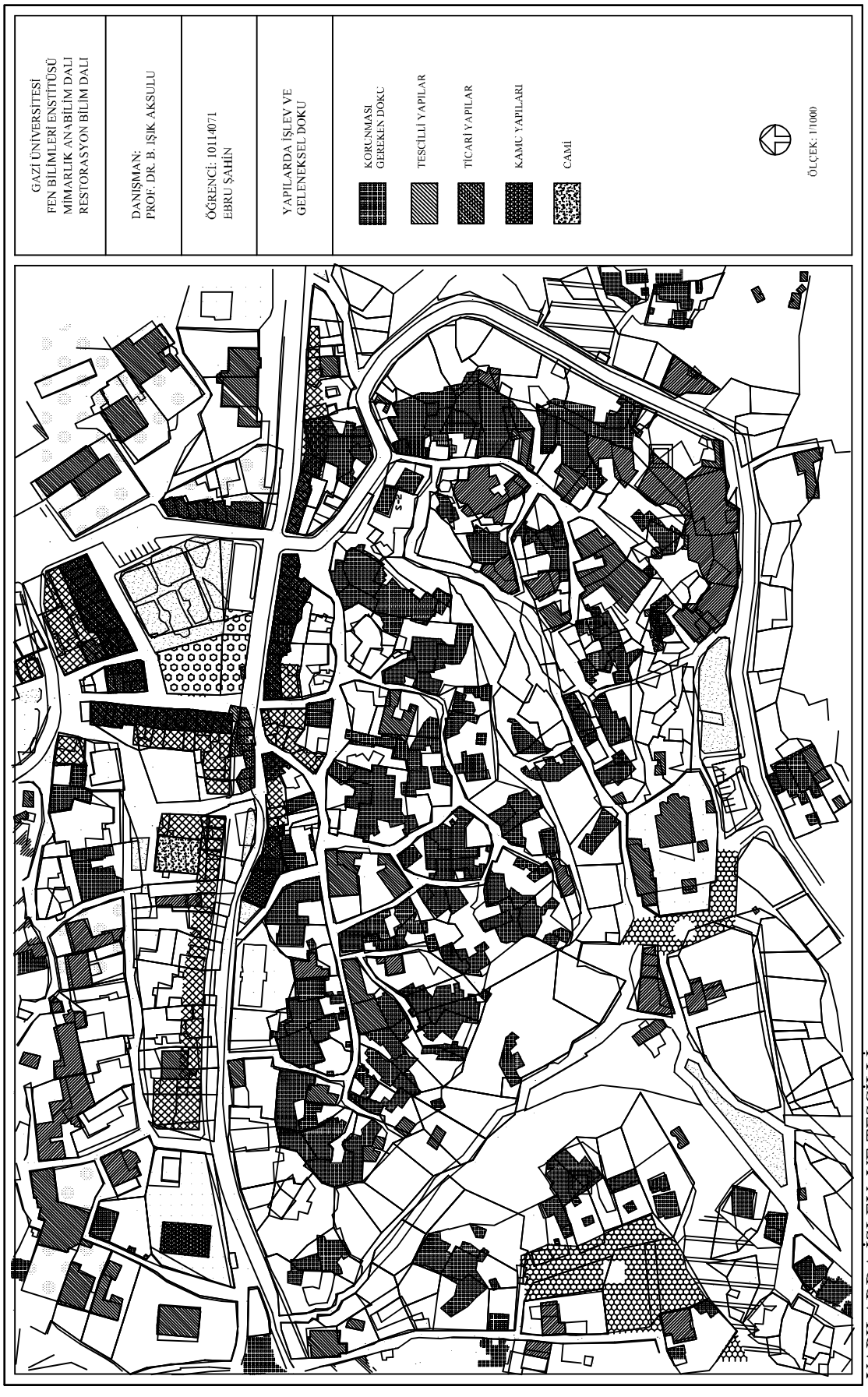

AŞAĞI MAH. KORUNMASI GEREKEN
DOKU VE TESCİLLİ YAPILAR HARİTASI

YAPILARDA İŞLEV VE TESCİLLİ
GELENEKSEL DOKU HARİTASI

TESCİLLİ YAPILAR VE
GELENEKSEL SOKAK DOKUSU HARİTASI

ANKET NO:…… Envanter No:……

Adres: Kapı No:…… Sokak……..

Mahalle:…… .. ….. İlçe:……

A)DEMOGRAFİK YAPI

1) Bu hanede kaç kişi yaşıyor?.....

2)Aile Yapısı:……..

Anne: Yaş…… Doğum yeri…… Eğitim……. Meslek…….. Aylık gelir……..

Baba:Yaş…….. Doğum yeri…… Eğitim……. Meslek…….. Aylık gelir……..

3)Çocuk sayısı:…… Kaç kız?..... Kaç erkek?.....

4)Çocukların hepsi okula gidiyor mu?.....

5)Kız çocukları okula gidiyor mu?.....

6)Evde hangi dil konuşuluyor?.....

7)Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

SSK……. Bağkur…..… Emekli Sandığı…..… Yok…….

B)GELİR SORULARI

8)Başlıca geçim kaynağınız?

Aylık gelir……

Arsa, toprak…….

Kira……..

Ticaret…….

Yardım……

Diğer…… Açıklayınız…….

9) Ticaret ise;

Yaptığınız ticaretin türü : Elsanatları……. Dericilik……

Toptan ticaret…….. Küçük esnaf…….. Diğer……..

10)Aşağıdakilerden hangisine sahipsiniz?

Taşıt: Araba…… motosiklet…….. bisiklet…… at arabası……...
traktör……. Televizyon…… telefon…… çamaşır makinesi……..

11)Evde yiyeyecek üretiliyor mu?

Evet…….. Neler?.....

Hayır……

12)El sanatları ile uğraşan var mı?

Evet…….. Kaç kişi?.....

Hayır……

C)KONUT VE MÜLKİYET SORULARI

13) Konutun yapım tarihi……..veya yaklaşık kaç yıllık…….

14)Mülkiyet durumu

Ev sahibi: Satın alma……. Miras…….. Aileye ait……. Diğer……

Kiracı: Kira…… Bedelsiz……..

15)Ev sahibi ise; sahiplik yılı……

16)Konfor: Mutfak…….. Banyo…… Tuvalet……..

17)Banyo yoksa nerede yıkanıyorsunuz?.....

18)Isıtma için ne kullanıyorsunuz?.....

19)Bu mahallede ev almayı ister misiniz? Neden?.....

D)KENTLE İLİŞKİLER VE SOSYAL YAŞAM

20)Bu mahallede oturmayı neden tercih ettiniz?

Ucuz kira…..... Yakınlık…….. Miras……. Akraba ve dostlara yakınlık……...

21)Sizce bu çevrenin en iyi yanı nedir?.....

22)Bu mahallenin sorunları (güçlükleri) nelerdir?.....

Yol…… su…….. çöp atma…… park, oyun yeri…… diğer…….

23)Belediye hizmetlerinden memnun musunuz? Sizce sokağınızda ne tür düzenlemeler yapılmalı?.....

24)Aksaray'a sık sık gider misiniz, ne amaçla? ……

Alışveriş……. Sağlık…….. Eğitim……. Eğlence……. Diğer…….

Açıklayınız…….

25)Bir başka semtte veya şehirde oturmak ister miydiniz?.....

26)Kentsel dokuları korumanın anlamını biliyor musunuz? Evet…….. hayır…….

27)sizce bu eski evler onarılmalı mı? Neden?.....

28)Kültürel olayların yapıldığı yerler ve şekilleri

Doğum: evde…… hastanede……..

Cenaze: tören şekli…….

Düğün: evde…… salonda……. şehirde…….

Dini bayram
adetleri……..

29)Dinlenme ve eğlenme için nerelere gidilir?.....

30)Güzelyurt'a kaç yılında, nereden geldiniz?.....

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı	: EBRU, Şahin
Uyruğu	: T.C.
Doğum tarihi ve yeri	: 09.03.1984, Isparta
Medeni hali	: Bekâr
Telefon	: 0 (232) 323 58 36
Faks	: 0 (382) 451 20 71
e-mail	: mim-sahin@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi /Mimarlık	2014
Yüksek Lisans	Süleyman Demirel Üniversitesi/ Mimarlık	2010
Lisans	Süleyman Demirel Üniversitesi/ Mimarlık	2007
Lise	Isparta Anadolu Lisesi	2002

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2007	Isparta Mimarlar Odası Isparta Temsilciliği	Mimar
2008	Aydınlar Proje Yapı Ltd. Şti.	Mimar
2009	Düzman Alüminyum Ltd. Şti.	Mimar
2010-Halen	Aksaray Üniversitesi	Öğretim Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

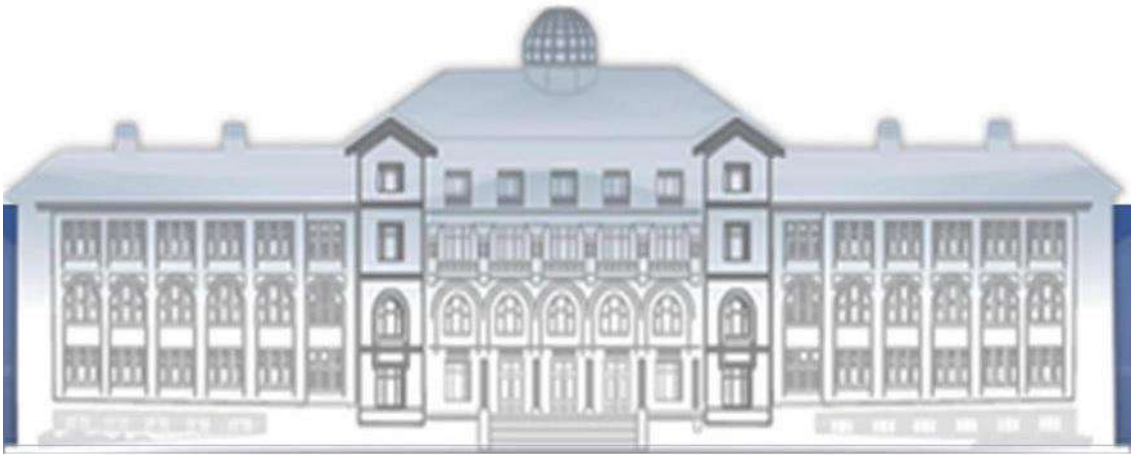
1. Türk, A., Şahin, E. (2009). Kent Merkezinin Mekansal Gelişim ve Değişimi, Isparta Kent Merkezi Örneği, *Konya Mimarlar Odası- Mimaran Dergisi*, yıl:2 sayı:4

2. Türk, A., Şahin E. (2009). Tarihi Yapılarda Bozulmaya Neden Olan Etkenler ve Isparta Kenti Konut Dışı Sivil Mimari Yapılarındaki Bozulmalar, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Uluslararası Katılımlı Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu-2, Bildiriler Kitabı, sayfa:129.

3. Şahin, E. (2009). 19. Yüzyıl Osmanlı Liman Kentleri'nde Ticaret ve Ticaret Yapılarının İrdelenmesi İle Kelenderis Eski Gümrük Binası Koruma ve Restorasyon Önerisi, Yüksek lisans tezi.

Hobiler

Yüzme, Tenis, Okuma, Seyahat etme.

GAZİ GELECEKTİR..